

**T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü**

**ERKEKLİĞİN MEKÂNSALLIĞI: EV İÇLERİ VE
KAMUSAL ALANDA ERKEKLER**

Doktora Tezi

Hilal PEKER DURAL

Psikoloji Anabilim Dalı

İZMİR

2019

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

**ERKEKLİĞİN MEKÂNSALLIĞI: EV İÇLERİ VE
KAMUSAL ALANDA ERKEKLER**

Doktora Tezi

Hilal PEKER DURAL

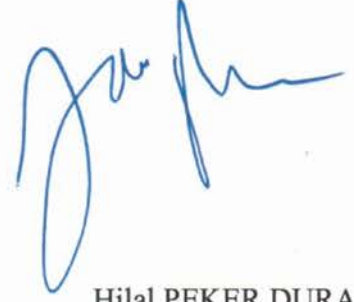
Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Gülgün MEŞE

Psikoloji Anabilim Dalı

Psikoloji Doktora Programı

ETİK KURALLARA UYGUNLUK BEYANI

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü M¼d¼rl¼g¼ne sunduğum “Erkekliğın Mekânsallığı: Ev İçleri ve Kamusal Alanda Erkekler” adlı doktora tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Hilal PEKER DURAL

**T.C.EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DOKTORA
TEZ SAVUNMA TUTANAĞI**

ÖĞRENCİNİN

Adı Soyadı : Hilal Peker Dural

Numarası : 92130003484

Anabilim Dalı : Psikoloji

Tez Başlığı (Türkçe) : Erkekliğin Mekansallığı: Ev İçleri ve Kamusal Alanda Erkekler

Tez Başlığı (İngilizce) : Placing Masculinities: Men at the Domestic and Public Space

Tez Savunma Tarihi : 20.06.2019

Tez Başlığı Değişikliği Varsa Yeni Başlık:

JÜRİ ÜYELERİ

Jüri Başkanı

Unvan, Adı, Soyadı : Dr. Öğr. Üyesi Gülgün Meşe

Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi (Tez İzleme Komitesi Üyesi)

Unvan, Adı, Soyadı : Doç. Dr. Mert Teközel

Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi (Tez İzleme Komitesi Üyesi)

Unvan, Adı, Soyadı : Doç. Dr. Arzu Araz

Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Dr. Öğr. Üyesi Murat Göç

Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Dr. Öğr. Üyesi Türkan Yılmaz Irmak

Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme

İmza :

TEZ HAKKINDA JÜRİNİN GENEL GÖRÜŞÜ

(Jüri Başkanı Tarafından Doldurulacaktır)

Tez savunması sonucunda öğrenci tarafından hazırlanan çalışma;

Oybirliğiyle ☒

Oy çokluğuyla ☐

Başarılıdır

Düzeltilmelidir

Başarısızdır

- Bu tutanak üç (3) işgünü içerisinde jüri üyelerinin raporlarıyla beraber Anabilim Dalı Başkanlığı üst yazısıyla Enstitü Müdürlüğüne gönderilmelidir.
- Doktora programlarında düzeltme alan öğrencinin 6 (altı) ay içerisinde yeniden savunmaya girmesi zorunludur.

ÖNSÖZ

Her şeyin daha belirli olduğu ders aşaması sürecinden tez konusu bulma aşamasına geçmek doktora eğitim sürecimin en zor kısımlarından biriydi. Türlü türlü düşüncelerin, araştırma sorularının uçtuğu bu süreç içerisinde “işte bunu incelemek istiyorum” diyebilecek noktaya gelmek bir yandan yolun başlangıcı iken bir yandan da neredeyse yarısı haline geliyor. Ben bu süreci iki kere yaşadım. İlkinde bu tezin paradigmasından tamamen farklı deneysel bir çalışma önerisi hazırlamıştım. O zamanki danışman hocam Prof. Dr. Nuri Bilgin idi. Ancak ne yazık ki devam ettiremedik...

Sonrasında ise Prof. Dr. Melek Göregenli danışmanlığında doktora sürecime devam ettim ve bambaşka bir paradigmaya sahip olan bu tezin önerisini verdim. Yeni bir tez konusu belirlemek zorlu bir süreçti, yine bir sürü düşünce içerisinde “işte bu” diyebilmek gerekiyordu. Bu tezin konusu toplumsal cinsiyet ve mekân üzerine okumalar yaparken şekillendi. Erkeklik ve evin eleştirel incelemesi üzerine karşılaştığım bir makale ilgimi çekti ve konu ile ilgili diğer okumalarım beni bu konuyu incelemeye yönlendirdi. Ancak ikinci tez izlemeye girmeden önce Prof. Dr. Melek Göregenli ile de yollarımız ayrılmak zorunda kaldı. Başlı başına zor bir süreç olarak adlandırılan doktora tez yazımı süreci tüm bu talihsiz olaylar ve özel hayatımla ilgili olan diğer yaşantılarla birlikte daha da zor hale gelmişti. Üçüncü danışman hocam olan Doç. Dr. Gülgün Meşe, bu zorlu süreçlerle baş etmemde bana oldukça yardımcı oldu ve tezi onunla birlikte tamamlamış oldum.

Bu süreci iyi geçirebilmemde etkili olan bir diğer şey sosyal inşacı paradigmanın ortaya koyduğu insan ve dil modelini oldukça ilgi çekici bulmamdı. Yıllarca akaakım psikolojinin insan ve dil modeli ile geçirdiğim eğitim sürecinden sonra sosyal inşacı paradigma üzerine okumak ve düşünmek oldukça heyecan vericiydi. Eleştirel söylemsel psikoloji ile ilgili olarak yaptığım her okuma bana psikolojinin bambaşka bir yönünü gösterdi. Çalışmanın uygulama sürecinde birebir insanlarla temas etmek ve görüşmelerin sonunda katılımcıların “*bunları hiç düşünmemiştim*” diyerek kendilerini sorgulamalarını sağlamak da sürecin en güzel yanlarındandı. Umuyorum ki dil ile birlikte düşünceler de değişecek...

İzmir, 2019

Hilal Peker Dural

ÖZET

Araştırmanın temel amacı heteroseksüel, evli, orta ve orta-üst sınıf mensubu erkeklerin ev içi mekânda erkeklik inşasını incelemektir. Bu amaçla, ev içi mekânda erkeklik inşası sosyal psikoloji, çevre psikolojisi ve erkeklik literatürünü kapsayacak bir şekilde eleştirel söylemsel psikoloji yaklaşımı ile incelenmiştir. Araştırmada, kadının mekânı olarak tanımlanan ev içi mekânda erkeklerin kendilerini nasıl tanımladıkları ve ev içi mekânda gerçekleştirdikleri pratikler üzerinden erkek kimliğini nasıl müzakere ettikleri incelenmiştir. Bu doğrultuda, erkeklerin evde erkek olmaya dair anlam inşaları eleştirel söylemsel psikolojinin anahtar kavramları olan açıklayıcı repertuvarlar, özne konumları ve ideolojik ikilemler çerçevesinde analiz edilmiştir. Araştırmada, ev içi mekândaki erkekliklerin geleneksel erkekliği önceleyen ve toplumun ürettiği normatif erkeklik ideolojisini yeniden onaylayan bir şekilde inşa edildiği görülmektedir. Bununla birlikte, modern-yeni erkeklikle ilişkilendirilen “duygusal ihtiyaçları karşılama” repertuarı da dikkat çekmektedir. Araştırma, literatürde eksik olduğu belirtilen erkeklik ve ev içi mekân çalışmalarına katkı sağlamaktadır.

ABSTRACT

The main purpose of this study is to investigate heterosexual, middle and upper-middle class and married men's masculinity constructions in the home. In this research, how men defined themselves in the "feminine" home space and how they negotiated their masculine identities through the practices in the home were analyzed. Thereby, men's meaning constructions about being a man in the home analyzed in the frame of interpretative repertoires, subject positions and ideological dilemmas. It is seen that masculinities in the home were constructed in a way that prioritized the traditional masculinity and reaffirmed the normative masculinity ideology produced by the society. The repertoire of "providing emotional support" which is associated with the new masculinities also draws attention. The research contributes to the studies of masculinity and home space, which is reported to be lacking in the literature.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	5
TOPLUMSAL CİNSİYET AÇISINDAN ERKEKLİK.....	5
1.1. Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet	5
1.2. Psikoloji Literatüründe Erkeklik Çalışmaları.....	10
1.3. Eleştirel Söylemsel Psikoloji Yaklaşımı ile Erkeklik Çalışmaları	15
1.4. Psikoloji Alanında Erkeklik Çalışmalarında Kullanılan Diğer Teorik Yaklaşımlar	22
1.4.1. Toplumsal Cinsiyet Rol Gerginliği Paradigması (TCRGP).....	23
1.4.2. Erkeklik İdeolojileri Teorileri.....	23
1.4.3. Erkek Referans Grup Kimliğine Bağlılık Teorisi.....	25
1.4.4. Erkeklik Normlarına Uyma Teorisi.....	26
1.4.5. Kırılgan Erkeklik Teorisi.....	27
1.4.6. Erkekliğin Durumsallığı Teorisi.....	29
1.5. Türkiye’de Psikoloji Bilimi İçerisinde Erkeklik Konusunda Yapılan Araştırmalar.....	30
1.6. Erkekliğin Sosyalizasyonu	33
İKİNCİ BÖLÜM	38
ÇEVRE PSİKOLOJİSİNDE MEKÂN ve İNSAN	38
2.1. Kamusal Mekân- Özel Mekân Kavramları.....	41
2.2. Toplumsal Cinsiyet ve Mekân: Kamusal Mekân- Özel Mekân Kavramlarının Cinsiyetlendirilmesi	42

2.3.	Erkeklik ve Ev içi Mekân.....	46
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM		56
PSİKOLOJİDE SÖYLEMSEL ANALİTİK YAKLAŞIMLAR.....		56
3.1.	Psikolojide Dile Dönüş.....	56
3.2.	Söylem ve Söylem Analizi	57
3.3.	Söylemsel Psikoloji	59
3.4.	Foucaultcu Söylem Analizi	66
3.5.	Söylemsel Psikoloji ve Foucaultcu Söylem Analizi'nin Karşılaştırılması.....	69
3.6.	Eleştirel Söylemsel Psikoloji.....	72
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM		80
ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ		80
4.1.	YÖNTEM.....	80
4.1.1.	Katılımcılar.....	80
4.1.2.	Araştırmanın Analitik Yaklaşımı	81
4.1.3.	Transkripsiyon.....	82
4.1.4.	İşlem	85
BEŞİNCİ BÖLÜM		88
BULGULAR/ÇÖZÜMLEME.....		88
5.1.	AÇIKLAYICI REPERTUVARLAR: EVİN ANLAMıyla İLİŞKİLİ OLARAK ERKEKLİKLER	88
5.1.1.	MEKÂNIN KENDİSİNE İLİŞKİN SÖYLEMLER	89
5.1.1.1.	Erkeğin rezerv alanı.....	89
5.1.1.2.	Evin Kamusalı.....	93
5.1.1.3.	Erkeksi Yerleşme.....	94
5.1.2.	MEKÂNA İLİŞKİN AKTİVİTELER.....	96

5.1.2.1.	“Evde Erkek Olmak Sorumluluk Demek”	97
5.1.2.1.1.	Aileyi geçindirme	97
5.1.2.1.2.	Duygusal ihtiyaçları karşılama	100
5.1.2.1.3.	Karar mercii	102
5.1.2.1.4.	Güçlü erkek	104
5.1.2.1.5.	Dış işlerden sorumlu erkek	108
5.1.2.2.	“Yardımcı oluyorum”	112
5.1.2.3.	“Et, balık, basit işler bendedir”	118
5.1.2.4.	“Tamirat-tadilatla uğraşırım”	122
5.2.	ÖZNE KONUMLARI	124
5.3.	İDEOLOJİK İKİLEMLER	144
5.3.1.	Kadın-erkek eşittir/Kadın-erkek eşit değildir	144
ALTINCI BÖLÜM		151
SONUÇLAR VE TARTIŞMA		151
Refleksivite		168
GENEL SONUÇ ve ÖNERİLER		172
KAYNAKLAR		180
EKLER		209
EK-A: Tablo 1: Demografik Bilgiler		209
EK-B: Tablo 1: Bulgulara İlişkin Özet Bilgiler		211
TEŞEKKÜR		212
ÖZGEÇMİŞ		213

GİRİŞ

Toplumsal cinsiyet sosyal hayatımızı etkileyen önemli bir kimlik bileşenidir. Toplumsal cinsiyet kavramı sosyal psikoloji alanında toplumsal cinsiyet rolleri, toplumsal cinsiyet kalıpyargıları, toplumsal cinsiyet ideolojileri, toplumsal cinsiyete ilişkin tutumlar, bireyin kendisini kadınsı, erkeksi ya da androjen olarak tanımlaması gibi çeşitli değişkenler üzerinden incelenmektedir. Bununla birlikte, sosyal bilimlerde ve toplumsal cinsiyet araştırmalarında erkeğin ve erkekliğin norm olarak kabul edildiği, kadın ve kadınlığın ise literatürdeki araştırmaların temel ögesini oluşturduğu belirtilmektedir (Edley ve Wetherell, 1995). Toplumsal cinsiyet sistemindeki iktidar ilişkilerini ve erkek egemenliğine dayalı toplumsal düzenin oluşturduğu sonuçları yalnızca kadınlar açısından ele almak, sorunun tek taraflı olarak değerlendirilmesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle, erkeklik kavramını anlamak ve sorgulamak cinsiyetlendirilmiş düzeni ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini daha bütüncül bir şekilde değerlendirebilmek açısından oldukça önemlidir.

Mekân, tüm sosyal etkileşimlerin gerçekleştiği bir yer olarak kimlik inşası sürecinde önemli rol oynamaktadır (Bilgin, 2014). Buna göre, bir sosyal kimlik olarak toplumsal cinsiyet de mekân ile etkileşimler ile biçimlenerek inşa edilmektedir. Mekan ve kimlik ilişkisi, kadınlık- erkeklik bağlamında değerlendirildiğinde, toplumsal cinsiyet kimlikleri arasında kurulan bu karşıtlığın mekansal karşıtlıklarla ilişkili olduğu görülmektedir. Tarihsel süreç içerisinde erkeklik ve kadınlıkla ilişkilendirilen kavramlar çeşitli karşıtlıklar üzerinden belirlenmiş ve bu düalizm kadını özel alanla, erkeği ise kamusal alanla ilişkilendirmiştir (Lloyd, 2015). Dolayısıyla mekan, toplumsal cinsiyet açısından nötr bir kavram değildir ve ikisi birbirini karşılıklı olarak inşa etmektedir (Blunt ve Dowling, 2006; Bondi, 1990; Massey, 1994; McDowell, 1999; van Hoven ve Hörschjelmann, 2005; Wise, 2000). Bu nedenle, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini etkileyen dinamiklerden biri olan mekânın toplumsal cinsiyetle karşılıklı ilişkisini incelemek önemlidir.

Literatürde ev ve toplumsal cinsiyet üzerine yapılan araştırmalarda genellikle kadınların ev içi mekân pratiklerine, erkeklerin ise kamusal alan pratiklerine odaklanılmıştır (Gorman-Murray, 2013). Bu nedenle hâlihazırda geleneksel olarak

kadını ev içi mekânla, erkeği ise kamusal alanla ilişkilendiren bu anlamlandırma biçimleri içerisinde, erkeklerin ev içi mekânla ilişkilene pratiklerini incelemek erkeklik çalışmalarına katkı sağlayacaktır. Bununla ilişkili olarak Hopkins ve Noble (2009, s. 816) erkekliğin mekân ile ilişkisi ve mekân içerisindeki gömülü pratiklerinin erkeklik çalışmalarındaki ‘kör nokta’ olarak kaldığını öne sürmektedir. Özellikle de geleneksel anlayışta erkeklerin ev içi mekânda sınırlı görünürlükleri olduğuna dair literatür (Gorman-Murray, 2008; McDowell, 1999) ve tarihsel süreç içerisinde özellikle kadınların dışarıda ücretli işlerde çalışması ve erkeklerin işlerini evden yürütmesi dolayısıyla erkeklerin ev ile ilişkilene başlamasına dair literatür (Atherton, 2009; Gorman-Murray, 2008) göz önünde bulundurulduğunda, ev içi mekânda erkeklik pratiklerini incelemek, erkeklik inşasını ve erkekliğin çoklu-akışkan yapısını anlamak açısından önem kazanmaktadır.

‘*Erkekler evin neresinde?*’ sorusu bu araştırmanın temel çıkış noktasını oluşturmaktadır. Toplumsal cinsiyet hiyerarşisinde iktidarı elinde bulunduran erkeğin, kadının iktidar alanı olarak tanımlanan ev içi mekânda hangi pratiklerle ve hangi söylemlerle erkekliği icra ettiği araştırmanın amacı olarak belirlenmiştir. Kadınla ve kadınsılıkla eşleştirilen ev içi mekânda erkekler ne yapıyorlar, erkekliklerini nasıl icra ediyorlar, hangi aktivitelerle ilişkililiyorlar, nasıl bir erkeklik inşa ediyorlar gibi çeşitlenen sorularla yapılandırılan bu araştırma hem çevre psikolojisi, hem sosyal psikoloji hem de eleştirel söylemsel psikoloji yaklaşımlarının bir arada kullanılmasını gerektirmiştir. Araştırmada, erkeklerin evde erkek olmaya dair anlam inşaları eleştirel söylemsel psikolojinin anahtar kavramları olan açıklayıcı repertuvarlar, özne konumları ve ideolojik ikilemler çerçevesinde analiz edilmiştir.

Bu tez çalışmasında ilk olarak cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarına ve bu kavramların literatürde tarihsel olarak nasıl ele alındığına ve açıklandığına dair kuramsal açıklamalara yer verilmiştir. Daha sonra, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin ve erkekliğin sorgulanmaya başlamasıyla ortaya çıkan erkeklik çalışmalarından bahsedilmiştir. Erkeklik çalışmaları disiplinler arası bir çalışma alanı olmasına rağmen, bu tez çalışmasında daha çok sosyal psikoloji literatürü içerisindeki kuramsal gelişimine odaklanılmıştır. Bir sonraki alt başlıkta ise araştırmanın temel analitik çerçevesini oluşturan eleştirel söylemsel psikoloji ile gerçekleştirilen erkeklik çalışmaları

açıklanmıştır. Bununla birlikte, 90'lı yıllardan sonra literatüre kazandırılan teorik yaklaşımlardan “çoklu erkeklikler” düşüncesini benimseyen diğer teorik yaklaşımlara da yer verilmiştir. Sonrasında, bu kuramlarla ilişkili olarak Türkiye’de psikoloji bilimi dahilinde gerçekleştirilen erkeklik konusunda yapılan araştırmalar özetlenmiştir. Bu bölümde son olarak erkekliğin sosyalizasyonu başlığına yer verilmiştir.

Tezin ikinci bölümde ise Çevre Psikolojisi literatürüne giriş yapılarak mekân ve insan ilişkisi açıklanmış, mekânın kimlik inşası sürecindeki rolü ve kimlik bileşenlerinin mekânla ilişkili deneyimlerdeki rolünden bahsedilmiştir. Mekân ve kimliğin karşılıklı olarak birbirini inşa ettiği ve bu inşa sürecinde söylemsel pratiklerin önemli rol oynadığına dair literatür bilgisi verilmiştir. Sonrasında, kamusal mekân-özel mekân kavramları tanımlanmış ve bu kavramların cinsiyetlendirilme sürecinden bahsedilmiştir. Buna göre, tarihsel süreç içerisinde değişen yaşam biçimleri, kadın-erkek ilişkilerini de değiştirmiş, bunun sonucunda ise kadın özel mekânla, erkek ise kamusal mekânla ilişkilendirilmiştir. Sonrasında ise, erkeklik ve ev içi mekân ilişkisine yönelik coğrafya, tarih, sosyoloji gibi çeşitli bilimsel alanlarda gerçekleştirilen araştırmalarla ilgili bilgiler sunulmuştur.

Tezin üçüncü bölümü ise araştırmanın analitik yaklaşımına ilişkin bilgiler içermektedir ve bununla ilgili olarak psikolojide söylemsel analitik yaklaşımlar başlığı altında psikolojide dile dönüş sürecinden bahsedilmiş ve söylem analizine ilişkin bilgiler sunulmuştur. Sonrasında ise, sosyal psikoloji alanında sıklıkla kullanılan söylemsel yaklaşımlardan söylemsel psikoloji ve Foucaultcu söylem analizi açıklanmış ve bu iki yaklaşım karşılaştırılmıştır. Her iki yaklaşımın da içerdiği sınırlılıklardan bahsedilmiştir ve bunun üzerine iki yaklaşımı sentezleyen ve tezin temel analitik yaklaşımını oluşturan eleştirel söylemsel psikoloji yaklaşımı açıklanmıştır.

Araştırmanın kuramsal çerçevesini oluşturan bilgiler sunulduktan sonra, erkeklik inşasını incelemede neden eleştirel söylemsel psikoloji yaklaşımının benimsendiği açıklanmıştır. Sonrasında ise araştırmanın analitik yaklaşımına uygun transkripsiyon sürecinden bahsedilmiştir. Yöntem kısmında ise hangi görüşme tekniğinin kullanıldığına ve katılımcıların özelliklerine dair bilgiler sunulmuştur. Araştırmanın bulguları ise açıklayıcı repertuarlar, özne konumları ve ideolojik ikilemler olmak üzere 3 ana başlık altında sunulmuştur. Daha sonra, çözümleme sonucunda elde edilen

sonuçlar sunulmuş ve tartişılmıştır. Tartışma bölümü içerisinde alt başlık olarak refleksiviteye yer verilmiştir. Son olarak genel sonuca ilişkin bilgiler sunulmuş ve gelecek çalışmalar için önerilerde bulunulmuştur. Araştırma, literatürde eksik olduğu belirtilen erkeklik ve ev içi mekân çalışmalarına (bkz. Atherton, 2009; Blunt ve Dowling, 2006; Gorman-Murray, 2013; van Hoven ve Hörschelmann, 2004) katkı sağlamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL CİNSİYET AÇISINDAN ERKEKLİK

1.1. Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet

Toplumsal cinsiyet, kadınların sistematik olarak tabi kılınmasını ve erkeklerin tahakkümünü anlamak için yaklaşık elli yıldır sosyal bilimlerde kullanılan bir kavramdır. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları birbirlerine bağlı ancak birbirlerinden tamamen farklı kavramlardır. Cinsiyet (sex); insan üreme sisteminde yer alan özsel ve değişmez fiziksel farklılıklar ile erkek ve kadın bedeni arasındaki anatomik, fizyolojik, genital ve hormonal farklılıkları ifade eder. Toplumsal cinsiyet (gender) ise sosyal süreçlere ve kültürel yorumlamalara bağlı olarak kadın ve erkek arasındaki farklılıklara işaret eder ve psikolojik, kültürel ve sosyal anlamları içerir (Acker, 1992; Diamond, 2004; Oakley, 1985; Stoller, 1984; West ve Zimmerman, 1987). Yani cinsiyet kavramı sahip olunan biyolojik farklılıklara vurgu yaparken, toplumsal cinsiyet kavramı cinsiyetin toplumsal ilişkiler ağı içinde kurulduğunu yani, sosyal olarak inşa edilmiş bir olgu olduğunu ifade eder (Butler, 2012; Connell, 2005; Oakley, 1985; Stoller, 1984; Türk, 2008). Bu bağlamda cinsiyet doğal-özel bir değerlendirmedir ve insan doğasındaki değişmez niteliklere işaret eder. Toplumsal cinsiyet ise yetiştirilmeyle (nurture) ilgilidir, bu bakımdan sosyal bir olgudur, dolayısıyla değişkendir (Acker, 1992). Yukarıdaki açıklamalara dayanarak, toplumsal cinsiyet toplum tarafından oluşturulan beklenti, tutum ve davranışlar toplamı olarak ifade edilir (Çelik, 2016).

Çeşitli grup kimliklerinde (etnik köken, dini inanç, vb.) olduğu gibi toplumsal cinsiyet kimliği de özcü veya sosyal inşacı yaklaşımlarla açıklanmaya çalışılmıştır. Özcü yaklaşımlar davranış farklılıklarını insanın özüne atfetmektedir (Prentice ve Miller, 2006). Biyolojik özelliklere ve farklılıklara vurgu yapan özcü yaklaşım, grup kimliklerinin doğasına işaret ederek bunların sabit ve değişmez olduğunu belirtir (Berg-Sørensen, Holtug ve Lippert-Rasmussen, 2010; Haslam, Rothschild ve Ernst, 2000; Prentice ve Miller, 2006; Wood ve Eagly, 2012). Özcü yaklaşımlar kadınlık ve erkekliği açıklarken de kullanılmaktadır. Bu iki kategorili sistem temel olarak penise sahip olmak veya olmamakla ilişkilendirilmektedir (Unger, 1979). Özcü yaklaşımlar biyolojik

temelli olduğu kadar sosyalizasyon temelli olarak da inşa edilmektedir. Sosyal özcülük belirli bir kategorideki insanların belirli özelliklere sahip olduğu inanışını ifade eder, örneğın bir kız çocuğunun matematikten başarısız olmasının bütün kız çocuklarına genellenmesi sosyal özcülüktür (Rhodes, Leslie, Tworek, 2012) . Bu anlayışa göre kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıklar, farklı sosyalleşme süreçlerinden kaynaklanmaktadır (Wood ve Eagly, 2012). Özcü yaklaşımlar bir erkek ya da kadın olmanın ne olduğuyla ilgili bir takım genellemelere sahiptir ve bu genellemeler bireylerin kendilerine biçilen rollere, beklentilere ve kimliklere uyma baskısı oluşturmaktadır (Berg-Sørensen ve ark., 2010). Burada rol kavramı önemli bir yer tutmaktadır. Rol kavramı sosyal bilimler alanına 1930’lu yıllarda girerek araştırmacılar tarafından cinsiyet kavramını açıklamada kullanılmaya başlanmıştır (Carrigan, Connell, Lee, 1985 ve Connell, 2005). Cinsiyet Rolü Teorisine göre, biyolojik olarak belirlenen özellikler kişinin toplumdaki rolünü belirlemektedir. Bir kadın ya da erkek olmakla ilişkili birtakım beklentiler **cinsiyet (sex) rolünü** oluşturmaktadır ve herhangi bir kültürde kadın ve erkek olmak üzere iki cinsiyet rolü bulunmaktadır (Connell, 2005; Unger, 1979). Biyolojik farklılıklara indirgenerek tanımlanan cinsiyet rolü kadın ve erkek dikotomisini oluşturur, buna göre kadın ve erkek arasındaki farklılıklar doğal ve normal olarak değerlendirilir ve bir yaradılış özelliğı olarak kabul edilir (Connell, 2005; West ve Zimmerman, 1987). Bununla ilgili olarak, Haslam ve arkadaşlarının (2000) yaş grupları, etnik gruplar, kişilik grupları, toplumsal cinsiyet vb. gibi kırk sosyal kategoriyi inceledikleri araştırmada kadın-erkek kategorisinin içsel, doğal ve durağan olarak değerlendirildiğı, kadın olmanın ve erkek olmanın özs el bir niteliğı e sahip kategoriler olarak anlaşıldığı belirtilmiştir. Özcü tanımlamalarda “öz”ün keyfi bir biçimde seçildiğini, kategorilere farklı kişilerce farklı özler atfedildiğini ve bu konuda uzlaşımın olmadığını öne süren Connell (2005) özcü yaklaşımın yetersizliğini vurgulamıştır.

Feminist araştırmacılar, cinsiyet kavramının kadın ve erkek arasındaki farklılıkları biyolojik determinizm ile açıklamasını eleştirerek kadınlar ve erkekler arasındaki psikolojik ve davranışsal farklılıklara yönelik açıklamalarda çevresel, sosyal ve psikolojik etkilerin vurgulanmasının önemli olduğunu belirtmişlerdir. Buna bağılı olarak, 1970’lerde feminist araştırmacılar toplumsal cinsiyet kavramını kullanmaya başlamışlardır (Unger, 1993; Haig, 2004). Bununla ilgili olarak Haig (2004) çeşitli

indekslerde taranan dergileri incelemiştir ve 1980’li yılların sonlarına doğru Social Science Citation Index (SSCI) ve Arts & Humanities Index’te (AHCI) taranan makalelerde toplumsal cinsiyet kavramının cinsiyet kavramına göre daha çok kullanılmaya başladığını belirtmiştir. Toplumsal cinsiyet sosyal olarak uzlaşılan anlamsal sistemlere göre sınıflandırma yapan bir kavramdır (Unger, 1993). Toplumda kadın olmak ve erkek olmakla ilişkilendirilen kadınsı ve erkeksi özelliklerin bireylerin kimliklerinin bir parçası haline gelmesi toplumsal cinsiyet kimliğini oluşturur (Wood ve Eagly, 2015; Unger, 1979). Toplumsal cinsiyet kimliğini yansıtan erkeksilik ve kadınsılık özelliklerine ilişkin araştırmalar Terman ve Miles’in (1936) çalışmasıyla başlamıştır. Bu araştırmada Terman ve Miles kadınları ve erkekleri birbirinden tamamen farklılaştıran stereotipik özellikleri belirleyerek bir ölçek geliştirmiştir ve erkeksiliği ve kadınsılığı tek boyutta yer alan iki uçlu bir yapı olarak ele almıştır. Ancak Terman ve Miles’in bu araştırması Constantinople (1973) tarafından eleştirilerek erkeksilik ve kadınsılığın iki kutbu olan tek boyutlu bir yapı olmadığını, aksine çok boyutlu bir yapı oluşturduğunu yaptığı araştırma ile göstermiştir. Bu eleştiriler üzerine erkeksilik ve kadınsılığı iki ayrı boyut olarak değerlendiren yeni yaklaşımlar geliştirilmeye başlamıştır (Wood ve Eagly, 2015).

Bu yaklaşımın ilk örneklerinden birini gerçekleştiren Bem (1974) kişilik özelliklerine dayalı bir toplumsal cinsiyet yaklaşımı geliştirerek erkeksiliği ve kadınsılığı iki ayrı boyut olarak ele almıştır. Kadınsı ve erkeksi olmakla ilişkilendirilen çeşitli niteliklerin belirlendiği bu araştırmada, kadınsı özelliklerin genel olarak daha dışavurumcu ve ilişkisel, erkeksi özelliklerin ise daha araçsal ve yetkin (agency) olarak değerlendirildiği görülmüştür. Bununla birlikte Bem, kadınsı ve erkeksi özelliklerin bir kişide aynı anda bulunmasının yani androjenliğin olumlu bir ruh sağlığı ve topluma daha iyi uyum sağlama ile ilişkili olduğunu belirtmiştir. Bem’in bu çalışması erkeksi ve kadınsı özelliklerin tek bir bireyde bir arada bulunabileceğini önermesi bakımından oldukça önemlidir ve geleneksel cinsiyet rollerini reddeden feminist araştırmacıların oldukça dikkatini çekmiştir (Wood ve Eagly, 2015). Geleneksel yaklaşımda toplumsal cinsiyet, toplumsal cinsiyete özgü stereotipik kişilik özellikleriyle açıklanmaya çalışılmıştır. Kadınların ilişkisel (communal) ve erkeklerin yetkin (agency) olarak değerlendirilmeleri toplumsal cinsiyet stereotiplerindeki temel temalardır. Bununla

birlikte bilişsel yetenekler, duygular, kişilik özellikleri ve davranışsal eğilimler ile ilgili olarak da kadınlar ve erkekler farklılaştırılmaktadır (Wood ve Eagly, 2012). Ancak, stereotipleştirilen bu roller her cinsiyet için arzu edilen roller olarak algılanır ve bir kural olarak işler. Toplumsal cinsiyet rolüne ilişkin bu paylaşılan inançlar içselleştirilerek bir davranış standardı haline gelir (Wood ve Eagly, 2012). Bu da toplumsal düzendeki kadının ve erkeğin bulunduğu konumu hak ettikleri düşüncesini oluşturur, hiyerarşik düzenlemeleri sürdürür, meşrulaştırır ve yeniden üretir (Connell, 2005; West ve Zimmerman, 1987; Wood ve Eagly, 2012; 2015).

Toplumsal cinsiyet araştırmalarıyla birlikte biyolojik cinsiyet tanımı sorgulanmaya başlamıştır ve cinsiyet farklılıklarının doğal olduğu görüşü artık tartışmalı bir hal almıştır (Connell, 2005), bu eleştirilerle birlikte toplumsal cinsiyetin bir sosyal inşa olduğu görüşü öne çıkmıştır (Delphy, 1993). Sosyal inşacılık dünyayı anlama ve açıklama biçimlerimizle ilgilenir (Gergen, 1985) ve dünyayı anlama biçimlerimizin içine doğduğumuz kültürün sağladığı kavramlar ve kategoriler ile şekillendiğini öne sürer (Burr, 2012; Burr ve Dick, 2017). Bu yaklaşıma göre, düşünmek ve iletişim kurmak için kullandığımız kategoriler veya kavramlar “doğal” olarak var olan şeyler değildir, birer sosyal inşadır (Burr ve Dick, 2017). Sosyal inşacı anlayış, kimliklerin ve kategorilerin değişmez-sabit nitelikte olmadığını, bireysel deneyim ve sosyal etkileşimlere bağlı olarak **inşa edildiklerini** öne sürer (Berg-Sørensen ve ark., 2010). Sosyal inşacı anlayışta, toplumsal cinsiyet olduğumuz şeylerden ziyade yaptığımız şeylerle ilişkilidir. İnsanlar cinsiyetlerine göre kategorilendirilirler, ait oldukları kültür tarafından belirlenen cinsiyet rollerini öğrenirler ve buna uygun biçimlerde davranırlar. Yani cinsiyetlerini icra ederler (doing gender) (West ve Zimmerman, 1987). Buna göre, kadın ve erkeklerin davranışları, içinde yaşadıkları kültür tarafından belirlenen roller ile biçimlendirilmektedir (Gerson ve Peiss, 1985; Burr ve Dick, 2017). Ancak toplumsal cinsiyete dair tanımlanmış rollerin olması bunların hiçbir zaman değişmez nitelikte olduğu anlamına gelmez (Kaufman, 1999). Çünkü toplumsal cinsiyet özsel bir şey değildir (Bohan, 1993), diğerleriyle ilişkide ortaya çıkar (West ve Zimmerman, 1987), zaman ve mekâna göre değişebilen kültürel ve öznel anlamlara göre inşa edilir (Kimmel, 1995; akt. Courtenay, 2000; Burr ve Dick, 2017). Yani toplumsal cinsiyet durağan kategorileri ifade etmez, aksine bireylerin

eylemleri ile tekrar tekrar üretilen ve sosyal olarak inşa edilen ilişkileri temsil eder (Gerson ve Peiss, 1985). Bu bakımdan toplumsal cinsiyet tarihseldir ve zaman içerisinde yeniden biçimlenebilir ve bu değişim-dönüşümler bazı grupların çıkarlarına hizmet ederken, diğer grupları ikincil kılabilir (Connell, 2016). Kadınlar ve erkekler arasında var olan sosyal ilişkilerin bir ifadesi olan toplumsal cinsiyet sisteminde güç önemli bir rol oynamaktadır (Connell, 2016; Kaufman, 1999). Güç sosyal inşacı yaklaşımda oldukça önemli bir kavramdır ve buna göre güç, dünyaya ilişkin düşüncelerin doğru kabul edilme süreciyle ilgilidir. Bir kültürde bir olguyu anlama biçimi birden fazladır ancak bunlardan bir kısmı diğerlerine göre daha çok onaylanır ve gerçeği daha çok temsil eder. Bir toplumda, toplumsal cinsiyeti anlamlandırmak için de çeşitli söylemler bulunmaktadır ve bunların kimisi birbiriyle çatışan söylemlerdir, kimisi de kültürel olarak daha çok onaylanan veya kurumsal olarak desteklenen anlama biçimleridir. Buna göre toplumsal cinsiyet etkileşim sırasında oluşturulan çoklu, akışkan ve dinamik bir yapıya sahiptir (Burr ve Dick, 2017).

Toplumsal cinsiyetin çoklu, akışkan ve dinamik yapısını açıklamak erkekliği anlamak bakımından oldukça önemlidir. Bir toplumsal cinsiyet kategorisi olan erkeklik de sosyal olarak inşa edilmiştir ve toplum erkeklerle cinsiyetin nasıl icra edilmesi gerektiğini öğretmektedir (Connell, 2005). Toplumlarda neyin tipik olarak kadınsı veya erkeksi olduğu konusunda fikir birliği vardır (Street, Kimmel ve Kromrey, 1995; Courtenay, 2000) ve insanlar, erkeklik ve kadınlıkla ilgili baskın olan normlara uyma konusunda teşvik edilmektedirler (Eagly, 1983; Deaux, 1984; Bohan, 1993). Çeşitli araştırmalar erkeklerin kendileri hakkındaki bağımsız, güçlü vb. gibi toplumsal kurallara uyma konusunda kadınlara kıyasla daha fazla baskı hissettiklerini göstermektedir (Martin, 1995; Courtenay, 2000; Levant, 2004). Benzer şekilde Türkiye’de gerçekleştirilen bir araştırmada da (Gezici-Yalçın ve Tanrıverdi, 2018) erkeklerin toplumsal kalıplara uyma konusunda baskı hissettiklerine dair söylemler ortaya çıkmıştır. Bu yüzden de erkeklerin toplumsal cinsiyetle ilişkili inanç ve davranışlarının daha stereotipik olduğu belirtilmektedir (Katz and Ksanskak, 1994; Street ve ark., 1995; Courtenay, 2000). Literatürde toplumsal cinsiyetle ilişkili araştırmalar çoğunlukla kadınlık üzerine yapılmıştır, erkeklik ise pek fazla incelenmeyen bir konu olarak kalmıştır (Bolak-Boratav, Okman-Fişek ve Eslen-Ziya,

2017). Bir sonraki başlıkta erkeklik çalışmalarının nasıl başladığına yönelik açıklamalar bulunmaktadır.

1.2. Psikoloji Literatüründe Erkeklik Çalışmaları

Erkeklik çalışmaları, eril iktidarın gücünün kaynaklarını ve bunun toplumsal yaşama nasıl aktarıldığını erkekliğin tarihsel, kültürel ve toplumsal bir kurgu olduğu varsayımından yola çıkarak açıklamaya çalışmaktadır (Türk, 2008). Erkeklik günlük yaşamda ve akademide uzun bir süre boyunca çalışma konusu olarak ele alınmamıştır ve standart bir olgu olarak değerlendirilip insan olmakla eş anlamlı kullanılmıştır. Buna karşın kadınlık gizemli ve anlaşılması güç bir olgu olarak değerlendirilmiştir ve sosyal bilimler ve toplumsal cinsiyet çalışmalarındaki literatür kadınlar üzerine yapılan araştırmalarla ilerlemiştir (Edley ve Wetherell, 1995; Kimmel ve Messner, 2010).

Sosyal bilimler alanında erkekler ve erkeklikle ilgili çalışmaların 1970'lerin sonlarına doğru başladığını belirten Hearn (1996) bu alana yönelik ilginin konuya ilişkin yayınların artmasıyla 1987'den itibaren daha belirgin biçimde görüldüğünü belirtmektedir. 1970'li yıllardaki feminist hareket patriyarkayı ve erkek toplumsal cinsiyet sınıfının baskısını eleştiren radikal bir görüşle ortaya çıkmıştır. Bu da erkeklik ve toplumsal cinsiyet ilişkilerinin gözden geçirilmesine ve erkeklerin buna tepki göstermesine yol açmıştır. Bu tepkilerin bazıları patriyarkanın doğal ve biyolojik olarak olması gereken bir sistem olduğunu, bazıları bir değişimin gerektiğini, bazıları ise erkeklerin de erkekliğin mağduru olduğunu içermektedir (Edley ve Wetherell, 1995). Erkeklik krizinin ortaya çıkması ve buna bağlı olarak erkeklerin değişmeye başlamasıyla hem popüler hem de akademik alanda erkeklik konusuna ilgi artmaya başlamıştır. Buna bağlı olarak özellikle 1990'ların sonuna doğru psikoloji, sosyoloji, antropoloji, dil bilimi ve kültürel çalışmalar gibi farklı alanlarda erkeklik çalışmaları artmaya devam etmiştir (Edley ve Wetherell, 1999; Hearn, 1996). Özellikle feminist çalışmalar, gey politikası ve yazını, feminizme yönelik erkek yanıtları konuyla ilgili kitapların yazımında itici güç olmuştur (Hearn, 1996).

Erkeklik, birçok alanda farklı biçimlerde incelenmiştir. Erkekler hakkında ve erkeklik üzerine yapılan çalışmalarda biyolojik, antropolojik ve sosyolojik olmak üzere üç temel model bulunmaktadır. Biyolojik model sosyal davranışı açıklamada kadınlar ve erkekler arasındaki biyolojik farklılıklara, antropolojik model kültürlerde erkek

olmakla ilişkilendirilen davranışlar ve özelliklere, sosyolojik model ise erkek ve kız çocuklarının biyolojik cinsiyetlerine göre düzenlenen sosyalizasyon pratiklerine odaklanır (Kimmel ve Messner, 2010). Bu yüzden erkeklik konusunun disiplinler arası nasıl ele alındığının incelenmesinin ve açıklanmasının konunun tam olarak kavranabilmesi açısından oldukça önemli olduğu belirtilmektedir (Edley ve Wetherell, 1995).

Psikoloji literatüründe erkeklik toplumsal cinsiyeti ve erkekliği farklı biçimlerde kavramsallaştıran iki genel teorik yaklaşım altında ele alınmaktadır. Bunlardan biri **kişilik özelliği yaklaşımı** olarak kavramsallaştırılmaktadır ve bu yaklaşım erkekliği bir kişilik özelliği olarak ele almaktadır. Diğeri ise **normatif yaklaşım** olarak adlandırılmaktadır ve erkekliği, erkekleri ayrıcalıklı konumda tutan kültüre dayalı normatif ideolojiler olarak ele almaktadır. Kişilik özelliği yaklaşımında kadınsı roller ve erkeksi roller keskin bir biçimde ayrıştırılmıştır ve kadın ve erkek olmakla ilişkilendirilen roller stereotipikleştirilmiştir. Buna göre erkekler kadınlardan farklı kişilik özelliklerine sahiptir ve erkeklik, erkekleri kadınlardan farklılaştıran özelliklerin toplamıdır. Normatif yaklaşımda ise erkeklik sosyal olarak inşa edilmiş olan bir kategori olarak ele alınır. Bu yaklaşım, çeşitli ideolojilerin ve kurumların farklı erkeklik biçimlerini sürdürdüğünü varsayar. Bununla birlikte erkeklik için belirlenen tek bir standart veya tek bir erkeklik ideolojisinin olmadığını öne sürer. Bu yaklaşımda, erkeklik bir sosyal inşa olduğu için erkeklik idealleri belirli zamana, yere ve gruplara göre değişim göstermektedir (Levant, 2004; Thompson, Pleck ve Ferrera, 1992; Thompson ve Bennett, 2015a).

Toplumsal cinsiyet rol kimliği paradigması (TCRKP-gender role identity paradigm) 1930-1980 yılları arasında erkeklik çalışmalarında oldukça etkili olan bir yaklaşımdır ve bu yaklaşım erkekliği bir kişilik özelliği olarak ele almaktadır. Buna göre erkeklik, erkekleri ve kadınları farklılaştıran ve sosyal olarak arzu edilen çeşitli kişilik özelliklerini kapsamaktadır. İnsanların bir toplumsal cinsiyet rolü kimliğine sahip olmaya yönelik içsel psikolojik ihtiyaçlarının olduğunu varsayan bu yaklaşıma göre, bu ihtiyaç geleneksel toplumsal cinsiyet rolüne uymakla karşılanmaktadır. Bir erkeğin geleneksel toplumsal cinsiyet rolüne tam olarak erişememesi homoseksüellik, kadınlara yönelik negatif tutum ya da aşırı erkeksilik gibi sonuçları doğurur, bu bakımdan

toplumsal cinsiyet rol kimliğinin gelişimi başarısızlıkla sonuçlanmaya yatkın bir süreçtir (Levant, 1996; 2004; Levant ve Powell, 2017). Erkeksi kişilik özelliklerine yüksek derecede uyan erkeklerin sağlıklı bir erkek kimliğine sahip olduğu düşünülür ve bu erkekler toplumsal olarak arzu edilen erkekler olarak değerlendirilir (Pleck, 2017). Bu yaklaşım tarihsel olarak değişmeyen bir erkeklik ya da kadınlık “özü” olduğunu varsaydığından ve biyolojik cinsiyetin toplumsal cinsiyeti belirlediğini öne sürdüğünden özcü bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir. Yani buna göre erkeklik kadınlar ve erkekler arasındaki gerçek farklılığa işaret etmektedir (Levant, 1996; 2004; Levant ve Powell, 2017). Bu yaklaşımın ilk örneği daha önce bahsedilen Terman ve Miles’in (1936) araştırmasıdır. Terman ve Miles’in geliştirdiği bu ölçekten sonra kadınsı ve erkeksi özellikleri karşıt kutuplar şeklinde değerlendiren birçok ölçek geliştirilmiştir (Pleck, 2017; Thompson ve Bennett, 2015a; Smiler, 2004). Bu ölçekler genel olarak kadınları ve erkekleri ayırtıran özelliklerin doğal ve dolayısıyla da kültürden bağımsız olduğunu varsaymaktadır (Smiler, 2004). Bu ölçeklerde erkeklik genel olarak “güçlü, çalışkan, aktif, istikrarlı, kendine güvenen, mekanik, atletik hayatı tercih eden, kendisi için çalışan ve dışsal/kamusal yaşamı tercih eden” olarak tanımlanmıştır (Morawski, 1985, s. 212). Sonrasında ise, kadınlık ve erkekliğin tek boyutlu bir yapı olmadığını öne süren araştırmalarla (Constantinople, 1973) ve feminist hareketin artışıyla erkeklik ve kadınlığı ayrı boyutlarda değerlendiren ölçekler geliştirilmeye başlamıştır (Wood ve Eagly, 2015; Smiler, 2004). Bem’in (1974) Cinsiyet Rolü Envanteri de bu yaklaşımın örneklerinden biridir. Bu yaklaşıma göre erkeksi ve kadınsı özellikler birbirine karşıt yapılar değildir ve erkeksi ve kadınsı özellikleri her iki cinsiyet de taşıyabilmektedir.

Bununla birlikte, bu yaklaşım toplumsal cinsiyet rollerinin biyolojik temelli olmadığını ve öğrenildiğini varsaymaktadır. Çocukların sosyalleşme sürecinde toplumsal cinsiyet stereotiplerine göre dünyayı anlamlandırdıklarını ve böylece erkekleri ve kadınları karşıt kategoriler olarak benimsediklerini öne sürmektedir. Bu yaklaşım toplumsal cinsiyet üzerindeki sosyokültürel etkileri vurgulasa da toplumsal cinsiyeti birey temelli bir yapı olarak ele aldığından özcü olarak nitelendirilmektedir (Smiler, 2004). Bununla birlikte özcü bir nitelik göstermesi, paradigmanın varsayımları ve yapılan araştırmaların bulguları arasındaki tutarsızlıklar ve stereotipleştirilmiş

toplumsal cinsiyet rollerine dayalı ataerkil düzeni destekleyici niteliği nedeniyle bu yaklaşım yerini alternatif yaklaşımlara bırakmıştır (Levant, 1996; 2004; Pleck, 2017).

1980'lerin başında yukarıda bahsedilen toplumsal cinsiyet kimliği rolü paradigması yerini toplumsal cinsiyet rol gerginliği paradigmasına (gender role identity strain paradigm) (Pleck, 1981; akt. Pleck 2017) bırakmıştır. Toplumsal cinsiyet rol kimliği yaklaşımı geleneksel erkeklik normlarının geçerli olduğunu kabul etmektedir ve sorunsallaştırdığı şey birçok erkeğin bunları karşılamada başarısız olmasıdır. Toplumsal cinsiyet rol gerginliği paradigması ise geleneksel toplumsal cinsiyet rolü normlarının kendisini sorunsallaştırır (Pleck, 2017). Bu yaklaşım toplumsal cinsiyeti ve erkekliği biyolojik veya sosyal olarak verili kategoriler yerine sosyal olarak inşa edilmiş kategoriler olarak ele almaktadır. Geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin ve erkeklik (ve kadınlık) biçimlerinin ataerkil düzeni sürdürmeye hizmet ettiğini öne sürmektedir. Joseph Pleck (1981) tarafından formüle edilen bu yaklaşım sosyal inşacı ve eleştirel erkeklik yaklaşımlarının öncüsü olarak kabul edilmektedir (Levant, 1996; 2004; Pleck 2017). Toplumsal cinsiyet ideolojisini duyguları, bilişleri ve davranışları biçimlendiren bir kültürel şema olarak ele alan bu yaklaşıma göre toplumsal cinsiyet rolleri ebeveynler, öğretmenler ve akran grupları gibi çeşitli kişiler tarafından empoze edilen ideolojilerden etkilenecek kazanılmaktadır ve bu ideolojiler geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin sürdürülmesini sağlamaktadır (Levant, 1996; 2004; Levant ve Richmond, 2007; Levant ve Powell, 2017). Bu bakımdan bu yaklaşımın sosyal inşacı görüşle uyumlu olduğu söylenebilir (Levant, 2004).

Toplumsal cinsiyet rol gerginliği paradigması toplum tarafından belirlenen toplumsal cinsiyet rollerine uyma ile ilişkili zorluklardan bahsetmektedir. Buna göre, toplumsal cinsiyet stereotipleri toplumsal cinsiyet rollerini belirlemektedir ve bu roller çoğu zaman birbirleriyle çatışmaktadır ve tutarsızdır. Bununla birlikte, birçok insan bu rolleri ihlal etmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerini ihlal etmek diğerleri tarafından olumsuz değerlendirilmeye yol açmaktadır ve bu bakımdan bir gerginlik yaratmaktadır. Rollerin ihlali kadınlara kıyasla erkeklerin daha çok yaptırıma maruz kalmasına neden olmaktadır ve bu roller arasında yer alan “erkek saldırganlığı” gibi belirli kişilik özellikleri aslında psikolojik olarak işlevsel özellikler değildir (Levant, 1996; 2004; Smiler, 2004). Yani bu yaklaşımın, toplum tarafından belirlenen cinsiyet rollerinin

psikolojik sağlık üzerindeki olumsuz etkisini vurgulayan bir yaklaşım olduğu söylenbilir. Pleck bu gerginliklere ilişkin herhangi bir ölçek geliştirmemiştir ancak ne sürdüğü bu varsayımlar başka araştırmacıların çeşitli ölçekler geliştirmesinde etkili olmuştur (Smiler, 2004). Toplumsal cinsiyet rol gerginliği paradigması erkeklik için belirli kültürel standartların olduğunu ve erkeklik ideolojisinin bu gerginlik sürecinde önemli rol oynadığını ne sürer (Pleck, Sonenstein ve Ku, 1993a). Bununla birlikte birden çok erkeklik biçimi olduğunu ve değişmez bir erkeklik ideolojisinin olmadığını ne sürmektedir. Erkeklik ideolojisi, erkek olmakla ilişkilendirilen kültürel standartlara uymanın önemine dair inançları ifade eder (Pleck, ve ark., 1993a). Erkekliğin bir ideoloji dolayısıyla bir sosyal inşa olarak ele alınması, erkeklik ideallerinin farklı sosyal sınıflar, etnik gruplar, cinsel yönelim ve tarihsel döneme göre değişebileceğini belirtir (Levant, 1996; 2004). Buna göre, kültürün belirli bir erkeklik tanımı erevesi çizdiğini ve erkeklerin bu tanımı içselleştirdiklerini ne sürer. Dolayısıyla erkeklerin davranışlarının, erkek rol kimliğine ve sahip oldukları erkeksi özelliklerin seviyesine bağlı olduğu fikrine karşı çıkar. Bu yaklaşım genel olarak “erkeklik ideolojisi” yaklaşımı olarak kavramsallaştırılmıştır ve toplumsal cinsiyete sosyal inşacı yaklaşımı ve toplumsal cinsiyet rolü paradigmasını kapsamaktadır (Pleck, ve ark., 1993a; 1993b).

1990’larda ise çeşitli tarih ve sosyoloji araştırmaları erkekliğin tarihsel süreç içerisinde değişim gösterdiğini belirtmiştir. Buna göre var olan ideoloji birtakım erkeksi özellikleri belirler ve tarihsel süreç içerisinde bu erkeklik biçimlerinden bazıları vurgulanır. Bununla birlikte erkekler farklı bağlamlarda farklı erkeklik biçimlerini ön plana çıkarabilir. Yani erkekliğin evrensel ve tarihtesi bir anlamı yoktur, erkeklik belirli sosyal ve tarihsel bağlam içerisinde inşa edilir. Buna göre, erkekliğin anlamı kültürden kültüre hatta aynı kültür içerisinde bile değişim ve çeşitlilik göstermektedir. Erkekliğin bu değişken-akışkan yapısı nedeniyle tek bir erkeklik biçiminden söz edilemez; ancak “erkekliklerden” söz edilebilir. Erkeklik araştırmaları literatüründe de çoklu erkeklikler görüşü oldukça benimsenmiştir ve 90’lı yıllardan sonra “erkeklikler” teriminin kullanımı oldukça artış göstermiştir (Smiler, 2004; Kimmel ve Aronson, 2004). Özellikle de Carrigan ve arkadaşlarının (1985) “hegemonik erkeklik” kavramıyla birlikte literatürde çoklu erkekliklere ilişkin çalışmalar artış göstermiştir ve Connell’in daha sonraki çalışmaları (rn, Connell, 2005; 2016; Connell ve Messerschmidt, 2005)

psikoloji literatüründe ilgili kavram için sıklıkla atıfta bulunulan bir kaynak haline gelmiştir (Levant ve Powell, 2017). Bu tarihten itibaren de rol, kimlik ve ideoloji erkeklik araştırmalarının dayandığı temel kavramlar olmuştur ve erkekliğin bir ideoloji olduğu fikri genel kabul görmüştür (Smiler, 2004).

Görüldüğü gibi tarihsel süreç içerisinde erkekliğe ilişkin ortaya atılan teoriler oldukça değişim göstermiştir. Erkekliğin tek bir biçimi olmadığı, birçok erkeklik biçiminin var olduğu öne sürülmüş ve erkeklik araştırmalarında “erkeklikler”den söz edilmeye başlanmıştır. Erkeklik bireye içkin olan özsel bir şey olarak değerlendirilmekten çıkmış ve sosyokültürel etkilerin bireysel erkeklik deneyimindeki rolüne dikkat çekilmiştir. Erkeklik bir ideoloji ve sosyal inşa olarak ele alınıp erkekliğin toplumsal yaşamdaki akışkan yapısı vurgulanmıştır (Smiler, 2004). Günümüzde özellikle Kuzey Amerika’da erkeklik çalışmaları Pleck ve arkadaşlarının geliştirdiği (Pleck, 1981; akt. Pleck 2017; Thompson ve Pleck, 1986) toplumsal cinsiyet rol gerginliği paradigması (TCRGP) üzerine odaklanmıştır ve niceliksel araştırmalar yürütülmektedir. Ancak İngiltere’deki erkeklik çalışmaları daha çok söylemsel psikoloji üzerine odaklanmıştır. TCRGP ile birtakım ortak noktalara sahip olan bu yaklaşımın öncü ve önemli çalışmaları Edley ve Wetherell (Edley 2001; Edley ve Wetherell 1997; 1999; 2001; Wetherell ve Edley, 1999; 2014) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bir sonraki başlıkta erkekliğin söylemsel psikolojide nasıl ele alındığı, erkekliği ele alış biçimi bakımından söylemsel psikoloji ile TCRGP’nin ortak özellikleri ve farklılaşan yönleri açıklanmış ve erkeklik ile ilişkili olarak eleştirel söylemsel psikoloji yaklaşımı ile gerçekleştirilen araştırmalara yer verilmiştir.

1.3. Eleştirel Söylemsel Psikoloji Yaklaşımı ile Erkeklik Çalışmaları

Söylem analizinin temelinde sosyal inşacı yaklaşım yer almaktadır. Sosyal inşacı yaklaşım insanların dünyayı anlamlandırma biçimiyle ilgilenir ve dilin insan ilişkilerindeki işlevine odaklanır (Gergen, 1985). Yani dilin konuşma sırasında var olan bilgiyi aktarmasından ziyade konuşma sırasındaki inşa edici yönüne odaklanır. Bu bakımdan dili insanların zihninde olup bitenleri ifade etmesini sağlayan bir araç olarak değerlendiren geleneksel psikolojiden farklılaşmaktadır (Wetherell ve Edley, 2014). Bu yüzden hiçbir metnin nötr bir anlam taşımadığını, aksine gerçekliğin belirli bir

biçimini inşa ettiğini öne sürer ve dili bir eylem olarak ele alır (Seymour-Smith, 2017). Buna göre dil belirli eylemleri icra eder ve dilin eylemi birtakım sosyal, psikolojik ve politik sonuçlar doğurur (Potter ve Wetherell, 1987). Bununla birlikte, bağlamın konuşma sırasındaki önemini vurgular ve konuşmaların bağlama özgü olarak üretildiğini öne sürer. Kültür bir olgu ya da nesne hakkında konuşulabilecek çeşitli repertuvarları sağlar ve insanlar konuşmalarında bu anlam inşalarından bazılarını seçer. Ancak dünyaya dair anlamlandırmaların bazıları daha baskın ya da hegemonik hale geldiği için bunlar diğerlerinden daha erişilebilirdir (Edley, 2001). Buna dayanarak sosyal inşacı yaklaşım sosyal gerçekliğin inşasında kültürel olarak erişilebilir çeşitli anlamları ve bunların insan deneyimindeki etkilerini tanımlamaya çalışır (Willig, 2013).

Erkekliğin söylemsel psikolojik analizi üzerine yazdıkları makalede Wetherell ve Edley (2014) niceliksel paradigmayı kullanan toplumsal cinsiyet rol gerginliği paradigmasının ve söylemsel psikolojinin erkekliği inceleme biçimlerindeki ortak noktalarından ve farklılıklarından bahsetmişlerdir. Her iki perspektif de erkekliğin birden fazla biçimi olduğunu ve bu erkeklikler arasında iktidar ve egemenlik ilişkisi olduğunu öne sürmektedir. Bununla birlikte ikisi de toplumsal cinsiyet normlarının ve pratiklerinin ideolojik etkileri olduğunu öne sürmektedir. Örneğin toplumsal cinsiyet rol kimliği paradigmasının daha radikal biçimleri (Wetherell ve Edley, 2014) geleneksel erkekliğin, hem kadınların hem de erkeklerin psikolojik sağlıkları üzerinde negatif etkilere neden olduğunu belirtmiştir (Cochran, 2010). Yine her iki yaklaşım da erkekliğin özsel bir nitelik taşımadığını ve değişmez bir erkek kimliğinin olmadığını belirtmesi bakımından ortak noktalara sahiptir. Bu iki yaklaşımın farklılaştığı nokta ise benimsedikleri metodolojik yaklaşımdır; toplumsal cinsiyet rol gerginliği paradigması niceliksel yöntemi temel almaktadır. Ancak Wetherell ve Edley (2014) niceliksel yöntemin belirli (determinate) sosyal aktör modelleri sunduğunu; söylemsel psikolojinin ise sosyal hayatı oluşturan değişkenlikleri vurguladığını belirterek niceliksel yöntemin kısıtlayıcı bir yönünün olduğunu öne sürmüşlerdir. Bununla birlikte TCRGP erkekliğin bireysel olarak zaman içerisinde sabit, tutarlı ve değişmez bir yapısı olduğunu öne sürmektedir. Söylemsel psikoloji ile yapılan çalışmalar ise bireysel erkeklerin zaman ve bağlam içerisinde farklılaşan erkeklik biçimlerini sergilediklerini göstermiştir. Bu nedenle söylemsel psikolojide toplumsal cinsiyet kimliğinin farklı durumlardaki akışkan

yapısına dikkat çekilmektedir. Günlük erkekliklerin bu çoklu ve tutarsız yapısını incelemenin erkek kimliğinin sosyal olarak yeniden üretilmesini anlamada önemli olduğu vurgulanmaktadır (Wetherell ve Edley, 2014). Bununla birlikte Wetherell ve Edley (2014) ölçeklerle yapılan çalışmaların belirli bir erkeklik biçimini seçmeye zorladığını, alternatiflerin hiçbir şekilde sunulmadığını eleştirmektedirler. Bunun da geleneksel erkeklik biçimini meşrulaştırma riskini taşıdığını öne sürmektedirler.

Sosyal inşacı yaklaşım çatısı altında söylemsel perspektifle gerçekleştirilen erkeklik çalışmalarında genel olarak erkekliklerin çeşitli söylemlerle nasıl inşa edildiği, bu farklı anlam inşalarının neye hizmet ettiği ve erkeklerin kimliklerini nasıl müzakere ettikleri inceleme konusudur. Söylemsel psikoloji perspektifi erkekliğin nasıl icra edildiğini inceler (Wetherell ve Edley, 2014; West ve Zimmerman, 1987; 2009). Söylemsel perspektif erkekliği özsel bir nitelik olarak ele almaz, erkekliğin söylemler aracılığıyla inşa edildiğini öne sürer (Edley, 2001). Burada söylemlerden kasıt, geleneksel olarak erkeklikle ilişkilendirilen pratikler toplamıdır. Sözü edilen bu gündelik pratikler boş zaman alışkanlıkları, kıyafet seçimi, tüketim alışkanlıkları veya konuşma biçimi gibi çeşitli aktiviteleri kapsamaktadır (Edley, 2001; 2006; Wetherell ve Edley, 2014). Buna göre her kültürde erkeklikle ilişkilendirilen çeşitli normatif davranış biçimleri bulunmaktadır. Erkekliği söylemsel perspektifle çalışan önemli isimlerden olan Edley (2001) İngiltere kültüründe erkeklikle ilişkilendirilen çeşitli pratiklerden söz etmiştir ve futbol izlemek, bira içmek, trafikte ışıklardan diğer araçlardan daha hızlı kaçmak, bahçe çapalamak, tost makinesini tamir etmek gibi davranışların bunlar arasında olduğundan söz etmiştir. Türkiye’de ise sünnet olmak, askere gitmek, evin geçimini üstlenmek, içki içmek, futbol oynamak erkeklikle ilişkilendirilen davranışlardır (Sancar, 2013; Selek, 2014). Ancak bu davranışlar erkekliğin doğasında olan, sabit ve değişmez nitelikler değildir (Edley, 2001). Söylemsel psikoloji erkek kimliğinin sabit ve değişmez bir yapısı olmadığını, farklı bağlamlarda farklı biçimlerde inşa edildiğini belirterek erkekliğin akışkan yapısını vurgular (Edley, 2001; 2006; Wetherell ve Edley, 2014).

Erkekliği söylemsel olarak ele almak, yani erkeklerin erkeklik hakkındaki konuşmalarını incelemek, erkekliğin nasıl oluşturulduğunu ve müzakere edildiğini anlamak bakımından oldukça önemlidir (Wetherell ve Edley, 2014). Literatürde

antropoloji (Cornwall ve Lindisfarne, 1994), kültürel çalışmalar (Berger, Wallis ve Watson, 1995), dil bilimi (Johnson ve Meinhof, 1997) ve sosyoloji (Connell, 2005) gibi çeşitli alanlarda toplumsal cinsiyet ve erkekliği anlamada dilin önemine vurgu yapılmıştır. Psikoloji literatüründe, söylem ve erkeklik üzerine gerçekleştirilen çalışmaların inceledikleri temel mesele konuşma sırasında erkeklerin erkek kimliğini nasıl müzakere (negotiate) ettiğidir. Erkekliği söylemsel olarak ele alan bu araştırmalar (örn., Edley, 2001; Speer, 2001; Wetherell ve Edley, 1999) benimsedikleri analitik yaklaşımlar bakımından farklılaşmaktadır. Sözü edilen bu yaklaşımların farklılaştıkları temel nokta kısaca konuşmacıların söylemin bir ürünü mü yoksa üreticisi mi olduğu üzerinedir (Walton, 2004). Konuşma analizine yakın duran söylemsel psikoloji yaklaşımına göre, erkek olmak ve erkeklik üzerine olan konuşmalarda, erkekler, kimliklerini o konuşmanın etkileşimsel bağlamı içerisinde yönetmektedir (Speer, 2001). Buna göre bu yaklaşımda erkeklerin konuşma sırasındaki açıklamalarını nasıl müzakere ettikleri inceleme konusudur. Foucaultcu söylem analizi yaklaşımında ise erkek kimliğinin, toplumsal cinsiyet ideolojisi ya da ataerkil sistem gibi, daha makro yapıların sağladığı söylemsel kaynaklarla inşa edildiği öne sürülür. Buna göre, kültür, erkek olmaya ilişkin birtakım söylemsel kaynakları barındırır ve erkek olmaya ilişkin anlamlar bu repertuvarlar içerisinde seçilir. Bu yaklaşımlardan ilki söylemin ideolojik yönünü göz ardı ederken; diğeri sosyal etkileşim sırasındaki nüansları yakalama konusunda eksik kalmaktadır. Yine yukarıda sözü edilen özne söylemin ürünü mü yoksa üreticisi mi tartışmasına göre, ilk yaklaşım özneyi söylemin üreticisi olarak değerlendirirken; ikinci yaklaşım özneyi söylemin bir ürünü olarak ele alır (Walton, 2004). Bu bakımdan ilk yaklaşım etkileşim sırasında konuşmacının açıklamalarını stratejik olarak nasıl kullandığını ve buna bağlı olarak erkek kimliğini nasıl müzakere ettiğini incelerken; ikinci yaklaşım konuşmanın neye hizmet ettiğini - ataerkil sistemin ayrıcalıklarından faydalanma ve ataerkil sistemi sürdürme gibi- inceler.

Foucaultcu yaklaşıma göre, toplumda erkek olmaya ilişkin birtakım söylemsel kaynaklar vardır ve erkekler kültürel olarak geçerli kabul edilen bu söylemsel kaynaklara dayanarak kimliklerini inşa ederler. Hegemonik erkeklik de (Carrigan ve ark., 1985; Connell 2005) erkek olma biçimlerinden biridir. Hegemonik erkeklik erkeklerin baskın ve kadınların ikincil konumunu garanti altına alan ve ataerkil sistemi

sürdüren birtakım toplumsal cinsiyet pratikleri olarak açıklanmaktadır (Connell, 2005, s. 77). Erkekler hegemonik erkeklikle iş birliği yapmak ya da buna karşı çıkmak gibi birtakım kimlik stratejileri ile kendi erkek kimliklerini oluştururlar (Connell, 2005). Foucaulcu yaklaşımı benimseyen analistler, hegemonik erkekliğin, erkek egemenliğinin ve ayrıcalığının sürdürülmesini sağlayan söylemsel kaynaklar veya stratejiler tarafından oluşturulduğunu öne sürer (Walton, 2004). Söylemsel psikoloji yaklaşımında ise, erkeklik dışsal bir belirleyici değildir, konuşma sırasında oluşturulur. Buna göre hegemonik erkeklik analistin kendi söylemsel kaynağıdır, katılımcının oluşturduğu bir kategori değildir. Erkeklik yerel etkileşimsel bağlamda gücü ve ayrıcalığı sürdürmek için o ana, yani yerel etkileşimsel bağlama özgü olarak farklı biçimlerde (örneğin; özgüven, tipik, aşırı vb.) tanımlanır ve böylece belirli kimlikler yönetilmeye çalışılır (Speer, 2001). Eleştirel söylemsel psikoloji yaklaşımında ise erkekliği incelemede iki yönlü analitik yaklaşımın kullanışlılığı vurgulanmaktadır. Buna göre, erkekler, erkekliğin geleneksel biçimleriyle uyumlu olarak veya geleneksel biçimlerine karşı olarak kendilerini konumlandırmaktadırlar ve bu konumlandırmanın birtakım sonuçları, işlevleri bulunmaktadır. Ayrıca erkek olmanın tek bir biçimi yoktur, buna bağlı olarak erkekler bağlama göre değişen çeşitli pozisyonlarda kendilerini konumlandırmaktadır. Yani erkekler ‘aynı anda hem hegemonik hem de hegemonik olmayan biçimlerde görülebilirler’ (Wetherell ve Edley, 1999).

Hegemonik erkekliği müzakere etme biçimlerine ilişkin yaptıkları araştırmada Wetherell ve Edley (1999) erkeklerin kendilerini “erkek olmak” bakımından nasıl konumlandıklarını incelemişlerdir. Kahraman erkek, sıradan erkek ve asi erkek olmak üzere hegemonik erkeklikle ilişkilendirdikleri üç farklı özne konumu açığa çıkarmışlardır. Bu özne konumlarının hepsi birbiriyle çatışan ancak hegemonik erkeklikle bir şekilde ilişkili olan çeşitli kimlik inşalarına karşılık gelmektedir. Örneğin, kahraman erkek özne konumu geleneksel idealler ile uyuşan bir erkek kimliğini temsil etmektedir. Erkekler kendilerini kontrolü elinde tutan, riskli durumları yöneten, maço gibi geleneksel erkeklik temalarıyla uyuşan biçimlerde sunmaktadırlar. Sıradan erkekler ise normal, sıradan olarak tanımlanıp kendilerini geleneksel ve maço erkeklikten farklılaştırmaktadır ancak otonomi ve rasyonellik çerçevesinde tanımlanmaktadır. Asi erkekler de kendilerini geleneksel erkeklik imgesinden farklılaştırmaktadırlar ve

diğerlerinden (kahraman erkek ve sıradan erkek) farklı olarak geleneksel toplumsal cinsiyet stereotipleri ile uyuşmayan pratiklerde bulunmanın kendileri için sorun olmadığını dile getirmektedirler. Bu bakımdan araştırmacılar, asi erkeklerin geleneksellikle uyuşmayan düşünce ve davranışlarının politik bir stratejiden çok bir karakter özelliği olarak ortaya çıktığını belirtmektedirler. Bu bakımdan kişisel tercihlerini ortaya koymaktan korkmayan, kendileri hakkında iyi hisseden, “değersizleştirici” aktivitelerle ilişkileneceği cesareti olan bir birey portresi çizdikleri söylenebilir. Her ne kadar sıradan erkeklik ve asi erkeklik olarak geleneksel erkeklikten farklılaştırılırsalar da, bu iki özne konumu otonomi ve bağımsızlık gibi hegemonik erkeklikle uyulan değerleri taşımaktadır. Yani “kahraman”, “sıradan” ve “asi” erkekliklerin inşasında “kontrol”, “rasyonellik”, “cesaret” gibi hegemonik erkeklikle uyulan değerler rol almaktadır. Bu da hegemonik kimliklerin inşasında çoklu ve birbiriyle çatışan söylemlerin yer aldığını göstermektedir. Bu yüzden hegemonik erkekliğin sadece sosyal normlara uyma ile açıklanamayacağını, bu normların işleme sürecinin detaylı bir biçimde incelenmesi gerektiğini öne sürmektedirler. Walton (2004) da Connell’in (2005) hegemonik erkeklik kavramını çoklu erkekliklerin var olduğunu öne sürmesi bakımından önemli bulmaktadır ve bu “erkekliklerin” ortaya çıkarılmasında erkekliği inşa eden çeşitli çatışan söylemsel kaynakların incelenmesinin önemini vurgulamıştır.

Literatürde eleştirel söylemsel psikoloji ile gerçekleştirilen erkeklik çalışmalarında genel olarak Edley ve Wetherell’in çalışmaları (Edley 2001; Edley ve Wetherell 1997, 1999, 2001; Wetherell ve Edley, 1999, 2014) sıklıkla atıfta bulunulan çalışmalardandır ve sözü edilen bu araştırmalar bu tezin temel çatısını oluşturmaktadır. Eleştirel söylemsel psikoloji yaklaşımına göre erkeklik sosyal etkileşim sırasında yeniden ve yeniden inşa edilen bir olgudur ve bu inşa süreci kültürden bağımsız değildir. Erkekliğin tarihsel süreç içerisinde belirli bir biçiminin yeniden üretilmesi onun “doğal olarak verili” olduğu anlamına gelmez. Bu yeniden üretimin temelinde, yeniden üretilen erkekliğin işlevsel olarak daha kullanışlı olması ve bir alışkanlık biçimi-rutin pratik haline gelmesi yer alır. Yani erkeklik rutinleşen ve otomatik hale gelen çeşitli pratiklerin toplamıdır, öyle ki çoğu zaman doğal pratiklermiş gibi algılanır.

Örneğin Batı kültüründe duyguları ifade etme pratiği erkeklerin günlük hayatlarının bir parçası olmayan söylemsel bir pratiktir (Edley, 2001).

Eleştirel söylemsel psikoloji perspektifiyle gerçekleştirilen araştırmalar “babalık”tan (Edley ve Wetherell, 1997) “feminizm”e (Edley ve Wetherell, 2001; Gough 2001) ve “duygular”a (Walton, Coyle ve Lyons, 2004) uzanan çeşitli konularda erkek kimliğinin nasıl müzakere edildiğini incelemiştir. Bu araştırmalarda ortaya çıkarılan erkekliğin anlam inşaları kimi zaman tutarlılık göstermektedir, kimi zaman da birbiriyle çatışmaktadır. Bu da çoklu erkekliklerin (Connell, 2005) ve birbiriyle çatışan erkekliklerin (Wetherell ve Edley, 1999) var olduğu görüşüyle oldukça uyumludur. Örneğin Edley ve Wetherell’in (1997) yalnızca erkeklerin kayıtlı olduğu bir okulda okuyan 17-18 yaşlarındaki erkeklerle gerçekleştirdikleri araştırmada, bu erkeklerin ragbi takımı oyuncularını bir öteki olarak konumlandırarak ve kendilerini onlardan farklılaştırarak kimliklerini inşa ettikleri görülmüştür. Erkeklik fiziksel ve zihinsel güç, fiziksel saldırganlıkta bulunabilme yeteneği, kendini ve diğerlerini kontrol edebilme ve zekaya ilişkin söylemler ile inşa edilmektedir. Erkekler, bu özelliklerin kimisine direnirken, kimisini kimliklerinin birer parçası olarak taşımaktadırlar.

Türkiye’de erkeklik söylemi üzerine gerçekleştiren araştırmalar oldukça sınırlıdır. Türkiye’de eleştirel söylemsel psikoloji ile erkek olmak üzerine kurulan anlamları inceleyen Aygül’ün (2013) araştırmasında, erkeklerin bu anlamların kuruluşunda erkek olmak açıklanamaz, toplumdaki erkek, erkek olmak rahat ve erkek olmak öğrenilir olmak üzere dört açıklayıcı repertuvara başvurdukları ortaya çıkarılmıştır. Bununla birlikte, erkeklerin erkek olmaya dair anlam inşalarında cinsiyet ayrımı vardır/cinsiyet ayrımı yoktur olarak ortaya çıkan ideolojik ikilemlere rastlanıldığını belirtmiştir. Bu ikilem, erkeklerin kadın-erkek iş bölümüne dair konuşmalarında ortaya çıkmıştır ve erkeklerin eşitlik söylemini onaylamaları ancak gündelik yaşam pratiklerinin bunu engellemesine ilişkin açıklamalarını içermektedir. Bununla birlikte, erkeklik söylemine ilişkin Sancar’ın (2013) Erkeklik: İmkansız İktidar - Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler isimli çalışması da Türkiye’de erkeklik söyleminin inşa sürecini açıklayan önemli bir araştırmadır. Farklı yaşlardan ve farklı sınıflardan erkeklerle çalışılan bu araştırmanın sonuçları ekonomik, politik ve sosyolojik olmak üzere makro bağlamlar çerçevesinde yorumlanmıştır.

Yapılan araştırmalar bütün olarak değerlendirildiğinde erkeklik aynı anda hem evin reisi şeklinde inşa edilen geleneksel erkeklik rollerine karşı çıkma, hem de geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri ile ilişkili g ve staty srdrme işteği olarak özetlenebilir. Erkeklik aynı zamanda liberal, eşitlikçi ve statkocudur (Edley ve Wetherell, 1999). Irkçı, homofobik, anti-feministtir ve penise sahip olduğu ve onu heteronormativeye¹ uygun bir biçimde kullandığı için sosyal gc elinde bulundurandır (Gough ve Edwards, 1998). Eşitlik ilkesini savunurken, kadın-erkek eşitsizliğini “doğa” üzerine temellendirir. Ataerkilliği eleştirirken; cesaret, saldırganlık ve fiziksel g gibi erkeksi niteliklere sahip olan erkeklerin ayrıcalıklı konumu hak ettiğini ne srer (Edley ve Wetherell, 2001). Feminizmle ilişkili olarak erkeklik hem feminizm destekçisi pro-feminist olarak hem de feminizmi eleştiren anti-feminist olarak inşa edilmektedir (Edley ve Wetherell, 2001; Gough, 2001) ve feminizmin bu iki ynl inşası erkeklere retorik esneklik sağlamaktadır (Edley ve Wetherell, 2001). Erkeklik, kadınlığın tamamlayıcısı olarak kadınlığa ilişkin sylemlerle inşa edilir (Gough, 2001). Performans, başarı ve risk alma ile ilişkilendirilmektedir. Cesur, bağımsız, özerk, toplumsal beklentilere karşı dik duran, otoriter, sıradan, asi (Edley ve Wetherell, 1999) ve aynı anda birçok şey olarak tanımlanmaktadır. Bu yzden de sylemsel olarak incelemek için oldukça zengin bir “inşadır”.

1.4. Psikoloji Alanında Erkeklik alışmalarında Kullanılan Diğer Teorik Yaklaşımlar

Yukarıdaki blmde psikoloji alanında gerçekleştirilen erkeklik çalışmalarında sıklıkla kullanılan bir perspektif olan ve bu araştırmanın teorik perspektifini oluşturan eleştirel sylemsel psikoloji yaklaşımı ile erkeklik çalışmaları konusu açıklanmıştır. Ancak psikolojide erkeklik çalışmalarında birçok farklı perspektif bulunmaktadır. Bu blmde psikoloji alanında kullanılan bu farklı perspektiflere değinilecektir. Bu yaklaşımlardan biri olan Toplumsal Cinsiyet Rol Gerginliği Paradigması, *Psikoloji Literatrnde Erkeklik alışmaları* başlığı altında ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Bu blmde kısaca tekrar özetlenecek olan bu yaklaşımdan sonra Erkeklik İdeolojisi

¹ Heteronormativite: Toplumsal yapı ve kurumlarda heterosekselliğin norm olarak kabul edilmesi (Jackson, 2006).

Teorileri (Masculinity Ideology Theories), Erkek Referans Grup Kimliğine Bağlılık (Male Reference Group Identity Dependence), Erkeklik Normlarına Uyma (Conformity to Masculine Norms), Kırılgan Erkeklik (Precarious Manhood), ve Erkekliğin Durumsallığı Teorisi (Masculinity Contingency Theory) olmak üzere belli başlı yaklaşımlara değinilecektir. Çeşitli araştırmacılar tarafından (örn., Levant, 1996; Smiler, 2004; Whorley ve Addis, 2006; Wong, Steinfeldt, Speight ve Hickman, 2010) derlenen ve 90'lı yıllardan sonra literatüre kazandırılan teorik yaklaşımlardan “çoklu erkeklikler” düşüncesini benimseyenler göz önünde bulundurularak seçilmiştir.

1.4.1. Toplumsal Cinsiyet Rol Gerginliği Paradigması (TCRGP)

Cinsiyet (sex) ve toplumsal cinsiyet (gender) kavramlarının feminist araştırmacılar tarafından yeniden tanımlanması ve toplumsal cinsiyet rollerinin bir sosyal inşa olduğu görüşünün akademik alanda yerini alması ile psikolojide erkeklik çalışmaları da bir değişim ve dönüşüme girmiştir (Levant ve Powell, 2017). Pleck (1981, 1995) tarafından formüle edilen bu yaklaşım, sosyal inşacı bakış açısıyla toplumsal cinsiyet normlarına uymanın ve bu normları ihlal etmenin sonuçları üzerine odaklanmıştır (Levant ve Powell, 2017; Pleck, 2017) ve psikoloji alanındaki erkeklik çalışmalarının çoğunluğu bu perspektifle gerçekleştirilmiştir (Wong ve ark., 2010). Toplumsal cinsiyet rollerinin toplumsal cinsiyet normlarına göre belirlendiği, bu rollerin birbiriyle çatıştığını ve tutarsızlıklar barındırdığı, toplumsal cinsiyet rollerini ihlal etmenin sosyal kınama ile sonuçlandığı ve bunun olumsuz psikolojik sonuçlar doğurduğu, toplumsal cinsiyet rollerini ihlal etmenin erkekleri kadınlardan daha çok etkilediği ve bazı toplumsal cinsiyet rollerinin (örn., erkek saldırganlığı) işlevsel olmadığı toplumsal cinsiyet rol gerginliği paradigmasının başlıca önermelerindendir (Levant, 1996 ve Levant ve Powell, 2017).

1.4.2. Erkeklik İdeolojileri Teorileri

Erkeklik ideolojisi kavramı Thompson ve arkadaşları (1992) tarafından ortaya atılmıştır ve bu kavram, bir toplumda erkek olmak ile ilişkilendirilen sosyal olarak inşa edilmiş inançlar sistemini ifade etmektedir. Daha açık ifade etmek gerekirse, bir toplumda erkeklerin yaşam biçimlerini etkileyen çeşitli değerler, inançlar ve normlar

sisteminin erkeklik ideolojilerini oluşturduğu söylenebilir. Bu bakımdan, erkeklik ideolojileri teorisi erkekliği eğilim ve kişilik özelliği olarak değerlendirmez. Aksine erkeklik ideolojisini kültürel bir yapı olarak ele alır ve erkeklik ideolojisinin tarihsel dönemlere, çeşitli sosyal kurumlara ve çeşitli erkek gruplarına göre değişim gösterdiğini öne sürer. Ancak bazı durumlarda bu erkeklik ideolojilerinden kimisi hegemonik hale gelebilir. Bu da herhangi bir erkeklik biçiminin toplumsal olarak daha yaygın kabul görmesiyle gerçekleşir (Thompson ve Bennett, 2015a).

Yukarıda da bahsedildiği gibi erkeklik ideolojisi hem bir kişisel inanç sistemi hem de toplumsal olarak kabul gören kültürel normlar olarak iki şekilde kavramsallaştırılmaktadır. Örneğin TCRGP’nda Pleck (1995; akt. 2017) erkeklik ideolojisini kişisel inanç sistemi olarak ele almaktadır. Buna göre, TCRGP’da, erkeklik ideolojisi, erkek olmakla ilişkili olarak bireylerin toplumsal olarak öğrendiği ve içselleştirdiği inanç sistemine karşılık gelmektedir (Pleck ve ark., 1993a; Levant, 1996; 2004; Levant ve Richmond, 2007; Levant ve Powell, 2017). Bunun üzerine, Thompson ve Bennett (2015a, 2015b, 2017) erkeklik ideolojisini içselleştirilmiş inanç olarak kavramsallaştırmanın bu inançların kaynağı olan kültürel temellerin göz ardı edilmesine yol açabileceğini belirterek, erkeklik ideolojisinin toplumsal cinsiyet ilişkilerini yeniden inşa eden mitler, düşünceler, beklentiler ve normatif etkileşim biçimleri gibi kültürel gelenekleri ve sosyal pratikleri içeren bir yapı olarak kavramsallaştırılmasının söylemsel olarak daha doğru olduğunu belirtmişlerdir. Buna dayanarak, bireysel inanç sistemine karşılık gelen tanımlamayı ise “erkeklik inançları” kavramı ile ifade edilmesini önermişlerdir. Çünkü bir ideolojiye yönelik tutumların, toplumda gerçekten var olan ideolojilere ilişkin pek az şey söylediğini, erkeklik ideolojisinin kültürel geleneklerde ve sosyal pratiklerde kendini var ettiğini öne sürmektedirler.

Erkekliği bir sosyal inşa olarak değerlendiren bu yaklaşıma göre, değişmez bir erkeklik ideolojisi veya erkekliğin tek bir standart biçimi yoktur. Erkeklik ideolojisi farklı sosyal sınıflara, etnik gruplara, tarihsel döneme ya da cinsel yönelime göre değişiklik gösterebilir (Levant, 1996). Bu ideolojiler birtakım inançları ve beklentileri içerir ve bu beklentiler kimi zaman birbiriyle çatışır veya farklı durumlara göre tutarsızlık gösterebilir. Bu yüzden de tek bir erkeklik idealinden bahsedilemez (Connell, 2005; Thompson ve Bennett, 2017; Wetherell ve Edley, 1999). Bu nedenle de

geleneksel erkeklik ideolojilerinin standardize ölçeklerle ölçülmesinin ve görece küçük erkek örneklemelerinden genellemeler yapılması eleştirilmektedir. Bununla birlikte, bu ölçeklerin çoğunun anadili İngilizce olan toplumlarda geliştirilmesi ve beklenen erkeklik pratiklerinin bu ülkelerin ideolojisini yansıtmamasının da eleştirilmesi gereken bir diğer konu olduğu öne sürülmektedir (Thompson ve Bennett, 2017).

1.4.3. Erkek Referans Grup Kimliğine Bağlılık Teorisi

Erkeklik kavramına kimlik temelli bir yaklaşım öne süren Wade (1998) teorisini Erikson'un (1968) kimlik gelişimi ve Sherif'in (1962) referans grup kimliği teorilerinden yola çıkarak oluşturmuştur. Bu bakımdan psikodinamik kuram ile sosyal inşacılığı bünyesinde birleştiren bir yaklaşım olduğu söylenebilir. Bu yaklaşımda, erkek kimliğinin oluşumunda, egonun işleyişinin ve bireyin özdeşleştiği grubun özelliklerinin etkileşimsel bir rolü olduğunu öne sürülmektedir (Isacco ve Wade, 2017). Bu etkileşim sonucunda da 3 farklı erkek kimliği statüsü ortaya çıkmaktadır: referans grubuna bağlı (reference group dependent), referans grubuna bağlı olmayan (reference group nondependent) ve referans grubunun olmadığı (no reference group status) kimlik statüsü (Wade, 1998).

Referans grubuna bağlı olan statüde, özdeşleşilen grubun toplumsal cinsiyet rolü stereotiplerine tamamıyla uyan bir egodan söz edilmektedir. Benimsenen erkek referans grubunun özelliklerinin, tutumlarının ve davranışlarının tamamen içselleştirildiği bir durumdur. Özdeşleşilen gruba ait olan erkekler ve diğer erkekler olmak üzere iç grup/dış grup ayrımı gerçekleştirilir ve diğer erkek grubunun üyeleri negatif olarak değerlendirilir. Referans grubuna bağlı olmayan statüde, kişi kendini bütün erkeklerle psikolojik olarak ilişkilendirir ve benlik kavramında herhangi bir erkek referans gruba bağlı değildir. Kendilerini diğer erkeklerle benzer olarak değerlendirirler de özgün bir kimliğe sahiptirler. Benlik kavramlarında herhangi bir erkeklik normu yoktur bu yüzden de erkeklik ideolojileri geleneksel erkeklik ideolojisinden farklılaşır. Referans grubunun olmadığı statüde ego herhangi bir erkek grubuna entegre değildir, ya da kendini herhangi bir erkek grubundan farklılaştırmamıştır. Bu da toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin benlik kavramlarında (self-concept) karmaşaya yol açmaktadır. Sonuç olarak bu durum anksiyete, yabancılaşma ve güvensizlik gibi deneyimlere yol açmaktadır. Bu

statüde olan erkekler kendilerini diğer erkeklerden farklı olarak değerlendirirler ve herhangi bir grupla özdeşleşemezler. Bir diğer durumda da, erkekliğin tek bir tanımının olduğunu ve kendilerinin bu tanımlamaya uymadıklarını düşünürler. Bu yüzden de kendilerini bir erkek olarak nasıl tanımlayacaklarına ilişkin karmaşa yaşarlar (Isacco ve Wade, 2017; Wade, 1998).

Öne sürdüğü bu farklı referans grup biçimleri nedeniyle bu teori de çoklu erkeklikler görüşünü benimsemiştir. Bununla birlikte, bireyin sözü edilen bu erkek referans kimliklerini içselleştirmesi üzerinde durduğu için erkekliği bireysel bir yapı olarak değerlendirdiği söylenebilir (Smiler, 2004).

1.4.4. Erkeklik Normlarına Uyma Teorisi

Sosyal roller ve konformite üzerine temellenen bu teoride Mahalik ve arkadaşları (2003), toplumda erkeksi (ve kadınsı) davranışları belirleyen birtakım kuralların ve standartların olduğunu ve bu erkeksi (ve kadınsı) normların sosyalleşme ile öğrenildiğini öne sürmektedirler. Erkeksi normlara uyma, kişinin kamusal veya özel hayatında erkekliğe ilişkin toplumsal beklentileri karşılaması olarak tanımlanmaktadır (Mahalik ve ark. 2003, s. 3). Mahalik (2000b; akt. Mahalik ve ark., 2003) teorisini dört temel hipotez üzerine kurmuştur. Bunlardan birincisi, toplumda baskın olan grubun toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin normları belirlemesidir. İkincisi, bu normlar toplumdaki baskın olan kişiler tarafından betimleyici, buyruksal ve birbiriyle uyumlu bir şekilde iletilir. Üçüncüsü, grupsal ve bireysel faktörler (örn., SED, etnik köken, yaş, kişilik vb.) kişilerin toplumsal cinsiyet normlarını ne şekilde deneyimlediğini filtreler. Dördüncüsü, bu grupsal ve bireysel faktörler kişinin belirli toplumsal cinsiyet normlarına ne derece uyduğunu veya uymadığını etkiler.

Toplumda baskın olan erkeklik normlarına uymanın veya uymamanın çeşitli olumlu ve olumsuz sonuçları olmaktadır. Erkeklik normlarına uyma sosyal ödüller getirirken, bir yandan da fiziksel ve psikolojik sağlık sorunlarına yol açabilir. Normlara uymamak ise bu sağlık sorunlarından kaçınmayı sağlarken, toplum tarafından dışlanma ile sonuçlanabilir (Isacco ve Wade, 2017; Mahalik ve ark. 2003). Öne sürdüğü bu teoride Mahalik (2000b; akt. Mahalik ve ark. 2003), US’de baskın olan erkeksi normları (örn., ekmek kazanma, risk alma) ve diğer normları (örn., duygusal kontrol, özgüven)

belirlemiştir ve bu çeşitliliğin önemini vurgulamıştır. Bu teoride de erkekliğin tek bir biçimi olmadığı, aksine erkekliğin çok boyutlu bir yapıya sahip olduğu düşüncesi benimsenmiştir (Connell, 2005; 2016; Connell ve Messerschmidt, 2005). Daha önce de belirtildiği üzere, 90'lı yıllardan sonraki araştırmalar zaten çoklu erkeklikler düşüncesi üzerine temellenmiştir ve “erkeklikler” sözcüğünün kullanımı artış göstermiştir (Smiler, 2004; Kimmel ve Aronson, 2004).

Erkeklik çalışmalarında birey içi farklılıkları gözden kaçırma riski nedeniyle Wetherell ve Edley (2014) niceliksel yöntemler kullanımını eleştirmektedir. Erkeklik normlarına uyma teorisini literatüre kazandıran Mahalik (2014) de erkeklikle ilişkili ölçeklerin erkekliği tek boyutlu bir yapı olarak aldığını belirterek bu fikre katılmıştır. Ancak öne sürdüğü teoriye ilişkin oluşturdukları ölçekte (Erkeklik normlarına uyma ölçeği- Conformity to Masculine Norms Inventory/CMNI; Mahalik ve ark., 2003) farklı boyutları dahil ederek bireylerin hangi spesifik normları daha fazla benimsediğine erişilebileceğini öne sürmüştür. Bununla birlikte, zaman içerisinde ya da farklı durumlarda çeşitlilik gösteren birey içi farklılıkların da aynı bireye farklı zaman dilimlerinde ölçeğin uygulanması ile erişilebileceğini belirtmiştir. Mahalik (2014) öne sürdüğü bu açıklamaları Wetherell ve Edley'nin (2014) erkekliği söylemsel olarak ve psikometrik olarak inceleme konusundaki tartışmalarına yönelik olarak gerçekleştirmiştir. Kısaca ifade etmek gerekirse, Mahalik psikometrik olarak da birey içi farklılıklara ulaşılabilirliğini öne sürmektedir. Buna karşılık olarak Edley ve Wetherell (2014) ise, söylemsel psikolojide araştırılan şeyin bir kişinin hangi erkeklik biçiminde (örn., kahraman, asi vb.) kendisini daha sık tanımladığını ortaya çıkarmak olmadığını; söylemlerle insanların neyi gerçekleştirmeye çalıştıklarını incelemek olduğunu öne sürmüştür. Bununla birlikte Mahalik (2014) öne sürdüğü tüm bu bertaraf edici uygulamalara rağmen, niteliksel yöntemlerin bireyin erkeklik inşasındaki çeşitliliği ve zenginliği ortaya çıkarmada daha kullanışlı olduğu görüşüne katıldığını belirtmektedir.

1.4.5. Kırılgan Erkeklik Teorisi

Erkek doğulmaz, erkek olunur cümlesinden yola çıkarak Vandello, Bosson, Cohen, Burnaford ve Weaver (2008) erkeklerin erkek olabilmek için birtakım sosyal gereklilikleri karşılamasına yönelik inançların varlığından söz etmektedir. Bu teoriye

göre, erkeklik kazanılması gereken bir sosyal statüdür ve her an kaybedilebilir, bu nedenle de kırılgan bir yapıya sahiptir (Vandello ve ark. 2008; Vandello ve Bosson, 2013). Benzer olarak Kimmel de (1994) erkekliğin sosyal onay gerektirdiğini belirtmiştir.

Erkekliğin bu kırılgan yapısının altında erkek olmanın, biyolojik özellikler gibi kesinlik içermeyen birtakım sosyal gereklilikleri barındırması, erkek olmak için bir mücadele gerektirmesi ve kişinin kendini kanıtlamasına yönelik yaşadığı kaygı gibi nitelikler yer almaktadır (Vandello ve ark. 2008). Bununla birlikte Vandello ve arkadaşları (2008; Vandello ve Bosson, 2013) erkekliğin bu kırılgan yapısının kökeninde hem evrimsel hem de sosyal rollerle ilişkili açıklamaların olduğundan söz etmektedirler. Şöyle ki, erkeklerin kadınları elde edebilmek için sosyal statü ve kaynak sahibi olmaları gereklidir, bunun için de diğer erkeklerle rekabet etmeleri gerekmektedir (Buss ve Schmidt, 1993). Dolayısıyla bu rekabet sonucunda erkekliklerini kanıtlayanların, kadınları etkileme ve kadınlarla çiftleşme olasılıkları da artmış olacaktır. Sosyal rollere ilişkin teorilerde ise kadın-erkek arasındaki fiziksel farklılık vurgulanmaktadır ve erkeğin daha güçlü fiziki yapısı nedeniyle daha tehlikeli ve riskli davranışlar gerçekleştirdiği öne sürülmektedir (Wood ve Eagly, 2002). Risk alma konusundaki çeşitlilikler de “gerçek bir erkek” olma yolunda erkeklerin edindikleri statüyü etkileyebilmektedir ve “gerçek bir erkek” olmak sürekli garanti altında olan bir statü değildir (Vandello ve ark. 2008).

Erkekliğin bu elde tutulması zor ve kırılgan yapısı kaygı yaratmaktadır ve erkekleri çeşitli eylemlerle erkekliklerini kanıtlamaya zorlamaktadır. Bu yüzden de erkekler riskli ve tehlikeli davranışlarla (örn., aşırı alkol tüketimi, hızlı araba kullanma, cinsel ilişkilerini abartma, birçok çocuğa babalık yapma gibi) erkekliklerini kanıtlamaya çalışmaktadırlar (Vandello ve ark., 2008; Vandello ve Bosson, 2013). Bununla birlikte sözü edilen araştırmacılar bu kaygı durumunun saldırganlığa yol açtığını öne sürmektedir. Buna göre, belirlenen erkeklik standartlarına uyma kaygısı ve erkekliği kanıtlama baskısı erkek saldırganlığının anlaşılmasında önemli faktörlerdir. Buna ek olarak, erkekliğe yönelik tehdidin her zaman saldırgan davranışlara yol açması gibi bir iddiada bulunmadıklarını belirtmektedirler.

Erkeklik sosyal onay gerektirdiği için (Kimmel, 1994), erkeklikle ilişkili kaygılar aslında diğerlerinin gözündeki değerlendirmelere bağlıdır, bu da kırılgan erkekliği kamusal bir olgu haline getirmektedir (Vandello ve ark. 2008). Teoriyi öne süren araştırmacılara göre, erkekliğin ya da “gerçek bir erkek olmanın” tarihten ve kültürden bağımsız bir tanımı yoktur, ancak genel geçer olan şey erkekliğin bu kırılgan yapısıdır. Yani, erkekliği tanımlayan her zaman her yerde geçerli birtakım davranışlar, nitelikler, eğilimler kümesinden söz edilemese de, erkek olmanın kaygıya yol açan bir “yapısı” olduğu söylenebilir (Vandello ve Bosson, 2013). Bununla birlikte, kültürün, hem erkek olmaya ilişkin anlamları (yani erkek olmanın içeriklerini) hem de erkekliğin “yapısını” etkilediğini öne süren araştırmalar da vardır (örn., DiMuccio, Helweg ve Larsen, 2016). Sözü edilen araştırmada Amerikalı erkeklerin Danimarkalı erkeklere kıyasla erkekliği daha kırılgan bir şekilde kavramsallaştırdıkları görülmüştür. Bu bakımdan DiMuccio ve arkadaşları (2016) kırılgan erkeklik kavramının kültürden kültüre değişebileceğini öne sürmektedirler. Daha önce de bahsedildiği gibi, erkekliğin tanımı kültürden kültüre, kültür içerisinde ve hatta bireyin kendi içinde bile değişmektedir (Connell, 2005; Kimmel ve Aronson 2004). Toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin beklentiler toplumdan topluma değişiklik göstermektedir. Değişen erkeklik tanımına göre de erkekliğin kırılganlığına ilişkin içerikler değişmektedir, bu yüzden “kırılgan erkekliğin” nasıl tanımlandığı da kültüre göre değişebilmektedir (DiMuccio ve ark., 2016).

1.4.6. Erkekliğin Durumsallığı Teorisi

Benlik değeri (Crocker ve Wolfe, 2001) kavramı üzerine temellendirilen bu kurama göre, bir erkeğin benlik değeri kendi erkekliğine ilişkin diğerlerinin değerlendirmelerinden etkilenmektedir (Burkley, Wong ve Bell, 2016). Kişinin erkekliğine ilişkin pozitif değerlendirmeler benlik saygısını yükseltirken, negatif değerlendirmeler düşürmektedir ve buna göre de benlik değeri değişmektedir (Isacco ve Wade, 2017). Eğer bir erkeğin benlik saygısı erkekliğine ilişkin geribildirimlere göre değişiyorsa, yani erkeklik durumsallığı yüksekse, bu geribildirimler negatif kişisel ve sosyal sonuçlara yol açmaktadır.

Erkekliğin durumsallığı iki farklı biçimde görülebilir: erkekliğe yönelik tehdit ve erkekliği destekleme (boost). Buna göre, eğer bir erkeğin erkekliği onaylanırsa benlik değeri desteklenmektedir, ancak tehdit edilirse benlik değeri azalmaktadır (örn., “Kendimi maço hissettiğimde benlik değerim artar” ve “Erkekliğimden bir şeyler eksildiğini hissettiğimde benlik değerim azalır”). Eğer kişinin benlik saygısı erkekliğine ilişkin tehditlere karşı duyarlıysa, daha cinsiyetçi ve homofobik eğilimlerle erkekliğini savunmaya yönelmektedir, yani erkekliğe yönelik tehditler negatif sonuçlara yol açmaktadır (Burkley ve ark., 2016). Araştırmacılar (Burkley ve ark., 2016) erkeklik durumsallığı yüksek olan erkeklerin, daha kırılgan bir erkekliğe (Vandello ve Bosson, 2013; Vandello ve ark., 2008) sahip olabileceğini öne sürmektedirler. Bununla birlikte erkekliğin durumsallığı kavramının erkeklik ve benlik değeri arasındaki ilişkiye odaklanması nedeniyle, çeşitli müdahale programları geliştirilebilmesi bakımından önemli olduğu öne sürülmektedir (Isacco ve Wade, 2017).

1.5. Türkiye’de Psikoloji Bilimi İçerisinde Erkeklik Konusunda Yapılan Araştırmalar

Türkiye’de erkekliğe ve erkek olmaya atfedilen değer ve önem atasözlerinde, deyimlerde hatta gündelik dilde bile gözlenmektedir. Örneğin “oğlan doğuran övünsün, kız doğuran dövünsün” atasözü geleneksel aile yapısında erkek çocuk doğurmanın ve erkek olmanın önemini net bir şekilde göstermektedir. Bununla birlikte “erkek sözü vermek”, “adam gibi adam/kadın”, “adam olmak”, “adam akıllı”, “adamın hası” gibi ifadeler de erkek/adam olmanın olması gereken şey olduğunu belirten, doğruluk, cesaret ve güç ile ilişkilendirilen gündelik ifadelerdir. Erkeklikle ilişkili bu söylemler gündelik hayattaki toplumsal cinsiyetle ilişkili algılarımızı, tutumlarımızı ve davranışlarımızı da etkilemektedir. Erkeklerin büyük ölçüde ataerkil kalıpyargılar doğrultusunda davrandığı (Bolak-Boratav ve ark., 2017) ve erkekliğin ve erkek olmanın ön plana çıkarıldığı kültür içerisinde erkeklik çalışmalarını gerçekleştirmek, erkekliğin sorgulanması ve günlük yaşamdaki görünümelerini açığa çıkarması bakımından önemlidir.

Türkiye’de psikoloji bilimi içerisinde erkeklik ile ilişkili çalışmaların yeni yeni filizlendiği söylenebilir. Bu araştırmalar kalıpyargılar, rol normları, namus ve erkeklik ideolojisi gibi konular üzerine gerçekleştirilmiştir. Türkiye’de toplumsal cinsiyet

kalıpyargılarına yönelik çalışmaların eksik olduğunu belirten Sakallı-Uğurlu, Türkoğlu ve Kuzlak (2018) Türkiye toplumunda kadın ve erkeklerin nasıl tanımlandığını incelemişlerdir. Serbest cevap yöntemi ile gerçekleştirdikleri bu araştırmanın sonucunda erkeklerin kıskanç, güçlü, bencil, duygusal, hırslı, sinirli, kaba, çocuksu, mantıklı, çalışkan, zeki, dürüst, cesur ve koruyucu olarak tanımlandıkları ortaya çıkmıştır. Yetkinlik ile ilişkili sıfatların erkeklikle sıklıkla ilişkilendirildiği görülmüş ancak ilginç olarak duygusallık ve çocuksuluk sıfatları da erkekleri tanımlarken sıklıkla kullanılmıştır. Araştırmacılar bu bulguyu erkeklere ilişkin çelişik duygulu cinsiyetçilik (Glick ve Fiske, 1999) çerçevesinde tartışmış ve bu sıfatların erkeklere pozitif bir görünüş sağlayarak kadınların var olan cinsiyet sistemini desteklemesine bir zemin hazırladığını belirtmişlerdir. Bununla birlikte, erkeğin “ekmek kazanan” ve “aile reisi” rolünün Türkiye’de hala geçerli ve değerli bir erkeklik biçimi olduğunu öne sürmüşlerdir. Benzer şekilde Bolak-Boratav, Okman-Fişek ve Eslen-Ziya (2014) Türkiye’nin farklı bölgelerinden farklı sosyo-ekonomik düzeye sahip olan erkeklerle yaptıkları araştırmada, erkeklerin erkeklik tanımlamalarının, işinde başarılı olma ve para kazanma gibi geleneksel aile reisi rolü ile ilişkilendirilen özellikleri içerdiğini belirtmektedir.

Erkeğin ekmek kazanan rolünü gerçekleştirebilmesinde önemli bir faktör olan iş sahibi olmanın evli veya bekâr olmak farketmeksizin erkeklerin erkeklik tanımlarında önemli bir yer tuttuğu Türkoğlu’nun (2013b) araştırmasında da görülmektedir. Kadın ve erkeklere ilişkin kalıpyargıların evli-bekâr olma bağlamında nasıl değiştiğini inceledikleri araştırmada ise Sakallı-Uğurlu, Türkoğlu, Kuzlak ve Gupta (2018) bekâr erkeklerin çapkın, sorumsuz, rahatına düşkün ve immatür gibi negatif kişilik özellikleri ile tanımlandığını bulgulamışlardır. Evli erkekler ise aile babası, ekmek kazanan ve evin reisi gibi geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri ile tanımlanmıştır. Bununla birlikte evli ve bekâr erkekleri tanımlayan ortak bazı kalıpyargılar da ortaya çıkmıştır. Buna göre, her iki gruptaki erkekler de baskın, bağımsız, maço, agresif ve serbest gibi özelliklerle tanımlanmıştır. Bekâr erkeklerin ev içi mekânla ilişkili olarak sorumsuz, evli erkeklerin ise sorumlu sıfatları ile tanımlandığı görülmektedir. Buna göre, araştırmacılar erkeklerin ev içi mekân ile ilgili sorumluluklarının evlendikten sonra başladığını belirtmektedirler. Evli erkekler ile gerçekleştirdikleri çalışmada Bolak-Boratav ve arkadaşları (2017) evli

erkeğin ev içerisindeki otorite konumunda olduğunu ve ailevi sorumluluğun aile reisliği ile ilişkilendirildiğini belirtmektedirler. Buna göre, evlilik ilişkisi içerisinde erkeklerin ataerkil kalıpyargılar doğrultusunda davranmaya devam ettiklerini öne sürmektedirler. Bununla birlikte, yalnızca heteroseksüel erkeklerin değil, aynı zamanda gey erkeklerin de erkeklik tanımlamaları da ataerkil kalıpyargılar içermektedir. Eslen-Ziya ve Koç (2016) gey erkeklerle yaptığı araştırmada gey erkeklerin erkeklik tanımlamalarının duygusal kısıtlılık, sertlik, risk alma, erkeksilik ve başarılı olma gibi ataerkil kalıpyargıları içerdiğini göstermiştir.

Erkekliğe yönelik tehdit ve kadına yönelik şiddet arasındaki ilişkiyi kırılgan erkeklik perspektifinden inceleyen Türkoğlu (2013a), erkeklerin kadınlardan daha aşağıda hissetme ve aile reisi rolünün zedelenmesine yönelik tehdit algıladıkları durumlarda kadına yönelik şiddeti daha fazla benimsediklerini göstermiştir. Erkeklik normlarını daha çok benimseyen erkekler erkekliklerine yönelik tehdit hissettikleri durumlarda kadına yönelik şiddeti daha fazla onaylamışlardır. Toplumsal Cinsiyet Rol Çatışması (O'Neil ve ark. 1986) ve Erkek Rol Normları Ölçeği'ni (Thompson ve Pleck, 1986) Türkçe'ye uyarlayan Lease, Çiftçi, Demir ve Boyraz (2009), toplumsal cinsiyet rolleri ile ilişkili geleneksel inançların Türkiye'deki erkekler tarafından güçlü bir şekilde benimsendiğini belirtmektedirler. Araştırmacılar çalışmalarında Türkiye'deki erkeklerin erkekliklerini sertlik ve kadınsılıktan kaçınma üzerine kurguladıklarını göstermektedir. Buna göre, erkeklerin erkeklik rollerine ilişkin yaşadıkları çatışmalar hem aile içi hem de iş ilişkilerinde birtakım çatışmalar ile sonuçlanmaktadır. Türkiye'de erkeklik ideolojisinde önemli bir yeri olan namus kültürü üzerine yaptığı araştırmada Elgin (2016) namus, erkeklik ve erkek-erkeğe hakarete karşı tepki arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bir erkeğin hakarete uğramasının onun namusunu ve erkekliğini tehdit ettiğinden yola çıkarak gerçekleştirdiği araştırmada, erkeklik ideolojisinin namus ve erkek-erkeğe hakarete karşı tepki ilişkisinde aracı değişken olarak rol oynadığını bulgulamıştır. Hem Türkoğlu'nun (2013a), hem de Lease ve arkadaşlarının (2009) hem de Elgin'in (2016) araştırmaları Türkiye'deki erkeklerin kimlik kurgularında geleneksel rollerin oldukça belirleyici olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte erkekliğe yönelik tehdit algılarının davranış veya tutum düzeyinde çatışma veya şiddet ile sonuçlandığı görülmektedir. Buna göre erkekliğe yönelik tehdit algılandığında ortaya çıkan

saldırganlık Vandello ve arkadaşlarının (Vandello ve ark., 2008; Vandello ve Bosson, 2013) kırılğan erkeklik kuramında belirttiği gibi erkekliği kanıtlama stratejisi olarak değerlendirilebilir.

Erkek rol normlarını evlilik kalitesi bağlamında inceleyen Kalkan ve Odacı (2017) geleneksel erkeklik normlarını benimsemenin evlilikte uyumu azalttığını bulgulamışlardır. Sonuçlara göre, kadınsılıktan kaçınma, duygusal kısıtlılık, saldırganlık ve sekse yönelik olumsuz tutumlar evlilikte uyumu azaltmaktadır. Erkek rol normları ile ilişkili başka bir araştırmada ise Lease ve arkadaşları (2013) Türkiye, Amerika ve Norveç kültürlerinde geleneksel olarak erkeklikle ilişkilendirilen rol normlarını kişilerarası ilişkiler bağlamında incelemişlerdir. Sözü edilen rol normları statü, kadınsılıktan kaçınma ve sertlik olmak üzere üç alt boyuttan oluşmaktadır. Araştırmacılar kişilerarası ilişkileri hem romantik hem de iş arkadaşları ile ilişkiler bağlamında incelemişlerdir. Buna göre her üç ülkede de geleneksel erkeklikle ilişkili rollerin benimsenmesinin zayıf kişilerarası ilişkiler kurma ile bağlantılı olduğunu bulgulamışlardır. Yine bu üç ülke karşılaştırıldığında toplumsal cinsiyet eşitliğini günlük yaşamda ve politik alanda daha çok benimseyen Norveç’e kıyasla, Türkiye ve Amerika’da geleneksel erkeklik ideolojisinin daha çok benimsendiği görülmüştür. Türkiye özelinde ise erkeklik rol normlarının benimsenmesi arttıkça erkeklerin romantik ilişkilerindeki duygusal uzaklığın da arttığı görülmüştür. İş ilişkilerinde de erkeklik rol normlarına bağlılık arttıkça iş arkadaşları arasında daha zayıf ilişkiler kurulduğu görülmüştür.

1.6. Erkekliğin Sosyalleşmesi

Sosyal inşacı yaklaşım içine doğmuş olduğumuz dünyada birtakım kavramların olduğunu ve bu kavramlar sayesinde dünyayı ve kendimizi anlamlandırdığımızı ve böylece kültürün ürettiği anlamlar ile karşılıklı ilişki içerisinde olduğumuzu öne sürer. Buna bağlı olarak da toplumsal cinsiyetin bağlam içerisinde oluşturulduğunu belirtir (Riley ve Evans, 2017). Daha önce de belirtildiği gibi, toplumsal cinsiyet icra edilen bir şeydir (West ve Zimmerman, 1987), buna göre, erkekler ve kadınlar kültürün uygun gördüğü cinsiyetlendirilmiş pratikleri gerçekleştirir. Herhangi bir davranışın, düşüncenin veya pratiğin kültürel olarak uygun görülmesi ve “doğru” kabul edilmesinde

ise güç devreye girmektedir (Riley ve Evans, 2017). Bu güç, dini, aileyi ve entelektüel yaşamı biçimlendirmektedir (Kaufman, 1999) böylece, kültürel olarak uygun olan pratikleri üretmektedir. Bir olguya ilişkin çeşitli anlam biçimlerinden bazıları daha yaygındır ve bu yaygın olan anlamlandırma biçimleri birçok insan için gerçekliği temsil eder. Gerçekliği temsil eden bu söylemsel rejimler erkeklik ve kadınlık ile ilişkili anlama biçimlerini üretir, örneğin kadınların duygusallık, erkeklerin ise rasyonalite ile ilişkilendirilmesi gibi. Bu anlamlandırma biçimleri de çeşitli özne pozisyonları oluşturur; bakım veren anne - rasyonel baba gibi. Bununla birlikte, baskın söylemler aynı zamanda alternatif anlamlandırma biçimlerini de üretir, bu anlamlandırma biçimleri kimi zaman hegemonik erkeklik ile uyumludur kimi zaman ise çatışır (Riley ve Evans, 2017).

Bir toplumda erkekliğin birden çok anlamı bulunur, bu nedenle de tek bir erkeklik biçiminden söz edilemez. Erkekliğe ilişkin bu söylemlerin kimisi birbirleriyle çatışan söylemlerdir, kimisi de kültürel olarak daha çok onaylanan veya kurumsal olarak desteklenen anlama biçimleridir (Burr ve Dick, 2017; Kimmel, 2011). Kültürel olarak baskın olan erkeklik biçimi, erkeklerin kimlik inşalarında kendilerini değerlendirmede bir model olarak belirir (Kimmel 2011- gendered society). Sözü edilen bu baskın model Connell (2005) tarafından hegemonik erkeklik olarak adlandırılmıştır. Hegemonik erkeklik ataerkillik gibi daha geniş sosyal yapılarla ilişkili olan bir özne pozisyonudur (örn., ataerkil aile kurumunun babayı evin reisi olarak konumlandırması gibi). Bununla birlikte Connell (2005) ve diğer araştırmacılar (Bird, 1996; Budgeon, 2014) ataerkillikten pay alabilmek adına erkeklerin mümkün olduğunca hegemonik erkekliğe yakın bir şekilde erkekliklerini icra etmeyi öğrendiklerini öne sürer. Örneğin “erkekler ağlamaz” söylemi, birçok erkek çocuğun ağlamaması gerektiğini öğrenmesinde etkili olmuştur çünkü ağlamak duygusallıkla dolayısıyla kadınlıkla ilişkilendirilmiş ve kadınlık da homoseksüellikle ilişkilendirilmiştir (Riley ve Evans, 2017). Sosyalizasyon süreci içerisinde erkek çocuğunun çevresinde en kolay ulaşabileceği kimlik parçaları ile erkekliğini inşa ettiğini belirten Demren (2001) toplumda baskın olan ve sosyal olarak onaylanan erkeklik biçimi hegemonik erkeklik olduğu için bununla ilişkili kimlik parçacıklarıyla kimliğini inşa ettiğini öne sürmektedir.

Hegemonik erkeklik kavramı farklı erkeklik biçimlerinin de olabileceğini önermesi bakımından oldukça önemlidir. Böylece hegemonik erkekliğe meydan okuyan farklı erkeklik biçimleri de ortaya çıkabilmektedir ve bu erkeklik biçimleri yeni özne pozisyonları oluşturabilmektedir (Riley ve Evans, 2017). Örneğin geleneksel erkeğin karşısında konumlandırılan “Yeni Erkek” duyarlı, ev içi işlerde sorumluluk alan ve çocuk bakan erkek özne pozisyonuna karşılık gelmektedir (Edley ve Wetherell, 1999). Böylece erkekler dinamik ve akışkan bir biçimde farklı erkeklik repertuvarlarına ait özne pozisyonlarını alabilmektedirler. Bu ayrımların erkekleri farklı kategorilere ait varlıklar (being) olarak nesneleştirilmesi eleştirilse de, bu kavramları bir erkeğin nasıl olması gerektiğini belirten ve birbiriyle çatışan farklı kültürel idealler olarak ele almanın kullanışlı olduğu belirtilmektedir (Edley ve Wetherell, 1999).

Kültürün erkekler için belirlediği davranış standartları, yani erkeklikle uyumlu veya uyumsuz olan davranışlar aile, akranlar, okul ve medya aracılığıyla öğrenilir ve erkekliğin sosyalizasyonu hayat boyu devam eder (Connell, 2005; Kimmel, 2011; Kimmel ve Messner, 2010). Erkek kimliğinin inşa edildiği bu sosyalizasyon sürecinde erkekler kendileri için sosyal olarak tanımlanmış rolleri pasif bir biçimde benimseyen alıcı olmaktan ziyade, bu sürece aktif bir şekilde dahil olan, erkekliğin baskın normlarını yeniden inşa eden aktif ajanlardır (Courtenay, 1999a; akt. Courtenay, 2000; Kimmel, 2011; Kimmel ve Messner, 2010). Yetkinlik kavramı inşacı anlayışta merkezi konumdadır. Bireylerin çabalarını ve kendi hayatlarını etkilemelerini ifade eder (Courtenay, 1999a; akt. Courtenay, 2000). Dünyaya gelen bir erkek çocuğu çevresinde “kimin ne yaptığını” gözlemleyerek kendi deneyimlerini organize eder, etrafındakilerden erkeklerin/kızların ne yapması ve ne yapmaması gerektiğine dair tembihler işitir, medyada bir erkeğin nasıl olması gerektiğine dair verilen mesajlara maruz kalır, böylece toplumun taleplerine göre bir kimlik inşa etmeye çalışır (Kimmel, 2011). Bu talepleri karşılayamayan erkekler, tıpkı kadınlarda olduğu gibi, baskın olan erkek grubu tarafından ikincilleştirilir (Atay, 2004; Connell, 2005). Toplumda var olan baskın erkeklik ideolojisine uymayan erkek toplumsal dışlanma gibi yaptırımlara maruz kalmamak için erkekliğini ispat etme çabasına girmektedir (Barutçu, 2013). Bununla birlikte Selek (2014), erkeklik ispatı ihtiyacını sadece çevreye yönelik değil, aynı zamanda bireyin kendi kendine de kanıtlaması gereken bir ihtiyaç olarak

değerlendirmektedir. Erkekliğin kazanılması ve muhafaza edilmesi zor olan ve kolayca kaybedilmeye yatkın yapısı, sürekli kanıtlanma ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır (Connell, 2005; Kimmel, 1994).

Erkekliğin sosyalizasyon sürecinde aynı cinsiyete sahip olan kişiler arasındaki sosyal bağı ifade eden homososyal alanlar önemli bir rol oynamaktadır (Hammarén ve Johansson, 2014). Homososyal etkileşimler rekabet, duygusal uzaklaşma (detachment) ve kadının cinsel olarak nesneleştirilmesi olmak üzere üç farklı paylaşılan anlam taşımaktadır ve heteroseksüel erkekler için homososyal etkileşimler hegemonik erkeklik normlarının sürdürülmesini sağlamaktadır (Bird, 1996; Gilmartin, 2007). Erkeklerin bir araya geldiği bu homososyal alanlar birlikte maç yapma, maç izleme ve içki içme gibi aktiviteleri içermektedir (Kiesling, 2005) ve birlikte gerçekleştirdikleri sohbetler duygudan bağımsız spor veya mesleki konular sınırları içerisinde dönmektedir (Onur ve Koyuncu, 2004). Homososyal aktiviteler sayesinde erkekler, erkek kimliklerini onaylamaktadırlar ve yeniden inşa etmektedirler (Cengiz, Tol ve Küçükkural, 2004; Onur ve Koyuncu, 2004; Sancar, 2013).

Türkiye’de erkeklik inşası yaşam boyunca inşa edilen söylemsel bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Bir erkeğin erkeklik inşasını başarılı bir biçimde tamamlayabilmesi için birtakım bedensel ve toplumsal normların karşılanması gerekmektedir (Bolak-Boratav, ve ark., 2017). Bunlar sünnet olma, ilk cinsel deneyimi yaşama, askerlik yapma, iş sahibi olma ve para kazanma, evlenme, baba olma gibi aşamalardan oluşmaktadır (Sancar, 2013; Selek, 2014). Özellikle aile geçindirmek, evin reisi olmak Türkiye’de erkek kimliğinin inşasında kullanılan en yaygın özne pozisyonu olarak ortaya çıkmaktadır (Cengiz, ve ark., 2004; Özbay ve Baliç, 2004; Sancar, 2013). Hegemonik erkekliğin babadan oğula aktarımı üzerine yaptığı doktora çalışmasında Altınoluk-Düztaş (2019), erkeklerin çocuklarını yetiştirirken bazı geleneksel değerlere bağlı kaldıklarını ancak bazı değerleri ise modernleşme etkisi ile esnettiklerini belirtmektedir. Araştırmasını akademisyen erkeklerle gerçekleştiren Altınoluk-Düztaş, aile kurumunun sosyalizasyon sürecindeki dolayısıyla da erkeklik inşasındaki rolünün önemini vurgulamaktadır. Bununla birlikte Türkiye’de medyanın bir erkeğin nasıl olması gerektiğine yönelik ataerkil ideolojinin yeniden üretilmesindeki rolünü vurgulayan araştırmalar da vardır. Örneğin Pira ve Algün (2004) reklamların akıl ve

bilgi kullanımı gerektiren ürünlerde erkekleri ön plana çıkarken; irrasyonel temsillerde ve ev içi işlerde kadınları ön plana çıkardığını belirtmektedir.

Erkekliğin sosyalizasyonu, dolayısıyla erkek kimliğinin inşası ideolojik bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Erkeklik ideolojileri, içselleştirilmiş bir inancın ötesinde, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin yeniden inşa eden birtakım beklentiler, düşünceler ve normatif etkileşim biçimleri gibi kültürel gelenekleri ve sosyal pratikleri kapsamaktadır (Thompson ve Bennett, 2015a, 2015b, 2017). Bunu, Holt ve Thompson (2004, s. 427) şu cümle ile ifade etmiştir, “Erkeklik ideolojileri kitle kültürü içerisinde belirgin bir şekilde dolaşan bir erkeği kahraman yapan niteliklerin ne olduğunu, iyi bir babanın ne demek olduğunu, bir erkeği başarılı yapanın ne olduğunu ve bir erkeğin nasıl saygınlık kazanacağını gösteren sözsüz anlayışlardır.” Dolayısıyla, erkekliğin sosyalizasyon sürecinde ve erkek kimliğinin inşasında rol oynayan erkeklik ideolojileri aile, eğitim, medya ve din gibi ideolojik araçlarla hayatın her alanında ve her gün yeniden üretilmektedir ve desteklenmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇEVRE PSİKOLOJİSİNDE MEKÂN ve İNSAN

Mekân, 1960'lı yıllara kadar insan davranışında bir karıştırıcı değişken ya da insan davranışını tüm durağanlığıyla nasıl etkilediği incelenen edilgen bir yapı olarak ele alınmıştır. Ancak sosyal bilimlerde pozitivizmin eleştirilmesi ile birlikte, insan davranışının bağlama kayıtsız, mekândan bağımsız bir şekilde anlaşılamayacağı öne sürülmüştür (Göregenli, 2015a). 1960'lı yıllardan sonraki araştırmalarda insanların hem fiziksel çevreyi etkiledikleri, hem de bundan etkilendiklerini, yani insan ve çevre arasındaki karşılıklı ilişki ortaya konmuştur (Altman, 1976). Çevre Psikolojisi de sosyo-fiziksel çevre ve insan davranışı arasındaki bu “karşılıklı” ilişkiyi anlamaya yönelik bir bilgidir (Canter ve Craik, 1981; Gifford, 2016; Stokols, 1978; Sundstrom, Bell, Busby ve Asmus, 1996). İnsan-çevre ilişkisi çevrenin fiziksel ve sosyal özelliklerinden etkilenirken aynı zamanda bireyin ihtiyaçları, eylemleri, bilişsel süreçleri ve güduları tarafından da etkilenir (Ittelson, 1978; Stokols, 1978). Kısaca, çevre psikolojisi mekân ile insan arasında karşılıklı bir ilişki olduğunu ve davranışın birey ve çevre arasındaki etkileşimden ortaya çıktığını öne sürer.

İnsan-çevre ilişkisinde “bireyin kendisini belirli bir durumda bulmasını” ifade eden bağlamın önemine dikkat çeken (Wapner ve Demick, 2002, s. 4) altı farklı bağlam tanımlamıştır. Bu altı bağlam bireyin fiziksel (örn., engelli olmak), psikolojik (içsel-örn., anksiyete) ve sosyo-kültürel (örn., ebeveyn olmak) özelliklerini; çevrenin ise fiziksel (örn., şehrin mimari planı), kişilerarası (örn., kalabalık bir ortamda bulunmak) ve sosyo-kültürel (örn., eğitimle ilgili düzenlemeler) özelliklerini içermektedir. Buna göre, insan-çevre etkileşimi sözü edilen bu bağlamlara göre çeşitlenmektedir. Yani, insan-çevre etkileşimini ve insan davranışı etkileyen çok yönlü bağlamsal özellikler bulunmaktadır. Buna göre kişinin belirli bir mekanda (örn., ev içi mekan), belirli birtakım kişilerle birlikte (örn., eş, çocuklar), belirli bir sosyal kimlikle bulunması (örn., koca, baba) davranışını etkileyen bağlamsal özellikler olabilir.

İnsandan bahsedilen yerde kimlik kavramına da değinmek gerekmektedir. Kimlik, insanın sosyal dünyada kendini nasıl tanımladığı ve nasıl konumladığıdır, bireyin diğerlerinden ayırt edici özelliklerinin bütünü olarak tanımlanır (Bilgin, 2014, s.

15). Maalouf da (2008, s. 16) kimliği ‘ben’i diğerlerinden ayıran, diğerlerine benzemez yapan şey olarak tanımlamaktadır. Yani kimlik, kişiyi kendine özgü kılan, farklılıklar üzerine yapılandırılan, bu yüzden de aslında diğerlerinin varlığı üzerinden geliştirilen bir kavramdır. Kimliğin inşasında diğerlerine ihtiyaç duyulmaktadır, kimlik tanımı öteki üzerinden yapılır ve kişiler/gruplar arası ilişkiler ile inşa edilir. Bu yüzden de kimlik bir sosyal inşadır. Bununla birlikte, insanlar bedenleri ile sürekli olarak bir mekânda bulunmaktadır ve çeşitli sosyal pratikleri gerçekleştirmektedirler (Hodgetts ve ark., 2010). Bu nedenle, tüm sosyal etkileşimlerin gerçekleştiği yer olarak mekân da kimlik inşası sürecinde büyük rol oynamaktadır (Bilgin, 2014; Proshansky ve ark., 1983; Twigger-Ross ve Uzzell, 1996). Bireyin mekânla ilişkilenme biçimi ve mekândaki diğer kişilerle etkileşimi kimlik inşası sürecini etkilemektedir. Bununla birlikte, cinsiyet, yaş, etnik köken, sosyal sınıf gibi kimlik bileşenleri kişilerin mekânla ilişkili deneyimlerini farklılaştırmaktadır (Proshansky ve ark., 1983). Buna göre, kimlik inşası sürecinde çeşitli kişisel/sosyal faktörler ve fiziksel çevre ile ilişkili deneyimler etkili olmaktadır. Sonuç olarak günlük yaşamın bir parçası olan mekân, kimlik inşası sürecinde önemli bir faktördür.

Sosyal psikolojide mekân salt fiziksel bir yapı olarak tanımlanmaz, insanlarla var olan bir yer olarak tanımlanır (Bilgin, 2014; van Acker, van Wee ve Witlox, 2010). Mekân konusunda iki yaklaşım bulunmaktadır, bunlardan birincisi fiziksel-matematiksel mekân anlayışıdır. Kartezyen mekân anlayışı olarak da isimlendirilen bu anlayışa göre, mekân anlamdan bağımsız, insanın dışında kalan geometrik bir anlam taşımaktadır. Diğer yaklaşım ise fenomenolojik mekân anlayışıdır. Bu yaklaşımda anlam üzerine odaklanılmaktadır ve mekân insanın yaşantısı ile bağlantılandırılmaktadır (Graumann, 2002). Bireyin algıları, anlamlandırmaları, yaşantıları (Moles, 1978; akt. Bilgin, 1990) yani öznel deneyimleri (Lalli, 1992) vurgulanır. Bu anlayışa göre mekân insan eylemlerinin-etkinliklerinin gerçekleşmesi için gerekli bir “ham maddedir” (Bilgin, 1990, s. 63). İnsan mekânı kendileme suretiyle organize eder, bu bakımdan insan aktif bir şekilde mekânda yer alır. İnsan ve mekân birbirinden bağımsız düşünülemez, mekânın olduğu yerde insan, insanın olduğu yerde mekân vardır. Dolayısıyla insan ve mekân birbirini var eder. Bu bakımdan objektif bir mekândan söz

edilemez, mekân onu inşa eden bireyle var olur, dolayısıyla da mekânın anlamı bireye özgüdür (Bilgin, 1990).

Mekânla ilişkili anlamlar öznel arası süreçlerle inşa edilmektedir. Buna göre, herhangi bir kültürel ya da sosyal grup mekânlara belirli anlamlar atfederler. Bu anlam atfetme sürecinde ise dil önemli rol oynamaktadır (Graumann, 2002). Mekânın anlamı söylemsel pratikler ile şekillenir. Dünya hakkındaki çeşitli anlam şemaları söylemler aracılığıyla şekillenir. İnsanlar mekânsal yaşantılarını çeşitli bilişsel ve yoruma dayalı aktivitelerle aktif bir biçimde inşa ederler. Bu bilişsel süreçler ve yorumlama süreçleri bir araya gelerek mekân anlam kazanır (Ploger, 2001). Yani mekân hem fiziksel olarak hem de insanların yorumlamalarına, algılarına ve yaşantılarına bağlı olarak inşa edilmektedir. Buna göre yer, insanlar tarafından adlandırılmadan ve kimliklendirilmeden bir mekân olamaz (Gieryn, 2000). Mekânın anlamı etkileşim sırasında sürekli olarak yeniden üretilir, zaman içerisinde yeni anlamlar kazanır (Gustafson, 2001). Bu yüzden mekânın anlamı ya da mekâna ilişkin söylemler hiçbir zaman kesinlik bildirmez, sürekli bir yorumlama ve dönüşüm halindedirler (Ploger, 2001; Taylor, 2001). Mekânın anlamı ve yer ile ilişkili kimlikler, kültür içerisinde hali hazırda var olan çeşitli söylemler ile inşa edilir. Bu nedenle akışkan ve esnek bir yapıya sahiptir ve konuşma sırasında yeniden inşa edilir. Yerin çoklu ve akışkan yapısı yere bağlı kimliği bu yapıya bağlı kılar, dolayısıyla yere bağlı kimlik de akışkan bir yapıya sahiptir. Kimliğin ve yerin bu akışkan yapısı konuşma sırasında kişinin yer ile kurduğu ilişkiyi ve dolayısıyla kendi kimliğini müzakere etmesini olanaklı kılar (Taylor, 2001).

Kimlik ve yer ilişkisinin çevre psikolojisi ve sosyal psikolojiyi birleştiren önemli bir konu olduğunu belirten Dixon ve Durrheim (2000, s. 28), bu ilişkiyi incelemede söylemsel yaklaşımların önemini vurgulamaktadır. Araştırmacılar, sosyal psikolojideki söylemsel yaklaşımı içeren literatürde mekân ve kimlik ilişkisine dair birtakım sınırlılıklardan bahsetmişlerdir. Yazarlara göre, mekânın ve mekânla ilişkili olan kimliklerin anlamsal boyutu göz ardı edilmektedir. Ayrıca, günlük söylem içerisindeki mekânla ilişkili kimlik inşalarının belirli kişi-yer ilişkilerini meşrulaştırma gibi söylemsel pratikleri gerçekleştirdiğinin görmezden geldiğini ve kişinin mekâna ilişkin temsillerinin, kendisini ve diğerlerini nasıl konumlandığına politik boyutlarını marjinalleştirildiğini belirterek eleştirmektedirler. Bununla birlikte, yer kimliğinin insan

zihnindeki yere ilişkin anılar, kavramlar ve yorumlamalarla ilişkili bilişsel bir yapı olarak tanımlanmasını (Proshansky ve ark., 1983) eleştirerek söylemsel yaklaşımla yer kimliğini yeniden tanımlamaktadırlar. Buna göre yer kimliği konuşma sırasında oluşturulan bir sosyal inşadır. Böylece yer kimliği, insanın yer ile kurduğu ilişkiyi anlamlandırmasını sağlar ve yer ile ilişkili deneyimlerini biçimlendirir. Buna göre yer kimliği suçlama, meşrulaştırma veya mazeret bulma gibi belirli sosyal eylemlerin ve ilişkilerin gerçekleştirilmesinde retoriksel bir kaynak olarak işlev görmektedir.

Görüldüğü gibi, insan - mekân ilişkisine dair konuşmak yer ve yer kimliği hakkında konuşmayı gerektirmektedir. Literatürde yer ve mekânın birbirlerinden farklı ancak birbiriyle ilişkili kavramlar olduğu belirtilmektedir (Altman ve Zube, 1989; Low ve Altman, 1992; Tuan 2001). Buna göre mekân yere göre daha soyut ve coğrafik bir anlam taşımaktadır, ancak insanların kullanımları, deneyimleri ve atfettikleri değer ve kişisel ve kültürel süreçler ile yer haline gelir (Altman ve Zube, 1989; Graumann, 2002; Low ve Altman, 1992; Tuan 1979; 2001). Yani mekân kavramı yeri de kapsayan daha geniş bir kavram olarak değerlendirilebilir. Buna göre, yer, insan deneyimleri ile anlamlandırılmış mekân bölümleri olarak tanımlanabilir. Örneğin yere ilişkin anılar üzerine yaptığı çalışmada Taylor (2001) “yer” kavramını beşeri coğrafyadaki “mekân” kavramı gibi daha geniş bir anlamda kullandığını belirtmektedir. Dünya, evren, şehir, mahalle veya ev yer kavramı altında değerlendirilebilir (Low ve Altman, 1992). Sonuç olarak yer veya mekân insanın deneyimlerini gerçekleştirdiği, sosyal, duygusal ve davranışsal olarak sembolik ve öznel anlamlar taşıyan fiziksel çevre anlamına gelmektedir (Lalli, 1992). Çevre psikolojisi alanında gerçekleştirilen araştırmalar kişisel alan, oda, özel alan gibi mikro seviyelerden; şehirler, kamusal alanlar ve küresel çevre gibi makro seviyelere uzanan mekânları kapsamaktadır (Moser ve Uzzell, 2003).

2.1. Kamusal Mekân- Özel Mekân Kavramları

Kamusal mekân kimseye ait olmayan ve herkesin kullanımına açık olan alanlar olarak tanımlanmaktadır (Altman ve Zube, 1989). Yani ait olunan topluluk, ulus, yaş, cinsiyet veya etnisite gibi özelliklerin gözetilmediği herkese açık mekânlardır. Bu bakımdan da kamusal mekânların sahiplikle doğrudan ilişkili olması gerekmez, ancak kullanımla ilişkili olduğu söylenebilir. Sokaklar, meydanlar, parklar, kütüphaneler,

duraklar, müzeler, mağazalar birer kamusal mekân örneğidir (Altman ve Zube, 1989; Franck ve Paxson, 1989; Francis, Giles-Corti, Wood ve Knuiman, 2012). Buna karşın, özel mekân sahipliğiyle ilişkilidir, yalnızca belirli kişilere açıktır ve özel mekâna erişim daha kısıtlıdır (Birch, 2008; Brighenti, 2010) Özel mekân, kamusal mekânın karşısında konumlanan evin alanını temsil etmektedir ve antropolojik araştırmalarda “domestik” kelimesine karşılık gelmektedir (Franck ve Paxson, 1989). Bununla birlikte kamusal mekânlar ve özel mekânlar birbirlerinden kesin bir biçimde ayrılmazlar ve geçiş mekânları ile birbirlerine bağlıdırlar. Sadece belirli kişilerin girebileceği evin bahçesi, balkonu gibi yarı özel alanlar ve toplumun belirli bir kesiminin belirli zamanlarda kullanacağı konut önü açık alanlar, kaldırımlar gibi yarı kamusal alanlar bu geçişi sağlayan alanlardır (Sınmaz, 2018). Buraya kadar mekânın sadece fiziksel özellikleri ve bunlara ilişkin tanımlamaları verilmiştir. Ancak mekân insanlarla var olan bir yerdir, bu bakımdan da çeşitli toplumsal ve kültürel anlamları da içinde barındırmaktadır.

Tarihsel süreç içerisinde, hem sosyal normlar hem de hukuk evi özel alan ve geri kalan sivil ve politik toplumu ise kamusal alan olarak ayırmıştır ve bu ayrım cinsiyetlendirilmiştir (Günindi-Ersöz, 2015; Higgins, 1999). Buna göre, kadınlar özel alanla ilişkilendirilirken, erkekler kamusal alanla ilişkilendirilmiştir (Franck ve Paxson, 1989; Lloyd, 2015). Ancak, günümüzde kitle iletişim araçları, kadının işgücüne katılımı ve yönetim yapılarındaki çeşitli değişimlerin etkisi ile mekânın toplumsal cinsiyetle ilişkisinin yalnızca bu dikotomi üzerinden analiz edilemeyeceği belirtilmektedir (Ahrentzen, Levine ve Michealson, 1989). Ayrıca feminist çalışmalar kamusal ve özel alan ayrımının kadını özel alana hapsedtiğini ve dezavantajlı konumunu sürdürmesine hizmet ettiğini öne sürmektedir. Bu yüzden bu ayrımın sonlandırılması gerekliliğini vurgulamaktadırlar (Cohen ve O’Byrne, 2013). Çünkü özel alan politika dışı bir olgu değildir (Alkan, 1999) ve “kişisel/özel olan politiktir”.

2.2. Toplumsal Cinsiyet ve Mekân: Kamusal Mekân- Özel Mekân Kavramlarının Cinsiyetlendirilmesi

Bilimsel bilgi toplumsal cinsiyet açısından yansız bir biçimde gelişmemiştir, kadın bilgi ve kavram üretiminde genelde dışlanan ve ikincil kılınan taraf olmuştur. Buna bağlı olarak sözü edilen bu temel bilimsel kavramların eril düşünce ile

oluşturulduğu öne sürülmektedir. Bu düşünce tarzı hiyerarşik ve düalisttir. Yani bir tahakküm mantığı ile işler ve birtakım ikilikleri içinde barındırır. Bu düşünce tarzına göre, akıl/duygu, uygarlık/doğa, özne/nesne gibi değerlerden birinciler erillikle, ikinciler ise dişilikle ilişkilendirilir (Alkan, 1999). Akıl'ı kavrayış biçimi değerleri de biçimlendirmiş ve erkek, aklın temsilcisi olarak belirlenirken, kadın akılcı olmayan duygularla ve doğayla özdeşleştirilmiştir. Antik Yunan'dan beri süregelen çağrışımlarda erkeklik ve kadınlık karşıt kutuplar olarak değerlendirilmiş ve erkeklik ve kadınlıkla ilişkilendirilen kavramlar da bu karşıtlıklar üzerinden belirlenmiştir. Form-madde ilişkisi erkek-kadın ilişkisini açıklamada kullanılmış; erkeklik etkin-belirlenmiş bir form olarak, kadınlık ise edilgen-belirlenmemiş form olarak tanımlanmıştır. Erkek-kadın ayrımı bir hiyerarşi temelinde oluşturulmuş ve erkeklik akılla, üstünlükle, norm olanla ilişkilendirilmiştir, kadına ise tamamlayıcı rol biçilmiştir. Bu düalizm özel-kamusal alan ayrımında da kadını özel alanla, erkeği kamusal alanla ilişkilendirmiştir (Franck ve Paxson, 1989; Lloyd, 2015). Eril ve dişil arasındaki karşıtlıkları temel alarak kamusal ve özel alan arasında kurulan karşıtlık, Bourdieu'ya göre (2015), mitler tarafından üretilmektedir ve çeşitli sosyal pratikler ile sürdürülmektedir. Bu da sosyal gerçekliği inşa ederek, bu zıtlıkların doğal kategoriler olarak değerlendirilmesine yol açmaktadır.

Tarihsel süreç içerisinde değişen toplumların yaşam biçimlerinin kadın-erkek ilişkisini dolayısıyla da özel alan ve kamusal alan ayrımını etkilediği görülmektedir. Antropologlar tarım öncesi toplumları kadın-erkek eşitsizliğinin ve özel-kamusal alan ayrımının neredeyse hiç olmadığı bir dönem olarak değerlendirmektedir. Saban tarımı ile birlikte ise toplumsal cinsiyet rollerinin köklü bir değişime uğradığı belirtilmektedir. Üretim hayatının dışına itilen kadın, evde kalarak ileride iş gücüne katkıda bulunacak olan çocukların bakımını üstlenmiştir. Böylece kamusal-özel alanlar saban tarımı döneminde birbirlerinden keskin sınırlarla ayrılmıştır. Endüstrileşmenin ilk zamanlarında ise alt toplumsal tabakadan olan kadınlar ve Afrika kökenli kadınlar vasıf gerektirmeyen işlerde çalıştırılmıştır. Avrupalıların Amerika'ya göç etmesiyle birlikte ucuz işçi olarak çalışan Avrupalı göçmen erkekler kitlesel üretimlerde kadınların yerini almıştır ve kadın işgücüne ihtiyaç kalmamıştır. “Kadının yeri evidir” anlayışının da bu dönemlere denk geldiği belirtilmektedir (Kottak, 2010). Endüstri devriminden sonraki dönem olan ve ileri kapitalizm olarak adlandırılan dönemdeki banliyöleşme de kadının

eve ait olduğu görüşünün sürdürülmesine hizmet etmiştir (Alkan, 1999; McDowell, 1999). Birbirinden ve istihdam olanaklarından yalıtılmış olarak inşa edilen bu konutlar evi düzenleyecek olan bir kişi ve eve ekmek getirecek olan bir kişi olması gerektiği varsayımına dayanmaktadır. Modern kent planlamalarında da oturma alanlarının ve kentsel etkinliklerin gerçekleştiği alanların birbirinden ayrılmasının kamusal-özel ayırımına, dolayısıyla da kadının ev içinde olması gerektiği kavrayışının sürdürülmesine hizmet ettiği öne sürülmektedir (Alkan, 1999).

Mekân sadece fiziksel bir boyuttan ibaret değildir, toplumsal, kültürel ve psikolojik boyutları da içerisinde barındırır (Alkan, 1999). Bu bakımdan mekan toplumsal cinsiyet açısından nötr bir kavram değildir, ikisi de karşılıklı olarak birbirlerini inşa etmektedir (Hopkins, 2000; Massey, 1994). Toplumsal cinsiyet ilişkilerindeki asimetrinin mekân bağlamındaki görünümü “cinsiyetlendirilmiş mekân” kavramı ile çalışılmaktadır. Literatürde birçok feminist coğrafya araştırmacısı, toplumsal cinsiyetin mekânsal ilişkilerle inşa edildiğini ve mekânın cinsiyetlendirildiğini belirtmiştir (McDowell, 1999; Bondi, 1990, van Hoven ve Hörschelmann, 2005). Cinsiyetlendirilmiş mekân, cinsiyete dayalı pratiklerin gerçekleştirildiği, kimliği biçimlendiren ve toplumsal güç ilişkilerini yeniden üreten yer olarak tanımlanmaktadır (Low ve Lawrence-Zuniga, 2001, s.7). Buna göre mekân aktörlerin pratiklerinden bağımsız değildir, pratiklere bağlı olarak anlam kazanır. Bu nedenle de hem toplumsal cinsiyet inşasını yansıtır, hem de toplumsal cinsiyetin inşa sürecini etkiler (Massey, 1994). Bununla ilişkili olarak, toplumsal cinsiyet ve mekân ilişkisini değerlendiren Baydar (2012), erkek egemen bakış açısının normatif mekânsal uygulamaları değiştirecek kadın ve eşcinsel öznelerin kamusal mekân erişimlerini sınırlandırdığını ve kamusal-özel mekân ayrımının toplumsal cinsiyet sistemindeki güç ilişkilerinden bağımsız olmadığını vurgulamaktadır.

Tarihsel olarak bakıldığında birçok coğrafyada ve kültürde ev içi mekân yani konutlar kadına ait mekânlar olarak, kamusal mekânlar ise erkek egemenliğindeki mekânlar olarak tanımlanmıştır (Atauz, 2004). Özel mekânı temsil eden ev ile çalışma hayatını temsil eden kamusal mekân birbirlerine karşıt olarak betimlenmiş (Attwood, 2005) ve kadının mekânı ev içi olarak tanımlanırken, erkeğin mekânı ücretli iş dünyası olarak tanımlanmıştır (Franck ve Paxon, 1989; Gorman-Murray, 2008; Massey, 1994).

Buna bağılı olarak, ev kadının doğal mekânı olarak görülmekte ve ev işlerine ilişkin pratikler kadınsı olarak değerlendirilmektedir (Attwood, 2005). Kadını ev içi mekânla erkeğı ise ücretli işle ilişkilendiren bu ideal “kadını sosyal hayattan izole ederken, aynı zamanda ev içi emeğı görünmez hale getirmektedir, bununla birlikte kocanın zorbalığını, tek başına yaşayan ve ücretli işte çalışan kadınların varlığını inkâr etmektedir” (Franck ve Paxon, 1989, s. 125).

Türkiye’de toplumsal cinsiyet ve mekan ilişkisi üzerine yapılan araştırmalar genel olarak toplumsal cinsiyet rolleri, toplumsal cinsiyet pratiklerinin üretilmesi, toplumsal cinsiyete göre iş bölümü, kadınların iş hayatı ve evdeki iş bölümüne ilişkin karşılaştıkları sorunlar, toplumsal cinsiyete göre mekan kullanımı üzerine gerçekleştirilmiştir (Barutçu, 2015; Bozok, 2018; Erdoğan, 2008; Erdut, 2011; İnce-Güney, 2014; Özçatal, 2011; Ergöl ve ark., 2012; Şimşek, 2012; Ölçer, 2003; Öymen-Gür ve Yalçınkaya-Erol, 2013). Kamusal mekânda kadın ve erkek görünürlüğünü inceleyen İnce-Güney (2014), erkeklerin kamusal mekândaki görünürlüklerinin daha fazla olduğunu; kamusal mekân kullanımında kadınların çeşitli alışveriş mağazalarını barındıran görsel olarak bütünleşmiş sokakları, erkeklerin ise maksimum görsel kontrol sağlayan sokakları tercih ettiğini belirtmiştir. Türkiye’de kadının ev içi emeğinin görünmezliği üzerine yaptığı araştırmada Erdoğan (2008) hane içinde mutfak, temizlik ve bakım gibi işlerin büyük çoğunlukla kadınlara yüklendiğini göstermiştir. Bununla birlikte, alışveriş ya da fatura ödenmesi gibi kamusal alanla ilişkili işlerin ise erkekler tarafından üstlenildiğini göstermiştir. Benzer bulgular Ergöl ve arkadaşlarının (2012) araştırma görevlisi kadınlarla yaptığı araştırmada da ortaya çıkmıştır. Bu araştırmalar, günümüzde hala kadın-erkek ayrımının kamusal alan-özel alan karşıtlığının üzerinden gözlenebildiğini göstermesi bakımından önemlidir. Bununla birlikte, Erdoğan (2008) kadının özel alana hapsedilmesinin kadınları denetlemenin bir yolu olarak değerlendirmektedir.

Mekânla ilişkili deneyimleri toplumsal cinsiyet, bireycilik-toplulukçuluk ve mahremiyet pratikleri açısından incelediğı araştırmada Göregenli (2015b) genel olarak evin düzeninden kadınların sorumlu olduğunu, kamusal mekânda erkeğe atfedilen mobilitenin ev içerisinde “sessizlik” olarak adlandırılabilir bir hareketsizliğe dönüştüğünü belirtmektedir. Erkeklerin ev içi mekân stratejilerini kadınlar üzerinden

yaptığı görüşmelerle incelediği araştırmasında ise Barutçu (2015) sessizlik ve suskunluk tanımlarını ayrıştırıp, kadınların sessizleştirildiğini ancak erkeklerin sessizliği tercih ettiğini belirtmiştir. Buna göre, erkekler susmayı bir araç olarak kullanmaktadır ve bu strateji ile ev içerisindeki güçlerini sürmektedirler.

Türk kadınının ev deneyimini araştıran Öymen-Gür ve Yalçinkaya-Erol (2013) ise kadının genel olarak ev ile ilişkili deneyiminin mutfakla ilişkili olduğunu ve kadının bulunduğu ikincil konumu normalleştirdiğini belirtmektedir. Toplumların kültürel kodlarını yansıtan masallarda cinsiyet ve mekân ilişkisini inceleyen Ölçer de (2003) ev içi mekânın kadın ile ilişkilendirildiğini, geleneklerin sürdürülmesinde ve muhafaza edilmesinde önemli bir mekân olarak yansıtıldığını ifade etmiştir. Erkeğin ise kamusal mekân ile ilişkilendirildiğini belirten Ölçer, kadının kamusal mekânda bulunabilmesi için “erkeksileşmesi” yani erkek kılığına girmesi gerektiğini belirtmektedir.

Toplumsal cinsiyet ve mekân ile ilişkili literatüre bakıldığında eski çağlardan, günümüze; yabancı ülkelere Türkiye’ye kadının özel alanla, erkeğin ise kamusal alanla ilişkilendirildiği görülmektedir. Bu geleneksel anlayışta “ekmek kazanan” kimliğine sahip olan erkeklerin evdeki görünürlükleri oldukça azdır (Chapman, 2004; akt. Gorman-Murray, 2008). Bununla birlikte, bu sınırlı görünümleri “evde kendileriyle ilgilenilmesini bekleyen kişiler” olarak ortaya çıkmaktadır (McDowell, 1999). Ancak tarihsel süreç içerisinde kadının dışarıda ücretli işlerde çalışmaya başlamasıyla birlikte erkekler de ev içi mekânla ilişkilenemeye başlamıştır. Günümüzde ev, hem erkeğin hem de kadının benliğini ifade ettiği bir yer haline gelmiştir ve evin kadını mekânı erkeklere de açılmıştır (Gorman-Murray, 2008). Bu da kadını mekân olarak tanımlanan evde, erkeklerin kimliklerini inşa ederken bir takım stratejileri kullanarak evi erkeksileştirmeye çalışmalarına yol açmıştır. Bir sonraki bölümde literatürde ev içi mekân ve erkeklik ilişkisine değinen çalışmalara yer verilmiştir.

2.3. Erkeklik ve Ev içi Mekân

Ev, fiziksel bir mekân olmanın ötesinde, çeşitli kimliklerle bağlantılı olan ideoloji ve pratiklerle de ilişkili bir mekândır (Atherton, 2009) ve insanlar evi kendileme aracılığıyla kişiselleştirerek kimliklerini yansıtır. Bununla birlikte, ev diğer insanlarla etkileşim kurulan bir mekân sağlar (Kopec, 2006). Kimlik, mekân

içerisinde kişinin diğerleriyle kurduğu etkileşimler sonucu inşa edildiğine göre (Bilgin, 2014; Proshansky, Fabian ve Kaminoff, 1983; Twigger-Ross ve Uzzell, 1996) evin mekânı içerisinde gerçekleştirilen pratikler, kimliğin inşa sürecinde önemli rol oynamaktadır. Toplumsal cinsiyet zamanda ve mekânda belirli eylemlerin stilize tekrarı ile icra edilen bir performans olarak (Butler, 2012) ele alındığında, erkek kimliğinin ev içi alandaki inşasının birtakım tekrarlı icraları gerektirdiği söylenebilir.

Literatürde, evin anlamıyla ilgili araştırmalarda toplumsal cinsiyet ve ev arasındaki ilişki sıklıkla incelenmiştir ve bu araştırmalarda genel olarak kadınlar üzerine odaklanılmıştır. Evin anlamı ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar genel olarak üretim, tüketim, ev tasarımı ve evin statü temsili olması üzerine gerçekleştirilmiştir (Mallet, 2004). Bununla birlikte, ev ve toplumsal cinsiyet üzerine yapılan araştırmalar genel olarak kadınların ev içerisindeki, erkeklerin ise iş yeri ve kamusal mekân pratikleri üzerine odaklanmıştır (Gorman-Murray, 2013). Ancak erkeklik inşasını anlamada, erkeğin ev içerisindeki pratiklerini incelemek de önemlidir. Literatürde çeşitli disiplinlerde ev, ev hayatı ve toplumsal cinsiyet, ırk, etnisite, sınıf, yaş gibi çeşitli kimlik kategorileri arasındaki ilişkileri inceleyen araştırmaların gittikçe arttığı, ancak erkeklik ve ev hayatı ile ilgili araştırmaların oldukça az sayıda olduğu belirtilmektedir (Blunt ve Dowling, 2006; van Hoven ve Hörschelmann, 2004). Bununla birlikte, Atherton (2009), erkekliğin çoklu akışkan yapısında *yerin* rolüne ilişkin yeterli açıklamaların bulunmadığını belirtirken, (Hopkins ve Noble 2009) erkekliğin mekânsal boyutlarına ilişkin çok az çalışma olduğunu öne sürmektedir. Yine erkeklerin iş yerleri veya oyun alanları gibi kamusal alanlardaki aktivitelerinin sıklıkla incelenen konular olduğunu belirten Gorman-Murray (2013), ev içi mekânda erkeklerin gömülü pratiklerinin de incelenmesinin önemli olduğunu vurgulamıştır.

Erkek kimliklerinin mekânlara göre nasıl değiştiğini incelemek, erkekliklerin bir sosyal inşa olduğunu göstermesi bakımından önemlidir (Hopkins ve Noble, 2009). Erkeklik inşasında ev içi/kamusal alanın kullanımı veya erkekliğin evdeki/kamusal alanlardaki görünimleri oldukça önemlidir ve Atherton (2009) yerin bu farklılaşan görünümlerdeki rolünün önemine dikkat çekmiştir. Erkek kimliği, kadınsı mekân olan ev ve erkeksi mekân olan işyeri arasında müzakere edilerek inşa edilmektedir (Smith ve Winchester, 1998). Tarihsel süreç içerisinde endüstriyel kapitalizmle birlikte kamusal

alanın genel olarak erkeğe, özel alanın ise kadına atfedildiği belirtilmektedir (Sancar, 2013). Bununla birlikte, tarihsel süreçte geç-kapitalizmle (late-capitalism) birlikte kamusal ve özel mekân arasındaki ayrımın bulanıklaştığı ve birçok erkeğin evden işlerini yürütmeyi tercih ettiği belirtilmektedir (Atherton, 2009). Erkekler, evin mekânı ve iş yerine giden yolda kamusal ve özel mekânı birbirine bağlamaktadırlar (Attwood, 2005), çünkü ev, işe gitmek veya kamusal mekâna çıkabilmek için hazırlanılan, bazen de kamusal hayata ilişkin işlerin evden gerçekleştirildiği bir yerdir. Buna göre, ev ve diğer mekânlar arasında hem bir ayrılık hem de bir süreklilik-bağ olduğu söylenebilir (Gorman-Murray, 2013).

Ev içerisinde görünürlükleri artan erkekler, evin, erkekliği ve erkek kimliğini zayıflatan (enmasculating) feminen görüntüsünü bertaraf etmek için ev içerisinde kendilerine sınırlı alanlar yaratmaktadırlar (Gelber, 1997). Böylece erkekler, kadınsı olarak değerlendirilen ev içlerinde kendi alansallıklarını oluşturarak erkek kimliğini inşa etmektedirler. Yani, ev içerisinde kendilerine erkek alanları yaratarak eve erkek kimliğini işlemektedirler. Bu bakımdan evdeki erkek alanları evin kadınsılık ile ilişkilendirilen sembolik anlamına bir tepki olarak ortaya çıkmaktadır (Moisio ve Beruchasvili, 2014). Garajlar, barbeküler, atölyeler ve bahçeler erkekliğin geleneksel ideallerini onaylayan ve tarihsel olarak erkeklikle ilişkilendirilen mekânlar ve araçlardır. Erkekler, atölyede aletlerle çalışarak ya da barbekü yaparak ev içerisinde erkek kimliklerini onaylamaktadırlar (Matthews, 2009; Miller, 2010). Barbekü yapmak, ev içi mekâna kamusal mekândaki avcı erkekliği taşıyarak, erkeklere ev içerisinde geleneksel ve durağan bir kimlik sağlamaktadır (Matthews, 2009).

Evin anlamı ve kimlik birbiriyle dinamik bir biçimde ilişkilidir ve karşılıklı olarak birbirini inşa eder (Gorman-Murray, 2008; Blunt ve Dowling, 2006; Wise, 2000). Evde gerçekleştirilen günlük rutinler, pratikler ve ev içerisinde gerçekleştirilen çeşitli düzenlemeler (dekorasyon) ile kimlik eve işlenir, aynı zamanda bu düzenlemeler kimliği destekler ve bu bir döngü olarak işler (Wise, 2000). Örneğin, ev bazı erkekler için hem hane üyelerinin iyiliklerini sağlama hem de bir dinlenme mekânı anlamına gelir. Bazı erkekler için koruyucu- sağlayıcı geleneksel ataerkil erkek rolünün ica edilebileceği bir mekân, bazıları için ise kendi benliklerini yeniden kurabildikleri duygusal güvenlik sağlayan bir mekândır (Atherton 2009; Gorman-Murray, 2012;

Mallet, 2004). Bu bakımdan ev içerisinde gerçekleştirilen pratikler, hem evin normatif anlamlarını hem erkekliğin normatif ve dolayısıyla geleneksel biçimlerini destekleyebilir, hem de bu normatif anlamlara karşı çıkan alternatif inşalara olanak tanıyabilir.

Ev, hem geleneksel erkekliğin sürdürülmesine hizmet eden hem de alternatif erkekliklerin inşasına olanak sağlayan bir mekân olarak işlev görmektedir. Örneğin, Smith ve Winchester (1998) geleneksel heteroseksüel çekirdek bir ailede erkek kimliğinin “ekmek kazanan erkek” ya da “evin reisi” olarak inşa edildiğini, ancak evin bu hegemonik erkeklik biçimleriyle çatışan alternatif erkekliklere imkân tanıdığını öne sürmektedir. Buna göre, ücretli iş dünyası erkekliğin hegemonik biçimlerini desteklerken ev, erkeklerin dışavurumcu, duygusal olabileceği ve çocuk bakımı ve ev işlerine dahil olabileceği bir alan sağlamaktadır. Ev ile ilişkilenen erkeği tanımlayan bu “Yeni Erkeklikler”, ev kadınının kocası olan geleneksel erkeklikten farklılaşmaktadır ve farklı erkeklik biçimleri evin yapısal, mekânsal ve sosyal öğeleri ile ilişkili olarak inşa edilmektedir (Pink, 2004). Sözü edilen bu “Yeni Erkekler” 1960’lardaki ikinci dalga feminizm hareketinin başlaması ve kadınların işgücüne katılımının artmasıyla ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan da feminist harekete ve kadının işgücüne dahil olduğu bir topluma aşına olan belirli bir kesimi ifade etmektedir, bu kişiler de 1965 ve sonrasında doğan X jenerasyonunu ve 1980 ve sonrasında doğan Y jenerasyonunu temsil etmektedir (Singleton ve Maher, 2004). Yani aslında ev içi alandaki değişimler, daha geniş sosyal yapıların değişimi ile gerçekleşmiştir (Baxter, 2002). Ancak araştırma bulguları heteroseksüel ilişkilerde, erkeklerin ev içerisindeki görevleri ve kimliklerine ilişkin değişimin gerçekleşmediğini, ev içi sorumluluğun büyük ölçüde kadın partnerlere yüklendiğini göstermiştir (Baxter, 2002; Dixon ve Wetherell, 2004; McMahon, 1999; Singleton ve Maher, 2004).

Avustralya’da X jenerasyonunu temsil eden Yeni Erkekler ile yaptıkları çalışmada Singleton ve Maher (2004) eşitlikçi söyleme sahip olan bu erkeklerin ev içerisindeki kimliklerini “uyumlu (compliant) yardımcılar” olarak inşa ettiklerini belirtmiştir. İş hayatını, sporu ve yaşam biçimlerini ev işinden daha öncelikli olarak değerlendiren erkeklerin değiştikleri tek alan ebeveynlik biçimi olarak gözlenmiştir. Duygusal olarak uzak duran geleneksel “ekmek kazanan baba” ideali yerini çocuklarına

karşı daha duyarlı olan, duygusal olarak ulaşılabilir bir baba idealine bırakmıştır. Dixon ve Wetherell, (2004) erkeklerin, çocuk bakımına katkıda bulunarak, kendilerini ‘elinden bir şey gelmeyen’ geleneksel erkeklikten farklılaştırıp, geleneksel olmayan erkek olarak konumlandıklarını belirtmiştir. Böylece eşlerinden daha az ev işi yapmalarına ilişkin bilişsel tutarsızlıklarını azaltmaktadırlar (Gager, 1998). Karşılaştırma referansı olarak somut bir kişi seçmek yerine (örneğin, erkek kardeşi, erkek arkadaşı vb.) “hiçbir şey yapmayan baba (do-nothing dad)” (Gager, 1998) gibi belirsiz-hipotetik bir üye seçip kendilerine gelebilecek olan karşı çıkışları engelleyerek retorik avantaj sağlamaktadırlar (Dixon ve Wetherell, 2004). Ayrıca erkekler ev içerisinde yaptıkları işleri daha görünür, daha önemli ve yaptıkları bir fedakârlık olarak değerlendirmektedirler (Thompson, 1991). Bununla birlikte, erkeklerin ev içi ve dışındaki işler arasındaki gereklilikleri yerine getirmede bocaladıklarını veya ev işlerine ayıracak çok fazla zamanlarının olmadığına ilişkin söylemleri ev işlerine daha az yatırım yapmalarını meşrulaştırmaya yarayan stratejiler olarak değerlendirilmektedir (Dixon ve Wetherell, 2004).

Literatürde, erkeklik ve ev içi mekân ilişkisinin her zaman karşıt bir ilişki göstermediği, kimi zaman erkeğin evle ilişkileneşinin alternatif erkeklik biçimlerinin şekillenmesine olanak sağladığı da öne sürülmektedir (Gorman-Murray, 2008; 2012). Geleneksel ekmek kazanan erkek öznesinden farklılaşan ve evle ilişkilenen erkek, “tadilatçı erkek-handyman” olarak tanımlanmaktadır. Bu erkekler marangozluk, tesisatçılık, boya, mobilya inşası, pencereleri onarma gibi DIY projeleri ile eve katkıda bulunmaktadır ve bu projeler erkekliğin gerektirdiği aktiviteler haline gelmiştir (Gelber, 1997). Erkeklerin ev içerisinde giriştikleri bu tamir-tadilat işleri aile ile ilgilenme görevi üzerinden gerçekleşmektedir (Cox, 2013). Heteroseksüel çekirdek ailedeki koca ve baba rolündeki bu erkeklerin ev ile ilişkileneşmesi bir çeşit sorumluluk olarak gerçekleşmektedir ve bu rol geleneksel ekmek kazanan erkek rolünden farklıdır. Geleneksel ekmek kazanan erkek evin geçimini sağlamayı üstlenmektedir ve evin anlamı işten uzaklaşmayı sağlayan dinlenme yeri olarak inşa edilmektedir. Tadilatçı erkek ise hem ailenin ihtiyacını karşılamak hem de boş zaman aktivitesi olarak ev içerisinde birtakım DIY projelerine dahil olmaktadır, bu bakımdan evde de çalışmayı sürdürmektedir (Gorman-Murray, 2012). Ancak Özbay ve Baliç (2004) erkeğin ev ile “erkek” görevler üzerinden ilişkileneşinin bir hegemonik erkeklik biçimi olduğunu

öne sürmektedir zira hegemonik erkeklik evde kadınlarla beraber iş yapmayı içermemektedir. Böylece erkekler ev içerisinde gerçekleştirdikleri bu erkek işlerle kadınsılaşma tehdidini bertaraf ederek ev işlerine katılmadıkları iddialarını savuşturmaktadırlar.

Ev ile ilişkilenen erkekliği “domestik erkeklik” olarak tanımlayan Moisio ve ark. (Moisio, Arnould ve Gentry, 2013) ev içerisinde erkeklerin erkeksi tüketim alanları yaratarak erkek kimliğini oluşturduklarını öne sürmektedir. Örneğin, daha yüksek kültürel sermayeye sahip olan erkeklerin DIY projeleri ile, daha düşük kültürel sermayeye sahip olan erkeklerin ise evdeki tamirat-tadilat işleri ile domestik erkekliklerini inşa ettiklerini öne sürmektedirler. Burada kültürel sermaye düzeyine göre erkeklerin farklı motivasyonlarla ev ile ilişkilendiklerini, dolayısıyla da farklı erkeklik biçimlerini inşa ettiklerini belirtmektedirler. Buna göre, yüksek kültürel sermayeye sahip olan erkekler üretici tüketim olarak adlandırılan DIY projelerinin kendisi ile uğraşmayı, ortaya çıkan üründen daha çok haz verici olarak değerlendirmektedirler. Evde gerçekleştirdikleri tamirat işleri ile kamusal hayatın gerilimlerinden uzaklaşmaktadırlar ve ev onarımına ilişkin işleri boş zaman aktivitesine dönüştürerek buna terapötik bir rol biçmektedirler, böylece evin kadınsı alanında yaşadıkları kimlik çatışmasını çözmeye çalışmaktadırlar. Düşük kültürel sermayeye sahip olan erkekler ise evi ikinci bir işyeri olarak algılamaktadırlar ve tamirat faaliyetlerini haz duygusu ile değil, bir sorumluluk olarak gerçekleştirmektedirler. Burada kendileri için haz verici olan şey sürecin kendisinden ziyade, ailenin ihtiyaçlarını karşılamakla eşleştirilen üretimin sonuçlanmış halidir. Böylece geleneksel erkeklik biçimlerinden biri olan “sağlayıcı-provider” rolünü gerçekleştirerek kimliklerini onaylamaktadırlar. Buna dayanarak, aslında her iki erkeklik biçiminin de ev içerisinde birtakım stratejilerle hem toplumsal cinsiyeti icra ettikleri (“doing gender”, West ve Zimmerman, 1987), hem de toplumsal cinsiyeti söktükleri söylenebilir (“undoing gender”, Deutsch, 2007). Yani ev içerisinde erkeksi işlerle uğraşarak toplumsal cinsiyetlerini icra etmektedirler, ancak bunu geleneksel olarak kadınsılık ile temsil edilen ev içi mekânda gerçekleştirdikleri için toplumsal cinsiyeti sökmektedirler (Rezeanu, 2015).

Ev içi pratiklerinden biri olan dekorasyon da tarihsel olarak kadınsı bir aktivite olarak değerlendirilmiştir (Attwood, 2005; Gelber, 1997) ancak yaşam stili dergileri ve

televizyon programları gibi çeşitli medya kanalları aracılığıyla erkeklik ve ev dekorasyonu arasında yeni ilişkiler kurulmuştur (Attwood, 2005). Günümüz tüketim kültürünün rolüne değinen Attwood (2005) evin hem kadınlar hem de erkekler için bir kendini ifade etme mekânı haline geldiğini ve evin kadınsı dünyasının erkeklerle de açıldığını belirtmektedir. Özellikle kişisel eşyaların mekânın kişiselleştirilmesinde ve bireyin kendini ifade etmesindeki, dolayısıyla da kimliği temsil etmesindeki rolü önemlidir (Gosling, Craik, Martin ve Pryor, 2005). Ev içerisinde kişi için anlamlı olan eşyaların toplumsal cinsiyete göre farklılaştığı ve kadınların genellikle fotoğraflar, bitkiler, tabaklar ve kumaş gibi nesneleri; erkeklerin ise televizyon, alet takımı, spor eşyaları, makineler ve bahçeyi özel eşya olarak değerlendirdikleri belirtilmektedir (Csikszentmihalyi ve Rochberg-Halton, 1981). Benzer olarak Vinsel ve arkadaşları da (1980) öğrenci yurtlarının duvarlarının kişiselleştirilmesi üzerine yaptığı araştırmada, kadınların duvarlarında daha kişisel ilişkilerine ait fotoğrafların, erkeklerin duvarlarında ise spor ile ilişkili fotoğrafların yer aldığını ortaya çıkarmıştır. Benzer bulgular Gosling ve arkadaşlarının (2005) araştırmasında da gözlenmiştir. Buna göre kadınların bitkiler, oyuncak bebekler ve aile ve arkadaşları içeren resimler gibi daha ilişkisel nesnelerle kişisel yaşam alanlarını dekore ettikleri; erkeklerin ise arabalarla ilişkili veya spor aletleri gibi daha mekanik ve sportif eşyalarla kişisel yaşam alanlarını dekore ettikleri görülmüştür. Evi dekore etmede kullanılan bu eşyalar da farklılaşan günlük aktivite örüntülerini yansıtmaktadır (Gosling ve ark. 2005).

Dekorasyon, erkeğin ev ile kurduğu ilişkiyi yansıtmaktadır (Gelber, 1997). Erkekler ev içi dekorasyon pratiklerini ev içerisinde bir rahatlama mekânı yaratmak için gerçekleştirmektedir. Ev dekorasyonuna yönelik düzenlemeler rahatlama, iyi olma, kendini yansıtırma ve ilişki kurma ihtiyacı üzerine gerçekleşmektedir. Buna göre, erkekler ev dekorasyonu aracılığıyla kimliklerini evin içerisine işleyerek evin mekânını rahatlama alanı olarak anlamlandırmaktadırlar. Bu sayede ev, erkeği kamusal alandan ve dışarı ile ilişkili işlerden kendilerini koruyan bir mekân haline gelmektedir. Evin yenilenme ve dinlenme olarak tanımlanması evle erkeksi bir şekilde ilişkilendirme çeşididir, buna göre ev dekorasyonu da erkeksi bir aktivite olarak gerçekleşmektedir (Gorman-Murray, 2010; 2013). Ev, erkeklerin kimlikler arası geçişlerini sağlayan bir mekân olarak rol oynamaktadır. Buna göre ev erkekler için bir yandan kamusal hayatın

ve iş yaşamının baskısından uzaklaştıran terapötik bir bölge oluştururken, bir yandan da erkeğin mesleki kimliğinden uzaklaşıp aile-erkeği kimliğine geçişini sağlamaktadır. Erkeklerin ev içerisinde oluşturdukları erkeksi alanlar (garaj, atölye, evin bir odası vb.) ücretli işin yarattığı stresle duygusal olarak baş etmelerini sağlayan bir sığınak işlevi görmektedir. Bununla birlikte, sözü edilen bu erkeksi alanlar zaman içerisinde evliliğin ve aile-erkeği kimliğinin yarattığı gerilimlerden bir kaçış ve yenilenme mekânı işlevi görmektedir, böylece erkekler aileleri ile daha uyumlu bir ilişki geliştirmektedir (Moisio ve Beruchasvili, 2014).

Çocuk bakımı, dekorasyon ve ev içi düzenlemelere dahil olan yeni erkeklerin mutfaktaki görünimleri de artmıştır (Kan, Sullivan ve Gershuny, 2011; Meah ve Jackson, 2013; Osnowitz, 2005). Geleneksel olarak kadınsı mekan olan mutfakta erkekler yemek yapma işine dahil olmaktadır. Ancak bunu, ailenin ihtiyacını karşılamaktan ziyade bir hobi olarak gerçekleştirmektedirler (Meah ve Jackson, 2013; Roos, Prättälä ve Koski, 2001). Yani erkeklerin yemek yapması boş zaman aktivitesi olarak değerlendirilirken, kadınların yemek yapması ev içi iş olarak sürdürülmeye devam etmektedir (Swenson, 2009). Bununla birlikte genellikle barbekü, ızgara veya et ile ilgili yemek pişirme işlerine dahil olmaktadır (Roos ve ark., 2001). Tarihsel olarak etin erkeklikle ilişkilendirilmesi (Adams, 2013; Jensen ve Holm, 1999; Sobal, 2005) ve erkeğin bir hobi olarak yemek pişirme işlerine dahil olması (Meah ve Jackson, 2013; Ross, Prättälä ve Koski, 2001) göz önünde bulundurulursa erkeklerin mutfakla ilişkileneceği yine erkeksi bir şekilde gerçekleşmektedir ve böylece erkekler kadınsı mekan olan mutfak içerisinde erkekliklerini yeniden onaylamaktadırlar. Bununla birlikte, erkeğin mutfaka girmesinin ev içinin demokratikleşmesinden ziyade erkekliğin yeni biçimlerinin inşa edilmesi ile ilişkili olduğu öne sürülmektedir. Çeşitli teknolojik aletlerin mutfakta yerini alması, erkekler yemek yaptıktan sonra kadınların mutfağın düzeni ve temizliğine ilişkin yüklerinin artması ve yemek yapmanın bir hobi olarak gerçekleştirilmesine yönelik bulgular bunu desteklemektedir (Meah ve Jackson, 2013).

Türkiye’de erkeklik ve ev içi mekân ilişkisine değinen az sayıda araştırma yer almaktadır. Bununla ilgili olarak, Özbay ve Baliç (2004) erkeklik ve ev içi mekân ilişkisine yönelik yazdıkları makalelerinde, ev içi mekân aktivitelerini genellikle kadınların konuşmalarından öğrendiğimizi öne sürmektedirler. Bu konuşmaların da

genelde erkeklerin evde hiçbir şey yapmamaları hakkında bir tür şikayet şeklinde gerçekleştiğini belirtmektedirler. Yazarlar, erkeklerin evde görünürlüklerinin az olduğunu, dolayısıyla ev içi mekânı benimseyemediklerini ve bu nedenle erkeklerin ev içi mekân pratiklerine ilişkin bilgileri kendi konuşmalarından elde edemediğimizi öne sürmektedir. Özel alanda erkeklerin mekânsal stratejilerini kadınlarla yaptığı görüşmelerle açıklayan Barutçu (2015) ise, suskunluğu erkeklerin ev içi mekânda uyguladığı bir strateji olarak değerlendirmektedir. Buna göre suskunluk erkeklerin ev içi mekânda güçlerini sürdürmek için kullandıkları bilinçli bir stratejidir. Böylece erkeklerin kadınsılaşma tehdidi yaşamadan ev içi mekânla ilişki kurabildiğini belirtmektedir. Yeni orta sınıf üzerine yaptığı araştırmada ise Ayata (2002) erkeklerin ev içi mekânda çeşitli DIY projelerini gerçekleştirdiklerini veya maragozluk gibi işlerle ilişkilendiklerini böylece evin kadınsı mekânında kendilerine bir takım erkeksi işler yarattıklarını öne sürmektedir. Yaptığı görüşmelerden birinde orta sınıf mensubu ve evli bir erkek katılımcı karısının evin üst yapısını güzelleştirmekle kendisinin ise altyapısını düzenlemekle yükümlü olduğunu ifade etmiştir. Böylece, erkek kadınsı olan ev içi mekânda kamusal olan erkekliği icra etmektedir. Babalık rolleri ve ataerkillik bağlamında yaptığı araştırmada ise Bozok (2018) ev içi ile ilgili erkeklerin önemsiz gördükleri işleri eşlerine bıraktıklarını, çocukla ilgilenme sorumluluğunun büyük ölçüde kadının üzerinde olduğunu, çocuklarıyla ataerkil kodlar nedeniyle sınırlı ilişkiler kurduklarını ve ev içerisinde genel olarak TV izleme aktivitesinde bulunduklarını göstermiştir. Araştırmacı, erkeklere atfedilen rolün ev dışı ile ilişkilendirildiğini ve erkeklere ailenin geçimini sağlama rolü dolayısıyla ev dışında daha çok zaman geçirdiklerini belirtmektedir.

Erkeğin ev ile ilişkileneceği yeni domestik erkek öznelerinin oluşmasını sağlamaktadır (Gorman-Murray 2010). Erkeklerin geleneksel olarak kadınsılıkla ilişkilendirilen görevlere dahil olması, erkeksi ve kadınsı kimliklerin yeniden tanımlanmasında ve gücün mekansallığının dönüşümünde etkili olmaktadır (Rezeanu, 2015). Erkeklik ve ev ilişkisine bakıldığında, heteroseksüel çekirdek bir ailede erkek kimliği “ekmek kazanan” “evin reisi” olarak inşa edilmektedir (Smith ve Winchester, 1998). Erkeğin “ekmek kazanan” rolü günümüz Türkiye'sinde hala geçerlidir ve genel olarak erkek evdeki ağır işlerle ve dış dünyayla ilgili işlerden sorumlu olan kişi olarak

değerlendirilmektedir (Gezici-Yalçın ve Tanrıverdi, 2018). Ancak Gorman-Murray (2008, 2013) evin aynı zamanda alternatif erkeklik inşalarına imkânlar sunduğunu da belirtmektedir. Ev, erkeklerin dışavurumcu, duygusal olabileceği ve çocuk bakımı ve ev işlerine dahil olabileceği bir alandır. Sözü edilen bu yeni ev içi erkeklikler, ev kadınının kocası olan geleneksel erkeklikten farklılaşmaktadır (Pink, 2004). Bu bakımdan bu yeni erkekliklerin, ev içi alanda geleneksel erkekliklerden nasıl farklılaştığını incelemek önem taşımaktadır. Buna göre, ev içerisindeki kullanılan mekânlar ve gerçekleştirilen eylemler erkeklik inşasında önemli rol oynamaktadır.

Mekan kullanımı birçok araştırmacı tarafından da belirtildiği üzere (örn., Gifford, Steg ve Reser, 2011; Göregenli, 2015a; Proshansky ve ark., 1983; Shawki, 2007) kültürel normlar, toplumsal cinsiyet rolleri ve yaş gibi faktörler tarafından etkilenmektedir. Buna göre mekân farklı rollere göre farklı anlamlar kazanmaktadır. Ayrıca Gorman-Murray'in de (2013) belirttiği gibi kamusal mekan ve ev içi mekan (yani farklı mekânlar) aynı bireylere farklı anlamlar ifade etmektedir. Bu bilgilere dayanarak, bu araştırmada, erkeklerin mekâna ilişkin anlam inşaları, mekânla ilişkide ve mekâna ilişkin pratiklerle erkekliklerini nasıl kurguladıkları incelenecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PSİKOLOJİDE SÖYLEMSEL ANALİTİK YAKLAŞIMLAR

Bu bölümde psikoloji biliminde dile dönüş ile başlayan başlıca söylem analizi yaklaşımları açıklanmıştır. Bunlar, söylemsel psikoloji, Foucaultcu söylem analizi ve bu iki yaklaşımı birleştiren ve bu tezin de analitik yaklaşımını oluşturan eleştirel söylemsel psikolojidir.

3.1. Psikolojide Dile Dönüş

Sosyal psikolojide 1960-1970 yılları arasında “kriz” olarak adlandırılan bir dönem yaşanmıştır (Elms, 1975; Parker, 1989; 1990; 1992). Bu kriz olarak adlandırılan süreç içerisinde insan davranışlarının laboratuvar ortamında incelendiği pozitivist paradigma ve teorik ve metodolojik yaklaşımlar sorgulanmaya başlamıştır (Parker, 1989). Bu dönemde sosyal psikolojinin insan davranışını açıklamada kültürel, tarihsel ve sosyal bağlama da odaklanması gerektiği öne sürülmüştür (Gergen, 1973).

Sosyal psikolojinin doğa bilimlerine benzeme çabasıyla kullandığı deneysel ve bireyci yöntemlerin eleştirileri sosyal psikolojide kullanılan yöntemlerin gözden geçirilmesine yol açmıştır ve sosyal psikolojide niteliksel yöntemler kullanılmaya başlanmıştır (Brown ve Locke, 2007). Psikolojideki kognitivizmin eleştirilmesi sosyal psikolojide eleştirel yaklaşımların ve “dile dönüşün (turn to language)” ortaya çıkmasına yol açmıştır, bununla birlikte söylem çalışmaları gelişmeye başlamıştır (Parker, 1990, s. 190; Willig, 2008a). Dile dönüş ile birlikte dilin üretken rolü ve dilin sosyal gerçekliği inşa ettiği vurgulanmaya başlanmıştır (Willig, 2008a).

Bu gelişmelerle birlikte dil araştırmalarda sosyal bir performans olarak ele alınmıştır ve söylem analizi biçimleri ortaya çıkmıştır. Bu dönemde genel olarak sosyal bilimlerin birçok alt alanında söylem çalışmaları başlamıştır. Bunun sosyal psikolojiye yansması ise 1980’lerin sonlarına doğru gerçekleşmiştir (van Dijk, 1997). Sosyal psikoloji alanında söylem çalışmaları *Discourse and social psychology: Beyond attitudes and behaviour* (Potter ve Wetherell, 1987) kitabının yayınlanmasından sonra başlamıştır (Howitt, 2010; Parker, 1990; Walton, 2004). Bu gelişmeler ile birlikte farklı analiz biçimleri ortaya çıkmıştır ve araştırmacılar arasında bu yaklaşımların hangisinin

amaca uygun olduğu konusunda çeşitli tartışmalar meydana gelmiştir (Billig, 1999; Speer, 2001; Wetherell, 1998; Wetherell ve Edley, 1999).

Sosyal psikoloji içerisinde söylem analizi genel olarak iki stile ayrılmaktadır (Parker, 1990; Speer, 2001; Wetherell, 1998;). Bu ayrım genel olarak konuşmanın eylem yönelimli detaylı analizini yapan konuşma analizi geleneği ve güç ilişkilerine odaklanan post-yapısalcı ya da Foucaultcu analiz arasında yapılmaktadır (Burr, 2012; Speer, 2001; Wetherell 1998; Wetherell ve Edley, 1999; Willig, 2013). Literatürde bu iki yaklaşım arasında odak noktaları, farklılaşan araştırma soruları ve teorik altyapıları bakımından ayrım yapılmaktadır (Burr, 2012; Holt, 2011; Willig, 2008a; 2008b). Son zamanlarda ise iki yaklaşımı bir araya getiren üçüncü bir analitik yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşımı benimseyen Wetherell ve Edley (1999) konuşmanın yalnızca belirli konuşma bağlamını yansıtmadığını aynı zamanda kolektif bir anlayışı yansıttığını öne sürerek iki yönlü analitik yaklaşımı benimsemenin kullanışlı olacağını belirtmektedirler. Bu iki yaklaşımın bir arada kullanımıyla söylem ve konuşan özne arasındaki paradoksal ilişkinin daha iyi anlaşılabilceğini belirtmektedirler ve burada Billig'in (1991) insanların söylemin hem ürünü hem üreticisi olduğuna yönelik ifadesine atıfta bulunmaktadır.

Bu bölümde öncelikle söylem ve söylem analizi üzerine teorik bazı açıklamalar yapılacaktır. Daha sonra ise söylemsel psikoloji yaklaşımı, Foucaultcu söylem analizi ve bunları sentezleyen eleştirel söylemsel psikoloji yaklaşımı ele alınacaktır. Şunu vurgulamak gerekir ki bu yaklaşımlar arasındaki ortak noktalar, farklılıklardan daha çoktur; her bir yaklaşım aynı teorik arka plandan beslenmektedir. Ancak aralarındaki ince farklılıkları açıklamak, bu araştırmanın temelinde hangi yaklaşımı benimsediğini aktarabilmek açısından önemlidir.

3.2. Söylem ve Söylem Analizi

Literatürde söylem analistleri söylemi ve dili kavramsallaştırma biçimleri bakımından farklılaşmaktadır ve bu farklılık da farklı yaklaşım biçimlerini ortaya çıkarmıştır. Söylem kimi zaman bir nesneyi inşa eden ifadeler takımı olarak adlandırılmıştır, kimi zaman da konuşmanın kendisi ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Söylem, birçok araştırmacı tarafından farklı biçimlerde tanımlanmıştır ancak çoğunun

ortak noktası söylemin bir “anlama biçimi” olduğu üzerinedir. Bir kişi ya da grup hakkında üretilen anlamalar, benzetmeler ve hikayeler grubu (Arkonaç, 2016; 2017) ya da ‘bir nesneyi inşa eden ifadeler takımı’ (Parker, 1992, s. 2) ya da ‘olayların belirli bir yorumunu bir şekilde birlikte üreten anlamalar, metaforlar, temsiller, imajlar, hikayeler ve ifadeler takımı’ (Burr, 2012, s. 64) söylemi oluşturur.

Söylemi ve söylem analizini anlayabilmek için öncelikle söylem analistlerinin dili nasıl ele aldığını bilmek gerekmektedir. Psikoloji bilimi içerisinde söylem analizinin iki temel biçimi vardır araştırma odakları, araştırma soruları ve teorik arka planları bakımından farklılaşmaktadır (Burr, 2012; Holt, 2011; Willig, 2013). Bununla birlikte bu yaklaşımlar söylemi kavramsallaştırma biçimleri bakımından da farklılaşmaktadır (Arkonaç, 2017; Burr, 2012; Walton, 2004; Wetherell, 1998; Willig, 2008a; 2013). Söylemsel psikoloji konuşma analizine yakın durmaktadır ve söylemi “etkileşimdeki dil-kullanılan dil” olarak ele almaktadır ve insanların sosyal dünyayı kurarken dili nasıl kullandıklarına odaklanmaktadır (Arkonaç, 2017; Burr, 2012; Walton, 2004; Willig, 2013). Yani söylemsel psikoloji dili eylem yönelimli olarak ele almaktadır ve dilin sosyal etkileşim sırasında belirli anlamları nasıl inşa ettiğine ve işlevine odaklanmaktadır. Buna karşıt olarak, Foucaultcu söylem analizi araştırmacıları ise Foucault’nun görüşlerinden etkilenmiştir ve kültürel pratiklerin ve ideolojilerin dil pratiklerini etkilediği görüşüne sahiptir (Arkonaç, 2017; Burr, 2012; Walton, 2004; Willig, 2013). Foucaultcu söylem analizinde dil ne düşünüp konuşabileceğimizi, ne yapıp yapamayacağımızı şekillendiren bir dilsel anlam sistemidir (Burr, 2012). Buna göre söylemler öznel ve nesnel olarak oluşmaktadır. Bu bakımdan bu iki yaklaşımın ele aldıkları araştırma soruları da farklılaşmaktadır. Söylemsel psikolojide dilin sosyal etkileşim sırasında belirli işlevleri gerçekleştirmek (suçlama, inkar etme vb.) için nasıl kullanıldığı sorusu sorulurken; Foucaultcu söylem analizinde söylemin bireyin öznelliğini ve deneyimini nasıl etkilediği (sığınmacı olmanın hangi deneyimlerle ilişkili olduğu) sorusu sorulur (Willig, 2013).

Mikro/aşağıdan yukarı (datadan yola çıkılarak) ve makro/yukarıdan aşağı (teoriden yola çıkarak) yaklaşımların benimsenmesi de söylem analiz biçimlerini birbirinden farklılaştırmaktadır. Mikro yaklaşım konuşma sırasındaki sıra alışlara odaklanır ve konuşmanın kendisi incelenir, söylemsel psikoloji bu yaklaşımı

benimsemiştir. Makro yaklaşım ise söylemi konuşma veya yazıdan daha fazlası olarak tanımlar ve söylemi sosyo-tarihsel bağlamda inceler. Söylemin ideolojik arka planına odaklanarak, öznellik gibi konuları ele alır (Wiggins, 2017).

Bununla birlikte literatürde, iki yaklaşımının bir arada kullanımının daha verimli olacağını belirten araştırmacılar da vardır. Örneğin, Potter ve Wetherell (1995, s. 81) bu iki analiz biçimi arasındaki farkın “çok keskin bir biçimde çizilmemesi” gerektiğini söylemektedir ve söylemsel pratikler ve kaynakların bir arada kullanılmasını önermektedir. Benzer şekilde Wetherell (1998) de bu iki yaklaşımın sentezini önermektedir. Eleştirel Söylemsel Psikoloji bu iki yaklaşımın bir sentezi olarak düşünülebilir, yani hem söylemin icra edici yönüne hem de sosyal bir eylem biçimi olarak nasıl işlediğine odaklanan bir yaklaşımdır (Arkonaç, 2017; Walton, 2004; Wetherell, 1998). Makro ve mikro unsurları birlikte ele alarak söylemi inceler (Wiggins, 2017). Aşağıda, sırasıyla söylemsel psikoloji ve Foucaultcu söylem analizi yaklaşımları açıklanacaktır, bu iki yaklaşımın farklılaştığı noktalardan ve sınırlılıklarından bahsedilecektir ve son olarak iki yaklaşımı bir araya getiren eleştirel söylemsel psikoloji yaklaşımı açıklanarak bu analitik yaklaşımın neden tercih edildiği tartışılacaktır.

3.3. Söylemsel Psikoloji

Söylemsel psikoloji, Edwards ve Potter (1992) tarafından *Discursive Psychology* isimli kitaplarıyla literatüre dâhil edilmiştir. Söylemsel psikoloji söylem analizinin bir biçimidir (Edwards, 2005) ve sosyal bilimlerdeki diğer söylem analizi çalışmaları ile psikoloji bilimine uygulanması arasındaki farklılaşmayı belirtmek amacıyla bu şekilde isimlendirilmiştir (Potter ve Hepburn, 2007). Daha açık bir ifadeyle, söylemsel psikoloji söylem analizinin psikoloji konularına uygulanmasıdır ve geleneksel sosyal psikolojide olduğu gibi bireyin zihinsel süreçlerine değil, konuşma sırasındaki performansına ve konuşmanın işlevine odaklanır (Potter, 2003; Willig, 2013). İngiltere’de Loughborough grubu olarak bilinen bir takım araştırmacılar (Derek Edwards, Jonathan Potter, Charles Antaki, Sue Wilkinson ve diğerleri) söylemsel psikolojinin önde gelen temsilcilerindendir (Arkonaç, 2014; Edwards, 2005; Walton, 2004).

Söylemsel psikoloji üzerinde etnometodolojinin (Garfinkel 1967) ve konuşma analizinin (Sacks, 1995) etkisi görülmektedir. Günlük etkileşim sırasında insanların dili kullanım biçimleri ve konuşmalarıyla hangi sosyal hedefleri gerçekleştirdiklerini (etnometodoloji etkisi); doğal ortamında meydana gelen konuşmanın sıralı organizasyonu ve bu konuşma biçimiyle insanların neyi gerçekleştirdiklerini (konuşma analizi etkisi) inceler. Edwards (2005, s. 258) da söylemsel psikoloji tanımlarken konuşma analizinin bu etkisine değinmiştir: “söylemsel psikoloji, söylem ve özellikle konuşma analizinin ilke ve yöntemlerinin psikolojik temalara uygulanmasıdır”. Bununla birlikte konuşma analizinden farklılaşmaktadır. Konuşma analizi etkileşim sırasındaki konuşmanın sosyal organizasyonu ile ilgilenirken; söylemsel psikoloji konuşma sırasında üretilen kategorilerin hangi sosyal eylemleri gerçekleştirdiği üzerine odaklanmaktadır. Bununla birlikte ikisi de konuşma sırasındaki etkileşime odaklanmaları açısından benzerdir (Wiggins, 2017).

Söylemsel psikoloji bir yöntemden ziyade birtakım teorik ve analitik ilkeleri içeren bir yaklaşım biçimidir ve konuşma sırasında meydana gelen etkileşimi detaylı bir biçimde inceler (Potter, 2003). Söylemsel psikolojinin odaklandığı nokta söylemin icra edici ve eylem yönelimli oluşudur (Budds, Locke ve Burr, 2017; Edwards ve Potter, 1992; Edwards, 2005; Potter ve Wetherell, 1987; Walton, 2004; Willig, 2013). Bununla birlikte, söylemsel psikolojide psikolojinin ilişkisel ve etkileşimsel yönü vurgulanır (Potter ve Hepburn, 2007). İnsanların dili kullanarak sosyal dünyanın çeşitli versiyonlarını inşa ettiğini ve sosyal etkileşim sırasındaki olayları bireyin kendi çıkarına göre formüle etmesi için dilin bir araç olarak kullanıldığını öne sürer. Yani insanların konuşmalarıyla hangi sosyal eylemleri nasıl gerçekleştirdiklerini inceler ve konuşma akışı içerisinde insanların karşılıklı olarak ne yaptıklarını anlamaya çalışır (Arkonaç, 2014; 2016; 2017; Budds ve ark., 2017; Burr, 2012; Edwards ve Potter, 1992; ve Wiggins ve Potter 2008). Yani söylemsel psikolojide insanların, kimliklerin, sorumlulukların belirli bir bağlamda belirli biçimlerde nasıl üretildiği incelenir (Wiggins, 2017). Belirli söylemsel bağlamlardaki söylemsel pratikleri tanımlayarak (temellendirmek-footing ya da reddetmek-disclaiming gibi), bunların işlevlerini açıklamaya çalışır. Örneğin, “İrkçi değilim ama göçmenlere ilişkin kontroller daha da sıkılaştırılmalı” diyerek bireyin ırkçı sosyal kimliği reddetmesi gibi (Willig, 2013).

Söylemsel psikolojide dil, sosyal dünyayı inşa eder (Potter ve Wetherell, 1987; Potter ve Hepburn, 2007) ve konuşma sırasında erişilebilir olan potansiyel açıklama biçimlerinden belirli olanlar seçilir (Edwards, 2005). Söylemsel psikoloji insanların bunları her zaman bilinçli ve niyetli bir şekilde yapmadığını ve dil kullanımının herhangi bir motivasyona bağlı olmadığını öne sürer. Bu bakımdan ana akım sosyal psikolojiye karşı bir duruş sergiler. Ana akım sosyal psikolojide konuşma bilişle bağdaştırılır ve konuşmanın insanların düşüncelerini, duygularını, inançlarını ve tutumlarını yansıttığı öne sürülür. Söylemsel psikoloji ise hafıza, kimlik, tutum gibi geleneksel psikolojik kavramların insanların günlük yaşamlarını anlamlandırmak ve olayların farklı biçimlerini inşa etmek için kullanıldığını söyler (Edwards ve Potter, 1992; Willig 2013). Örneğin, arkadaşının doğum gününü unutan birisinin “hafızam beni yine yanılttı” diyerek psikolojik bir kavram olan hafızayı sorumluluktan kaçınma işlevi ile kullanmasıyla ilgilenir (Willig, 2013). Söylemsel psikoloji, ana-akım psikolojide yer alan konu ve açıklamaları eleştirir ve bunları yeniden tanımlar yani bunları söylem pratikleri şeklinde ele alarak inceler. Söylemsel psikoloji, klasik psikolojideki insanların zihinlerinde önceden yer alan tutum ve bilgi şemalarına dayanarak açıklamalarda bulundukları görüşüne karşı çıkar. Bunun yerine insanların konuşma aracılığıyla olayların ve eylemlerin doğasını ve buna yönelik kendi açıklamalarını oluşturduklarını öne sürer (Edwards, 2005). Buna göre, tutumlar, kimlikler, inançlar ve atıflar içsel ‘zihinsel süreçlerin’ bir yansıması değildir; konuşma sırasında inşa edilen şeylerdir. Bu bakımdan söylemsel psikolojinin bilişselcilik karşıtı olduğu söylenebilir (Burr, 2012; Edwards, 1997; 2005; Edwards ve Potter; 1992; Potter ve Wetherell, 1987; Wiggins ve Potter 2008; Willig, 2013). Örneğin ana akım psikolojide kategoriler bilgi işleme sırasındaki şemalar olarak ele alınırken; söylemsel psikolojide kategorilerin konuşma sırasındaki etkileşimsel ve pratik rolü incelenir ve kategorizasyonun belirli eylemleri gerçekleştirmek (ikna, inkâr, suçlama vb.) için konuşma sırasında oluşturulduğu (Edwards, 1991) ya da bir tutuma sahip olmanın içsel, bilişsel bir durumdan ziyade konuşma aracılığıyla inşa edildiği öne sürülür (Wiggins ve Potter, 2008). Klasik tutum ölçümleri yerine söylemdeki değerlendirici pratiklere odaklanılır, kişisel öykülerde beliren duygusal durumlar incelenir, günlük olayların yorumlanmasındaki nedensel açıklamalar incelenir (Edwards, 2005). Yani, konuşma inşa edici ve eylem yönelimli

olarak gerçekleştirilir. Duygu, düşünce ve anlayışlar konuşma sırasında üretilmektedir ve psikolojik durumlar, kişisel eğilimler söylemin inşa ettiği (Wiggins ve Potter, 2008); insanların sahip olduğu değil, icra ettikleri şeylerdir (Willig, 2013).

Kısaca, söylemsel psikoloji, psikolojik konuları yeniden açıklama ve tanımlama, günlük psikolojik kategorilerin söylemde nasıl kullanıldığını inceleme ve güdüler, niyetler, önyargılar, algı vb. gibi psikolojik süreçlerin konuşma sırasında nasıl müzakere edildiğini inceleme olmak üzere üç temel işleve sahiptir (Edwards, 2005). Söylemin inşa edici ve eylem yönelimli yönünün vurgulanması ve söylemi ortaya çıkıttığı etkileşim içerisinde incelemesi söylemin ortaya çıkıttığı bağlamı önemli hale getirmektedir. Konuşmanın belirli bir özelliğinin (bir kelime, vurgu ya da bir paragraf) ortaya çıkıttığı bağlam, konuşmanın o özelliğinin nasıl bir işleve sahip olduğunu anlamayı sağlar (Potter ve Wetherell, 1987; Walton, 2004). Yani bağlam analistin konuşmayı yorumlaması için bir çerçeve temin etmektedir. Örneğin konuşmada “çok öfkeliyim” diye kişinin konuşma sırasında öfkeyi nasıl inşa ettiğı ve bu anlam inşasının ne gibi bir işlevi olduğı (kendini haklı çıkarmak veya suçlamaların önünü kesmek gibi) etkileşimin akışı içerisinde yani o konuşmanın geçtiğı bağlamın içerisinde incelenir (Arkonaç, 2016, s. 408). Daha önce de bahsedildiğı gibi söylemsel psikolojide psikolojik yapıların sosyal etkileşim sırasında nasıl kullanıldıklarını incelemektedir ve bu örnekte de psikolojik bir kavram olan “öfke”nin konuşma sırasında hangi işlevde kullanılmış olabileceğine yönelik incelemeler yapılmıştır. Buna benzer olarak bir yemeğın seçiminin nasıl yapıldığı, kimin ne yiyebileceğine kimin karar verdiğı gibi konular (insanlar yemek tercihinden sorumlu hale nasıl geliyor) kimlik ve sorumluluk çerçevesinde incelenebilir (Wiggins, 2017).

Söylemsel psikolojide her türlü konuşma ve yazı analiz nesnesi olabilir (Edwards, 2005; Potter ve Hepburn, 2007). Ancak söylemsel psikologlar için söylemin, etkileşimin doğal ortamında ortaya çıkmış olması önemlidir. Yani bir telefon görüşmesi, gazete röportajı, yardım hattı konuşmaları, aile yemeğindeki ve iş ortamındaki konuşmalar veya danışmanlık seanslarındaki ilişkiler gibi doğal etkileşimler incelenir (Edwards, 2005; Potter, 2003; Wiggins ve Potter, 2008). Çünkü günlük yaşam etkileşimlerinde açıklamalarını ve temellendirmelerini nasıl yönettikleri incelenmektedir (Willig, 2013). Bu yüzden söylemsel psikolojide belirli konuları içeren açık uçlu

görüşmeler analiz nesnesi değildir (Edwards, 2005; Wiggins ve Potter, 2008). Bununla birlikte araştırmacılar temel olarak sosyal etkileşim sırasındaki tonlamalar, sıra alışlar, konuşmaların birbirine çakışması, jestler ve bakışlar gibi ayrıntılara ve bunların işlevlerine odaklanmaktadırlar (Wiggins ve Potter, 2008) bu bakımdan söylemsel psikoloji mikro yapılara odaklanmaktadır.

Aşağıda Prenses Diana'nın ölümünden sonra The Sun gazetesinden alıntılanan bir paragraf yer almaktadır (Edwards 2005). Bu örnekte duygu tanımlamalarının olayları açıklamada ve olayların doğasını inşa etmede stratejik olarak nasıl kullanıldığı görülmektedir. Diana'nın kardeşi, Earl Spencer, bir haber yayınına çıkarak "Ben her zaman basının onu günün birinde öldüreceğine inanırdım (I always believe the press would kill her in the end.)" demiştir ve ertesi gün The Sun gazetesi buna karşılık vermiştir:

Alıntı 3 (The Sun, 1 Eylül 1997, s. 10; orijinal başlık harfleri)

1 SUN DİYOR Kİ (THE SUN SAYS)

2 BASINI SUÇLAMA (DON'T BLAME THE PRESS)

3 Diana'nın kardeşi derin yasını tutarken (in the depths of his grief, Diana's brother)

4 onun ölümünün acısını yaşamaya hakkı var (is entitled to be bitter about her death)

5 (...)

6 Böyle yürek parçalayıcı bir zamanda, bizler (at such a harrowing time, we can)

7 onun duygusal taşkınlığını anlayışla karşılıyoruz (understand his emotional outburst)

Burada araştırmacı Sun gazetesinin duyguyu tanımlama biçimini ve bunun işlevini incelemişlerdir. Gazete duygular üzerine vurgu yaparak olayı alternatif bir biçimde inşa etmektedir ve böylece dikkatleri basının rolünden uzaklaştırmaktadır. Görüldüğü üzere Spencer'ın beyanında yas ile ilgili hiçbir ifade yoktur. Spencer'ın "inanırdım" ifadesi onun yargısının duygusal değil, bilişsel olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte "her zaman inanırdım" ifadesi, Spencer'ın kız kardeşinin ölümünden önce de bu yargıya sahip olduğunu belirtmektedir. Yani Spencer yargılarını tamamen

bilişsel bir biçimde kurmaktadır. Ancak gazete, Spencer'ın derin bir duygu ile konuştuğunu belirtmektedir. Burada duygu olarak öfkenin değil, yasın seçilmesinin de belirli bir işlevi vardır. Spencer'ın yas içerisinde olduğunu belirterek yasın yöneldiği nesne (intentional object-duygu kelimelerinin belirli nesnelere yönelmesi: bir şeye kızmak, biri için yas tutmak vb.) kız kardeşinin ölümü olmaktadır. Eğer duygu olarak öfke duyduğu belirtilseydi, öfkenin nesnesi basın olurdu. Bu da dikkatleri tekrar basının rolü üzerine çekerti. Spencer'ın "yaşadığı acı" ile konuştuğunu belirtilmesi (4. satır) onun aşırıya kaçan veya sert şeyler söyleme eğilimine sahip olabileceğinin zeminini hazırlamaktadır. Tüm bunlar Spencer'ın hedef gösterdiği basının ve basın aktivitelerinin rolünü geri plana atmaktadır. Görüldüğü gibi olayların doğası açıklanırken birçok alternatif açıklama vardır ve bunlardan kimisinden kaçınılırken kimisi tercih edilmektedir. Bu araştırmada da psikolojik atıfların farklı retorik seçeneklerini nasıl sunduğu ve bunların neye hizmet ettikleri gösterilmektedir.

Başka bir araştırmada Wiggins (2002) tatma hazzını etkileşimsel ve söylemsel bir pratik olarak ele alarak hazzın ifade ediliş biçimini inşa edilen değerlendirci bir aktivite olarak incelemiştir. Araştırmacılar ailelerin yemek yeme zamanlarında katılımcılardan konuşmaları kaydetmelerini istemiştir ve bu şekilde 10 ailenin yemek yeme sırasındaki konuşmaları elde edilmiştir. Yemek yeme sırasında "mmm" ifadesinin tonlaması ve dizisel sırasının hazzın inşasında önemli rol oynadığı görülmüştür. Bununla birlikte, mmm ifadesinin tadıma yönelik atıfları spesifikleştirmekten kaçış sağladığını, aynı zamanda konuşulan konudan kaçınma sağladığını belirtmektedirler.

Alıntı 12 (SKW/D5a-M8 631-638)

1 Jane:	az :	↓ kay (n)am iş
2 Simon:	Eyet	
3 Anna:	>mmm<	
4	(0.4)	
5 Peter:	gerçekten çiğler:	<çıtırdıyorlar>
6	resmen ağızda	
7	(0.8)	
8 Simon:	mm:m (0.2) bu	>güzel<
9 Anna:	Nat bile	> yiyemiyor < o yiyebiliyor mu o

10 (0.4)

11 Peter o yemeği pişiren > kendisi <

Araştırmada, yüksek tonlanan mmm ifadesinin anlık bir duygu göstergesi olarak ortaya çıktığı ancak aynı zamanda konuşma sırasında konuyu değiştirme işlevi de gördüğü gösterilmiştir. Simon'ın değerlendirmesi (8. satır) diğer konuşmacılar tarafından karşılıksız bırakılmıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere esas konuşulan konu az pişmiş ve lezzetsiz yemek hakkındadır. Simon'ın “güzel” değerlendirmesi konuşma sırasında tartışılan yemekle aynı yemek değildir. Bu hem mmm ifadesinden (8. satır) hem de diğer konuşmacıların Simon'ın sıra alışına karşılıksız kalmalarından anlaşılmaktadır. Simon'ın mmm ifadesi “bu güzel” sözünün duyulabileceği bir bağlam yaratmaktadır yani aslında bu sıra alış konuşulan konuyu değiştirme işlevi görmektedir.

Yapılan bir diğer araştırmada (Potter ve Hepburn, 2007), çocuk koruma derneğine gelen istismar ihbarı çağrıları incelenmiştir ve istismarı bildirirken algılanan seslerin nasıl inşa edildiği incelenmiştir. “Çocuğun bağırdığını ve ağladığını duydum sanki (what i seem to be hearing quite a lot of is children screaming and crying” cümlesinde araştırmacı “bağırma ve ağlama”nın inşasına dikkat çekmektedir. Genel kullanım biçiminin “ağlama ve bağırma” (Stokoe ve Hepburn, 2005) olduğunu belirten araştırmacılar bu ifadenin problemi çocuğa yüklediğini, ancak “bağırma” “ağlama”dan önce geldiğinde çocuğun önce korktuğu veya canının yandığı daha sonra buna ağlayarak karşılık verdiği şeklinde anlaşıldığını belirtmektedirler. Yine aynı araştırmada çağrı merkezini arayan kişi çocuğun “lütfen:bunu yapma, lütfen: bunu yapma baba. baba. (please don't do: that please don't do that: dad. dad.)” dediğini belirtmiştir. Araştırmacılar ihbarda bulunan kişinin konuşmayı harfî harfine aktarıyormuş gibi göründüğünü ve bunun kendisini objektif bir biçimde sunma işlevini gördüğünü belirtmektedirler. İhbarda bulunan kişinin bu cümleyi olduğu gibi aktarıp kendisince bir sonuca varmamasının bir amaca yönelik olduğunu ifade etmektedirler. Burada çocuğun babası muhtemelen çocuğu istismar etmektedir ancak arayan kişi bu şekilde belirsiz konuşarak kendisini güvenilir bir şahit olarak sunmaktadır bu da çağrı merkezi görevlisiyle ortak bir şekilde çalışarak sonuca varılmasını sağlamaktadır. Yani duyulan şeyler- ses algıları- konuşma pratikleri olarak belirli biçimlerde inşa edilmektedir. Araştırmacılar komşu arabuluculuk hattı ve ve çocuk koruma hattındaki seslerin

algılanma biçimlerinin birbirinden farklı şekillerde inşa edildiğini belirtmektedirler. Komşu arabuluculuk hatlarında duyma “hoş görülmeyen bir rahatsızlık” olarak inşa edilirken; diğesinde çocuk istismarı belirtisi olarak inşa edilmektedir. Yani algının biyolojik bir temelinin olmasına rağmen etkileşim pratiklerine bağlı olarak farklı biçimlerde inşa edildiği öne sürülmektedir.

Örneklerden de görüldüğü üzere söylemsel psikoloji ile doğal ortamında ortaya çıkan etkileşim ve söylemin konuşma sırasında ne gibi işlevleri yerine getirdiği incelenmektedir. Bu örneklerden ve söylemsel psikolojiye dair literatür bilgilerinden yola çıkarak söylemsel psikolojinin etkileşimsel bağlama odaklandığını ve sosyal yapıların etkisini göz ardı ettiğini söyleyebiliriz. Söylemsel psikoloji etkileşimsel bağlama odaklandığı için söylemsel kaynakların makro içeriklerini incelemede yetersiz kalmaktadır. Daha geniş sosyal yapıların etkisini açıklama bakımından kullanışsız bir analiz tekniği olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, Foucaultcu söylem analizi ve post-yapısalcı yaklaşımlar söylemin ideolojik arka planını, sosyal ve kültürel pratiklerin etkilerini açıklamada daha kullanışlı yöntemler olarak değerlendirilmektedir.

3.4. Foucaultcu Söylem Analizi

Eleştirel söylem analizi (ESA) metni ve konuşmayı inceleyen sosyoloji, psikoloji, politik bilimler ve iletişim araştırmaları gibi insan bilimleri ve sosyal bilimler alanında eleştirel çalışmaları kapsayan bir yaklaşım biçimidir ve bu bakımdan disiplinler arası olduğu söylenebilir. Çünkü eleştirel söylem analizi, dilbilimsel ve göstergebilimsel disiplinler ile sosyal süreçleri inceleyen bilimler arasında köprü vazifesi görmektedir. Bu yüzden de eleştirel söylem analizinde yazılı veya görsel etkileşimsel herhangi bir semiyotik materyal analizin nesnesi olabilir (Fairclough, 2001; van Dijk, 1995). Bu söylemler sadece dilde değil, bir mekânın tasarımında, bir fotoğrafta vb. de görülebilir (Fairclough, 2001). Bu yüzden sözel etkileşimi içeren herhangi bir görüşme biçimi ya da bir film, ders kitabı, televizyon yayını veya fotoğraf analiz edilebilir (Howitt, 2010). ESA başlığı altında toplanabilecek olan bu yaklaşımların hepsinin ortak amacı gücün sürdürülmesinde ve yeniden üretilmesindeki söylem stratejilerini açıklamaktır. Bunu yaparken de baskın olan ideolojileri sürdüren veya buna karşı çıkan; bu ideolojilerle uyuşan ya da çatışan söylemleri açığa çıkarmaya

çalışır. Bir grup insanın marjinalleştirildiği ya da bastırıldığı bir sosyal problem ya da konu eleştirel söylem analizinin inceleme alanındadır (Wiggins, 2017).

Eleştirel söylem analizinin odak noktasını sosyal konular ve problemler oluşturmaktadır (Fairclough, 2001). Eleştirel söylem analizi dilin sosyal süreçlerde nasıl bir rol oynadığını ve söylemsel pratikler ile daha geniş sosyal yapılar arasındaki nedensellik ilişkilerini inceler. Onu “eleştirel” yapan şey, dili güç ilişkileri, ideoloji ve sosyal eşitsizliği merkeze alarak incelemesidir (Fairclough, 1993; 2001; Howitt, 2010; Jorgensen ve Phillips, 2002; van Dijk, 1995; Wodak, 2002). Bununla birlikte, sosyal değişim olanaklarını göz önünde bulundurması onu “eleştirel” yapan bir diğer faktördür (Fairclough, 2001; Jorgensen ve Phillips, 2002). Eleştirel Söylem Analizine göre dil, onu kullanan güçlü insanlar aracılığıyla güç kazanır. Bu yüzden eşitsizliklerden sorumlu olan ve koşulları geliştirme imkanını elinde bulunduran, dolayısıyla gücü elinde bulunduran kişilerin kullandığı dili inceler. Bunu yaparken de ezilen tarafın bakış açısını kullanır (Wodak, 2002) bu yüzden de araştırmacının benimsediği bu politik duruş sebebiyle açık bir şekilde taraflıdır. Eleştirel söylem araştırmacıları sosyal problemlere odaklanırlar ve sosyal eşitsizliği daha iyi anlamada ve “değiştirmede” önemli bir role sahiptirler (van Dijk 1997, 2001; Jorgensen ve Phillips, 2002).

Birçok farklı disiplinde kullanılan bir yaklaşım biçimi olan ESA’nın psikoloji alanında uygulanması özellikle post-yapısalcılıktan ve Foucault’nun görüşlerinden etkilenen (Arkonaç, 2017; Burr, 2012; Fairclough, 1993; 2001; Holt; 2011; Walton, 2004; Willig, 2013) psikologların dil ve öznellik ilişkisini incelemesiyle başlamıştır ve bu analiz biçimi Foucaultcu Söylem Analizi olarak isimlendirilmiştir. ESA’da olduğu gibi Foucaultcu söylem analizinde (FSA) de güç önemli bir kavramdır. Ancak ESA’da güç söylemler aracılığıyla baskın gruplar tarafından kontrol edilirken, FSA’da daha esnek bir biçimde ele alınır ve gücün hem belirli söylemlerden kaynaklandığı hem de söylemleri oluşturduğu öne sürülür (Wiggins, 2017).

Foucaultcu Söylem Analizi, dilin sosyal ve psikolojik yaşamdaki rolüne (Willig, 2008b; 2013), öznenin dilin yapısı ve ideolojiyle nasıl inşa edildiğine (Burr, 2012) ve öznellik ve söylem ilişkisine (Wiggins, 2017) odaklanır. FSA’da söylemler sosyal dünyayı inşa eder ve aynı zamanda nasıl düşünülmesi ve hissedilmesi gerektiğini (öznellik) ve nasıl konuşulması ve davranılması gerektiğini (pratikler) şekillendirir

(Wiggins, 2017). FSA’da *konumlandırma* ve *güç* olmak üzere odaklanılan iki temel kavram vardır (Willig, 2008b). Foucaultcu bakış açısına göre, söylemler belirli benlik biçimlerinin oluşması için bir zemin temin eder (Parker, 1992). Yani bir kültürdeki erişilebilir olan söylemsel kaynaklar bireylerin dünyayı görüş biçimlerini ve dünyada oluş biçimlerini etkilemektedir (Willig, 2008b; Willig 2013). Bu bakımdan söylemler “nesne ve özne pozisyonlarını inşa eden ifadeler takımıdır” (Parker, 1994, s. 245) ve bu özne pozisyonları öznellik ve deneyimi etkilemektedir. Örneğin biyomedikal söylemde hastalığı olan kişi ‘hasta’ özne konumundadır ve bu da onu tedavi sırasında uzman bakımının pasif alıcısı haline getirir (Willig, 2013). Kişi belirli bir pozisyonu alarak dünyayı o konumun bakış açısıyla ve o konumun sağladığı kavramlar ve metaforlarla anlamlandırır (Davies ve Harre, 1990). Söylemler kim tarafından neyin söylenip söylenemeyeceğini (Parker, 1992) ve insanların ne yapabileceğini ve onlara ne yapılabileceğini (Burr, 2012) kolaylaştırır veya sınırlandırır. Yani birey kendini inşa ederken toplumun çekirdeğini oluşturan söylemleri içselleştirir, bu söylemler de neyin, kim tarafından, nasıl konuşulabileceğini düzenler ve kontrol eder. Çünkü belirli bir özne pozisyonu, belirli hakları, yükümlülükleri ve sosyal eylem biçimlerini gerektirmektedir. Örneğin, cinsel şiddet yaşayan bir kadının “kurban” olarak adlandırılması onu kurban özne pozisyonuna yerleştirir, bu da var olma biçimini sınırlandıran ve güçsüz kılan bir özne pozisyonu oluşturmaktadır. Bu yüzden cinsel şiddete uğrayan kadınlar son zamanlarda kurban olarak adlandırmak yerine “kurtulan-survivor” olarak adlandırılmaya başlamıştır (Holt, 2011).

Foucaultcu söylem analizinde güç ve ideoloji gibi daha geniş sosyal yapılara da odaklanılmaktadır (Burr, 2012; Parker, 1992; Willig, 2013). Baskın söylemler güç ilişkilerini meşrulaştıran sosyal gerçeklik biçimlerini destekler (Willig, 2013). Diğerlerine göre daha yaygın olarak görülen bu söylemler bir sağduyu bilgisi olarak işlerler. Bu bakımdan baskın olan söylemlerin ürettikleri sosyal gerçeklikler daha çok onaylanmaktadır ve böylece var olan güç ilişkileri meşrulaştırılmaktadır (Willig, 2008b; 2013). Ancak dilin doğası gereği alternatif söylemler de vardır (Budds ve ark., 2017; Willig, 2013), dil her zaman alternatif inşaları ve söylemleri de üretir. Farklı ve çatışan söylemler farklı sosyal gerçeklikleri ve bir nesneye ya da olaya dair farklı anlamaları inşa ederler (Davies ve Harre, 1990). Aynı söylem nesnesine yönelik oluşturulan bu

çatışan temsiller insanlar için farklı özne pozisyonlarını ulaşılabilir kılar (Budds ve ark., 2017). Çatışan söylemler ve bu söylemlerin oluşturdukları alternatif özne konumları herhangi bir zamanda ortaya çıkabilir ve birey için erişilebilir hale gelebilir (Willig, 2008b). Bununla birlikte alternatif söylemler yaygın söylemlerle çatışarak, güce ve iktidara meydan okumanın önünü açmaktadır (Wodak ve Meyer, 2009). Söylemler ve kurumlar arasındaki ilişki de FSA’da ön plana çıkmaktadır. Söylemler sosyal yaşamı düzenleyen ve organize eden yapılar olduğuna göre, var olan sosyal yapıları ve kurumları destekledikleri, buna bağlı olarak bu yapıların da söylemleri destekledikleri söylenebilir. Örneğin, biyomedikal söylemde hasta olarak konumlandırılan kişinin bedeni doktorların meşru bir biçimde ilgilendikleri nesne haline gelmektedir ve doktorlar tanı-tedavi amacıyla kişinin bedenine çeşitli müdahalelerde bulunmaktadır. Doktorların bu müdahale etme biçimleri sağlık kurumlarının pratiklerinin bir parçasıdır (Willig, 2013).

Özet olarak, dilin ve söylemlerin çeşitli sosyal dünya biçimlerini nasıl inşa ettiği ve günlük yaşamda erişilebilir olan söylemsel kaynakların dünyayı anlamlandırmamızdaki rolü FSA’nın temel olarak ilgilendiği konulardır. Geniş toplumsal söylemlerin bireylerin öznelliklerini oluşturmadaki etkisini inceler, bu yüzden FSA’da özne pozisyonları önemli bir kavramdır. Ancak FSA bireyleri pasif bir konuma yerleştirir ve öznelliklerinin daha önceden var olan toplumsal söylemlere göre şekillendirildiğini öne sürer. Bu bakımdan bireyin yetkinliğini (agency) ve dilin durumsal olarak kullanımını göz ardı eder. Aşağıda iki yaklaşım arasındaki teorik farklılıklara değinilmektedir ve sonrasında bu iki yaklaşımı bir araya getiren Eleştirel Söylemsel Psikoloji konusuna giriş yapılmaktadır.

3.5. Söylemsel Psikoloji ve Foucaultcu Söylem Analizi’nin Karşılaştırılması

Bu iki yaklaşım arasındaki farklılık öncelikle araştırmacıların benimsedikleri epistemolojik yaklaşımdan ve buna bağlı olarak da dili kavramsallaştırma biçimlerinden kaynaklanmaktadır (Arkonaç, 2017; Burr, 2012; Walton, 2004; Wetherell, 1998; Willig, 2008a; 2013). Söylemsel Psikoloji (SP), Konuşma Analizine (KA) yakın durmaktadır, öyle ki, Speer (2005) KA ve SP’nin kavramsal ve metodolojik olarak birbirinden ayrılmasının zor hale geldiğinden bahsetmektedir. SP söylemi

“etkileşimdeki dil-kullanılan dil” olarak ele almaktadır. Bu bakımdan dili işlevsel olarak ele almaktadır, sosyal etkileşim sırasında dilin bir sosyal eylem aracı olarak kullanıldığını öne sürmektedir ve dilin performatif yönüne odaklanmaktadır. Buna göre, SP’de insanlar dil kullanımında aktif- yetkin bireyler olarak ortaya çıkmaktadır. Foucaultcu Söylem Analizi (FSA) ise Foucault’nun görüşlerinden etkilenmiştir ve daha geniş toplumsal söylemlerin kimin, nerede, ne zaman, ne söyleyebileceğini şekillendirdiğini öne sürmektedir ve bu bakımdan dilin inşa edici rolü üzerine odaklanmaktadır. Yani bireylerin eylemlerinin ve öznelliklerinin daha önceden var olan toplumsal söylemlerle sınırlandırılıp şekillendirildiğini öne sürer. FSA’da birey bu bakımdan pasif bir biçimde ele alınmaktadır. Kısacası, SP’de bireyler sosyal etkileşimi yönetmek için dili aktif bir biçimde kullanırken; FSA’da söylem, insan öznesi de dahil olmak üzere nesneleri inşa eder ve şekillendirir, bu bakımdan bireyler pasif bir biçimde ele alınır. İnsanların belirli sosyal durumlara uygun anlamlar inşa edebileceğini, sosyal etkileşimler sırasında kimliklerini inşa edebileceklerini göz ardı eder (Arkonaç, 2017; Burr, 2012; Budds ve ark., 2017; Walton, 2004; Willig, 2013).

Bu yaklaşımların dili farklı olarak kavramsallaştırmaları analiz odaklarını da farklılaştırmaktadır. SP’de belirli sosyal eylemlere erişmede dilin nasıl kullanıldığını, yani sosyal etkileşim sırasındaki dilin işlevine ve duruma yerleşmiş (situated) kullanımına odaklanılmaktadır. Bireylerin belirli sosyal durumlarda anlamları nasıl inşa ettikleri, nasıl yönettikleri, sosyal etkileşim sırasında kimliklerini ve öznellikleri nasıl inşa ettikleri incelenir. FSA’nın bu konuda sınırlılıkları olduğu söylenebilir. Çünkü FSA daha geniş toplumsal söylemlerin bireylerin öznellikleri üzerindeki etkisine odaklanır. FSA kültürel pratiklerin ve ideolojilerin dil pratiklerini etkilediğini öne sürmektedir, bu bakımdan erişilebilir olan söylemsel kaynakların sosyal dünyaları, bireylerin öznelliklerini ve güç ilişkilerini inşa etmedeki rolüne odaklanmaktadır. Bu bakımdan Foucaultcu söylem analizi, söylemsel psikolojiden farklı olarak dil kullanımını anlık etkileşimsel bağlamın ötesinde ve daha geniş seviyede ele almaktadır (Arkonaç, 2017; Burr; 2012; Budds ve ark., 2017; Walton, 2004; Willig, 2013).

Bununla birlikte bu iki yaklaşımın ele aldıkları sorular da farklılaşmaktadır. SP insanların sosyal etkileşimleri yönetirken ve belirli hedefleri gerçekleştirmeye çalışırken (örneğin, suçlama, bir eylemi meşrulaştırma vb.) dili nasıl kullandıklarını incelerken;

Foucaultcu söylem analizi, söylemlerin insanların deneyimlerini ve öznelliklerini (örn., mülteci olarak konumlandırılmak ve bu konumlandırılma ile ilişkili deneyimler) nasıl etkilediğini inceler ve eleştirir. Yani SP dilin sosyal etkileşimi nasıl etkilediğini sorusuyla araştırırken; FSA söylemsel dünyaların insanların öznelliklerini nasıl etkilediğini sorarak araştırma yapar (Willig, 2008a; 2013). Buna göre, SP ve FSA, söylem analizine mikro ve makro yaklaşım biçimleri bakımından farklılaşmaktadır.

Foucaultcu söylem analizinde konuşma, yazı, sözel olmayan davranış veya bir binanın yapısı gibi birçok şey analizin nesnesi olabilir (Parker, 1992). Bu bakımdan, yayınlanmış metinler, grup tartışmaları ya da görüşme transkripsiyonları incelenebilir (Willig, 2013). Söylemsel psikolojide ise analiz için görüşmeler ya da odak grup tartışmaları gibi üretilen konuşmalardan ziyade, doğal etkileşim sırasında ortaya çıkan etkileşim ele alınmaktadır (Wiggins ve Potter, 2008).

Kısaca özetlemek gerekirse literatürde bu iki analiz biçimi odaklandıkları analiz birimi ve arka plandaki teorik yaklaşımları bakımından farklılaşmaktadırlar. Analiz birimi açısından insanların konuşmalarıyla ne yaptıklarını ifade eden *söylemsel pratiklere* ve konuşma sırasında yararlandıkları *söylemsel kaynaklara* odaklanma bakımından farklılaştırılmaktadır (Potter ve Wetherell; 1995). Bununla birlikte dayandıkları teorik arka plan (etnometodoloji, konuşma analizi, post-yapısalcılık vb.) bakımından da farklılaştırılmaktadırlar (Parker, 1997).

Bunlara dayanarak, hem SP'nin hem de FSA'nın sınırlılıkları olduğu ve her iki yaklaşımın bir arada kullanılmasının bu sınırlılıkları gidereceği söylenebilir. İki yaklaşımın sentezinin kullanışlılığı çeşitli araştırmacılar tarafından önerilmektedir (bkz. Potter ve Wetherell 1995; Wetherell, 1998). Söylemsel inşaların hem konuşmaya yerleşik ve değişken yapısına hem de üretildikleri sosyal ve kurumsal çerçevelere odaklanmak sosyal etkileşimi daha iyi bir biçimde anlamamızı sağlayacaktır (Wetherell, 1998). Konuşmacıların anlamı nasıl inşa ettiklerini anlamak için *söylemsel pratiklere* odaklanırken aynı zamanda konuşmacıların neden diğer repertuvarları seçmeyip bu repertuvarı seçtiğini incelemek için *söylemsel kaynaklara* odaklanmak önerilmektedir (Willig, 2013). Böylece etkileşimin olduğu sosyal, kültürel ve tarihsel bağlamı ve bu bağlamın bireylerin belirli sosyal eylemleri gerçekleştirmek için kullandıkları dili nasıl şekillendirip sınırlandırdığı incelenebilir. Söylemleri hem makro hem de mikro açıdan

ele alan, söylemsel kaynakları ve pratikleri bir arada inceleyen bu “sentez” yaklaşım Eleştirel Söylemsel Psikoloji olarak adlandırılmaktadır.

3.6. Eleştirel Söylemsel Psikoloji

Eleştirel söylemsel psikoloji yukarıda sözü edilen yaklaşımları sentezleyen bir yaklaşımdır. Daha önce de belirtildiği üzere söylemsel psikoloji konuşmanın etkileşimsel yönünü merkeze alırken; Foucaultcu söylem analizi tarihsel ve sosyal bağlamı odak noktası olarak alır. Yani eleştirel söylemsel psikoloji, konuşmanın o bağlam sırasındaki etkileşimsel sonuçlarına odaklanması bakımından söylemsel psikolojiden; bununla birlikte, tarihsel ve kültürel bağlamın konuşma pratiklerini etkilemesi bakımından Foucaultcu söylem analizinden etkilenmiştir. Yani söylemin bazı detaylarını yakalamaya çalışırken daha geniş kültürel yapılara da değinir. Toplumsal cinsiyet, sınıf, cinsellik gibi konuların günlük etkileşimdeki konuşma sırasındaki sıra alışlara indirgenemeyeceğini vurgular (Wiggins, 2017).

Eleştirel söylemsel psikoloji söylemin akışı içerisinde kimliklerin ve psikolojik durumların ve etkileşimsel olayların nasıl müzakere edildiğini söylemlerin arka planındaki sosyal örüntüleri de göz önünde bulundurarak inceler (Arkonaç, 2017; Wetherell, 1998). Yani, gündelik olan ile kültürel olanı bir arada inceler. Konuşmaların kültürden etkilendiğini ve bu etkilerin söylemlerimizi şekillendirdiğini belirtir (Wiggins, 2017). Bu yüzden eleştirel söylemsel psikolojide olayların ve nesnelerin konuşma sırasında nasıl üretildiği incelenirken tarihin ve kültürün buna etkisi ve bu performanslardan nasıl etkilendiği de incelenir. Konuşma sırasında insanlar olayların ve nesnelerin çeşitli biçimlerini inşa ederken bunu belirli sosyal ve kültürel bağlam içerisinde yapmaktadırlar. Yani etkileşim sırasında insanlar sosyal dünyaların çeşitli versiyonlarını inşa ederken kültür tarafından sağlanan belirli söylemsel ve dilsel kaynak repertuvarlarını kullanırlar (Arkonaç, 2017; Edley, 2001; Wetherell ve Edley, 1999). Bu bakımdan belirli sosyal eylemleri gerçekleştirmek için kullanılan söylemsel araçların kültür tarafından sınırlandırıldığı, ancak kültürün sağladığı repertuvarlardan herhangi birini seçme konusunda bireylerin inisiyatif sahibi oldukları söylenebilir. İnsanlar konuşmalarında kültürün kendilerine sağladığı bu repertuvarları kullanarak kendi anlam inşalarını oluştururken, bunlardan ulaşılabilir olanları seçer. Çünkü dünyayı anlama

biçimleri hegemonik hale gelmiştir ve doğallaştırılmıştır. Eleştirel söylemsel psikoloji de bu normalleştirme/doğallaştırma sürecini anlamaya ve bu sürecin toplumdaki hangi kesimlere nasıl hizmet ettiğini analiz etmeye çalışır (Edley, 2001)

Bununla birlikte, eleştirel söylemsel psikolojide söylemin kimlikleri ve öznellikleri nasıl oluşturduğu ve söylemlerin sosyal durumlarda insanlar tarafından kimliği inşa etmede ve yönetmede nasıl kullanıldığı incelenir. Eleştirel söylemsel psikolojide kimlik belirli retorik bağlamlarda aktif olarak inşa edilir ve toplum, içinde yaşadığımız dünya hakkında düşünüp konuşabileceğimiz belirli söylemsel kaynaklar sağlar, bu söylemsel kaynaklar da bizim sağduyu bilgimizi oluşturur. Yani insanların anlamlandırmaları toplumun sağladığı bu kaynaklar üzerinden inşa edilir. Ancak bu kaynaklar anlamlandırmalarımızı tamamen belirlemezler, bunun yerine açıklamalarımızı temellendirebileceğimiz ham maddeler olarak işlev görürler. Bu bakımdan eleştirel söylemsel psikoloji insanı hem söylemin ürünü, hem de üreticisi olarak ele alır; yani bizler hem dilin sınırlandırdığı özneliz hem de dil tarafından etkin kılınırsınız (Edley ve Wetherell, 1999). Buna göre söylemin iki rolü olduğunu söyleyebiliriz. Söylem hem kimlikleri şekillendirir, sınırlandırır veya olanaklı kılar; hem de sosyal etkileşim sırasında belirli eylemlerin gerçekleştirilmesini sağlar.

Eleştirel söylemsel psikolojide dili analiz etmek için 3 kavrama odaklanmak gerekmektedir (Edley, 2001; Wetherell, 1998) ve bunlar ‘açıklayıcı repertuvarlar’ (Gilbert ve Mulkay, 1984; Potter ve Wetherell, 1987), ‘ideolojik ikilemler’ (Billig, Condor, Middleton ve Radley, 1988) ve ‘özne pozisyonları’ (Davies ve Harre, 1990) olarak isimlendirilmiştir. Açıklayıcı repertuvarlar kavramı sosyal psikolojiye Potter ve Wetherell (1987) tarafından kazandırılmıştır ve “eylemleri, olayları ve olguları yorumlamak ve değerlendirmek için tekrar tekrar kullanılan ifadeler sistemi” olarak tanımlanmıştır (s. 149). Yani, bir duruma ya da kişiye dair açıklamaların, tanımlamaların ve değerlendirmelerin rutin bir şekilde tekrar eden benzer sözcüklerle veya mecazlarla ifade edilmesi bize açıklayıcı repertuvarları verir (Edley ve Wetherell, 2001). Buna göre metin havuzu (corpus) incelendiğinde farklı farklı insanların konuşmalarında tekrar ettiği gözlenen açıklamalar, anlamlandırmalar, argümanlar bir repertuvarın varlığına işaret eder (Arkonaç, 2017; Edley ve Wetherell, 2001). Kısacası, belirli bir nesneyi veya olayı temsil eden tutarlı açıklama biçimleri bir açıklayıcı

repertuarı oluşturabilir. Bu bakımdan açıklayıcı repertuarlar sosyal temsiller gibi düşünülebilir ancak kognitif temelli bir yönü yoktur (Potter ve Wetherell, 1987). Açıklayıcı repertuarlar bilişsel süreçleri, eylemleri ve olguları inşa etmede kullanılan tuğlalar (Wetherell ve Potter, 1988) veya bir kütüphanede ödünç almak için bulunan kitaplar (Edley, 2001) olarak düşünülebilir. Bu repertuarlar, tarihsel olarak sağlanan (Edley, 2001) ve aynı kültür içerisindeki dili kullanan herkes için ulaşılabilir olan dilsel kaynaklardır (Arkonaç, 2017). Dolayısıyla tek tek bireylerin zihinlerinde üretilen şeyler olmadıkları, ortak kültürel bir zemine sahip oldukları söylenebilir (Arkonaç, 2017). Bununla birlikte bazı repertuarlar zaman içerisinde normatif bir hale gelebilir ve doğallaştırılabilir (Wiggins, 2017). Bu bakımdan açıklayıcı repertuarlar bir anlamın sosyal olarak paylaşılması için bir zemin sağlayarak topluluğun sağduyusunun bir parçasını oluştururlar (Edley, 2001). Bu yüzden Edley belirli bir konudaki kültürel olarak erişilebilir olan açıklama biçimlerini anlayabilmek açısından açıklayıcı repertuarları incelemenin önemli olduğunu belirtmektedir. Açıklayıcı repertuarlar yeme biçimleri, giyim biçimleri veya davranış biçimleri gibi bedensel pratikleri de içerebilir. Bu yüzden söylemler yalnızca konuşma biçimimizi değil aynı zamanda davranış biçimlerimizi de etkileyebilir. Örneğin yemek yeme ile ilgili açıklayıcı repertuarlar hangi yiyeceklerin ‘normal’ ya da ‘geleneksel’ olduğunu, ne zaman yenilebileceğini, yemek yerken neler konuşulması gerektiğini şekillendirebilir (Wiggins, 2017). Bununla birlikte bir konuya ilişkin çatışan repertuarlar da ortaya çıkabilir; örneğin evliliğe ilişkin repertuarlar evliliğin sonsuza kadar sürdüğüne ilişkin romantik repertuar ve boşanmayla sonuçlandığına ilişkin realist repertuar olmak üzere iki çatışan repertuarı içerebilir (Lawes, 1999).

Literatürde açıklayıcı repertuar ve söylem kavramının kimi zaman birbirine çok yakın bir biçimde kullanıldığı belirtilmektedir (Edley, 2001; Holt, 2011; Parker, 1992; Sunderland, 2004). Her iki kavram da kültürün sağladığı anlam havuzu anlamını çağrıştırmaktadır. Ancak ikisi de söylem analizi çalışmalarında farklı kavramsal ve metodolojik odaklarla ilişkilidirler. Foucaultcu anlayışta söylemler gücün işleyişi ile bütün kurumları inşa eder ve öznellikleri oluşturur. Ancak bu bakış açısında söylemin sosyal bir pratik oluşu göz ardı edilmektedir. Bu yüzden de açıklayıcı repertuar kavramı insanın yetkinliğine daha çok vurgu yapar ve insanların etkileşim sırasında

belirli sosyal eylemleri gerçekleştirebilmesi için kültürün sağladığı repertuvarlardan herhangi birini seçmesine imkan tanır (Edley, 2001). Yani, açıklayıcı repertuvarlar bireylerin konuşmalarını gerçekleştirdikleri bağlam içerisinde etkili bir biçimde seçip kullanabilecekleri birtakım söylemsel kaynaklardır.

İdeolojik ikilemler ise dünyaya ilişkin anlamlandırmalarımızın çatışmalı doğasına işaret eder (Billig ve ark., 1988) yani aynı kavramın çatışan veya karşıt anlama biçimlerini ifade eder. İdeolojik ikilemleri tanımlamadan önce burada kullanılan ideoloji kavramına değinmek gerekmektedir. İktidarın egemenliğinin doğal veya kaçınılmaz olduğunu temsil eden düşünceler bütünü anlamında kullanılan Marksist ideoloji ile yaşanan (lived) ideoloji arasında kavramsal bir farklılık vardır. Bir kültürdeki değerler, inançlar ve pratikler bütünü yani “sağduyu” yaşanan ideolojidir. Ancak bu ideolojiler uyumlu bütünler olarak algılanmamalıdır, aksine çatışmaları ve tutarsızlıkları da bünyesinde barındıran bir yapıdır (Billig ve ark., 1988). Örneğin atasözlerinde bu tutarsız argümanlar oldukça sık karşımıza çıkmaktadır: “azı karar çoğu zarar”, “fazla mal göz çıkarmaz”, “besle kargayı oysun gözünü”, “iyilik eden iyilik bulur”; “kurunun yanında yaş da yanar”, “her koyun kendi bacağından asılır” vb. Yani uyumlu ve nesneleri tek bir biçimde anlamlandıran bir sağduyu bilgisinden söz edilemez. Sağduyu bilgisi, dünyaya ilişkin anlamlandırmalar içerisinde birçok çatışan düşünceleri de içermektedir. Toplumun sağduyusunu oluşturan bu çatışan bilgiler yani yaşayan ideolojiler, dünyayı anlamlandırma sırasında kullanılacak olan zengin bir kaynak oluşturmaktadır (Billig ve ark., 1988). Bu bakımdan analiz sırasında ideolojik ikilemlerin incelenmesi belirli olayların, durumların ya da nesnelerin çatışan temsillerini ortaya çıkarmak bakımından önemlidir. İdeolojik ikilemler de açıklayıcı repertuvarlar da sosyal etkileşimi sağlayan birtakım dilsel kaynaklardır. Açıklayıcı repertuvarlar farklı nesneler veya durumlar hakkında çeşitli biçimlerde konuşmamızı sağlayan toplumun sağduyusunun bir parçasıdır. İdeolojik ikilemler ise daha kapsayıcı olarak düşünülebilir. İdeolojik ikilemler aynı nesne ile ilgili farklı açıklayıcı repertuvarların retorik olarak kullanılmasıdır (Edley, 2001).

Foucaultcu yaklaşımdan alınan özne pozisyonları kavramı da eleştirel söylemsel psikolojide kullanılan bir diğer kavramdır. İnsanlar konuşma sırasında kullandıkları açıklayıcı repertuvarların sunduğu belirli özne pozisyonlarında konumlanırlar (Edley,

2001). Yani Foucaultcu yaklaşımda belirtildiği gibi söylemler özneyi yani bireyi oluşturur. Ancak Edley (2001) insanların aynı zamanda söylemi oluşturan aktif bireyler olduğunun altını çizmektedir. Bununla birlikte, van Langenhove ve Harre (1999) de özne pozisyonlarının sabit değil değişken bir yapıya sahip olduğunu; insanların etkileşim sırasında amaçlarına uygun özne pozisyonlarına konumlandıklarını belirtmektedir. Etkileşim sırasında çeşitli özne pozisyonları oluşturulabilir ve bunlar arasında geçişler olabilir. Bu bakımdan özne pozisyonları değişken ve dinamik bir yapıya sahiptir (Wetherell, 1998; Wetherell ve Edley, 2014). Yani, bireyler hem söylemler tarafından belirli özne pozisyonlarına konumlandırılır hem de kendi amaçlarına uygun olarak belirli özne pozisyonlarına geçişler yapabilir. Burada Billig'in (1991) sıkça atıfta bulunulan açıklamasına yeniden değinmek gerekmektedir: insanlar hem söylemi oluşturlar hem de söylem tarafından oluşturlar. Literatürde araştırmanın amacına göre bu yaklaşımların (açıklayıcı repertuvarlar, ideolojik ikilemler, özne pozisyonları) kimi zaman üçünün, kimi zaman yalnızca birinin kullanıldığı görülmektedir.

Literatürde eleştirel söylemsel psikoloji yaklaşımıyla ırk temelli ayrımcılık söylemindeki söylemsel ve retoriksel özellikleri (Augoustinos ve Every, 2007; Augoustinos, Tuffin ve Every, 2005; Goodman ve Burke, 2010; Potter ve Wetherell, 1989); gruplar arasındaki ilişkilerde sosyal normların- normallığın inşasındaki söylemsel kaynakları (Verkuyten, 2001); feminizmin inşasını (Edley ve Wetherell, 2001); bekarlık kimliğini (Addie ve Brownlow, 2014; Reynolds ve Wetherell, 2003; Reynolds, Wetherell ve Taylor, 2007); kadınlık inşasını (Charlebois, 2010), annelik söylemini (Budds, Locke ve Burr, 2016; Ulrich ve Weatherall, 2000); babalık söylemini (Locke ve Yarwood, 2017; Petrassi, 2012) toplumsal cinsiyet farklılıklarını (Gough, 1998; Riley, 2002; Wetherell, Stiven ve Potter, 1987); iş koşulları ve işsizlik açıklamalarındaki söylemsel kaynakları (Gibson, 2009; Kesisoglou, Figgou ve Dikaïou, 2016;) ve erkeklik inşasını (Edley, 2001; Edley ve Wetherell, 1996, 1997, 1999, 2001; Walton, 2004; Walton ve ark., 2004; Wetherell, 1998; Wetherell ve Edley, 1999, 2014) inceleyen birçok araştırma bulunmaktadır.

Geleneksel tutum ölçekleriyle yapılan araştırmalarla günümüzdeki ırka ilişkin ön yargı ve ayrımcılık pratiklerinin anlaşılamayacağını belirten Augoustinos ve Every

(2007) günlük konuşmalarda belirli söylemsel kaynakların retorik olarak ve esnek biçimlerde kullanılarak bu eşitsizliği yeniden ürettiğini ve meşrulaştırdığını belirtmektedir. Yine Augoustinos ve arkadaşlarının (2005) yaptıkları başka bir araştırmada liberal-eşitlikçi söylemsel kaynakların ve çatışan söylemlerin yerli olmayan Avustralyalıların sosyal eşitsizlikleri rasyonelleştirme ve meşrulaştırmadaki rolü incelenmiştir. Konuşmalarda hem dezavantajlı konumun bireysel olarak aşılamayacağına ilişkin hem de güçlü bir karakter ve iradeyle dezavantajlılığın aşılabileceğine ilişkin çatışan söylemler ortaya çıkmıştır. Bir yandan eşitlik ve liyakat söylemleri görülürken bir yandan da yerli Avustralyalılara yönelik eşit fırsat programlarına karşı çıkmıştır. Eğitimde bireysel başarı ve eşitliği vurgulayarak dezavantajlılık konumunun bireysel motivasyonla ilişkilendirildiği belirtilmiştir. Böylece var olan eşitsizlikler meşrulaştırılarak beyazların ayrıcalığı ve azınlık grup üyelerinin dezavantajlı konumları sürdürülmektedir.

Başka bir araştırmada, Goodman ve Burke (2010) mültecilere karşı çıkmanın ırkçılık olarak tanımlanmadığını, bu karşı çıkışın ekonomik nedenlere dayandırıldığını ve katılımcıların çeşitli söylemsel stratejilerle kendilerini “ırkçı” özne pozisyonundan uzaklaştırdığını belirtmiştir. Yine liberal eşitlikçi dilde yeni ırkçılığın nasıl sürdürüldüğünü inceleyen araştırmalarında Potter ve Wetherell (1989) Yeni Zelanda’daki beyazların eğitimde yerliler için yapılan eşit fırsat programlarına karşı oluşlarını meşrulaştıran iki açıklayıcı repertuvar elde etmişlerdir: birliktelik repertuvarı ve meritokratik ideal repertuvarı. Birliktelik repertuvarında eşit fırsat programlarının ayrıştırıcı olduğu ve toplumdaki uyumu bozduğuna yönelik söylemler görülmektedir. Diğer repertuvarda bu programların bireysel yeterlilikleri öne çıkaran meritokratik idealleri bozduğuna yönelik söylemler ortaya çıkmıştır. Meritokratik ideallere göre herkese eşit davranılmalıdır. Bu yüzden azınlıklara yönelik bu programların bu değerleri yok saydığı belirtilmektedir ve bu programlar beyazların söylemlerinde ayrımcı olarak inşa edilmektedir. Bahsedilen bu araştırmalarla liberal eşitlikçi ideallere ilişkin retoriklerin var olan sosyal ilişkilerin sürdürülmesinde ve yeniden üretilmesindeki rolü ortaya çıkarılmıştır ve eşitlik ve bireycilik idealleri arasındaki gerilimde ırkçılığın yeniden nasıl inşa edildiği ortaya çıkarılmıştır.

Eleştirel Söylemsel Psikolojinin temel örneklerinden bir diğeri feminizmin ve feministlerin erkeklerin söylemlerinde nasıl inşa edildiğini inceleyen Edley ve Wetherell'in (2001) araştırmasıdır. Bu çalışmada yalnızca eşitlik isteyen feminist ve kadınsı olmayan aşırı politik feminist olmak üzere iki açıklayıcı repertuvar ortaya çıkmıştır. Bu iki repertuvar erkeklerin aynı zamanda hem feminizmi destekleyebileceği hem de eleştirebileceği retorik bir esneklik sağlamaktadır. Bu araştırma, söylemsel kaynakların nasıl manipüle edildiğini anlamak açısından önemli bir çalışmadır. Başka bir çalışmada Reynolds ve Wetherell (2003) bekârlığın inşasında kişisel bozukluk, sosyal dışlanma, bağımsızlık ve kendini gerçekleştirme olmak üzere dört farklı açıklayıcı repertuvar elde etmiştir ve bunlar arasındaki kutuplaşmış olan söylemlerle kadınların bekârlık kimliğini nasıl müzakere ettikleri incelenmiştir. Bu repertuvarların kadınlara sunduğu özne pozisyonları güçlü ve bağımsızdan acınası ve problemliye uzanan çeşitlilik içermektedir. Kadınlar kişisel bozukluk ve sosyal dışlanma repertuvarları yerine, bağımsızlık ve kendini gerçekleştirmeye ilişkin alternatif repertuvarların kimliklerini oluşturduğunu belirterek pozitif bir kimlik inşa etmeye çalışmışlardır. Yine bu araştırma söylemsel kaynakların insanlar tarafından etkin bir biçimde kullanıldığını göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Yukarıda sözü edilen çalışmalarda farklı nesneleri, durumları ve olayları açıklarken insanların çeşitli söylemsel kaynakları ve dili retoriksel olarak nasıl kullandıklarını, bu açıklamalarıyla kendilerini hangi özne pozisyonlarına konumlandıklarını, ideolojik ikilemleri bulundukları özne pozisyonunu meşrulaştırmada nasıl kullandıklarını, etkileşim sırasında özne pozisyonlarını işlevsel ve aktif bir biçimde nasıl değiştirdiklerini gösteren önemli ESP çalışmalarıdır.

Türkiye'de ise genel olarak eleştirel psikoloji, niteliksel psikoloji ve söylem çalışmaları uygulamaları İstanbul Üniversitesi Psikoloji Bölümü Sosyal Psikoloji Ana Bilim Dalındaki çalışmalarla başlamıştır (Arkonaç, 2016) ve bu çalışmalar "Söylem Çalışmaları"(Arkonaç, 2012) ve "Söylem Araştırmaları" (Arkonaç, 2016) olmak üzere iki kitapta toplanmıştır. İlk psikoloji çıkışlı söylem çalışması Sibel Arkonaç ve Oya Paker'in birlikte gerçekleştirdikleri "Türkiye'de Modernite ve Kadın" başlıklı çalışmadır (Arkonaç ve Paker, 2012). Türkiye'de psikoloji alanında yapılan eleştirel söylemsel psikoloji çalışmaları da yine Sibel Arkonaç ve çalışma arkadaşlarının

katkılarıyla literatüre kazandırılmıştır. Bu araştırmalarda, Kıbrıs'ta yaşayan Kıbrıslıların ve Türkiyelilerin “Kıbrıs Meselesi”ni açıklarken kullandıkları söylemsel kaynakları ve konumlandıkları özne pozisyonları (Arkonaç, Elçi, Şah ve Bakiler, 2011), Emek Sineması mücadelesine ilişkin konuşmalarda kullanılan açıklayıcı repertuvarlar ve özne konumları (Atabinen, 2015), geylerin ‘öteki’ni inşa ederken kullandıkları söylemsel kaynaklar (Gürhanel ve Arkonaç, 2013), Suriyeli sığınmacıların sosyal medyadaki sosyal inşası (Yıldırım ve Tekdemir-Yurtdaş, 2016), bayrağın anlam inşasındaki açıklama kalıpları (Yahyagil ve Arkonaç, 2013), Türkiyeli erkeklerin erkek olmaya dair açıklamalarındaki söylemsel kaynaklar (Aygül ve Arkonaç, 2013) olmak üzere toplumsal cinsiyet, etnisite, ırkçılık, milliyetçilik ve mekân gibi sosyal psikoloji alanında çalışılan birçok konu eleştirel söylemsel psikoloji yaklaşımıyla incelenmiştir. Bu araştırmanın konusunu oluşturan eleştirel söylemsel psikoloji yaklaşımı ile gerçekleştirilen erkeklik çalışmaları, tezin birinci bölümünde yer alan “Eleştirel Söylemsel Psikoloji Yaklaşımı ile Erkeklik Çalışmaları” başlığı altında ayrıca açıklanmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

4.1.YÖNTEM

Araştırmanın amacı, toplumsal cinsiyet hiyerarşisinde iktidarı elinde bulunduran erkeklerin, kadının iktidar alanı olarak tanımlanan ev içi mekânda hangi pratiklerle erkekliklerini icra ettiklerini ve açıklamalarında hangi söylemsel kaynakları kullandıklarını incelemektir. Araştırmada, ev içi mekân kullanımının erkekliğin söylemsel inşasındaki rolünü incelemek için yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Böylece araştırmacının ve görüşülen kişinin araştırma konusu ile ilgili olarak daha esnek bir biçimde konuşmaları sağlanmıştır. Sıkı sıkıya bağlı kalınan bir görüşme formu kullanılmayarak katılımcıların erkeklik hakkında rahat bir şekilde konuşmaları sağlanmıştır. Bununla birlikte yarı yapılandırılmış görüşme ile daha önceden araştırmacı tarafından düşünülmeyen ancak görüşme sırasında ortaya çıkabilecek farklı fikirlere de yol açılmış olmaktadır. Kısacası, belirlenmiş olan görüşme sorularının olmasına rağmen, görüşme esnek bir biçimde gerçekleştirilmiştir ve katılımcının konudan sapmamak şartıyla görüşmeyi yönlendirmesine izin verilmiştir.

Söylemsel analitik yöntemler araştırmacının kendi anlam biçimlerini de dahil ettiği öznel bir süreci içeren bir yöntemdir. Metinler, araştırmacının kendi arka planından etkilenmektedir. Yani katılımcıların söylemlerine atfedilen anlamlar araştırmacının kendi ideolojik yönelimi ve kendini konumlama biçiminden (örneğin feminizm) etkilenmektedir. Bu anlamda, analizlerin katılımcıların niyetlerini dolaysız bir biçimde ortaya çıkardığı söylenemez, dolayısıyla araştırmacının aktif katılımı söylemin ortaya çıkarılması anlamında araştırmanın sonucunda ortaya çıkan metinlerin kurulumunu etkiler (Kaminer ve Dixon, 1995).

4.1.1. Katılımcılar

Erkekliğin söylem aracılığıyla inşasını incelemek için, daha açık ifade etmek gerekirse, ev içi mekân kullanımının erkekliğin söylemsel inşasındaki rolünü incelemek için İzmir’de yaşayan, araştırmaya katılmaya gönüllü olan 27 evli heteroseksüel erkek katılımcı ile birebir, yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Katılımcıların yaşları 25-40 arasında değişim göstermektedir, katılımcılar en az lise mezunudur ve kendi tanımlarıyla orta ve orta-üst sınıfa mensuplardır. Örneklem seçimi kartopu yöntemiyle gerçekleştirilmiştir, katılımcılar seçkisiz olarak seçilmemiştir çünkü eleştirel söylemsel psikoloji yönteminde herhangi bir temsil edicilik ya da genelleme gibi bir amaç yoktur. Katılımcılara ait demografik bilgiler Ek A'da sunulmuştur.

4.1.2. Araştırmanın Analitik Yaklaşımı

Bu araştırmanın incelediği temel soru erkeklikle ilişkili söylemlerin evin mekânını kullanım biçimleriyle nasıl ilişkili olduğunu, mekâna ve mekânla ilişkili aktivitelere bağlı olarak üretilen ve değişen erkeklik biçimlerini incelemektir. Bu bakımdan hem mikro hem de makro yapılara odaklanılmaktadır.

Daha önce de belirtildiği gibi FSA insanların öznelliklerinin ve deneyimlerinin daha önceden var olan söylemler tarafından belirlendiğini öne sürerek insanların yetkinliklerini kısıtlamaktadır (Willig, 2013). Bu bakımdan dilin etkileşimsel bağlamdaki kullanımını ve insanların anlamları inşa ettiğini göz ardı etmektedir. Ancak söylem aynı zamanda eylem yönelimlidir ve söylemler belirli bir sosyal eylemi gerçekleştirmek için işlevsel olarak kullanılabilir (Arkonaç 2017; Burr, 2012; Potter ve Wetherell, 1987; Willig, 2013). Konuşmanın eylem yönelimli oluşu da söylemsel psikolojik yaklaşımla incelenebilir. Bu bakımdan iki yaklaşımın bir arada kullanılması metodolojik olarak daha kullanışlıdır. Bu iki yaklaşımı birleştiren Wetherell (1998) ve Edley'nin (2001) yaklaşımı olan eleştirel söylemsel psikoloji söylemi iki açıdan da ele almaktadır. Buna göre, insanlar etkileşim sırasında kültürün sağladığı söylemsel kaynaklar (FSA) içerisinden amaçlarına uygun olan söylemleri seçerek (SP) açıklamalarını oluştururlar. Bu yüzden de bu çalışmada katılımcıların açıklamalarında hangi söylemsel kaynakları kullandıklarını, konuşmalarında hangi özne pozisyonlarına konumlandıkları ve hangilerine direndikleri, ideolojik ikilemler ile bu açıklamaları ve özne pozisyonlarını nasıl yönettiklerini incelemek bakımından eleştirel söylemsel psikoloji yaklaşımı kullanılmıştır.

Bu iki yaklaşımı sentezleyen en kapsamlı araştırmaların Wetherell ve Edley'nin erkekliği söylemsel olarak inceledikleri araştırmalar olduğu söylenebilir (Edley, 2001; Edley ve Wetherell, 1996, 1997, 1999, 2001; Wetherell, 1998; Wetherell ve Edley,

1999, 2014). Hangi normların erkeklerin günlük hayatlarına nasıl etki ettikleri, bunların her sosyal durumda aynı olup olmadığı, hegemonyanın günlük etkileşimde pratik olarak nasıl sürdürüldüğüne ilişkin sorular ile Wetherell ve Edley (1999) mikro psikolojik süreçler ve makro sosyolojik yapıların etkileşimiyle hegemonik erkekliğin nasıl icra edildiğini incelemişlerdir. Bu araştırmada da Wetherell ve Edley'nin bu çalışmaları ışığında eleştirel söylemsel psikoloji yaklaşımı benimsenmiştir.

Bununla birlikte, Edley (2001, s. 196) erkekliği söylemsel olarak ele almada 5 temel nitelikten bahsetmiştir. Bunlar, 1- erkeklik doğal bir gerçeklikten ziyade söylemsel bir icradır, 2- kolektif olarak veya diğerleriyle icra edilir, 3- toplumsal cinsiyet kimlikleri genellikle müzakere edilir ve iktidarın işleyişini içerir, 4- erkekler erkekliklerini inşa ederken tamamen özgür değildir, bunu kültürel tarihin belirlediği biçimlerde gerçekleştirirler, 5- erkeklik alışkanlık ve rutin haline gelen bir performanstır. Bu nitelikler araştırmanın temel çerçevesini oluşturmaktadır.

4.1.3. Transkripsiyon

Görüşme verilerinin transkript edilmesi konuşmanın tekrar tekrar gözden geçirilmesi ve analiz edilebilmesi açısından gerekli bir işlemdir. Transkripsiyon konuşulan söylemin özelliklerini yazıya dökme biçimi ve datayı analiz etme veya yorumlamadan önce gerçekleştirilen bir aşamadır (Cameron 2001) ve teorik, yorumsamacı ve temsil edici bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Davidson, 2009). Transkripsiyonun analize bir hazırlık aşaması olduğu ve analizin kendisi olmadığı Antaki, Billig, Edwards ve Potter (2003) tarafından vurgulanmaktadır. Bununla birlikte, Psathas ve Anderson (1990) transkripsiyon sırasında aslında bir kısım analizin yapıldığını belirtmektedir. Kayıtları dinlemenin ve gözden geçirmenin detayların görünür hale geldiği bir süreç olduğunu vurgulamaktadırlar.

Literatürde, genel olarak araştırmacıların hangi transkripsiyon biçimini kullandıklarına ve bunu hangi teorik perspektife dayandırdıklarına ilişkin herhangi bir açıklama yapılmadığı ve bunun niteliksel yöntemlerle yapılan analizlerde bir eksiklik olduğu belirtilmektedir (Davidson 2009; Oliver ve ark. 2005). Hangi transkripsiyon biçiminin kullanıldığı hem araştırmanın teorik perspektifini anlamak açısından hem de okuyucunun datayı ve sonuçları daha iyi anlayabilmesi açısından oldukça önemlidir. Bu

araştırmada ise konuşmaların yalnızca içeriğine odaklanılmıştır ve dilsel olmayan konuşma özellikleri araştırmanın ilgi odağını oluşturmamaktadır (Willig, 2008), bu yüzden yalnızca konuşma sırasındaki kelimeler transkript edilmiştir. Ancak bulguların verilmesi sırasında araştırmacı tarafından kasten çıkartılan materyaller, eklenen bazı açıklayıcı bilgiler ve bazı vurgular belirtildiği için Edley'nin (2001)² açıklayıcı repertuvarlar, ideolojik ikilemler ve özne pozisyonları bakımından erkekliği analiz ettiği araştırması referans alınarak Jefferson transkripsiyon sisteminin kısaltılmış versiyonu kullanılmıştır. Ayrıca katılımcıların eş, çocuk ve arkadaşlarının isimleri kişisel bilgilerin gizliliği açısından transkripsiyon sırasında değiştirilmiştir.

Birçok araştırmacı transkripsiyonun araştırmacının dayandığı teoriye bağlı olan ve analizi etkileyen teorik bir süreç olduğunu belirtmektedir (örn., Edwards ve Potter, 1992; Psathas ve Anderson, 1990). Literatürde teorik ve metodolojik duruş bakımından farklılaşan iki temel transkripsiyon biçiminden söz edilmektedir (Oliver, Serovich ve Mason, 2005; Jaffe, 2007). Bunlardan biri her sözün-sesin detaylı bir biçimde yazıldığı naturalizmdir. Bu yaklaşımda gülüşmeler, anlamsız sesler, ritimler, duraksamalar gibi her şeyin aktarılması söz konusudur. Uzatılan heceler ve vurgular çeşitli semboller kullanılarak belirtilir. Diğeri ise kekelemek, duraksamak ve sözsüz iletişimi oluşturan diğer seslerin oluşturduğu konuşmanın kendisine has özelliklerinin aktarılmadığı denaturalizm yaklaşımıdır. Doğallaştırılmış (naturalized) yaklaşım dilin gerçek dünyayı temsil ettiği görüşünü benimserken, doğallaştırılmamış yaklaşım konuşma sırasındaki anlamların ve algıların bizim gerçekliğimizi inşa ettiği görüşünü benimser (Oliver ve ark., 2005).

Doğallaştırılmış yaklaşım konuşma analizi çalışmalarında kullanılmaktadır. Eleştirel söylem analizi, etnografi gibi araştırmalarda ise doğallaştırılmamış yaklaşım kullanılmaktadır. Eleştirel söylem analizinde konuşmanın ideolojik boyutuna odaklanılmaktadır, bu yüzden konuşmada geçen istemsiz sesler (involuntary vocalization) veya aksanlar (depicting accents) yerine konuşma sırasında oluşturulan ve paylaşılan anlamlara odaklanılır. Görüşmenin mekaniğinden ziyade içeriğine odaklanılır (Oliver ve ark., 2005).

² (.) kısa duraksama, [...] araştırmacı tarafından çıkartılan materyaller, [metin] araştırmacı tarafından yapılan açıklamalar, metin vurgulanan kelimeler

Transkripsiyona ilişkin metodolojik ve teorik katkılar çoğunlukla konuşma analizi alanından gelmiştir (Lapadat ve Lindsey, 1999). Ancak KA'nın genel olarak konuşmaya ve konuşmanın organizasyonuna odaklanması ve bunlara ilişkin sıkı kurallarının olması daha inşacı ve yorumsamacı yaklaşımlar tarafından eleştirilmiştir. Özellikle ten Have (1997) KA'nın belirli kurallar çerçevesinde konuşmanın organizasyonunu incelediğini ve bu bakımdan konuşma sırasındaki bağlamsal özellikleri göz ardı ettiğini ve analizin neyin nasıl söylendiğiyle sınırlandırıldığını belirtmektedir. Bağlamsallığı vurgulayan araştırmacılar ise transkripsiyon sürecinin yorumsamacı ve inşa edici yönünü vurgulamaktadır. Bu yaklaşıma göre, dilsel etkileşimler makro ve mikro bağlamlara gömülüdür ve konuşma sırasında konuşmacıların seçimleri doğrultusunda bağlamsal olarak inşa edilmektedir (Lapadat ve Lindsey, 1999). Bu yüzden bağlam konuşmadan ve transkripsiyondan ayrı tutulamaz (Edwards, 1991).

Konuşma analizinde (KA) genel olarak Jefferson Transkripsiyon Sistemi kullanılmaktadır (Lapadat ve Lindsey, 1999). Söylemsel psikoloji daha önce de bahsedildiği üzere konuşma analizinden etkilenmiştir. Ancak kelimelerin yazımı bakımından KA'dan farklılaşmaktadır. KA'da kelimeler konuşma sırasında söylendiği biçimde yani fonetik olarak yazılmaktadır, SP'de ise fonetik ya da standart heceler kullanılarak yazılmaktadır. Bununla birlikte konuşmalar sayılarla numaralandırılmaktadır böylece konuşmadaki sıra alışlar vurgulanmaktadır. Yine KA'daki gibi konuşma sırasındaki bakışlar veya jestler gibi detaylar mümkün olduğunca belirtilmektedir ancak bunlar transkripsiyon sembolleri ile değil de etiketler şeklinde belirtilmektedir (örn., (önündeki tabağa bakarak) gibi) (Wiggins, 2017). Söylemsel psikolojide kullanılan transkripsiyon biçimi de konuşma analizine benzerdir. Ancak SP'de Jefferson transkripsiyon sisteminin kısaltılmış biçimi kullanılmaktadır (Potter ve Wetherell, 1995; Willig, 2013). Böylece vurgular, konuşmaların üst üste binmesi, duraksamalar, tonlamalar vb. belirtilmektedir ve analiz edilebilmektedir (Wiggins ve Potter, 2008). Konuşmanın bahsedilen bu özellikleri araştırmacının amacına göre transkript edilmektedir ya da edilmemektedir, örneğin araştırmacı duraksamaları veya kelime vurgularını dahil etmeyi ancak nefes alışları ve duraksamaların saniyelerini çıkartmayı tercih edebilir (Holt, 2011). Hangi

transkripsiyon biçiminin kullanılacağı söylemsel pratiklere mi yoksa kaynaklara mı ulaşılacağına (Potter ve Wetherell, 1995) yani araştırmacının vermek istediği detaya (Taylor, 2001) ve araştırmanın amacına (Charliebois, 2010) bağlı olarak değişmektedir. Konuşma analizindeki gibi söylemsel pratiklerdeki düzenlemelere (örn., sıra alışlar, duraksamalar vb.) bakılacaksa kısaltılmış versiyon yeterli değildir (Potter ve Wetherell, 1995). Eğer yalnızca metnin içeriği ile ilgileniliyorsa konuşmada yalnızca ne söylendiğinin yani kelimelerin transkript edilmesi yeterlidir (Willig, 2013). Literatürde eleştirel söylemsel psikoloji yaklaşımını kullanan bazı araştırmacıların Jefferson transkripsiyon sisteminin kısaltılmış versiyonunu kullandıkları görölmektedir (örn., Edley, 2001; Edley ve Wetherell, 1997; Edley ve Wetherell, 1999; Gibson, 2011; Gürhanel, 2016; Reynolds ve Wetherell, 2003; Reynolds ve ark., 2007; Walton ve ark., 2004; Wetherell ve ark., Potter, 1987). Bununla birlikte eleştirel söylemsel psikoloji yaklaşımı kullanılan bazı araştırmalarda yalnızca ne söylendiğinin yani konuşmanın anlamsal ve daha geniş yapısal özelliklerinin transkript edildiği araştırmalar da mevcuttur (örn., Addie ve Brownlow, 2014; Aygöl, 2016; Budds ve ark., 2016; Çoker, 2012; Gill, Teese ve Son, 2014; Elçi, 2012; Petrassi, 2012; Verkuyten, 2001; Wilkins, 2011). Daha önce de belirtildiği gibi hangi transkripsiyon sisteminin kullanılacağı araştırmanın amacına bağlı olarak değişmektedir.

4.1.4. İşlem

Eleştirel söylemsel psikoloji yönteminde, bireylerin söylemlerinde durağan bir gerçeklik olduğu görüşü reddedilir, bunun yerine gerçekliklerin konuşma sırasında dil aracılığıyla inşa edildiği ve bunu yaparken de kültürün sağladığı belirli söylemsel kaynak repertuvarlarının kullanıldığı öne sürölür (Arkonaç, 2017; Edley, 2001; Wetherell ve Edley, 1999). Bu yüzden de günlük etkileşimdeki konuşmalar bu gerçeklikleri ortaya çıkarmada oldukça önemlidir. Bu araştırmada da konuşma sırasında erkekliğin nasıl icra edildiğinin doğasını yakalamak için katılımcılarla yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler katılımcıların evlerinde, iş yerlerinde veya kafelerde yapılmış, bu durum katılımcıların uygunluk durumuna göre belirlenmiştir. Görüşmelerde genel olarak erkeklerin ev içerisinde neler yaptıkları, evin mekânının anlamları, ev içi mekânda hangi durumlarda erkek kimliğinin ön plana

çıkacağı gibi sorular ve yardımcı sorular sorulmuştur. Görüşmelerin süresi 30 dakika ile 1 buçuk saat arasında değişmektedir.

Görüşmeler araştırmacının kendisi tarafından gerçekleştirilmiştir, bu nedenle görüşmecinin aktif katılımı analizin önemli bir yönünü oluşturmaktadır. Görüşmeler katılımcıların izniyle kaydedilmiştir ve transkripsiyon sürecine tabi tutulmuştur. Transkripsiyon sürecinin büyük bir kısmı araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiş olup, beş görüşmenin transkripsiyonu psikoloji bölümü öğrencisi olan ve Sosyal Psikoloji Laboratuvarında staj yapan bir öğrenci tarafından gerçekleştirilmiştir. Stajyer öğrenci transkripsiyonlara başlamadan önce söylem analizi, söylem analizi biçimleri ve transkripsiyon süreci ile ilgili eğitime tabi tutulmuştur.

Transkripsiyonlar okunabilirliği kolaylaştırmak adına gerçekleştirilmiştir, bu yüzden konuşmalardaki nüanslar, konuşmanın hızı ve tonlamaları göz ardı edilmiştir. Transkripsiyonlar Edley'nin (2001) araştırması referans alınarak düzenlenmiştir. Araştırmada kullanılan transkripsiyon sistemine ilişkin ayrıntılı bilgiler "Transkripsiyon" alt başlığında verilmiştir. Transkripsiyon işlemi için ses kayıtları Switch Sound programı ile dönüştürülmüş ve Express Scribe programına aktarılmıştır. Transkripsiyon işlemi için kullanılan bu programda görüşmeler %65'lik hızda dinlenilerek transkript edilmiştir. Sonrasında kayıtlar normal hızda tekrar dinlenip anlaşılmayan yerler düzenlenmiştir. Bu aşamadan sonra ses kayıtları normal hızda tekrar dinlenip transkripsiyonlar Edley'nin (2001) araştırmasında kullandığı transkripsiyon biçimine tabi tutulmuştur. Bir görüşmenin transkripsiyonu ortalama 3 günlük süre içerisinde tamamlanmıştır. Her bir transkripsiyon araştırmacı tarafından en az 5 kere okunmuştur, böylece araştırmacı içerik hakkında genel bir görüşe sahip olmuştur. Transkripsiyonlar eleştirel söylemsel psikoloji yöntemi ile analiz edilmiştir, araştırmanın niceliksel bir bulgu ortaya koyma gibi bir amacı yoktur. Araştırmanın birinci aşamasında açıklayıcı repertuvarlar açığa çıkarılmıştır. Böylece erkeklerin ev ile ilişkili kurdukları ve evde gerçekleştirdikleri pratiklere ilişkin kültürel olarak erişilebilir anlamlar ortaya çıkarılmıştır. Bu aşamayı takiben açıklayıcı repertuvarlar aracılığıyla oluşturulan özne konumları açığa çıkarılmıştır. Erkeklerin evdeki erkeklik ve evin anlamına ilişkin açıklamalarında kendilerini özne olarak nasıl konumladıkları ve bununla ilişkili olarak hangi pratikleri gerçekleştirebilecekleri ile ilgili stratejileri ve

meşrulaştırmaları incelenmiştir. Üçüncü aşamada ise ideolojik ikilemler ortaya çıkarılmıştır. Erkeklerin kimliklerine ilişkin açıklamalarındaki tutarsızlıkları yönetmek için hangi stratejileri kullandıkları ve bu stratejilerle neyi meşrulaştırmaya çalıştıkları incelenmiştir. Bununla birlikte etkileşimin mikro bağlamında üretilen anlamların toplumsal cinsiyet ilişkilerinin makro kültürel doğası bağlamındaki rolü incelenmiştir ve söylemlerin hangi stratejilerle üretildiği ve neye hizmet ettiği tartışılmıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

BULGULAR/ÇÖZÜMLEME

Araştırmanın bulguları, 3 ana başlık altında sunulmuştur. Bunlar sırasıyla açıklayıcı repertuvarlar, özne konumları ve ideolojik ikilemlerdir. Bu başlık altında ilk olarak konuşma metinlerinden elde edilen açıklayıcı repertuvarlar sunulmuştur. Açıklayıcı repertuvarlar, “Evin anlamıyla ilişkili olarak erkeklikler” genel başlığı altında verilmiştir. Daha sonra ise konuşma metinlerinde ortaya çıkan özne pozisyonları sunulmuştur. Son başlıkta ise, konuşmacıların açıklamalarında görülen ideolojik ikilemlere yer verilmiştir. Bulgulara ilişkin özet bilgiler Ek B’de tablo olarak verilmiştir.

5.1. AÇIKLAYICI REPERTUVARLAR: EVİN ANLAMIYLA İLİŞKİLİ OLARAK ERKEKLİKLER

Cinsiyetleştirilmiş mekânlar olarak ev ve kamusal alan ayrımının kendisi bizatihi erkekliği icra etmek olarak değerlendirilmektedir (McDowell, 1999). Buna göre evden ayrılmak, erkeklik inşası için önemli bir pratiktir çünkü erkeğin evden ayrılması “evden işe giden erkeği”, erkeğin evden ayrılıp işle doğrudan ilişkilmesini temsil etmektedir (Whitehead, 2002, s. 117). Bununla birlikte eve dönen erkek diğerlerinin (anne, eş) üretici faaliyetlerinden (örn., yemek yapma, temizlik yapma, bulaşık yıkama vb.) faydalanmaktadır ve ev onun için “iş” anlamına gelmemekte, daha çok iş dışı bir mekân anlamına gelmektedir (Cameron, 2000). Evde dinlenme ve rahatlama, üretim faaliyetinin uzağında, erkeksi bir ev içi mekân aktivitesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Pilkey, Scicluna ve Gorman-Murray, 2015). Bu bağlamda, normatif erkeklikle ilişkili olarak ev, kamusal alanın ve iş hayatının fazlalıklarından kurtulmayı sağlayan bir dinlenme yeri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamusal yaşamın zorluklarına karşı bir sığınma yeri olarak inşa edilen ev, erkeklerin benliklerini yansıttıkları, “kendi olabildikleri” bir mekândır (Gorman-Murray, 2010).

Bu başlıkta, katılımcıların, bir erkek olarak evin kendilerine ne anlam ifade ettiği ve evde kendilerini nasıl tanımladıklarına ilişkin yanıtlar üzerinde inşa edilen açıklamalar yer almaktadır. Söylemlerin analitik çözümlemesi mekânın kendisi ve

mekâna ilişkin aktiviteler olmak üzere iki ana başlıkta gerçekleştirilmiştir. Mekânın kendisi başlığı altında, katılımcıların evin kendisi ve evin erkeksi alanlarına yönelik açıklamalarına ve evdeki eşyalarla kurdukları ilişki üzerinden yaptıkları açıklamalara yer verilmiştir. Mekâna ilişkin aktiviteler kısmında ise katılımcıların evde kendilerini hangi aktivitelerle, hangi rollerle tanımladıklarına ilişkin açıklamalarına yer verilmiştir.

Mekânın kendisi ile ilişkili olarak üç açıklayıcı repertuvar ortaya çıkmıştır—erkeğin rezerv alanı, evin kamusal ve erkeksi yerleşme. Mekâna ilişkin aktiviteler ile ilgili olarak dört temel açıklayıcı repertuvar ortaya çıkmıştır: “evde erkek olmak sorumluluk demek”, “yardımcı oluyorum”, “et, balık, basit işler bendedir”, “tamirat-tadilatla uğraşırım”.

5.1.1. MEKÂNIN KENDİSİNE İLİŞKİN SÖYLEMLER

Mekânın kendisine ilişkin söylemler başlığı altında, erkeklerin evin fiziksel mekânı ile kurdukları ilişkilere dair açıklamaları çözümlenmiştir. Buna göre, evin anlamı, evin erkeksi alanları ve evdeki eşyalarla kurdukları ilişkiler ile ilgili açıklamaları bu başlık altında incelenmiştir. Evin mekânı ile ilgili olarak üç temel açıklayıcı repertuvar ortaya çıkmıştır. Bunlar, erkeğin rezerv alanı, evin kamusal ve erkeksi yerleşme olarak adlandırılmıştır.

5.1.1.1. Erkeğin rezerv alanı

Geleneksel olarak kadınla-kadınsılıkla ilişkilendirilen evin, erkeklerin kimliklerinin yeniden formüle edilmesinde büyük rol oynadığı görülmektedir. Bu repertuvarda, ev içi mekân kamusal alanın yorgunluğundan ve kurallarından kaçış sağlayan, mahremiyet ihtiyacının giderildiği, erkeğin kendini var edebildiği bir rahatlama ve dinlenme yeri olarak temsil edilmektedir. Kamusal alanda toplumsal beklentilerin inşa ettiği erkeklik, ev içinde daha otantik bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Otantiklik, kişinin gerçek benliğini yaşayabilmesi olarak tanımlanmaktadır (Heppner ve ark. 2008) yani kişinin kendi değer ve inançları ile uyumlu yaşamasıdır (Wood, Linley, Maltby, Balias ve Joseph, 2008). Bu kavram “otantik erkeklik” kavramına anlam veren güç ve kırılgan olmama (invulnerability) ile ilişkilendirilen geleneksel erkeklik

ideolojisi (Hammond, Banks ve Mattis, 2006) ile karıştırılmamalıdır; toplum baskılarından uzaklaşma, kendini var etme olarak anlaşılmalıdır.

Bununla birlikte ev, katılımcıların söylemlerinde bireyi kontrol edilemeyen dış dünyadan ayıran, güven ve kontrol duygusunu ortaya çıkaran bir mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu da Dovey'nin (1978; 1985) ev tanımıyla oldukça ilişkilidir. Ona göre ev, bireyi kontrol edilemeyen dış dünyadan ayıran güven sağlayan ve bireyin varoluş tarzını belirleyen bir mekândır. Bu bakımdan evin mahremiyeti sağlama özelliğinin ön plana çıktığı söylenebilir. Mahremiyet çevre psikolojisinde kişiler arası ilişkilerde iletişimi sağlama veya istenmeyen iletişimden kaçınma ve benliğin diğerlerine açık ya da kapalı oluşu olarak tanımlanmaktadır (Göregenli, 2015a). Mahremiyet benliğin ve kimliğin tanımlanması (Altman, 1976) ve toplumsal baskılara karşı bir tampon işlevi (Harris, Brown ve Werner, 2006) görmektedir. Bununla birlikte mahremiyetin bireyin sosyal rollerden uzaklaşarak rahatlamasını ve otonom ve bağımsız bir birey olarak var olmasını sağlama gibi işlevleri bulunmaktadır (Westin, 1970). Bu bakımdan, mahremiyetin ayrı tutma kendine saklama (reserve) durumu (Westin, 1970) erkeklerin evin anlamına yönelik açıklamalarıyla ilişkilidir. Ayrı tutma/kendine saklama bireyin kendini geri çekerek herhangi bir etkileşimden kaçınması, kendiyle baş başa kalmasıdır. Ev burada erkeğin rezerv alanı olarak inşa edilmektedir, yani benliğin tüm etkileşimlerden uzak olarak kendini var ettiği yer olarak inşa edilmektedir. Kısacası, ev erkeklerin kamusal alandaki kimliklerinden farklı, kendileri olabildikleri, kendilerini var edebildikleri alternatif bir kimlik inşa etmelerini sağlayan bir mekândır.

K3A1³: Ev yani (.) Yaşam alanı ne bileyim ait olduğun yer, rahatladığın yer (.) Yani (.) Sana ait olan bir alan [...] doğrudan başkasının müdahale edemediği bir alan yani ben öyle düşünüyorum yani evdeyken dinlenebiliyorsun, rahat ne bileyim (.) evdeyken kimse sana karışmıyor yani ne bileyim (.) Kamusal alandayken tabi olduğun birçok şeye tabi olmuyorsun. Evde istediğin gibi giyinebiliyorsun, istediğin gibi oturabiliyorsun, istediğin gibi konuşabiliyorsun (.) öyle yani [...] Rahatlık, dinlenme, öncelikli dinlenme yerimiz.

³ Burada kullanılan K harfi ve yanındaki sayı alıntının hangi katılımcıya ait olduğunu belirtirken (örn., K3= Katılımcı 3), A harfi ve yanındaki sayı o katılımcıya ait alıntı sayısını göstermektedir (örn., A1= Alıntı 1). Dolayısıyla K3A1, 3. katılımcıya ait 1. alıntı anlamına gelmektedir.

K4A1: “Ev benim için bir var olma alanı (.) Kendimi pek çok açıdan iyi hissettiğim bir hazne gibi bir yer yani. Mesela evin içinde hakikaten ben kendim gibi olduğumu hissediyorum. Yani kamusal alana çıktıkça kendimden bir şeyler eksilmiş gibi oluyor. Dolayısıyla mesela ev benim için her anlamda bir var olma alanı. Var olma alanı derken böyle sadece fiziksel olarak ihtiyaçlarımı gördüğüm (.) banyo yaptığım bir yer değil. Aynı zamanda hakikaten kendimle baş başa kalabildiğim ondan sonra sıkıldığımda kendimi şarj edebildiğim bütün o sokakta dışarıda yani kamusal alanda iş yerinde insanların böyle üstüme üstüme gelmesinden (.) sıkılıp kaçtığım bir yer gibi yani. Hakikaten böyle mahremiyeti sonuna kadar yaşadığım yer. Dışarıda başkalarıyla iletişime geçtikçe neticede bazı ortak şeylerde buluşma zorunluluğum var. Yani özgürlüğe ilişkin falan, hani bir şey (.) İstedğin gibi konuşamayabilirsin, istediğin gibi davranma-davranamayabilirsin. Mesela evinde istediğin gibi yüzünü asabilirsin, istediğin gibi kimseyle konuşup konuşmayabilirsin [...] Kendim gibi oluyorum [...] Herhangi birine bir şey açıklama ihtiyacı hissetmediğim, rahatlıkla kendimi kapatıp açtığım bir yer.”

K17A1: “Bence (.) ev benim için bir yani sığınak gibi bir şey yani böyle bir metafor üzerinden anlatayım (.) sonuçta gün içinde herkesin bir tabi olduğu bir mesai var bir iş var. Bu işten artan zamanı güzel geçirebileceği herhangi bir şekilde yani [...] o resmi olmayan ritüelleri yerine getireceği daha rahat olduğu [...] insan için konfor sağlayan bir yer bence. Toplum baskılarından arınmış.”

K20A1: “Kendimi daha rahat hissettiğim bir alan olarak kendimi tanımladığım bir alan olarak belirtiyorum evi [...] Kendimi rahat hissettiğim, rahatça hareket edebildiğim, beni ben yapan hareketleri tanımlayan şeyleri rahatça yapabildiğim (.) toplumsal baskılardan rahatça uzaklaşabildiğim bir yer olarak tanımlıyorum evi. [...] benim için ev kendi kendimi özgürce ifade edebildiğim, istediğim kanalı açabildiğim, istediğim filmi izleyebildiğim, istediğim belgeseli izleyebildiğim bir nokta benim için. Ev beni ayıran en büyük nokta (.) çünkü ister istemez toplumun bir parçasısınız mahalle baskısını da göz önünde bulundurursak eğer insanlarla bazen aynı fikirde olmuyorsunuz [...] bu noktada -mış gibi orada devreye giriyor.”

Katılımcıların söylemlerinde ev içerisinde toplumsal normlardan uzaklaşmış, kendini belirleyebilen, bağımsız bir erkek kimliğinin inşası görülmektedir. Her ne kadar

geleneksel erkeklikten farklılaşan, ev ile ilişkilenen, toplumsal normlardan uzak bir erkeklik biçimi sunulsa da, bireysellik ve bağımsızlık vurgusu baskın erkeklik ideolojisinin temel temalarından biridir (Wetherell ve Edley, 2014; Seidler, 2004). Bu bakımdan ev içerisinde, kamusal alandaki erkeklikten farklı- alternatif bir erkeklik inşa edilse de, normatif erkeklik idealleriyle uyuşan söylemlerle formüle edilen bir erkeklik biçimi karşımıza çıkmaktadır.

K2A1: “Benim için ev demek (.) mesai saatleri dışında eşimle zaman geçirebileceğim kendimi rahat hissettiğim [...] bir yaşam alanıdır.”

K10A1 : “Ev şimdi bu yaşlarda otel gibi. İşten arta kalan zamanlarda uyumaya girdiğimiz, dinlendiğimiz ve tabi ki özel hayatımızı yaşadığımız yer. [...] çok fazla zaman geçirmiyoruz hani işten dolayı ama daha çok böyle şey dinlenme yeri yani öyle diyebilirim.”

K12A1: “Ev insanın [...] dinlenmek için yani benim için en azından benim hayatımda öyle bir nokta. Genelde otel olarak kullanırım hani [...] çünkü on beş saat falan çalışıyorum günde.”

K15A1: “Bir şarj ayarı gibi, orada bir şarj oluyorsun. [...] bir an önce işimi gücümü bitirip ulaşmaya çalıştığım ama (.) işimi de sallayıp gitmedim hiçbir zaman yani. Buradaki iş ama yarın devam ederim değil de öncelik her zaman işim oluyor. İşimi bitireyim ve gideyim.”

K22A1: “Valla işten döndüğümde yorgunluğumu atabildiğim, huzur bulduğum yani hayatımın belki de en önemli parçası evim.”

Bununla birlikte evin kamusal alandan uzaklaşma mekânı, iş yerinden sonra gelinen “dinlenme alanı” olarak temsil edilmesi, ev içi alanda erkekliğin üretici olmayan faaliyetlerle “icra edildiğini” (West ve Zimmerman, 1987) göstermektedir. Evde dinlenme ve rahatlama ev ile erkeksi bir ilişkilene biçimidir (Pilkey ve ark., 2015). Evin kamusal alandaki ücretli işlerden bir kaçış noktası sağlamasına (Gorman-Murray, 2011) yönelik söylemler, birçok katılımcının konuşmasında ön plana çıkan bir temadır. Kamusal alanı çalışma hayatı ile eşleştiren erkeklerin söylemlerinde ev içi alanın kamusal alan kimliğinden kaçış noktası oluşturan bir rahatlama mekânı olarak inşa edildiği görülmektedir. Ev birçok kadın için ev içi görevlerin yükü nedeniyle baskı alanı olarak görülmektedir, ancak erkekler için dış dünyanın baskısından kurtulmayı sağlayan

dinlenme yeri olarak temsil edilmektedir (Mallett, 2004; McDowell, 1999). Erkeklerin eve ilişkin söylemlerinde ortaya çıkan “otel” metaforunun ücretli işte geçirdikleri fazla zamanla ilişkili olarak ifade edildiği görülmektedir. Bu da ev içi alandaki sınırlı katkılarını meşrulaştırıcı (Dixon ve Wetherell, 2004) bir zemin oluşturmaktadır. Ayrıca ev içerisinde kendilerini “rahat ettiren” özne olarak kadının adı konuşmacıların açıklamalarında kendisine yer bulamamaktadır. Bu da kadının ev içerisinde yaptığı işleri görünmezleştirmektedir, kendiliğindenleştirmektedir ve ücretsizleştirmektedir (Bora, 2016).

5.1.1.2.Evin Kamusalı

Bahçe, teras, balkon vb. yerler evin erkeklikle ilişkilendirilen erkeksi alanlarıdır (Miller, 2010; Moisio ve Beruchasvili, 2014). Bununla birlikte bu alanlarda ortak olan nokta, aslında bu alanların evin dış mekânları olması, yani evin kamusal alana açılan kısmı olmasıdır. Görüşmelerde bu alanların erkeklerin kişiselleştirdikleri yerler arasında ve ideal ev kurgularında önemli yer tuttuğu görülmektedir.

K9A1: “Valla böyle bahçeli beş altı dönüm hatta on dönüm bahçenin içerisinde büyük bir bağ evi isterim. Ben işte böyle şeylerle çok ilgilenmeyi sevdiğim için işte şarap, bağ, bahçe [...] o tip şeyler hoşuma gider hep benim bir şeyler yetiştirmek etmek eylemek.”

K13A1: “Ya benim için balkon önemli (.) bir önceki evimizde de evin içi küçüktü ama teras vardı otuz iki metrekare ben terasa yurulmuştum. Şu anki evimin balkonu büyük. Benim için balkon çok önemlidir. çünkü balkon olduğu sürece ben evin içine girmem desem yeridir [...] havadar olması, duvarlar arasından kurtulma şeyi [...] çok büyük bir dış alanı olmalı tabi imkanlar elverirse büyük bir bahçe olabilir (.) elvermezse büyük bir teras ya da balkon olabilir.”

K14A1: “Ya bahçeli bir ev olsun isterdim ya da büyük balkonu [...] mangal yakabileceğim bir barbekü şeyinin olduğu [...] hafta sonu orada işte (.) çim biçmekle falan filan (.) böyle hani uğraşabileceğim bir alan.”

K16A1: “Şöyle yani bahçeli bir evi tercih ederdim (.) belki biraz daha geniş hani bir ev olabilirdi [...] çiçeklerle uğraşıyorum az çok öyle bir avantajı olabilir.”

Ek olarak, çalışma odalarıyla birlikte geleneksel olarak erkeksi sayılabilecek ücret karşılığı çalışma eyleminin içeri taşınmasını da görmekteyiz. Böylece kadınsı bir mekân olan ev, erkeksileştirilmektedir.

K2A2: “Çünkü ben evde iş yapmayı (.) iş (.) nasıl diyeyim işlerimi eve getirmeyi severim veya evde kendi kişisel hobilerimle diğer işlerimle ilgilenirim (.) bu yüzden bunları çalışma odasında gerçekleştiririm.”

K9A2: “Önemli olan yer de çalışma odam (.) akşam yemekten sonra iki saat üç saat bazen işte dün geceki gibi sabaha kadar zaman geçirdiğim yer orası.”

K16A2: “Bir çalışma odası var (.) ağırlıklı olarak ben kullanıyorum (.) yani masa var bir de divan var işte ben genelde masada çalışırım, çalıştığım zamanlarda eşim de divanda kitap okur (.) ya da işte bazen ben çalışırım o şekilde.”

5.1.1.3. Erkeksi Yerleşme

Erkeksi eşyalar da erkek mekânlarının önemli göstergelerinden biridir. Erkeksi eşyalar ve eve erkeksi bir biçimde yerleşme biçimi mekânın erkeksileştirilmesinde etkili olmaktadır, erkekler kendi kimliklerini bu eşyalarla nesneleştirmektedir. Bu bakımdan erkeklerin evde kendiledikleri eşyalar da ev içerisindeki erkek kimliğinin inşasında önemli rol oynamaktadır. Yani kişiselleştirilen eşyaların hem erkeksi olması hem de erkeksileştirilmesinin etkili olduğu görülmektedir. Örneğin mangal kişiselleştirilen erkeksi bir eşya iken, salondaki L koltuk o koltuğa ilişkin eylemlerle erkeksileştirilmiştir.

K9A3: “Mangalımın başı (.) balkonda bir mangalımız var onun başında çok mutluyum [...] et işi bendedir, balık işi bendedir bu tip şeyler bendedir yani et tavuk bendedir. kişiselleştirdiğim eşyam mangalım [...] işte böyle güzel bir et bulayım alayım iyi bir şey yapayım ama önce denerim çok güzel olduysa işte eş dost akraba falan çağırırım hep beraber yeriz”

K13A2: “Mangal yapacaksak eğer o bendedir ya da evde karpuz kesilecekse daha temel şeyler hani daha böyle zor olan şeyler bendedir hani.”

K14A2: “Ben mangal yakmayı severim (.) mangal yakabileceğim bir barbekü şeyinin olduğu [...] hani uğraşabileceğim bir alan olsun.”

Yukarıdaki alıntılarda katılımcılar kişiselleştirdiği eşya olarak mangalı işaretlemektedir veya mangal ile ilişkilenen birincil kişi olarak kendilerini işaretlemektedirler. Mangal, erkeği yarı kamusal alanlar olarak tanımlanan balkona veya terasa çıkarmayı mecbur bıraktığından, kamusal alanla ilişkilenmesini sağlamaktadır. Mangal kamusal alandaki avcı erkek kimliğinin evin içine taşınmasıdır ve erkeklere geleneksel ve durağan kimlikleri içerisinde bir sığınak sağlamaktadır (Matthews, 2009, s. 7). Miller da (2010) barbekünün erkeksi bir aktivite olduğunu belirtmektedir ve barbekünün erkeklere evde erkeksi aktivitede bulunmalarını sağladığını belirtmektedir. Katılımcılar mangal-barbekü gibi işler ile uğraşarak ev içerisinde kendilerine stabil bir kimlik sağlamaktadırlar.

Aşağıdaki alıntılarda ise eşyalar katılımcıların eşyalarla gerçekleştirdikleri eylemler ile erkeksileştirilmiştir. Aşağıdaki alıntılar, katılımcıların belirli koltuklar ile ilişkilenme biçimlerinin, aynı zamanda bu ilişkilenme biçimine yönelik açıklamalarının, mekân içerisinde erkekliğin üretilmesindeki rolünü göstermektedir. Koltuğun ayakları uzatarak, yayılarak oturmayı ve oturduğu yerden etrafı üzerinde hakimiyet kurmayı sağlaması ve televizyona tam cepheden bakması mekanın erkeksileştirilmesinde rol oynamaktadır.

K12A2: “Salondaki L koltuk. Oturmayı sevmem hani yatmayı severim orası keyifli bir nokta ve o noktadan eve bayağı bir hakimiz mutfığa da oğluma da televizyona da bilgisayara da prize de kitaba da (.) her noktaya uygun bir alan olduğu için ben de yatmayı sevdiğim için orası [...] lokasyon olarak dersek o koltuk beni rahatlatan güzel bir nokta [...] tembellik yaparım hani L koltukta uzanıp tv izlemek ya da işimle ilgili şeyleri araştırırım işte işletmecilik yapıyorum [...] bunun menüsüne ne konulabilir mmmm ya da yeni bir mekan yapacaksak nasıl bir mekan yapabiliriz [...] evde en çok yaptığım şey fenerbahçe basketbol maçı varsa o maçı izlemek için o saatte orada olmak.”

Yukarıdaki alıntıda (K12A2) katılımcı salondaki L koltuğu ev içerisinde her yere hakim olabileceği bir nokta olarak işaretlemektedir. Katılımcı koltuğa erkeksi bir biçimde yayılarak yerleşmektedir ve koltuğun yerini ev içerisinde tam kontrolü sağlayabileceği bir nokta olarak ifade etmektedir. Koltukta işi ile ilgili şeyleri araştırarak, kamusal alandaki ücretli işini ev içersine taşıdığı söylenebilir. Bu da

işaretlediği koltukla erkeksi bir biçimde ilişkilenenin başka bir türüdür. Televizyonun erkeksi aktiviteye izin vermesi ise izledikleri erkeksi olarak kodlanan spor programı ya da haber programı gibi televizyon programlarını izlemeleri ile gerçekleşmektedir.

K13A3: “Üçlü kanepede salondaki [...] televizyona cepheden baktığı için tam karşıdan (.) bir de rahat bir şekilde uzanabildiğim için [...] genelde eşim o koltuğa oturmaz, çünkü benim [...] Yüzde doksan spor programı izlerim. Eğer spor programında aradığım şeyi bulamazsam da haberler.”

K14A3: “L koltuğun ayakları uzatılan bölümü [...] neden orası benim (.) ayaklarımı uzatırım oturmayı çok severim eşimin öyle bir isteği yoktur daha böyle ayaklarını toplayarak oturur. O yüzden L koltuk benim daha yayla yayla oturduğum bir yer olduğu için.”

Yukarıdaki alıntılarda (K13A3 ve K14A3) katılımcıların uzanabilecekleri alanı sağlayan koltukları kendilerine ait olarak işaretledikleri görülmektedir. Kendilerinden başka kimsenin oraya oturmadığını belirtmektedirler. Alıntılardan birinde (K14A3) katılımcı eşinin ayaklarını toplayarak oturmayı sevdiğini belirtmektedir. Geleneksel olarak çocukluktan itibaren kadınlara özellikle anneleri tarafından babalarının, abilerinin ve eşlerinin yanında yani “otorite” olanın bulunduğu mekanda “derli toplu” oturulması söylenmiştir ve erkeklerin tüm alanın hakimi olarak oturması da bu geleneksel idealin bir ürünüdür. Yine katılımcıların işaretledikleri belirli koltuklar, geleneksel söylemdeki “baba koltuğunu” çağrıştırmaktadır.

5.1.2. MEKÂNA İLİŞKİN AKTİVİTELER

Mekâna ilişkin aktiviteler başlığı altında katılımcıların ev içi mekânda erkek olarak hangi pratiklerle ilişkilendirdiklerine, kendilerini hangi aktivitelerle ve hangi rollerle tanımladıklarına ilişkin açıklamalarına yer verilmiştir. Çözümlemeler sonucunda “evde erkek olmak sorumluluk demek”, “yardımcı oluyorum”, “et, balık, basit işler bendedir” ve “tamirat-tadilatla uğraşırım” olmak üzere dört temel açıklayıcı repertuar ortaya çıkmıştır. “Evde erkek olmak sorumluluk demek repertuarı ise kendi içinde sorumlulukla ilişkili beş farklı tema içermektedir. Bunlar aileyi geçindirme, duygusal ihtiyaçları karşılama, karar mercii, güçlü olma ve dış işlerden sorumlu erkek olarak adlandırılmıştır.

5.1.2.1. “Evde Erkek Olmak Sorumluluk Demek”

Bu repertuvarda katılımcılar evde nasıl bir erkeksiniz, ev ile ilişkili olarak erkek olmak ne demek, evdeki kimliğiniz nedir şeklindeki sorulara “sorumluluk” teması altında yanıtlar vermişlerdir. Geçim sağlama, maddi ihtiyaçları karşılama, duygusal ihtiyaçları karşılama, karar verme sorumluluğu ve güçlü olmayla ilişkili olarak sorumluluk alabilme gibi açıklamalar üretilmiştir. Bu açıklamalar aileyi geçindirme, duygusal ihtiyaçları karşılama, karar mercii, güçlü erkek ve dış işlerden sorumlu erkek açıklayıcı repertuvarları altında ayrı ayrı ele alınarak incelenmiştir.

K13A4: “Erkek olmak daha büyük bir sorumluluk almak demek evin içinde bana göre. [...] Erkeklik (.) sahip çıkmaktır kendine güvenen eşine çocuğuna sahip çıkmaktır bana göre [...] Evin yani eski tabirle reisiyim diyebilirim bunu da zaten hissettirir eşim de hissettirir bana.”

Yukarıdaki alıntıda sorumluluk eşe ve çocuğa sahip çıkma olarak tanımlanmaktadır. Evde erkek olmak, kadına göre erkeğin daha büyük sorumluluk almasıdır. Sahip çıkmak, sahip çıktığı kişilerin kendinin olduğunu ileri sürmek ve koruyucu olmak anlamını taşımaktadır. Erkeksi koruyuculuk evin sığınak haline gelmesinde gereklidir. Geleneksel anlayışta iyi erkek cesur ve güvenilirdir; eşini, çocuklarını ve sevdiklerini koruyandır ve evin reisidir (Young, 2003). Bu alıntıda da katılımcı kendisini geleneksel erkeklik rolüyle uyumlu olan “evin reisi” şeklinde tanımlamaktadır. Bunu karısı da ona hissettirmektedir ve böylece evdeki sorumlu kişi kimliği dolayısıyla erkekliği onaylanmaktadır. Zira erkeklik sosyal onay gerektiren bir olgudur (Kimmel, 1994).

5.1.2.1.1. Aileyi geçindirme

Bu repertuvarda erkekler evin anlamını ve evdeki kimliklerini sorumluluk kavramı üzerinden inşa etmektedirler. Özellikle maddi sorumluluk üzerinden formüle ettikleri kimlikleri erkeğin evdeki geleneksel rolü olan aile geçindiren kişi (provider) kimliği ile örtüşmektedir (Gorman-Murray, 2008). Hegemonik erkeklik kimliği ile uyumlu olarak, heteroseksüel çekirdek ailede erkek kimliği “ekmek kazanan erkek” ve “evin reisi olarak erkek” (Hanlon, 2012; McMahon, 1999; Smith ve Winchester, 1998) olarak inşa edilmektedir.

K9A4: “Bir sorumluluk diyelim, yükümlülük diyelim [...] İşte çalışırım para kazanırım evin ihtiyaçları vesaire onlarla ilgilenirim o tip yani. [...] Benim ilişkimde genelde benim yaptığım şeyler bu (.) Erkek olduğum için de hani genel olarak benimkisi bu noktada gidiyor yani.”

K12A3: “Yani erkek ve kadın olarak çok ayırmıyorum ama hani genelde insan olmak gibi bakıyorum ama toplumun bakış açısı olarak baktığımda bir erkekte belki daha fazla sorumluluk kadına göre o anlama geliyor olabilir. Benim için erkek ya da kadın olmak çok fazla bir farklılık ifade etmiyor. [...] Yani sorumluluklar var tabi maddi sorumluluklar falan onlar zaten çok bizim için çok problem değil. [...] Maddi sorumluluklarımız var tabi ama onları zaten yerine getirdiğim için bu çok aklıma takılan bir şey değil.”

K14A4: “Erkek olmak deyince aklıma ilk gelen şey çalışmak. Yani (.) başarılı bir iş hayatının olması geliyor (.) eşinin ve çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak onların hani (.) maddi zorluk yaşamaması (.) yok diye bir şey olmaması (.) onların hayatında. İhtiyaçlarının karşılanması [...] Rahat bir iş ortamı oluşturmaya çalışmak yani mesai saatlerinin daha az olduğu bir işte çalışmasını sağlamaya çalışmak gibi [katılımcı bu cümleyi eşi ile ilgili olarak söylemektedir]. Evdeki kimliğim her işi yapar. Yani her şeyin altından kalkar, her şeyin üstesinden gelir.”

K15A2: “Evlendikten sonra bu yükümlülükler gelince erkek kendini çok şey yapmış gibi hissediyor yani işte ben ne yapıyorum evimin kirasını ödüyorum işte aidatımı ödüyorum, elektrik, telefon, su faturamı ödüyorum eve gidiyorum çalışıyorum ekmek getiriyorum işte deyimiyle [...] Eşim de evin (.) düzenli tertipli olmasını ondan başkasının yapamayacağını anladı yani benim ona destek olamayacağımı anladı, gördü. Eşim her ne kadar çalışsa da buradaki sorumluluğu benim sorumluluğum kadar büyük değil [eşi ile aynı iş yerinde çalışıyor]. [...] Ona rağmen de aynı zamanda da işte evle uğraştığı için o da sorumluluğunu tamamlıyor aslında. Yani yapması gereken şeyi yapıyor [...] Sorumluluk sahibi yani aile tarafına baktığımda da bir sorumluluk sahibi oluyorsun. Eşin çalışmayabilir işte ama sen çalışmak zorundasın ve ailene katkıda bulunmak zorundasın [...] ailede erkek olmak sorumluluk getiriyor (.) işte o kapıdan içeri girdiğinde eksik var mı (.) ışığımız yanıyor mu suyumuz akıyor mu bu tarz şeyleri düşünüyorsun açıkçası işte. [...] elektrik yoksa üzülüyorsun o sorumluluğu üstünde

hissediyorsun oradaki sorumluluğu kimseye atamıyorsun niye bunu ödemedin niye bunu yapmadın çünkü o sorumluluk sende [...] Ya sorumluluk sahibi olmak erkeklik deyince ilk başta aklıma gelen şey sorumluluk sahibi olmak.”

K18A1: “Bence erkek olmak evlilikle ilgili bağdaştırırsam büyük bir sorumluluk almak demek (.) özellikle maddi sorumluluğun çoğunu üzerine almak demek. İşine daha fazla vakit ayırmak demek.”

K20A1: “Ben genel olarak toplumsal bir ortamda cinsiyet ayrımcılığına önem vermiyorum genel olarak yani bunun için erkek olmamın benim için özel bir durumu yok fakat bu tanrının bahsettiği bir şey olarak gördüğümde erkek olmak bir aile babası olarak iyi bir baba olmayı gerektiriyor iyi bir eş iyi bir hayat arkadaşı iyi bir iş ve tüm toplumun bize verdiği misyon olarak iyi bir geçim iyi bir geçimi sağlayacak eşimin de çalışmadığını düşünürsek bunu sağlayabilmek için yani [...] iyi bir baba iyi bir eş olmayı tercih ediyorum çünkü sorumluluklarım farkındayım [...] çok saygılıyım eşimin fikirlerine onun isteklerini karşılayabilmek adına, yardım etmek adına ne varsa çocuğa bakılması gerekiyorsa çocuğa bakılması, pazara gidilmesi gerekiyorsa yapabildiklerimin arasına yani becerebildiklerimi söylüyorum.”

Yukarıdaki alıntılara göre, ev içerisinde erkek kimliği evlilik bağlamı içerisinde formüle edilmektedir. Çalışmak, para kazanmak, evin ihtiyaçlarını gidermek ve maddi sorumluluğu üstlenmek evin erkeğinin, kocanın, babanın başlıca görevleridir. Bu repertuvarda, erkek kimliği “hegemonik erkeklik” (Connell, 2005) değerleriyle uyuşan bir şekilde “ekmek kazanan erkek” olarak inşa edilmektedir. Maddi sorumluluğun “erkek olmaya” dayandırılarak üstlenilmesi ile ev içi alanda normatif toplumsal cinsiyet rolleri ile uyumlu bir erkeklik inşa edilmektedir. Yani geleneksel ekmek kazanan baba söylemi ‘maddi sorumluluk’ ve ‘ihtiyaç karşılama’ temalarıyla ilişkili olarak (Edley ve Wetherell, 1999) ortaya çıkmaktadır. Günümüzde kadınların iş hayatına katılımının artmasına ve aile geçindirme rolünü erkeklerle paylaşmasına rağmen, erkekler hala birincil geçim sağlayıcı rolünü sürdürmektedir (Dearing, 2016; Thebaud, 2010). Bununla ilgili olarak, 14. katılımcının (K14A4) eşi hemşire olarak devlet kurumunda çalışmaktadır ve düzenli ve sabit bir geliri bulunmaktadır. Ancak yine de “eşinin ve çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak” evin erkeği olarak onun birincil rolünü oluşturmaktadır. Bununla birlikte eşinin rahat bir iş ortamında ve mesai saatlerinin az

olduğu bir işte çalışmasını istemesiyle kendini geçimden sorumlu birincil kişi olarak konumlandırmaktadır. Kadın daha “kırılgan” olduğu için rahat bir işte çalışması gerekmektedir, ancak kendisi erkek olduğu için güçlüdür ve “her şeyin üstesinden gelir”. Böylece katılımcı, kadının ev içerisinde kalmasını, erkeğin ise ev dışında bulunabilmesini meşrulaştırmaktadır. Benzer şekilde 15. katılımcı da (K15A2) eşi çalışmasına rağmen maddi sorumlulukları öncelikli olarak üstlenmiştir. “Eşin çalışmayabilir işte ama sen çalışmak zorundasın ve ailene katkıda bulunmak zorundasın” ifadesiyle de evin temel ihtiyaçlarını karşılayan ve aileyi geçindiren kişi rolünü erkeğe atfetmektedir. Eşinin evdeki işlerle de uğraşarak sorumluluklarını tamamladığını öne süren katılımcı, eşinin işyerindeki sorumluluğunun değerini düşürerek bunu meşrulaştırmaktadır. “İşğimiz yanıyor mu, suyumuz akıyor mu, bu tarz şeyleri düşünüyorsun açıkçası” cümlesinde geçen eksiklikler günümüzde orta sınıf insanının problemleri arasında yer almamaktadır. Burada katılımcı abartma (“extreme case formulation”, Pomerantz, 1986) stratejisi ile açıklamasını yani evdeki maddi sorumluluklarını retorik olarak etkili bir hale getirmeye çalışmaktadır. Böylece ev içerisindeki sınırlı sorumluluğunu maddi sorumluluklarını abartarak meşrulaştırmaya çalışmaktadır.

Yukarıdaki açıklamaların tümünde “alınan sorumluluklar”ın hepsi ev dışı alanla ilgili olarak kurulmaktadır. Ayrıca, maddi kaynak sağlama yani para getirme, emeğin somut olarak karşılığının olduğu işgücü alanıyla ilgilidir. Bu da ev içindeki erkekliklerin işyerindeki pratikleri üzerinden inşa edildiğini göstermektedir. Yani ev içi alandaki erkeklik inşası, evin içine kamusalın taşınmasıyla dolayısıyla da normatif erkeklik üzerinden inşa edilmektedir.

5.1.2.1.2. Duygusal ihtiyaçları karşılama

Bu repertuvarda evdeki erkeklik eşin ve çocuğun duygusal ihtiyaçlarını karşılama pratikleri (örneğin, mutlu etme, rahat ettirme, psikolojik ihtiyaçlarını karşılama vb.) ile inşa edilmektedir. Bir yandan maddi sorumlulukların da belirtildiği bu repertuvarda erkeklik duygusal ihtiyaçların da giderilmesinden sorumlu bir baba ve koca olarak inşa edilmektedir.

K14A5: “Onun dışında aklıma gelen şey baba olmak. Çocuğun psikolojik gelişimi, sosyal gelişimi için olabilecek en doğru kararları vermeye çalışmak. Karısını mutlu eden bir koca olmaya çalışmak (.) onun duygusal ihtiyaçlarını gidermeye çalışmak. Rahat bir iş ortamı oluşturmaya çalışmak yani mesai saatlerinin daha az olduğu bir işte çalışmasını sağlamaya çalışmak gibi. Benim en çok aklıma gelen şey de güçlü olmak [...] Evdeki kimliğim her işi yapar. Yani her şeyin altından kalkar, her şeyin üstesinden gelir. [...] bütün sorumlulukları gönüllü gönüllü üstüne alan.”

Maddi ihtiyaçları karşılama repertuvarında 14. katılımcıya ait alıntıda (K14A4) erkeklik bir yandan maddi sorumlulukla yükümlü baba/koca olarak inşa edilirken, bir yandan da modern erkeklikle ilişkilendirilen çocuğun psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayan baba olarak inşa edilmektedir. Burada özne kendisini duygusal ilişkilene kurmayan (emotionally distant) geleneksel baba rolünden (Finn ve Henwood, 2009) farklılaştırmaktadır. Günlük söylemlerde çocuklarıyla ilgilenen, duygusal destek sağlayan yeni baba teması (Finn ve Henwood, 2009) evdeki erkeklik biçimlerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Literatürde yeni baba rolünün, erkeklik krizi sonucu ortaya çıktığı öne sürülmektedir (Connell, 2005). Erkeklik krizi, erkeğin, temel geçim sağlayıcı rolünü kaybetmesiyle ortaya çıkan, yani toplumsal cinsiyet rolü beklentilerini karşılayamama ile ortaya çıkan bir gerginlik durumu olarak adlandırılmaktadır (Levant, 1997). Yukarıdaki alıntıda da görüldüğü gibi yeni babalık hem maddi hem de duygusal ihtiyaçların karşılanması olarak inşa edilmektedir. Yani yeni babalık hem hegemonik erkekliğin hem de hegemonik erkekliğin dışında kalan erkekliğin bir hibrit formu olarak inşa edilmektedir (Finn ve Henwood, 2009). Buna karşın bazı feminist kuramcılar (örn., Segal, 2007) yeni baba inşasının ataerkiyi ve erkeksi kontrolü yeniden onaylama işlevi gördüğünü öne sürmektedir. Yukarıdaki alıntıda “eşine rahat bir iş ortamı sağlayarak” onu mutlu etmeye çalışan erkek söyleminde de aslında bu açıkça görülmektedir. Kadın kırılgan ve güçsüz olduğu için çalıştığı iş ortamının daha rahat olması gerekmektedir ve bu ortamı onun için oluşturan erkektir. Erkek her işi yapabilir çünkü erkek olmak güçlü olmak demektir, her şeyin üstesinden gelebilmek demektir. Burada erkeklik, eşi çalışsa dahi birincil olarak kaynak sağlaması gereken olarak inşa edilmektedir. Temel geçim sağlayıcı rolünün kaybı ile ortaya çıkan erkeklik krizi (Levant, 1997) ise eşini rahat ettirmeye çalışan duyarlı erkek inşası stratejisi ile çözülmeye çalışılmaktadır.

K16A3: “Evde de genellikle çoğu sorumluluğu üstlenen gönüllü üstlenen kişi. Tamirinden de yani evdeki herhangi bir şeyin tamiri de olabilir dışarıyla ilgili alışveriş yapılması da olabilir eşimin istekleri ve ihtiyaçları da olabilir, bunların karşılanması. [...] iyi bir erkeğim yani karımı mutlu eden hani aile yaşamı anlamında düşünüyorsak onun kararlarına da saygı duyan çok da problem yaratmayan makul (.) belki Türkiye şartlarında dünya şartlarında makul bir erkek diyebiliriz”

Yukarıdaki alıntıda (K16A3) erkeğin sorumlulukları tamir, evin ihtiyaçları için dışarıdan alışveriş yapma ve eşin istek/ihtiyaçlarını karşılama temalarını kapsamaktadır. Erkeğin evdeki sorumlulukları kadınsı alan olan ev içi alandaki erkeksi pratikler (tamir) ve erkeksi alan olan dışarıya ilişkin işler (alışveriş) ile tanımlanmaktadır. Bununla birlikte, eşin duygusal isteklerine ve ihtiyaçlarına karşı duyarlı olan ve eşini mutlu etmeye çalışan, eşinin kararlarına saygı duyan erkek söylemleri görülmektedir. Bunu da “makul bir erkek” olmasıyla ilişkilendirmektedir yani kendisini rasyonel bir erkek olarak tanımlamaktadır. Burada da yine duygusal ihtiyaçları karşılama gibi hegemonik erkeklikle çatışan özellikler varmış gibi görünmektedir ancak bunları makul bir erkek olarak gerçekleştirdiği pratikler şeklinde sunmaktadır. Baskın erkek ideolojisinin temalarından biri olan “rasyonalite” (Wetherell ve Edley, 1999) ile davranışını gerçekleştirdiği için geleneksel erkeklik rolünü icra ettiği görülmektedir.

5.1.2.1.3. Karar mercii

Bu repertuvarda erkek olmak evde karar verme kapasitesine sahip olan, son sözü söyleyen kişi olarak açıklanmaktadır. Bu açıklamalarda erkeğin bu rolünün oluşmasında toplumun etkisine yönelik atıflar yapılmaktadır. Bununla birlikte özsel bir nitelik olarak da değerlendirildiği görülmektedir. Açıklamalar kadın-erkek karşıtlığı üzerinden kurulmaktadır.

K16A4: “Erkek olmak (.) Ya tabi içinde bulunduğumuz koşulları değerlendirince hani Türkiye’de yaşıyorsunuz daha karar vermeye (.) daha hâkim. Öncelik olarak karar verebilen kendi bağımsızlığına sahip hani doğuştan sahip bir karakter aslında (.) Son sözü söyleyenin genellikle hani genel olarak anlatıyorum hani kişisel olarak değil son sözü söyleyen kişi aslında bir anlamda hani aile ve genel olarak düşünülecekse genel olarak bunlar kabaca. Yani toplumun bakış açısını anlatıyorum

ama kendiminkinde de en azından genel olarak kendimi düşünmeyip başkalarını düşününce genelde aynı şeyi düşünürüm herhalde [...] kadın belli bir yaştan sonra özgürlüğünü idame edebilir ama erkekte öyle olmadığını düşünüyorum yani. Çocukluk halinden, gençliğinden, üniversitesinden evlenene, evlendikten sonra da hani her zaman için erkek daha bağımsız daha özgür bir karakter, cinsiyet. G: Karakter özelliği olarak mı diyorsunuz aile mi? K: İkisini de söylüyorum aslında ikisinin birbirine karşılıklı etkisi vardır diye düşünüyorum kendi fikrim olarak yani. Toplum da aileyi etkiliyor aile de sonuçta toplumsal baskıyı etkiliyor.”

Yukarıdaki alıntıda (K16A4) erkeğin karar verme davranışının sosyal öğrenme yoluyla öğrenildiği belirtilmektedir. Bu yüzden çocukluktan beri bu öğreti ile yetişen bir erkek olarak karar vermede kendini daha yetkin biri olarak konumlandırmaktadır ve bu yetkinlik üzerinden de davranışını meşrulaştırmaktadır. Kadının bu yetkinliğe ve olgunluğa daha geç eriştiğini belirtmektedir, dolayısıyla da bu seviyeye daha erken gelen erkeğin kadına liderlik etmesini doğallaştırmaktadır. Böylece kadın erkek eşitsizliğini oluşturan normatif sistemi kendiliğindenleştirmektedir.

K19A1: “Başkalarının hayatı üzerinde bir etkiye sahip olmak. Karar veren bir mekanizmaymış gibi konumlandırılmak (.) Yani ilkel toplumlardan gelen şey aslında hala devam ediyor erkek güçlü bireydir, o birtakım şeyleri yapar, kadın onun yardımcısı gibidir görüşü ne kadar kabul etmek istemesek de devam ediyor [...] Ben de bunun öyle olduğunu düşünüyorum, insanları bu şekilde gözlemlediğimi düşünüyorum [...] Yine de (.) karar verme ya da söz geçme noktasında erkeklerin daha aktif rol oynadığını gözlemleyebiliyorum. G: Kendiniz için de aynı şeyi söyleyebilir misiniz? Karar verme, güçlü olma, sorumluluk alma? K: Evet tabi ki söyleyebilirim. G: Eşinize göre sizde daha mı fazla bu yükümlülükler diyeyim. K: Daha fazla bunun (.) tercihini ben yaptığım için sanırım daha fazla biraz daha (.) korumacı ve kontrolcü bir yapım olduğu için bazı şeyleri ona bırakmıyorum. Bir açıdan onun da (.) bu durumdan mutlu olduğunu, hoşnut olduğunu düşünüyorum. Çünkü kendisini yorması gereken çok fazla şey kalmıyor.”

Yukarıdaki alıntılarda (K16A4 ve K19A1) erkeklik heteroseksüel aile yapısı içerisinde karar verme rolünü üstlenen, son sözü söyleyen özne olarak inşa edilmektedir. Erkeğin bu rolü özellikle kadına karşı konumlandırılarak inşa edilmektedir. Erkek kadına göre daha özgür, bağımsız olan ve birtakım şeyleri kendi

başına gerçekleştirebilen yetkin, olgun bir yetişkin birey olarak inşa edilmektedir. Bu açıklamalarda da baskın erkeklik idealleri ile uyuşan bağımsız ve rasyonel erkek (Wetherell ve Edley, 1999; 2014) temasının öne çıktığı görülmektedir. Ancak kendilerinin böyle düşünmediklerini belirterek geleneksel erkeklik imajının dışında modern bir erkek kimliği inşa etmeye çalışmaktadırlar. Aslında, toplumdaki genel kanının bu olduğunu ancak kendi düşüncelerinin böyle olmadığını belirten iki katılımcı da açıklamalarında bunun aynı zamanda bir karakter özelliği olduğunu ifade etmektedirler. Erkek kendi bağımsızlığına doğuştan sahip olduğu için ve daha kontrolcü bir yapıya sahip olduğu için karar verme yetisine sahip olan bir özne olarak inşa edilmektedir. Böylece toplum tarafından “konumlandırıldıkları” bu karar verici pozisyonu biyolojikleştirerek, özsel bir nitelik olarak değerlendirerek meşru bir zemine oturtmaktadırlar. Katılımcı bir yandan karar verici olarak konumlandırıldığını belirtirken, bir yandan da bunun tercihini kendisinin yaptığını ifade etmektedir. Yani toplumsal beklentilerin dışında bir irade ile kendi kendine bu rolü üstlendiğini ifade etmektedir. Bununla birlikte Katılımcı 19 (K19A1) eşinin de bu durumdan memnun olduğunu ve böylece eşinin yorulmadığını belirtmektedir. Erkek kişilik özelliği olarak bu yetiye sahip olduğu için karar vermek onun için yorucu bir pratik değildir, ancak bu yetiye sahip olmayan kadın için ekstra çaba isteyen dolayısıyla da kadın için yorucu bir pratik haline gelmektedir. Bu bakımdan “karar verme” evdeki erkeğin doğal bir rolü olarak inşa edilmektedir.

5.1.2.1.4. Güçlü erkek

Bu repertuvarda da genel tema sorumluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak bu sorumluluklar güçlü olmak ile ilişkilendirilerek açıklanmaktadır. Güç genel olarak zorluklarla mücadele etmede hem mental hem de fiziksel bir nitelik olarak değerlendirilmektedir. Erkeğin zorluklarla mücadele etme, karar verme, ağır işleri yapma gibi durumların üstesinden gelebilmesini sağlayan bir özellik olarak ifade edilmektedir.

K19A2: “ Güçlü olmak erkek olmak aslında (.) birçok şeyin sorumluluğuna sahip olmak-hatta gereğinden fazla sorumluluğa sahip olmak. Başkalarının hayatı üzerinde bir etkiye sahip olmak. Karar veren bir mekanizmaymış gibi

konumlandırılmak. Yani ilkel toplumlardan gelen şey aslında hala devam ediyor erkek güçlü bireydir, o birtakım şeyleri yapar, kadın onun yardımcısı gibidir görüşü ne kadar kabul etmek istemesek de devam ediyor. Ben de bunun öyle olduğunu düşünüyorum, insanları bu şekilde gözlemlediğimi düşünüyorum. G: Peki siz kendi hayatınız için de böyle düşünüyor musunuz yoksa genel toplum olarak mı söylüyorsunuz? K: Yok genel toplum yargısı ben erkek olduğum için (.) bir farklılık hissetmiyorum kendimde. Açıkçası yani bir erkeğin yapabileceği her şeyi bir kadının da yapabileceğini düşünüyorum. Zaten (.) artık fiziksel bir aktivite gerektiren çok şey de kalmadı belli birkaç şey dışında. Yine de (.) karar verme ya da söz geçme noktasında erkeklerin daha aktif rol oynadığını gözlemleyebiliyorum. G: Kendiniz için de aynı şeyi söyleyebilir misiniz? Karar verme, güçlü olma, sorumluluk alma? K: Evet tabi ki söyleyebilirim. G: Eşinize göre sizde daha mı fazla bu yükümlülükler diyeyim. K: Daha fazla bunun (.) tercihini ben yaptığım için sanırım daha fazla biraz daha (.) korumacı ve kontrolcü bir yapım olduğu için bazı şeyleri ona bırakmıyorum. Bir açıdan onun da (.) bu durumdan mutlu olduğunu, hoşnut olduğunu düşünüyorum. Çünkü kendisini yorması gereken çok fazla şey kalmıyor.”

Yukarıdaki alıntıda güç normal sınırları aşan sorumluluklara sahip olma, başkalarının hayatı üzerinde etkili olma ve karar verme pratiklerinin temelinde yer alan bir çekirdek olarak ifade edilmektedir. Bununla birlikte güç, birtakım fiziksel aktiviteleri gerçekleştirebilmek için de önemli bir özellik olarak değerlendirilmektedir. Katılımcı, erkeğin güç sahibi olarak konumlandırılmasının tarihselliğini ve günümüzde de hala geçerli olmasını vurgulamaktadır. Bununla birlikte günümüzde kadınların ve erkeklerin bir şeyleri yapabilme konusunda eşit olduğunu belirtmektedir. Bunu da fiziksel güç gerektiren şeylerin kalmamasına bağlamaktadır. Yani erkeği kadına göre fiziksel olarak daha güçlü olarak değerlendirmektedir. Ancak, konu yine karar verme ya da söz geçirmeye geldiğinde erkeğin daha yetkin olduğunu belirtmektedir. Bir yandan eşitlik repertuarını kullanırken, bir yandan da erkeğin daha “güçlü” olduğunu ifade ederek bir ideolojik ikilem oluşturmaktadır. Sonraki açıklamalarında, kendisinden yola çıkarak, kontrolcü ve kuralcı yapısı gereği daha fazla sorumluluk aldığını ifade etmektedir. Yani karar vermeye ilişkin gücü biyolojikleştirerek erkeğin özsel bir niteliği

olarak ifade etmektedir. Biyolojik açıklamalarla davranışlarını işlevsel ve normal olarak temsil etmektedir ve böylece meşrulaştırmaktadır.

K27A1: “ Biraz daha güç ya da ne bileyim [...] bir tık daha önde olmaktadır kadından. [...] Güç statüsü ne bileyim ya farklı mesela bir kadına bir yükü yüklediğinde bir erkeğe yük yüklediğinde her türlü altından kalkıyor ikisi ama bir tanesi bana mısın demiyor. [...] Erkek bir tık daha yani [...] maddi konuda, manevi konuda (.) güç konusunda. Her zaman bir tık daha önde oluyor [...] Ha eşitlik var mı diye sorarsanız tabi ki var, var. [...] maddi konularda biraz daha yük binmesi. Yani ne bileyim sen daha fazla çalışabilirsin sen erkeksin dedikleri olay. [...] erkek her zaman bir tık daha fazla kazanmak zorunda. Yani o evde biraz sözü geçmesi için, otoritesi olması için [...] yani riskleri biraz daha biz erkek olarak daha çok üstümüze alıyoruz yani rol model bunu istiyor bu gelenekselleşmiş bir şey zaten [...] erkek evde biraz daha rol modeli çalan yani daha çok sorumluluk alan kişidir benim için erkek. Ama kadın almıyor mu diyorsan alıyor. Belki benden daha çok büyük risk alıyor ama benim statümün altında çok fazla görünmüyor [...] erkek olarak herhangi bir sorumluluğun altında bir tık daha önde yani.”

Yukarıdaki alıntıda güç kadına kıyasla erkekte daha fazla bulunan özsel bir nitelik olarak tasvir edilmektedir. Bu alıntıda da gücün hem fiziksel hem de mental boyutu vurgulanmaktadır. Katılımcı sonraki açıklamalarında kadın-erkek arasındaki eşitliğe vurgu yapmaktadır. Bunu günümüz sosyal değerlerine uyma çabasıyla öne sürdüğü görülmektedir. Bununla birlikte geleneksel olarak sürdürülen erkeğin otoriter olmasına yönelik gerekliliği de içselleştiren katılımcının bir ikilem yaşadığı görülmektedir. Katılımcı bu ikilemi geleneksel değerlere uymayı tercih ederek çözmeye çalışmaktadır. Böylece evdeki söz sahibi olan kişi olarak konumunu sağlama almaktadır ve geleneksel erkekliği icra etmektedir. Bununla birlikte, katılımcının kadın erkek eşit dedikten sonra erkeğin “bir tık daha” önde, güçlü vb. olduğunu öne sürmesi konuşmanın eylem yönelimini açığa çıkarmaktadır (bkz. benzer sonuç için: Edley ve Wetherell (1999) “yüzde birlik fark- one percent difference). Yani, bu kadar küçük bir farklılık bile erkeğin sözünün geçmesini, otoriter olmasını makul hale getirmektedir.

Yukarıdaki her iki alıntıda da (K19A2 ve K27A1) katılımcılar sosyal beklentilere rağmen farklı düşünebilen erkekler olarak sosyal gücün karşısında

bireyselliklerini (Wetherell ve Edley, 1999) vurgulamaktadırlar. Kadın ve erkeğin eşit olduğunu belirtip ya da kendilerini geleneksel erkeklikten farklılaştırıp yine de baskın erkeklik ideali ile uyuşan bir erkeklik icra etmektedirler. Bununla birlikte, her iki katılımcının açıklamaları “sorumluluk reddi” (Hewitt ve Stokes, 1975) işlevi görmektedir. Yani “kadın-erkek eşit bence” diyerek daha sonraki açıklamalarının cinsiyetçi olarak yorumlanmasının önüne geçmeye çalışmaktadırlar.

K25A1: “Biraz güç anlamına geliyor yani zorluklarla mücadele etme (.) anlamına geliyor. Güç ve zorluklarla mücadele etme. G: Ne gibi zorluklar? K: Ne bileyim (.) ailenin (.) bunlar hep aileye bağlı bence yani ailenin geçimi olsun ne bileyim (.) hanımın ve çocukların isteklerini karşılamak (.) çalışma olabilir (.) yani (.) erkeklik güzel bir şey yani (.) G: Güzelleştiren şey ne? K: Aileme karşı sorumluluklarımı yerine getiriyor olabilmem, kendi adıma öyle düşünüyorum [...] severek yapıyorum. [...] eşimin ve çocuklarımın isteklerini yapmaya çalışan bir babayım.”

K26A1: “Erkek olmak daha güçlü olmak demek (.) kadınlara göre kıyaslarsak. Daha rahat hareket edebilmek demek (.) Zor işleri yapan demek (.) Korkusuz demek [...] Koruyuculuk demek [...] Sorumluluk demek. Yine onların çocukları olur, eşi olur, kız arkadaşı olur onların sorumluluğu var. Kendi eşine karşı olan bir sorumluluğu var. Ağır işleri yapanı söylemiş miydim? Zor işleri ağır işleri genelde yapan. G: Zor işten kastınız ne? K: Güç gerektiren, fiziksel olarak güç gerektiren şeyleri yapan. Daha fazla risk alan. G: Hangi konuda? K: Çalışmayla ilgili, işle ilgili. Ev benim için en başta bir sorumluluk. Orada bakmam gereken biri var. Eşimden bahsediyorum. Onun sorumluluğunu en iyi şekilde yerine getirmek istiyorum. İlk aklıma sorumluluk kelimesi geliyor.”

Yukarıdaki alıntılarda da (K25A1 ve K26A1) evde erkek olmanın anlamı zor işlerin altından kalkabilmek, ailenin ihtiyaçlarını karşılayabilmek, ağır işleri yapabilmek, risk alabilmek için güç sahibi olmak ile ilişkilendirilmektedir. Güç burada da hem fiziksel gücü hem de mental gücü ifade etmektedir. Sorumluluk alanı olarak tanımlanan ev içi alanda erkeğin başlıca görevleri zor işleri başarmak olarak tanımlanmaktadır. Burada da hegemonik erkeklikle ilişkilendirilen güç, kuvvet, zorlukların üstesinden gelme gibi (Wetherell ve Edley, 1999) özelliklerin katılımcıların evde erkek olmanın anlamı ile ilişkilendirdikleri görülmektedir.

5.1.2.1.5. Dış işlerden sorumlu erkek

Bu repertuvarda, erkeklerin ev içerisindeki görev dağılımına ilişkin yanıtları, dışarı ile yani kamusal alan ile ilişkili sorumlulukları üzerinden açıklanmıştır. Yani kadınsı alan olan ev içlerinde kendilerini erkeksi-kamusal alan ile ilişkili işlerle yükümlü olarak tanımlamaktadırlar. Böylece, kadınsılaşıma tehdidi yaşamayacakları şekilde evle ilişkili “sorumluluk” üstlenmiş olmaktadır. Evin ihtiyaçlarını karşılamak için market- pazar alışverişi yapma, kamusal alanda halledilmesi gereken yasal işleri gerçekleştirme, fatura ödeme ve maliyeti yüksek olan alışverişleri gerçekleştirmeye ilişkin söylemler bu repertuvarda ön plana çıkan temaları oluşturmaktadır.

Bununla birlikte geleneksel ekmek kazanan baba söylemi ile ilişkili ailenin ihtiyaçlarını karşılama teması (Edley ve Wetherell, 1999) katılımcıların söylemlerinde ortaya çıkmıştır. Literatürde de eve kaynak sağlama, evin ihtiyaçlarını karşılama gibi geleneksel erkek rolünün erkeklerin kimlik inşalarında hala etkili olduğu öne sürülmektedir (Elmhirst, 2007; George, 2006).

K3A2: “Dışarıda yapılacak işlerden falan birinci olarak ben sorumlu tutulurum. Eksik bir şey olursa ben suçlanırım yani. Alışveriştir ıvırdır zıvırdır falan [...] Dış işlerdeki aksaklıklar benden soruluyor yani sorumlusu benim. [...] Ama ben içeride olabilecek aksaklığı hiçbir şekilde sormam yani. Şura şöyle bura böyle demem yani (.) Temizlik, yemek (.) umurumda değil yapabilirsem yaparım veya yapıyorlarsa yaparlar bir şeyler, yerim neyse.”

Yukarıdaki alıntıda (K3A2) katılımcının kendisinin kamusal alanla ilişkili işlerden birincil sorumlu kişi olduğu ancak bu sorumluluğun dışarıdan yüklenen bir görev olduğu görülmektedir. Buna göre katılımcı, söz konusu işleri gönüllü olarak üzerine almamıştır, bu rol ona diğerleri tarafından yüklenmiştir. Bu da toplum tarafından erkeklik için belirlenen normlara uyma ve toplumsal beklentileri karşılama baskısı (Mahalik ve ark., 2003) ile ilişkilidir. Toplum tarafından evin ihtiyaçlarını karşılama rolü yüklenen erkek, bu görevi yerine getirdiği müddetçe kimliğini onaylamaktadır, bu rolü karşılayamadığı zaman ise sorumluluklarını yerine getirmediğine dair söylemler ile suçlanmaktadır (bkz. TCRGP; Pleck, 2017). Katılımcı suçlanma ile ilişkili erkeklik krizini (Levant, 1997) ev içerisinde de kadından beklenen rollerin her zaman gerçekleştirilmediğine dair söylemi ile çözmeye çalışmaktadır.

Bununla birlikte, bu söylem ile ev içerisindeki işlerin birincil sorumluluğunu kadına yüklemektedir. Katılımcı, ev içerisinde temizliğin yapılmaması, evde yemek olmaması gibi yolunda gitmeyen işlere karışmadığını söyleyerek kendini geleneksel erkeklikten uzaklaştırmaktadır, çünkü geleneksel erkek evde yemeğin hazır olmasını bekler. Bununla birlikte, ev içerisinde birtakım işleri gerçekleştirmesi gereken bir kadın öznesi inşa ettiği için geleneksel erkekliği icra etmektedir. Benzer söyleme diğer katılımcıda da (K27A2) rastlanmıştır; evin dış işleriyle sorumlu kişi erkek iken; iç işleriyle sorumlu kişi kadın olarak inşa edilmektedir. Burada kadın, evde nelerin eksik olduğunu belirleyen özne olarak karşımıza çıkmaktadır. Erkek ise bu eksikleri gideren, ailenin ihtiyaçlarını karşılayan kişidir. Burada da yine evin ihtiyaçlarını karşılayan geleneksel erkekliğin icra edildiği görülmektedir. Yine evin içinden sorumlu kişi olarak kadının; evin ihtiyaçlarını karşılama, fatura ödeme gibi kamusal alan ile ilişkili işlerden sorumlu olarak kişi olarak da erkeğin belirlendiği görülmektedir (benzer söylemler için bkz. K26A2, K24A1, K8A1 ve K18A2).

K27A2: “Tabi ki. Dış dış hatların yani eve giren bütün dıştan her şey bende (.) elektrik su, doğalgaz onları yatırması bende. Can’ın dış hatları da bende. Dışarıya çıkarmak, parka götürmek, oyun oynattırmak, pazara gitmek. O söyler yazar ben alırım (.) İç sorumlusu da eşim.”

K26A2: G: “Ev dışı işlerde herhangi bir görev dağılımınız var mı?” K: “Genelde ben yapıyorum (.) Dışarıdaki işler bende. [...] Genelde ben yaparım [eve ilişkin alışverişlerin kim tarafından yapıldığına dair verdiği cevap] [...] faturaların ödenmesi falan hepsi bende onların.”

K24A1: “Eşimin yaptığı temizliktir (.) alışverişi de ben yaparım, pazar alışverişini de ben yaparım [...] ben yapıyorum %90-80 (.) bütün her şey.”

K8A1: “Bizde hani alışverişin yüzde doksanını falan ben yapıyorum. Yani (.) bu şey gibi de biraz (.) hani bu yemek alışverişinden eve alınacak herhangi bir şey de (.) onları yapıyorum.”

K18A2: “Ya evin genel ihtiyaçlarını ben alıyorum günlük rutinleri de ben alıyorum (.) genelde bütün alışveriş işleri bende [...] Toplu alıyoruz biz. Toplu olduğunda AVM'ye gidiyoruz biz. AVM'ye gittiğimizde eşim de gelmek istiyor (.) ama mesela günlük bir şey istediği zaman sürekli benden ister ve ben alırım. Ben yapıyorum

genelde. Yani eşimle beraber de gidiyoruz ama mesela benim yapmamı istiyor ben yokken asla yapmaz gibi. Ben alırım alınacak bir şey varsa eve giderken.”

Katılımcıların açıklamalarında (K9A5, K13A5 ve K15A3) sosyalizasyon sürecine de vurgu yapılmaktadır. Çocukluklarında deneyimledikleri evle ilişkili toplumsal cinsiyet rol dağılımını kendi ailelerinde de sürdürmeye devam etmektedirler. “Babam da öyle yapardı” gibi söylemlerle erkekliğe ilişkin bir anlama biçimi inşa ettikleri ve buna uygun rollerle ilişkilendikleri görülmektedir. Aşağıdaki alıntılarda katılımcıların dış dünya ile ilişkili işleri üstlenmelerinde etkili olan sosyalizasyon sürecine ilişkin açıklamalar yer almaktadır.

K9A5: “Sadece mesela (.) şey işleri (.) mesela pazar alışverişi o benim işimdir yani market alışverişi ağırlıklı olarak benim işim tabi (.) yani hani onları hani ben yaparım dışarda. Yani şöyle aileden öyle gördüm ya hep babam yapardı (.) babam hep öyle söylerdi hani pazar alışverişi erkek yapar derdi. İşte pazar alışverişini ben yaparım yani [...] Ayşe ile konuşuyoruz yani işte (.) mesela ne yiyelim ne alalım (.) mutlaka soruyorum yani marketteyken bile üç dört kez telefon ediyorum şunu ister misin bunu ister misin diye [...] çarşamba günleri öğlen gidiyorum veya akşamüstü gidiyorum iş çıkışında haftalık alışverişimizi (.) öyle yapıyorum eve öyle götürüyorum yani.”

K13A5: “Ya benim bildiğime göre babam eve ekmek getirir babam evi dışarıya karşı savunur. Dış işlerle babam ilgilenir faturasından ödemelerinden tadilatlarından (.) ama çocukların temel bakımı ve evin bakımı anneme aittir. Ve bu beni mutlu ettiği için şu anda kendi evimde bunu sürdürürüm.”

K15A3: “Evlendikten sonra bu yükümlülükler gelince erkek kendini çok şey yapmış gibi hissediyor yani işte ben ne yapıyorum evimin kirasını ödüyorum (.) işte aidatımı ödüyorum (.) elektrik, telefon, su faturamı ödüyorum (.) eve gidiyorum çalışıyorum ekmek getiriyorum [...] diyorum ki babam da zamanında bunu yapıyordu [...] Günlük anlık işte ekmektir (.) süttür (.) yarın yapılacak istenen bir yemek vardır hadi şunu yapsak iyi olur demiştir o an (.) kıymadır işte maliyeti yüksek olan şeyleri eşimin üzerinde yoktur işte atıyorum ettir kıymadır (.) çocuğun istediği şeyler vesaire (.) o tarz şeyleri ben alırım. Toplu alışverişler ve anlık ihtiyaçlar (.) anlık ihtiyaçları ben karşılarım.”

Katılımcı 3'ün (K3A2) söylemlerin aksine, dış dünya ile ilgili işleri yerine getirmenin verdiği hazzı vurgulayan söylemlerle de karşılaşmıştır. Aşağıdaki alıntılarda (K20A2 ve K25A2) bu söylemlere yer verilmiştir. Katılımcılar evin veya çocuğun ihtiyaçlarını karşılamayı bir hobi aktivitesi olarak değerlendirerek, eylemi, yükümlü olmanın verdiği toplumsal cinsiyet rolünün baskısından kurtarmaya çalışmaktadırlar. Bu durum “hem kendi sevdiğim hem de yapmam gereken şeyler aslında örtüşüyor” cümlesi ile de katılımcının (K20A2) açıklamalarında gözlenmektedir. Katılımcılar bu strateji ile bir yandan geleneksel erkekliğin gerektirdiği rolü yerine getirmektedirler, bir yandan da bunu “haz” zeminine oturtarak alternatif bir erkeklik inşa etmeye çalışmaktadırlar.

K20A2: “Market alışverişleri, pazar alışverişleri çocuğun ihtiyaçlarının karşılanması ya da ne biliyim çocuk (.) herhangi bir noktada bir şekilde eğitim (.) Şu an bir eğitim alıyor İngilizce eğitimi alıyor (.) onun getirilip götürülmesi filan sağlayabildiğim, yapabildiğim şeyler onlar (.) şöyle ki ben bunları yaparken de aslında benim sevdiğim noktalar bunlar (.) bir pazara gitmek benim için bir hobi sevdiğim bir şey (.) markete gitmek hobi her erkeğin genelde pazara gitmesi ve alışveriş yapılmasından hoşlanılmaz (.) ben mesela bir markette gittiğimde dolaşmayı severim (.) daha ucuzunu aramayı severim (.) bazen arada gidip bir noktada tatmayı işte (.) oradaki pazarcıların sohbeti (.) sevdiğim için yaparım ya bunları bir zorunluluk olarak değil görev dağılımı olarak yapmıyorum kendi sevdiğim noktalar (.) hem kendi sevdiğim hem de yapmam gereken şeyler aslında örtüşüyor (.) bu nedenle böyle bir şey var [...] Yani onların genellikle sorumluluğu benim üzerimedir çünkü sonuçta eşim evladımız olması vesilesiyle çok fazla dışarı çıkma imkanı yoktur bu noktada hastaneye giderken bile çocuğumuz ya da herhangi bir şekilde eğitim alacak giderken bile dış noktalarda genellikle onlarla beraber yer alırım benim görevimdir bu (.) yani dışarıda yaptığınız iş.”

K25A2: “Evle ilgili alışveriş yapıyor musunuz? K: Tabi kesinlikle. Yapmayı da çok severim. Evin ihtiyacını karşılamayı severim. Pazar bendedir ama şimdi hanımın iş yeri pazara daha yakın olduğu için geçen hafta o gördü pazar alışveriş işini. Daha çok bende yani (.) severim pazarı. Gezmeyi severim, yürümeyi severim, alışverişini severim.”

5.1.2.2.“Yardımcı oluyorum”

Bu repertuvarda katılımcıların evle ilişkilenen bir yönü olan ev içi işlerine dahil olmaya ve evde kendilerini nasıl bir erkek olarak tanımladıklarına ilişkin kurdukları anlam inşalarına yer verilmiştir. Evle ilişkilendikleri işler yemek yapma, temizlik yapma, evi düzenleme ve evcil hayvanın kumunu temizleme gibi aktiviteleri kapsamaktadır. Katılımcılar genel olarak evle ilişkili işlere dahil olmalarını ve evdeki kimliklerini “yardımcı olma” repertuarı ile açıklamışlardır. Bu alıntılarda, kadın ücretli işte çalışsa da çalışmasa da ev işlerine yönelik birincil sorumluluğun kadına yüklendiği görülmektedir. Yardımcı olma söylemi, kendi başına evin düzeninin birincil sorumlu kişisi olarak kadını atamaktadır. Katılımcıların çeşitli retorik stratejilerle de ev içine yaptıkları sınırlı katkıları meşrulaştırdıkları görülmüştür. Aşağıda “yardımcı erkek” repertuarına ilişkin söylemler sunulmuştur.

K16A5: “Eşim açısından bakınca hani hem bir şey eş (.) hem biraz işte abi (.) değer verdiğim yani yardımcı olduğum kişi. [Evdeki kimliğine ilişkin sorulan soruya katılımcının verdiği yanıt. Katılımcı kendisini eşinin gözünden tanımlamaktadır ve evdeki kimliğini ‘yardımcı’ olarak inşa etmektedir.”

K9A6: “Yardımseverimdir (.) iş yaparım [...] haftada üç dört kere akşam yemeğini ben yaparım (.) ondan sonra (.) eşim şu ara çalışmıyor ama yine de ben yapıyorum yani [...] çamaşırların hepsini ben yıkarım ben boşaltırım ondan sonra (.) yani onlarda yardımcı olurum eşime.”

K13A6: “Evde nasıl bir erkeğim (.) evde elimden geldiğince yardımcı adam olarak eşime yardım ederim [...] Yani basit şeyler (.) ikinci adam olarak ev işlerinde. Temel sorumluluk eşimde.”

K18A3: “Evdeki kimliğim işlere ev işlerine daha az yardım eden (.) eşime göre daha az yardım eden.”

Katılımcıların açıklamalarına ilişkin aşağıdaki alıntılarda teori/pratik ayrımı görülmektedir (Edley ve Wetherell, 1999). Yani ev işlerine dahil olarak teoride aslında eşitlikçi bir ideali benimseyen modern erkek kimliğini sergilemektedirler ancak pratikte o kadar da becerikli olmadıklarını söylemektedirler. Bu teori/pratik ayrımı ile de ev işlerine dahil olabilecekleri belirli sınırları inşa etmektedirler, böylece ev işlerine ilişkin sınırlı katkıları meşrulaştırmaktadırlar.

K2A3: “Evdeki görev dağılımı (.) yani önceden de bahsettiğim gibi eşim yemekleri iyi yapar iyi anlar ben pek anlamam, ama elimden geldiğince ona yardımcı olmaya çalışırım [...] Temizlik yapılacağı zaman süpürgeyi ben alırım (.) viledayı sevmem. Süpürürüm, yerleri süpürürüm.”

K6A1: “Yemek pek beceremediğim için yemek işlerine ben girmem. Genelde yemeyi seviyorum yapmayı değil de yemeyi severim (.) ama böyle yemek yaparken malze-malzemeleri hazırlamasına bazen de yardım ediyorum sürekli değil de hani arada bir yardım ediyorum [...] Eeıı yani evet (.) hiç hevesli değilim. Hiç hevesli değilim o tür şeylere. Hani olduğu mesela sebzeleri falan doğrarım keserim de (.) hani yemekleri (.) işte ne bileyim tencereye yağı koymak üstüne bilmem bir şeyleri hazırlamasını pek sevmiyorum.”

K8A2: “Kedi kumu temizlemek de büyük bir ev işi aslında onu saymadım. Yani yapılması gerekiyor. Birinin yapması gerekiyor (.) İyi yapan Ayşe olsa da her zaman Ayşe yaparsa sıkıntı olacağı için ben de olabildiğim kadar yardımcı olmaya çalışıyorum [...] Mesela yukarının tozunu da ben alıyorum. Ama eğilmekten nefret ettiğim için aşağı şeyleri ı ıh.”

K13A7: “Çok fazla hani mutfığa girmem. Anlamam da zaten (.) yemekten de anlamam. Ama ikinci adam olarak eşime yardım ederim mesela yemeği o yapar sofranın hazırlanmasına ben yardımcı olurum ya da yemek bittikten sonra masanın toplanmasına yardımcı olurum.”

K20A3: “Yani becerebildiklerimi söylüyorum ne bileyim alışveriş olsun (.) ya da bir eşimin evi düzenlemesi açısından yardım edebileceğim noktalar olsun (.) ne gerekiyorsa yapıyorum yani bunu iyi bir eş olmanın kriterleri olarak görüyorum diyebilirim.”

K25A3: “Bulaşık makinesinden özellikle uzak duruyorum. O ilk baştaki vermiş olduğu sıcaklık açınca (.) Yerleştirmesini yapmak istiyorum ama yerleştirmeyi bir türlü beceremiyorum. Ben beş altı tane tabak koyuyorum makineye doluyor. Ben anlamıyorum hanım nasıl yerleştiriyor makineye tüm evi yerleştiriyor dolduruyor. Bulaşık makinesi hariç, mutfakla aram çok iyi. Ha yardımcı olmaya çalışıyorum ama beceremiyorum [...] Bazen de yapmaya çalışıyorum sen yapma diyor mesela (.)

batırıyorum ben yardımcı olmaya çalışıyorum batırıyorum da aramızda bir espri gülüşüyoruz yani.”

K10A2: “Anlayışlıyım yani bunu söylemek ne kadar bir şey objektif (.) ama hani yardım etmeye çalışıyorum çok uzun saatler mesai saatleri yaptığı için. Ev işlerine yardımcı oluyorum çok fazla ütü hariç- beceremediğim için (.) başka (.) Yani öyle hani çoğu şeyi yapmaya çalışırım hani elimden geldiğince yemek de yaparım hani belli yemekler zaten onları yapıyorum. [...] yardımcı olmaya çalışırım yani yardımcıyım o kesin. [...] ütü hariç çünkü beceremediğim iş çok uzun saatler de sürdüğü için ondan sıkılıyorum yani.”

K23A1: “İııhhh kafama yattığı zaman ve benimde o zaman içimden geldiği zaman evde her şeyi yapabilecek (.) her şeyi yapmak derken (.) yani örnek veriyorum bizim toplum (.) biraz modern toplum olmaya çalışıyoruz ya (.) yani evde erkek de yardım etsin bir şeyler (.) gerekirse temizliğin tamamını yapabilirim eğer ama dediğim gibi benim şeyim varsa potansiyelim varsa o ara onu hissediyorsam evin temizliği, evin yemeğini, çocuğun oyunu vesaire her şeyi yapabilecek o psikolojiyi yakalarsam yapıyorum ama o psikolojiyi yakalamasam bazen eşimle tartışıyoruz.”

Yukarıdaki alıntılarda katılımcılar kendilerini eşitlikçi olarak sunup, ev işlerine karşı sınırlı katkıda bulunmalarına dair ideolojik ikilemi ise birtakım retorik stratejilerle çözdükleri görülmektedir. Bunun için, beceriksizliğe ilişkin açıklamalarıyla sabit bir kişilik karakterine ilişkin söylemsel kaynakları kullandıkları görülmektedir. Buna göre, değişmek ellerinde olan bir şey olmaktan çıkmaktadır. Bununla birlikte, birtakım işleri yapmayı sevmediklerini ve sıkıcı bulduklarını da ifade etmektedirler. Burada da ev işlerine dahil olmamalarını “sevmeme”, “sıkıcı bulma”, “o psikolojide olmama” gibi “doğal (erkeksi) kaçınma” (Dixon ve Wetherell, 2004, s. 179) zeminine oturarak ev işlerine sınırlı katkıları meşrulaştırdıkları görülmektedir.

Bununla birlikte, katılımcıların, ücretli işteki katkıları vurgulayarak, ev içi alandaki sınırlı katkıları meşrulaştırdıkları görülmektedir. Bazı katılımcılar, işlerinin yoğun olduğunu ve işten dolayı yorgun olduklarını belirtmektedirler, ama daha sonraki açıklamalarında eşitlikçi ideali bozmamak için eşlerine yardımcı olduklarını, eşlerinin de çalıştıklarını ve onların da yorgun olabileceklerini, bu durumda onlara destek olabileceklerini ve gerekirse ikisinin de ev işini erteleyebileceğini belirtmektedirler.

Böylece liberal eşitlikçi ideali bozmadan (Edley ve Wetherell, 1999) ortaya çıkan ikilemi çözmeye çalışmaktadırlar. Örneğin 2. katılımcı (K2A4) birlikte yaşamının getirdiği ortak sorumluluklardan bahsederek, sevdiği kişinin bir şeyler yaparken, kendisinin oturmasının doğru olmayacağını belirterek eşitlikçi bir kimlik inşa etmektedir. Hatta maço erkek kategorisini karşılaştırma referansı olarak kullanarak, kendisini bu kategoriden farklılaştırmakta ve alternatif bir özne pozisyonu inşa etmektedir. Böylece eşitsizlikle ilgili gelebilecek olan suçlanmalara karşı kendisini korumaya almaktadır (Bu retorik strateji literatürde “sorumluluk reddi-disclaimers” olarak geçmektedir ve “ırkçı değilim ama...” gibi söylemlerle örneklendirilmektedir; bkz. Edley ve Wetherell, 1999). Yine 25. katılımcı (K25A4) eşinin de çalıştığını, isteyken eşinin de yorulduğunu ve bu yüzden eşit şartlarda olduklarını öne sürmektedir. Ancak, buna rağmen evde ‘elinin ve gücünün yettiğince’ eşine yardımcı olduğunu belirterek ev içi işlerin birincil sorumluluğunu kadına yüklediği görülmektedir. Burada da teori/pratik ayrımı görülmektedir, bununla birlikte katılımcı yardımcı olma kelimesindeki “eşitsizlik” durumunu açıklamalarındaki eşitlik vurgusuyla bertaraf etmeye çalışmaktadır (bu da bir çeşit sorumluluk reddi stratejisidir). Yani, eşitlik ile ilgili konuşarak, arkasından yaptığı yorumlamaların cinsiyetçi olarak görülmesini engellemeye çalışmaktadır.

K2A4: “Maço bir erkek değilim. Sonuçta beraber yaşıyoruz, beraber aynı alanı kullanıyoruz. Zaten eşim dediğim insan sevdiğim insan çalışırken benim orada oturmam benim (.) bakış açım ters [...] İş yorgunluğu tabi ki olacak (.) tabi ki istemediğim zamanlar olacak (.) ama elimden geldiğince destek olmaya çalışırım. Dediğim gibi yorgun olsam da sonuçta sadece yorgun olan ben değilimdir eşim de eminim yorgundur çalışıyor sonuçta [...] Elimden geldiğince yardımcı olmaya çalışırım. Zaten ikimiz de yorgunsak o iş acil değilse o işi bırakırız.”

K14A6: “Son altı aydır işlerim çok yoğun olduğu için çok geç gelmek zorunda kalıyorum bazen çok yoruluyorum (.) onun dışında (.) işte böyle evdeki işlere yardım eden sevgi nesnesi diyebiliriz yani.”

K25A4: “Ben size şöyle söyleyeyim hanımım ev hanımı olsa belki yardım etmeyebilirim. Ama şu an eşim çalışıyor ben de çalışıyorum (.) eşit şartlardayız. Her ne kadar ben yorgun geliyorsam o da yorgun geliyor. Ben olaya bu açıdan bakıyorum onun

için yardımcı olmaya çalışıyorum elimin ve gücümün yettiğince yani yapabildiğim şeyi [...] Kesinlikle kadın erkek eşittir bu ölçüde ha eşim ev hanımıysa (.) ya ev hanımı diye de ayırmak istemiyorum çocuklar zaten kendi kendilerine yeter ama hani bir nebze olsa belki bu kadar yardımcı olmazdım yani kendimi de öyle biliyorum yani o da yorgun oluyor ben de yorgun geliyorum. Şartlarımız eşit yardımcı olmak zorundayım yani.”

K15A4: “Eşim de evi en düzenli tertipli olmasın ondan başkasının yapmayacağını anladı yani benim ona destek olamayacağımı anladı gördü. Sürekli bir savaş veriyoruz. Eşim her ne kadar çalışsa da (.) buradaki sorumluluğu benim sorumluluğum kadar büyük değil. Bizim burada beş personel çalışıyor en onların sorumluluklar vs. he benim üzerimde olduğu için buradaki sorumluluk herhangi bir yerde çalışma sorumluluğu gibi bir sorumluluk değil [...] Ona rağmen de aynı zamanda da işte evle uğraştığı için o da sorumluluğunu tamamlıyor aslında yani. Yapması gereken şeyi yapıyor [...] Yani kısmen çok olmasa da. Yani destek oluyorum yani.”

Yukarıdaki katılımcı (K15A4) evdeki işe katkıda bulunmamasının nedeni olarak ücretli işin yoğunluğunu öne sürmektedir. Kendi yaptığı işi, eşinin yaptığı işe kıyasla daha görünür ve daha önemli olarak değerlendirmektedir. Eşinin ücretli iş dünyasına yaptığı katkının değerini düşürerek, ev içerisindeki sorumluluklarla bu durumu dengelediğini belirtmektedir. “Yapması gereken şeyi yapıyor” cümlesiyle de ev işlerindeki birincil sorumluluğu kadına yüklemektedir. Ancak modern erkek ideale uymamaya yönelik yaşadığı gerginliği de ‘destek olduğuna’ yönelik daha sonraki açıklamalarıyla çözmeye çalıştığı görülmektedir.

Katılımcılar yardımcı olma repertuarında erkek olmanın getirdiği birtakım fiziksel özellikleri de vurgulamaktadırlar (bkz. K8A3 ve K6A2). Daha çok çaba gerektiren (katılımcıların kendi söylemleri) ve daha uzun boy gerektiren işleri kendileri üstlenmektedir. Böylece ev işlerini erkeksi bir şekilde yerine getirerek kendilerini ev işinin kadınsılığından uzaklaştırmaktadırlar ve ev işlerine “katkıda bulunmaktadırlar”. Genel olarak daha kaba ve basit işlere giriştiklerini öne sürmektedirler.

K8A3: “Ben de olabildiğim kadar yardımcı olmaya çalışıyorum yani daha kolay işleri yaparak daha ince iş kısmı Ayşe’de kalsın, şeyi ben yapayım hani kaba işi. Yani fiziksel aktivite gerektiren daha yani yukardaysa bir şey ben yapıyorum. Mesela

yukarının tozunu da ben alıyorum. Ama eğilmekten nefret ettiğim için aşağı şeyleri 1 1h.”

K6A2: “Mesela, şey için çok çağırır beni eşim (.) bir yemek mesela yapacağı zaman (.) mutfak- sürekli ben mutfığa gider oturmasına giderim çünkü dolaplar biraz yüksek ben de uzun boylu olduğum için (.) bana çok ihtiyacı olur (.) sürekli beni çağırır işte şu tabağı verir misin, şu tencereyi verir misin, şunu verir misin? Ben de her türlü giderim işte—tabi biraz mırın kırın etsem de yardımcı olmayı seviyorum gidiyorum işte onları falan veriyorum tabakları. [...] Öyle yani çok efor harcayacağı çok zorlanacağı şeyleri ben zaten direkt yaparım [...] yıkanan bulaşıkları geri yerine koyma kısmında gene ben bayağı aktifimdir. Yukarıda olduğu için sürekli ben koyarım zaten (.) yani mutfakta bu tarz şeyleri.”

Katılımcıların açıklamalarında belirli işlere dahil olmalarının eşlerinin ihtiyaç duymaları ve eşlerinden bu talebin gelmesiyle gerçekleştiği görülmektedir. Bu ihtiyaç hali kimi zaman eşlerinin talepleriyle görünür hale gelmektedir, kimi zaman da katılımcılar eşlerinin ihtiyacı olup olmadığına kendileri karar vermektedir. Örneğin, aşağıdaki açıklamalarda (K7A1) görüldüğü gibi, katılımcı eşinin çok ihtiyacı olduğunu hissetmediği için ev işlerine dahil olmadığını belirtmektedir. Katılımcıların evle ilişkili işlere genellikle eşlerinin yönlendirmeleri ile dahil oldukları görülmektedir. Çünkü kendileri ev içinin düzeni, işleyişi hakkında zihinsel bir yüke sahip değiller, bu da ev işlerinde birincil sorumlu kişi olarak kadının tanımlandığını göstermektedir. Aşağıda bu temaya ilişkin söylemler yer almaktadır.

K3A3: “Evde genelde hani erkek kadın çok şeyi yoktur sadece belki iş bölümünde vardır. Ayşe’nin hangi mutfak konusunda o neyi nereye koy derse ben onu oraya koyarım yani.”

K5A1: “Ütüydü şeyiydi bulaşıktı mutfaktı özel bir yardıma ihtiyacı varsa yardımcı oluyorum. [...] Mutfığa da yardımcı oluyorum [...] Eğer (.) ciddi bi sıkıntı (.) patates yemeklerinde falan da yardımcı olurum. Özellikle pazardan bir şeyler getirdiysem onları mutfakta ben ayıklarım dolaba koyarım. O tarz yardımcı olurum yani [...] Ama onun dışındaki şeylerde (.) bulaşıktı pek yardımcı olamam bulaşığı boşaltmak gerekiyorsa eşim de yoğunsa boşaltıyorum (.) ev işine karşı bir antipatim yok ev içerisinde iş yapmam gibi kesin kuralım da yok gerekirse yardımcı oluyorum ona.”

K7A1: “Mesela Ayşe yapıyor bulaşığı. Ne yapıyor o da bulaşık-tabakları alıyor makineye koyuyor. Onu ben (.) çok yapmıyorum. Neden yapmıyorum (.) Ayşe’nin çok ihtiyacı olduğunu hissetmediğim için yapmıyorum. Eğer ben yoruluyorum dese zaten ben de yaparım. İhtiyacı olduğunu hissettiğim anda Ayşe’ye yardım ediyorum. Ama zaten Ayşe’nin bir ihtiyacı olduğunda sen şunları yap diyor, sen şunları yap diyor, sen şunları yap ben bunları yapayım diyor tamam diyorum. Genelde Ayşe yapar, ihtiyaç duyduğunda ben de yardım ederim.”

K18A4: “Bana yapabileceğim şeyleri verir. Biraz düzenli titiz düzenli olduğu için (.) yapabileceğim şeyleri o verir genelde. Sen bunu yap, ben şunu yapayım der mesela.”

K23A2: “Şöyle yani temizlik işi genelde eşim yapıyor (.) nasıl diyeyim aslında biz pek fazla biz öyle görev dağılımı olayına çok girmedik (.) eşim temizlik yapacağız hadi yardım et dediğinde hani en kötü ihtimalle canım istemiyorsa bile o süpürdükten sonra arkasından silme işini vileda işini falan ben yapıyorum (.) biz böyle net bir görev dağılımı belirlemedik açıkçası.”

5.1.2.3. “Et, balık, basit işler bendedir”

Erkeklerin geleneksel anlayışta kadınsı olarak kodlanan mutfakla da ilişkilendikleri görülmektedir. Bu ilişkilene özellikle yemek yapma işi ile ilgili olarak gerçekleşmektedir. Katılımcıların kendi konuşmalarından alıntılanacak olursa genelde “basit” yemekleri kendilerinin yaptıkları söylenebilir. Et, balık, ızgara, kızartma veya salata gibi yemek işlerini gerçekleştirdiklerini ifade etmektedirler. Bununla birlikte erkekler yemek yapmayı bir “sorumluluktan” ziyade “bir hobi-uğraşı” olarak tanımlamaktadırlar. Bu bakımdan yemek yapmayı içsel bir sorumluluk olarak değil de bir hobi olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Bu da yemek yapma sorumlusu olan öznenin kadın olarak işaretlenmesini gerektirmektedir.

Aşağıdaki alıntılarda katılımcıların belirli yemeklerle ilişkilendiği görülmektedir. Katılımcıların yaptıkları yemeklerin geleneksel olarak erkeklikle ilişkilendirilen yemekler olduğu görülmektedir. Örneğin et ve erkeklik üzerine oldukça geniş bir literatür bulunmaktadır (bkz. Adams, 2013; Matthews, 2009; Rothberger, 2013; Rozin ve ark. 2012). Bununla birlikte, etin ilkel toplumlardaki avcı erkeği

çağrıştırdığı belirtilmektedir ve özellikle kırmızı etin gücü ve kuvveti simgelediği belirtilmektedir (Adams, 2013; Calvert, 2014).

K3A4: “Eşim yemeklere sulu yemeklere çok karıştırmaz beni. En son mercimek faciası yaşadık çok soğan doğradım ondan dolayı. Bir de ızgara işi kızartma falan olduğunda daha böyle basit balık falan. Yani işte... Yapılacak ufak tefek şeyler işte hazır çiğ köfte falan hazırlanıp yapılacaksa.”

K23A3: “Mutfakta et, balık vesaire o tür yemekleri kesinlikle şey yapmam eşime bırakmam onları ben ızgara vesaire yapılacaksa onları tamamını ben yaparım [...] onun dışında sulu yemekleri vesaire işlerde çok bir şey değil. Meraklı da değilim yapma taraftarı da değilim.”

K10A3: “Sebze yemeklerini az yaparım daha çok işte böyle makarna pilav onlar bende. Yemek yapmak zevkli özellikle hani ettir balıktır böyle uzun oturulacak muhabbet edilecek şeylerde o zevklidir yani.”

K12A4: “Yani yemek yaparken de mutluyum [...] mesela en farklı yemek yaparken mutlu olabilirim herhalde [...] genelde tava yemekleri atıyorum balık olabilir makarna olabilir farklı şeyler denemeyi severim tabi hani hep aynı şeyi yapmam.”

K14A7: “Yemek yapmaktan çok hoşlanırım [...] yemek programı açıtıysam o anki yemeği yapmaya çalışmak [...] enerjimi boşalttığım bir yer mutfak [...] işte kasaptan böyle bir şeyler alıp hani evde bir yemek yapmaya çalışmak gibi şeyler böyle.”

K24A2: “Köfte ağırlıklı o şekilde kızartma tarzında yemekleri ben yaparım mutfakta da hani süremi geçiriyorum vaktim varsa mutlaka [...] mutfakta zaman geçirmeyi seviyorum tabi öyle detaylı kuru fasulye pilav vesaire değil ama salatadır kızartma çeşitleridir et kızartması balık kızartması o tür şeyleri.”

Yukarıdaki alıntılarda katılımcıların yemek yapmayı zevk aldıkları bir aktivite olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Yani yemek yapma aktivitesinde ön plana çıkan tema birisi için yemek yapmak, sorumlu oldukları için yemek yapmak olarak değil, bir hobi olarak ortaya çıkmıştır. “Muhabbet edilecek şeylerde zevklidir”, “yemek programı açıtıysam o anki yemeği yapmaya çalışmak”, “farklı şeyler denemeyi severim”, “mutfakta zaman geçirmeyi seviyorum” gibi katılımcıların cümlelerinden de görüleceği üzere, yemek yapmak kendilerini sorumlu olarak tanımladıkları bir alan

değildir. Bununla birlikte sebze yemeklerini veya sulu yemekleri yapmaktan kaçındıkları görülmektedir.

Bazı katılımcılar ise yemek yapma işinde kendilerini yardımcı olarak işaretlemişlerdir. Örneğin 5. Katılımcı (K5A2) yaptığı yemekleri belirli birtakım yemeklerle sınırlandırmıştır. Koşullu durumlarda ise yine sınırını kendisinin çizdiği yemeklere yardımcı olacağını belirtmektedir.

K5A2: “Valla ben balıktı salataydı ağırlıklı. Eğer (.) ciddi bi sıkıntı (.) patates yemeklerinde falan da yardımcı olurum.”

Aşağıdaki alıntıda katılımcı (K6A3) yemek yapma işlerinde kendisini beceriksiz olarak işaretlemiştir. Böylece, yemek yapma işlerine dahil olmamasının sorgulanmasını ve buna karşı çıkılmasını engellemesi için bir zemin oluşturmuştur. Katılımcı, yemek yapmayı sevmediğini belirterek, yemek yapmayı sorumluluk dışında, sevilip-sevilmemesinin tercih edilebileceği bir boş zaman aktivitesi olarak işaretlemiştir. Katılımcı eşine bazı zamanlarda yardımcı olduğunu belirterek kendisi için isteğe bağlı bir aktivite olarak işaretlediği yemek yapma işini, kadının doğal işi olarak değerlendirdiği görülmektedir. Katılımcı yardım etme davranışını eşinin ihtiyacı olduğunu hissettiği an ile sınırlandırmıştır. Eşinin yardıma ihtiyacı olup olmadığına karar veren kişi olarak da kendisini işaretlemediği görülmektedir.

K6A3: “Yemek pek beceremediğim için yemek işlerine ben girmem. Genelde yemeyi seviyorum yapmayı değil de yemeyi severim (.) ama böyle yemek yaparken malze (.) malzemeleri hazırlamasına bazen de yardım ediyorum sürekli değil de hani arada bir yardım ediyorum [...] Hani çok bakıyorum (.) şu an çok ihtiyacı varsa gidiyorum yapıyorum ama (.) o tür şeylere pek karışmak da istemiyorum yemek konusunda [...] Hiç hevesli değilim o tür şeylere. Hani olduğu mesela sebzeleri falan doğrarım keserim de (.) hani yemekleri işte ne bileyim tencecreye yağı koymak üstüne bilmem bir şeyleri hazırlamasını pek sevmiyorum. Tek yaptığım yumurta. Makarna bile yapmam yani.”

Aşağıdaki alıntıda katılımcı (K9A7) genelde erkek hissettiğini ama bunun en yüksek seviyeye ulaştığı an olarak bir şeyler başardığında bunu diğer arkadaşlarıyla paylaşması olarak işaretlemiştir. Yemek yapma eylemini bir hobi olarak işaretleyen katılımcı, sorumluluk temasından uzaklaştırmaktadır ve eylemle erkeksi bir biçimde

ilişkilenmektedir. Yaptığı yemeğin diğerleri tarafından beğenilmesi ile daha çok erkek hissettiğini belirtmektedir. Erkeklik sosyal onay gerektiren bir olgu olduğu için eylemin diğerleri tarafından beğenilmesi ile erkekliğinin yeniden onaylanmasını sağlamaktadır. Benzer söylemler aşağıdaki alıntıda da (K8A4) görülmektedir. Buna göre, katılımcının yemek yapma işine dahil olması eşinin de o işe dahil olması koşulunu içerdiği görülmektedir. Katılımcı en çok erkek hissettiği an olarak yemek yaptığı anı işaretlemektedir. Yemeği tek başına yapmayı değil ama başkaları varken yapmayı tercih ettiğini belirtmektedir. Böylece katılımcı yaptığı yemekle ilişkili yeteneğini arkadaşlarına ve eşine kanıtlamayı mümkün kılacaktır. Yaptığı yemeklerin beğenilmesi, yeteneğinin onaylanması ile de erkekliği sosyal olarak onaylanmış olacaktır.

K9A7: “Genelde hep erkek hissediyorum ama zirve yaptığım bir an böyle çok güzel bir yemek yapmışımdır üç beş arkadaşım vardır falan hani ya o an hani ayrı bir zevk duyuyorum [...] işte böyle güzel bir et bulayım alayım iyi bir şey yapayım ama önce denerim çok güzel olduysa işte eş dost akraba falan çağırırım hep beraber yeriz ederiz eyleriz evde hani” [...] Et işi bendedir, balık işi bendedir (.) bu tip şeyler bendedir yani et tavuk bendedir. Genelde Ayşe zeytinyağlıları yapar hani (.) o tip şeyler ondadır işte sulu yemekler falan ama et balık kızartma falan bu tip şeyler varsa bunlar da benim şeyimdir (.) bunlar benim işimdir yani (.) Ayşe çok şey yapmaz. Hem eğleniyorum yani onları iş olarak görmüyorum.”

K8A4: “Eşim olmadan kendim pek yemek işine girişmem [...] K: Evde en çok erkek hissettiğim anlar [...] komik olacak belki ama yemek yaptığımda. Yani yemeğin güzel diyen biri tek başıma değil de başkası varken yemek yapıp insanların hoşuna gittiğinde [...] yani işte Ayşe de olsa sadece hani onu hani o yediği şeyden zevk alması hoşuna gitmesi falan olabilir.”

K11A1: “Ayşe’yle aynı şeyi yapsam bile eşit şeyde kalitede yapamadığım oluyor. Mesela bir yemeyi dengeli bir şekilde aynı yemeği iki kez aynı şekilde ben yapamam olmuyor yani iki sefer aynı olmuyor değişiyor o yemek. O biraz erkek tarzı yemek yapma şeyi var ya böyle abartmak işte yaratıcı bir şeyler koyayım (.) çünkü neden (.) çünkü stabilini yapamıyorsun yani. O yüzden yaratıcı bir şeyler koymak gerekiyor [...] yaptığım bir işi eşim beğenmediği zaman kendimi gerçekten hani nerede

kaldı erkeklik gibi hissettiğim oluyor [...] eşim bana yaptığım yemekle ilgili beğenmese bile beğenmediğini söylememesi lazım bence.”

Yukarıdaki alıntıda (K11A1) katılımcı yemek yapma işinde öteki olarak eşini işaretleyerek kendini eşine göre “beceriksiz” olarak tanımlamaktadır. Aynı yemeği daha sonraki yaptığı zamanlarda aynı kalitede yapamadığını ifade eden katılımcı belirli bir standartta bu işi sürdüremediğini belirtmektedir. Yemekleri belirli bir standartta yapmamanın da yaratıcı bir şeyler eklemeye izin verdiğini öne süren katılımcı bunu erkek tarzı yemek yapma olarak tanımlamaktadır. Yaratıcı yemek yapma eylemini erkek olmaya sabitleyerek kadının yaptığı stabil ve kaliteli işi erkeğin hiçbir zaman yapması mümkün olmayan bir eylem haline getirmesini meşrulaştırmaktadır. Yaptığı yemeğin beğenilmemesi ise katılımcının erkeklik değerini düşüren bir şey olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü kimliğinin sürekliliğinde gerekli olan sosyal onayı almamış olmaktadır.

Bununla birlikte erkeğin ortaya çıkardığı ürünü diğerleriyle paylaşması, yaptığı işin övülmesi, kıymet görmek erkekliği arttıran bir durum iken, yerilmesi erkekliği zedeleyici bir eylem olarak görülmektedir. Çünkü erkeklik sosyal onay gerektirmektedir (Kimmel, 1994). Alıntılarda, erkeksi aktivitenin paylaşılacağı ve görünür kılınacağı bir network ihtiyacının ortaya çıktığı görülmektedir. Bu sağlandığında da erkeklik sosyal olarak onaylanmaktadır.

5.1.2.4. “Tamirat-tadilatla uğraşım”

Üretici tüketim (productive consumption) olarak adlandırılan (Moisio ve ark., 2013) tamir, tadilat işleri de evde erkek mekanlarının oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Böylece erkek mekânları üretici girişimleri sağlayan alanlar haline gelmektedir. Erkekler boş zamanlarını üretici aktivitelerle birleştirerek ev içerisindeki erkeksi mekânları meşrulaştırmaktadırlar (Moisio ve Beruchashvili, 2014). Evde bir şeyler yapmak, üretmek ve eylemek erkeklerin kimliklerini evde üretici işleri gerçekleştiren aktif bireyler olarak inşa etmelerine katkı sağlamaktadır.

Bununla birlikte erkek/kadın stereotiplerinde erkek aktif, kadın ise pasif rollerde tanımlanmıştır. Erkeklik ve kadınlık aktif-pasif, bilinmeyen-bilinen, ben-öteki şeklinde dikotomikleştirilmiştir. Erkek stereotipleri genellikle aktiflikle ilişkilendirilmektedir. Bu

aktif sperm-pasif yumurta dikotomisinde ve cinsel ilişki sırasında erkeğe aktif, kadına pasif rol biçilmesinde de görülmektedir (Bondi, 1990; Davidson, 1981; Farrell, 2003; Vuori, 2009). Bu yüzden “aktiflik” yapmak, etmek ve eylemek erkeklik inşasında önemli rol oynamaktadır. Ev içi aktivitelerde de bu “aktifliğin” erkeklik inşasındaki rolü açık bir şekilde görülmektedir. Aşağıdaki alıntılarda (K9A8, K11A2, K16A6, K13A7 ve K16A7) ev içi mekânda tamirat-tadilat, şarap yapımı, marangozluk gibi üretici tüketim olarak adlandırılan süreçlerle ilişkilenen bir erkeklik görülmektedir.

K9A8: “Çalışma odam var, kendime göre belli bazı yerlerim köşelerim var [...] evde böyle incik cincik şeyler yaparım [...] Ahmet [arkadaşı] işte o da bira yapar ben de bira yaparım. işte evde şarap yaparız.” (en çok erkek hissettikleri zamanlara ilişkin cevap).”

K16A6: “Ahşap işiyle uğraşmayı seviyorum mesela ama onun için ayrı bir şey lazım. Ahşap oyma, marangozluk gibi hani.”

Tamirat-tadilat işleri hem üretici bir girişim hem de sorumluluk olarak erkeklerin eve ilişkin gündelik konuşmalarında ortaya çıkmaktadır.

K11A2: “Tamirat tadilat işlerini de yine ben yapıyorum [...] tamirat tadilat ev işine dahil mi emin değilim ama genelde onunla ben ilgilenirim [...] yani tamirat tadilat meselesinde mesela eşim hiç sorumluluk almadığı için bir ve öner-bir tamiraty yapacağımız zaman önerdiği şeylerin saçma olduğunu gördüğümde mesela ha diyorum böyle yani demek bu bir şekilde bana kalmış bu iş yani artık diyorum bu benim işim veya erkek olduğum için bu iş bende diyorum (.) o zaman da en fazla erkek rolünü hissediyorum.”

K13A7: “Hani ne bileyim işte kapının kolu gevşemiştir, ampul patlamıştır bunları ben yaparım [...] kapı gıcırdar, ampul patlar onlarda yardımcı oluyorum (.) ben yapıyorum yani.”

K16A7: “Atıyorum çatıda bazen sorunlar oluyor onları ben takip ediyorum işte elektrik vesaire işte onlarla ilgili işte priz çıkıyor vesaire (.) ne bileyim küçük tamir işleriyle ben ilgilenirim ya da bir eşyayla ilgili bir şey kırılmıştır çıkmıştır gene ben bakarım.”

Yukarıdaki alıntıda (K13A7) katılımcının “yardımcı oluyorum” dedikten sonra kendini düzelterek “ben yapıyorum yani” demesi, eve ilişkin işleri aslında kadını

olarak kodladığını göstermektedir. Görüşmenin daha önceki kısımlarında ev işleri ile ilgili olarak konuşulmaktadır ve katılımcı bu konularda genel olarak kendisini “yardımcı olan erkek” olarak konumlandırmıştır. Eve ilişkin işleri kadın işi olarak kodladığı için ev işleri içerisinde yer alan ve aslında erkeksi olan elektronik işlerle ilgili konuşmalara geçildiğinde önce “yardımcı olan erkek” pozisyonuyla konuşmaya devam etmiştir ancak kısa bir süre sonra “yani” sözcüğünü bir düzeltme aracı olarak kullanarak özne pozisyonunu “iş yapan erkek” olarak değiştirdiği görülmektedir.

5.2. ÖZNE KONUMLARI

Bu başlık altında, erkeklerin belirli bir söylem ile kimi ifade ettikleri, erkek olmakla ilişkili kendi sosyal kimliklerini konuşma sırasında nasıl konumlandıkları, bu konumlanma ile neyi amaçladıkları ortaya konulmuştur. Bunun için erkek olmaya ilişkin kültürel olarak sağlanan açıklayıcı repertuvarlarla ilişkili olarak kendilerini nasıl konumlandıkları ve ev içi mekânda ve gündelik etkileşimlerdeki eylemlerini açıklarken kendi kimliklerini nasıl yönettikleri incelenmiştir. Bu amaçla evde nasıl bir erkeksin, evin nesisin, evde kendini en çok/az erkek hissettiğin anlar hangileri gibi sorulara verilen yanıtlar üzerinden analiz gerçekleştirilmiştir.

Kimlikler, öteki üzerinden inşa edilir, kendi kimliklerimizi diğerlerinden farklılıklarımızı vurgulayarak, ne olmadığımıza ilişkin açıklamalarla tanımlarız (Bilgin, 2014). Burada da katılımcıların kendilerini tanımlarken kadını, geleneksel erkeği ve öznesi somut bir kişi olmayan diğer erkekleri öteki olarak konumlandıkları görülmüştür.

K1A1: “Evdeki kimliğim (.) Evin nasıl söyleyeyim evin şeyini oluşturan bireylerden biriyim [...] Evde kendimi erkek hissettiğim anlar (.) Evde kendimi erkek hissettiğim (.) Yani ben hep erkek hissediyorum evde kendimi yani erkeğim sonuçta. Yani öyle fazladan erkek hissettiren bir durum bence yok. Yani toplum yargılarına göre kadının yemek yapması, işte kumandayı vermesi, çay getir bana deme falan böyle şeyler olabilir de (.) bende böyle şeyler yok yani [...] Evde kendimi her zaman aynı derecede erkek hissediyorum. [...] Ev işi yapmakla ilgili düşüncelerim eğer evde karı-kocanın ikisi de çalışıyorsa ev işleri tamamen ortak olarak yapılmalıdır. Eğer bu taraflardan biri çalışmıyorsa ve evde daha fazla zaman geçiriyorsa, sürekli evdeyse ev işlerini ağırlıklı

olarak onun yapması gerektiği taraftarıyım (.) düşüncesindeyim. Yani çalışan bir erkek ve kadın işten geldikten sonra işleri beraber halletmek zorundalar.”

Yukarıdaki alıntıda (K1A1) katılımcı, evdeki kimliğini evin bireylerinden biri olarak tanımlayarak eşitlikçi bir repertuvar kullanmaktadır. Ev içerisindeki erkekliğini açıklarken, geleneksel erkeği öteki konumuna yerleştirmektedir. Katılımcı, toplumun geleneksel olarak kadına yüklediği birtakım görevleri bekleyen geleneksel erkekten farklılaşan alternatif bir özne pozisyonu almaktadır. Erkekliğini sabit ve değişmez bir konumda tanımlayarak erkek olmayı biyolojik cinsiyet kategorisi ile ilişkilendirmektedir. Bu yüzden de her zaman eşit derecede erkek hissettiğini, hiçbir şeyin erkekliğinde azaltma veya artırma oluşturmayacağını belirtmektedir. Bu bakımdan katılımcının erkek kimliğine toplumsal anlamlar yüklediği söylenebilir. Bu da katılımcının kamusal alanda çalışması gereken özneyi belirsiz kılmasını mümkün kılmıştır. Katılımcının, kamusal alanda çalışmayan özneyi erkek veya kadın olarak işaretlememesi ve ev işlerinde ortaklaşmayı vurgulayan eşitlikçi söylemleri, eşitlik ilkesini ideolojik olarak benimsediğini göstermektedir.

K2A5: “Tabi ki koca olarak bir eş olarak tanımlıyorum, aynı zamanda yaşam arkadaşısı diyebiliriz (.) Hayat arkadaşısı diyebiliriz [...] (Görüşmeci: Evde kendinizi en çok hangi anlarda ve alanlarda erkek hissediyorsunuz?) sonuçta evi eşimle beraber paylaşarak yaşıyoruz, öyle bir alanım yok [...] (Görüşmeci: Peki kendinizi en az erkek hissettiğiniz bir alan veya an var mı?) K: Yemek yapmayı pek beceremem ama bulaşık eğer böyle veya makineye ben yerleştiririm [...] Hani böyle maço erkek değilimdir, astığım astık tarzında bir şey birisi değilimdir [...] Ev işi tabi ki de yaparım. Önceden de bahsettiğim gibi böyle şey (.) eski kafa demeyelim de (.) maço bir erkek değilim. Sonuçta beraber yaşıyoruz (.) beraber aynı alanı kullanıyoruz (.) Zaten eşim dediğim insan sevdiğim insan çalışırken benim orada oturmam benim eee bakış açıma ters.”

Yukarıdaki alıntıda (K2A5) ise katılımcı ev ile ilişkisinde kendisini eş- koca rolü ile tanımlamaktadır, öteki olarak konum alınan kişi ise kadındır. Kendisini hayat arkadaşısı olarak işaretleyerek ve evi eşiyile birlikte paylaştığını belirterek eşitlikçi bir söylem ile konuşmaktadır. Yemek yapmayı beceremediği zaman kendisini tam bir erkek olarak değerlendirmedeği görülmektedir. Ancak kadınsı olarak kodlanan bu işte başarısız olması, yemek yapmayı becerememesi eşitlik söylemi üzerinden konuşmasını

zorlaştırmaktadır. Eşitliği yeniden kurabilmek için kadınsı olarak kodlanan diğer işleri yapabildiğini belirtmektedir ve kimlik gerginliğini bu strateji ile çözmeye çalışmaktadır. Daha sonraki açıklamalarında ev işleriyle ilişkilenmesini kadınsılıktan uzaklaştırmak için kendisini erkek öznelerle karşılaştırdığı görülmektedir. Öteki olarak “maço erkeği” işaretleyen katılımcı hem erkek kimliğini yeniden onaylamaktadır, hem de kendisini geleneksel erkekle ilişkilendirilen maço erkek kategorisinden uzaklaştırmaktadır.

Aşağıdaki alıntıda (K3A5) evdeki kimliğini baba olarak tanımlamaktadır ancak bu tanımlama kendisinin tercihinine bağlı değildir, baba olmak ötekilerin söylediği bir tanımlamadır. Katılımcının kendi tanımlaması ise genç yetişkin olarak ortaya çıkmaktadır. Konuşmasını ev ile ilgili olarak sınırlandırması istendiğinde, kendisini evin bir parçası ve bir üyesi olarak tanımladığı görülmektedir. Bu söylem evdeki diğer kişileri de evin bir üyesi olarak işaretlemeyi gerektirmektedir. Katılımcı kendisini erkek olarak tanımlayabileceği bir zemin bulamamaktadır. En çok erkek hissettiği anlar/alanlar sorulduğunda erkek olmayı tanımlayabilecek bir zemin arayışına devam ettiği görülmektedir ve katılımcı görüşmeciden baskınlık gibi belirli bir özelliği işaretlemesini beklemektedir. Toplumun erkekliği baskınlıkla ilişkilendirerek inşa ettiğini belirtmektedir ve bu tanımlamayı kendi tanımlamasının dışında işaretlemektedir. Evde erkek olmayı tanımlayabilmek için zemin arayan katılımcı evdeki iş bölümü üzerinden konuşarak bunu mümkün kılmıştır.

K3A5: “Evdeki kimliğim (.) Yani son zamanlarda baba, hep baba dedikleri için baba oluverdik (.) Yani (.) Ben kendimi nasıl tanımlıyorsam öyle yani (Görüşmeci: Sen kendini nasıl tanımlıyorsun?) Yani genç yetişkin (.) (Görüşmeci: Evin içinde. Evin nesisin?) Evin yani bir parçasıyım herhalde (...) evin bir üyesiyim yani parçasıyım öyle tanımlıyorum. (G:Peki evde kendinizi en çok erkek hissettiğiniz anlar ve alanlar hangileri?) K: Erkek hissettiğim anlar (.) yani erkek hissetmekten kastedilen şey ne? Hani bilmiyorum ama (.) hani erkek hissetmek baskın olmak anlamında mı? (G:Sen erkekliği nasıl tanımlıyorsan) K: Erkeklik hani şey olarak sosyal olarak hani ya da (.) inşa edilmiş yani yapı olarak belki yani baskınlık (.) yani baskınlıkla tanımlanıyor baskınlık anlamına geliyor yani. (G: Sen de mi öyle tanımlıyorsun?) K: Ben bana göre erkek erkektir sadece başka bir şey değil yani (.) bilemem benim tanımlamam bir şeyi değiştirmez yani öyle de bir gerçek var. Ama Evde genelde hani erkek kadın çok şeyi

yoktur sadece belki iş bölümünde vardır. Ayşe'nin hangi mutfak konusunda o neyi nereye koy derse ben onu oraya koyarım yani [...] hani sen salatayı yap dedi mi ben salatayı yaparım yani. Erkek (.) he baba mesela Can baba dediğinde baba ilgilendiğinde falan o zaman biraz daha o rolün içine girersin belki yani baba erkeklikle tanımlanan bir rol çünkü. (G: Peki en az erkek hissettiğin alanlar, anlar var mı?) K: Az erkek hissettiğim alanlar, anlar (.) Düşünüyorum düşünüyorum (.) İşte ne olduğunu tanımlayamıyorum ben şu an. En erkek hissettiğin anlar alanlar deyince bir şey çıkaramıyorum yani işin gerçeği bu yani. Hani ben bi tanımlama yapmaya çalışıyorum baskın olmaya çalışmak mı acaba erkek hissetmek nasıl diye ama (G: Başkalarının tanımladığı şekilde değil de sen nasıl düşünüyorsun. Erkek olmayı sen nasıl tanımlıyorsan ona göre en çok erkek hissettiğin anı veya en az erkek hissettiğin anı ona göre açıklarsın.) K: Toplum erkeği nasıl tanımlıyorsa, ya da erkek neleri yapması bekleniyorsa odur. Ama toplum öyle tanımlıyor diye ben kendimi erkek hissettiğim ya da hissetmediğimi-. Ha bak bir şey aklıma geldi bak şu güzel belki bir örnek olabilir. Bir şeyler tamir ettiğimde tadilat yaptığımda severim o zaman evet kendimde yani bir şey oluyor ekstra bir 111 özgüven oluyor yani hani (.) hani benim sorumluluğum ben o sorumluluğu kabul edebiliyorum bir şeylerin tamiratını, tadilatını, değişikliğini. Ama onun dışında yani erkeğe yüklenebilecek ekstra bir yani erkek olarak tanımlanabilecek ekstra bir şey bir an (.) bilmiyorum (.) Dışarıdaki işler evet erkeğe yükleniyor yani Ayşe normalde araç kullanabiliyor ehliyeti var ama kalabalık trafikte kullanmıyor mesela [...] O o bir şey haline geliyor yani senin yapman gereken bir şeymiş gibi [...] bana sadece yük gibi geliyor [...] Bana biraz zor geliyor yani hani erkeğe erkek erkeğin hani böyle erkeğin işi ya da erkek gibi tanımlanan şeyler, toplumun şeyleri bana zor geliyor yani. Yapmak yerine getirmek zor geliyor.”

Burada (K3A5) katılımcı mutfaktaki iş bölümü üzerinden konuşurken kadını öteki olarak işaretlemektedir. Mutfakta kadının belirlediği belirli eylemleri gerçekleştirdiğini belirten katılımcı için mutfak kadının iktidar alanı olarak işaretlenmiştir. Yine ötekinin söylediği söz ile baba olarak işaretlenen katılımcı erkek kimliği üzerinden konuşabilmektedir. En az erkek hissettiği anlar/alanlar sorulduğunda katılımcı tekrardan erkek olmak üzerine konuşabileceği bir zemin arayışına girmiştir. Bu tanımlı toplumun yaptığını ve bu tanımlamada kendisini konumlandırabileceği bir

zemin bulamadığı görülmektedir. Yaşadığı deneyimler üzerinden konuşarak tanımlama yapabileceği bir alan yaratmıştır. Geleneksel anlayışta eve ilişkin erkeksi iş olarak tanımlanan tamirat-tadilatı erkeğe ait sorumluluklar olarak işaretleyen katılımcı, kendisini bu söylemin muhatabı olarak konumlandırarak kabul etmektedir. Erkek olmanın gerektirdiği işi yapmasıyla daha erkek hissettiğini belirtmektedir. Erkek kimliğini onaylayabildiği bir alana ilişkin eylemi başarması da özgüven hissetmesini sağlamaktadır. En az erkek hissettiği durumlarla ilgili olarak dışarıdaki işlerin sorumluluğu teması üzerinden konuşan katılımcı öteki olarak kadını işaretlemektedir. Bu sorumluluğun kendisine öteki olan kadın tarafından yüklendiğini belirterek eylemi kendi iradesinin dışında yapmak zorunda olduğu bir yük olarak değerlendirdiği görülmektedir. Katılımcı konuşmalarında toplumun tanımladığı erkekliğin de kendi iradesi dışında kendisine yüklenen bir takım beklentileri içerdiğini belirtmektedir. Toplumun beklediği erkeklik tanımlamalarını kendisine sunulan bir yük olarak açıklamaktadır.

K5A3 : “Ya aslında huzur arayan olabildiğince mutlu olmaya çalışan yani dışarıdaki stresi yok etmeye çalıştığım bir yer tabi ev kendimi öyle değerlendiriyorum [...] (G: Evde kendini en çok erkek hissettiğin anlar veya alanlar hangileri?) Valla direkt öyle net bir alan yok. Böyle çok ev erkeği olduğumuz için her alan benim için eşit seviyede. Yani eski bir baba koltuğu derler ya öyle bir koltuk yok artık yani bizde. Yani her alanı aynı seviyede kullanıyorum yani. (G: Kendinizi az erkek hissettiğiniz bir an ya da alan var mı?) K: Yoo... Yok, hayır yok direkt öyle bir alan yok. Mutfaka da yardımcı oluyorum çünkü öyle yani bazı erkekler mutfaka hiç girmem derler. Ben giriyorum yani. Balık yaptığımızda ben balığı hazırlarım.”

Katılımcı (K5A3) evde geleneksel erkekle özdeşleştirilen “baba koltuğu” gibi bir alanının olmadığını belirterek geleneksel erkeği öteki olarak işaretleyip kendisini bu erkek biçiminden farklılaştırmaktadır. Katılımcı en az erkek hissettiği an/alanlara yönelik açıklamasını kadınsı olarak kodlanan mutfak ile ilişkilmesi üzerinden gerçekleştirmektedir. Mutfakta bulunmak kimliği için tehdit edici değildir, çünkü mutfakla erkeksi bir biçimde ilişkilenebilir. Yardımcı oluyorum söylemi ile mutfağın birincil sorumlusunu kadın olarak işaretlemektedir. Kadınsı alanda birincil sorumlu kişi olmamak veya yardımcı erkek konumunda olmak erkeksi bir ilişkilenemeyi

göstermektedir. Katılımcı mutfakla ilişkilenmesini açıklarken öteki olarak öznesi belirsiz olan “bazı erkekleri” karşılaştırma referansı olarak kullanmaktadır. Literatürde öznesi somut bir kişi olmayan karşılaştırma referansı için “üretilmiş karşılaştırma referansı - manufactured comparison referents” (Gager, 1998) kavramı kullanılmaktadır. Gager araştırmasındaki birçok erkek katılımcının kendilerini “hiçbir şey yapmayan baba (do-nothing-dad)” ile karşılaştırdığını belirtmektedir. Öznesi somut bir kişi olmayan ve hiçbir şey yapmayan kişiyi öteki olarak işaretlemek erkeklerin kadınlardan daha az ev işi yapmasına ilişkin bilişsel tutarsızlıklarını azaltmaktadır.

K11A3: “Kendi toplumsal cinsiyet (.) kimliğimi tam olarak erkek olmak kelimesinde anlatılanlarla doğrudan bağdaştırmıyorum. Dolayısıyla erkek olmak deyince o eni daha stereotipik şeyler geliyor aklıma işte erkek olmak eril olmak biraz hayatta sorumsuz olmak bazı şeylerden bağımsız olmak güçlü olmak. Bir şey yapmadığı halde hani karşılığını almak, işte kıymet görmek yani bi (.) temeli olmadığı halde kıymet görmek gibi bir şey geliyor aklıma [...]ben kendi erkekliğimi bu şekilde tanımlamıyorum [...] Ben kendi erkekliğimi aslında kadının üzerinden tanımlayabilirim belki de. Yani kadının sahip olduğu farklılıklar var işte doğum yapmak gibi bazı biyolojik farklılıkları var ben onlara sahip değilim eı biraz daha yani fiziken belki bir erkeklik şeyi geliyor aklıma fiziken daha güçlüyüm işte gelişimim vs. farklı daha iriyim daha büyüğüm [...] Yani güçlü durmak mesela bak ben kendi erkekliğimin içinde şeyi koyuyorum güçlü olmak zorundayım bazı konularda topluma karşı o dengeli duruşumu korumam gerekiyor yani bunu ben kendi içimden böyle hissediyorum bu tarz şeyler geliyor aklıma [...] Evde kendimi ev arkadaşı olarak tanımlarım. Evde kalanlardan birisi olarak tanımlarım [...] Ya ben biraz (.) evde ev işiyle ilgilenen bir erkeğim [...] erkek olarak yetiştirilmenin getirdiği bazı şeyleri hissediyorum eşit bir şekilde Ayşeyle aynı şeyi yapsam bile eşit şeyde kalitede yapamadığım oluyor. Mesela bir yemeği dengeli bir şekilde aynı yemeği iki kez aynı şekilde ben yapamam olmuyor yani iki sefer aynı olmuyor değişiyor o yemek. [...] yani tamirat tadilat meselesinde mesela eşim hiç sorumluluk almadığı için bir ve öner-bir tamirata yapacağımız zaman önerdiği şeylerin saçma olduğunu gördüğümde mesela ha diyorum böyle yani demek bu bir şekilde bana kalmış bu iş yani artık diyorum bu benim işim veya erkek olduğum için bu iş bende diyorum (.) o zaman da en fazla erkek rolünü hissediyorum [...] yaptığım bir işi eşim

beğenmediği zaman kendimi gerçekten hani nerede kaldı erkeklik gibi hissettiğim oluyor [...] eşim bana yaptığım yemekle ilgili beğenmese bile beğenmediğini söylememesi lazım bence. Eğer yanlış bir şey söylerse kaba bir şey söylerse ya da yaptığım temizlikte bu burada kalmış diye beğenmediğini ifade eden bi şey o işte cinsiyet rol modellerinin tersten yaşanması gibi geliyor bana. O zaman ezilen olarak kadının yerine geçmiş oluyorum ben de.”

Yukarıdaki alıntıda (K11A3) ise katılımcı toplumda var olan erkeklik tanımı ile kendisini ilişkilendirmediğini belirtmektedir. Sözü edilen erkeklik bağımsızlık, güçlü olmak ve kıymet görmek ile ilişkilendirilen geleneksel erkeklik olarak belirlemektedir. Geleneksel erkek burada katılımcı için bir öteki olarak işaretlenmektedir. Katılımcı kendisini toplumsal olarak inşa edilmiş anlamlardan tamamen uzaklaştırmak için erkek olmayı biyolojik ve fiziksel farklılıklarla açıklamaktadır. Bu durumda da kendini tanımlayabilmek için öteki olarak kadını işaretlemektedir. Öteki olan kadın ile arasındaki biyolojik ve fiziksel farklılıklara vurgu yapması, özneyi eşitlikçi söylemin dışında konuşmasını mümkün kılmaktadır. Böylece katılımcı öteki olarak işaretlediği erkeklere ilişkin özelliklerden biri olan “güçlü olmayı” kendi kimlik inşasında kullanabilmektedir. Bunu kendi içinden gelen bir özellik olarak tanımlayarak toplumun inşa ettiği erkek özneyi tekrardan öteki olarak işaretlemektedir. Böylece ev içerisindeki kimliği hakkında eşitlikçi söylem üzerinden konuşabilmesini mümkün kılmaktadır ve evdeki kimliğini ev arkadaşı olarak tanımlamaktadır.

Kurduğu eşitlikçi söylem ev işi ile ilgilenmesi hakkında konuşabileceği bir zemin oluşturmaktadır. Bu eşitlikçi söylem de geleneksel anlayışta kadınısı olarak işaretlenen yemek yapma işini gerçekleştirmesine izin vermektedir. Katılımcı yemek yapma gibi kadınısı işlerde kendisini “beceriksiz” olarak tanımlaması eşitlik söyleminin dışında konuşmasına izin vermektedir. Böylece tamirat-tadilat gibi erkeksi işlerde kendisini “bilirkişi” olarak konumlayabileceği bir zeminde konuşması mümkün hale gelmektedir. Eşinin tamirat-tadilata ilişkin önerilerinin “saçma” olduğunu belirten katılımcı, kendisini tamirat-tadilat işiyle ilgili diğerlerinin fikirleri eleştirebilecek düzeyde bilgi sahibi konumuna yerleştirmektedir. Tamirat-tadilatı akıl ve bilgi kullanımını gerektiren bir iş olarak tanımlaması kendisini baskın erkeklik ideolojisi ile uyuşan rasyonel erkek konumuna yerleştirmektedir ve katılımcının en çok erkek

hissettiği durum rasyonalitenin gerektiği bağlam olarak ortaya çıkmaktadır. Katılımcı yaptığı işin beğenilmediği, eleştirildiği durumlarda kendisini daha az erkek hissettiğini belirtmektedir. Burada kadınsı bir alan olan ev içerisinde bir iktidar elde etme çabası görülmektedir, ev içi alanda ve evle ilişkili işlerde iktidar olan kadının onayını alamayan erkek, ezilen konumuna yerleşmektedir ve kendisini daha az erkek hissetmektedir. Daha önce tamirat-tadilat işlerinde kadının fikirlerini eleştirmesiyle de erkeğin ev içerisindeki kendi iktidar alanını korumaya çalıştığı söylenebilir.

Aşağıdaki alıntıda (K12A5) katılımcı erkek olmak ne demek, nasıl bir erkeğin sorusunu “insan olmak” üzerinden tanımlamaktadır ve erkek olmayı konuşmanın bağlamı dışına itmektedir. Erkek olmanın konuşulabilirliği toplumun tanımladığı erkeği öteki olarak işaretlemesiyle mümkün olmuştur. Toplumun tanımladığı erkek, öteki olarak kadını işaretlemeyi mümkün kılmıştır. Böylece katılımcı erkek özne ve kadın özne arasındaki farklılıklardan konuşabilecek bir zemin oluşturmuştur ve maddi sorumluluğu üstlenen kişi olarak kendini işaretlemiştir. Maddi sorumluluğu birincil olarak üstlenen kişi olarak erkek, yüksek geliri nedeniyle sorumluluğunu zaten yerine getirmiş olduğunu belirterek bunu üzerinde konuşulacak bir konu olmaktan uzaklaştırmaktadır. Bu da kendisini evin neşe kaynağı ve evdekilerle güzel vakit geçiren biri olarak tanımlamasını mümkün kılmaktadır.

K12A5: Yani erkek ve kadın olarak çok ayırmıyorum ama hani genelde insan olmak gibi bakıyorum ama toplumun bakış açısı olarak baktığımda bir erkekte belki daha fazla sorumluluk kadına göre o anlama geliyor olabilir [...] Benim için erkek ya da kadın olmak çok fazla bir farklılık ifade etmiyor [...] yani sorumluluklar var tabi maddi sorumluluklar falan onlar zaten çok bizim için çok problem değil. Hani ortalamanın üzerinde bir gelirimiz olduğu için çok maddi şeylere takılmam para değer verdiğim bir şey değildir o yüzden genelde evde neşe kaynağı oluyoruz. Maddi sorumluluklarımız var tabi ama onları zaten yerine getirdiğim için bu çok aklıma takılan bir şey değil [...] Ya ılıman anlaşabilen evdekilerle onlarla geçinebilen onlara güzel vakit geçiren biriyim. [...] Ya dediğim gibi böyle çok erkek hissetme şeyim yok ama ya topluma göre yanıt vereceksem eşim benden işte şu dönem çalışmıyor çocuktan sonra işte en temizlikçi gelecek ona bir yüz lira bırakır mısın gibi şeyler olabilir toplum böyle bakar ama benim öyle bir erkek hissetmek gibi bir devam yok ya da atıyorum belki şu olabilir eşim işte şu

perdeyi takar mısın gibi bir şey istediğinde ona göre işte hani kadından farklı olarak yapılabilecek olan bir aktivite olarak erkekliği söylüyorum yoksa dediğim gibi kadın erkek ayırımım yoktur çok fazla. [...] En az erkek hissetmek (.) En az erkek hissettiğim an oğluma vakit ayıramadığım anlar olabilir mesela. Çünkü ben erkek ya da bir bireyin eğer bir oğlu varsa ona vakit ayırması gerekir. Hani bunu yapmışsak buna karşı bir sorumluluk vardır ve ona vakit ayırmıyorsam bu sorumluluğu yerine getirmiyorum demektir. Bu noktam zayıf demektir [...] annelik duygusu doğadan içten geliyor ama babalık duygusu birazcık geç geliyor sanırım o yüzden şu ana kadar çok çok fazla oyun oynadığımı söyleyemem yani bana sıkıcı gelen bir eylem.

Yukarıdaki alıntıda (K12A5) araştırmacının en çok erkek hissettiği anları/alanları sorması ile birlikte erkek olmak tekrardan üzerinde konuşulacak bir konu haline getirilmiştir. Katılımcı erkek olmak üzerine açıklama yapmayı toplumun tanımladığı erkeği işaretleyerek konuşulabilir bir zemine çekmiştir. Toplumun tanımladığı erkek, ücretli işte çalışmayan eşine para bırakan erkek olarak işaretlenmiştir. Toplumun belirlediği erkeği karşılaştırma referansı olarak alarak kendisini bu erkek özneden farklılaştırmaktadır. Katılımcı perde takmak gibi kas gücü gerektiren işler söz konusu olduğunda öteki olarak kadını işaretleyerek kendini erkek olarak tanımlayabilmektedir. Katılımcı oğluna vakit ayıramadığı durumlarda kendisini daha az erkek hissettiğini belirtmektedir. Konuşma sırasında önce bir erkek olarak kendisini, daha sonra öznesi somut bir kişi olmayan bir ötekiyi (“bir birey”) işaretleyerek çocuğa bakma sorumluluğunu belirli bir cinsiyetten bağımsız bir eylem olarak inşa etmektedir. Böylece sorumluluğu yerine getirmeme erkeklik değerini azaltıcı bir eylem olmanın dışına çıkmaktadır. Katılımcı daha sonraki açıklamalarında annelik duygusunu kadının özüne atfederek çocukla zaman geçirmesi gereken kişiyi kadın olarak işaretlemektedir ve bunu doğallaştırmaktadır. Babalık duygusunun erkekte bir öz olarak bulunmadığını belirterek çocuğuyla az vakit geçirmesini meşrulaştırmaktadır ve bunu erkeklik değerini düşüren bir eylem olmaktan çıkarmaktadır.

Aşağıdaki alıntıda (K14A8) katılımcı erkek olmayı ücretli iş dünyasında çalışmak ve evdekilerin ihtiyaçlarını karşılamak olarak tanımlayarak kimliğini geleneksel erkeklik ideali ile uyuşan bir biçimde inşa etmektedir ve kendisini ekmek kazanan erkek olarak işaretlemektedir. Kendisini erkek olarak tanımlayabilmesi öteki

olarak eşini ve çocuğunu işaretlemesiyle mümkün hale gelmiştir. Ötekilerin konumu sebebiyle kendisini koca ve baba olarak tanımlayabilmektedir. Katılımcının modern söylemin inşa ettiği eşinin ve çocuğunun duygusal ihtiyaçlarını karşılayan yeni baba/erkek kimliğini de kendi erkeklik tanımına dahil ettiği görülmektedir. Böylece ne geleneksel erkekliği dışlayan, ne de modern erkeklik söyleminin dışına çıkan bir özne inşa etmektedir. Bir yandan geleneksel ideolojiyle çelişmeyen, bir yandan da modern söylemin inşa ettiği özneye uyuşan değerleri kimliğine dahil ederek, erkekliğini retoriksel olarak sağlama almaktadır.

K14A8: “Erkek olmak deyince aklıma ilk gelen şey çalışmak. Yani (.) başarılı bir iş hayatının olması geliyor (.) eşinin ve çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak onların hani (.) maddi zorluk yaşamaması (.) yok diye bir şey olmaması (.) onların hayatında. İhtiyaçlarının karşılanması. Onun dışında en ilk aklıma gelen şey baba olmak çocuğun psikolojik gelişimi sosyal gelişimi için olabilecek en doğru kararları vermeye çalışmak. Karısını mutlu eden bir koca olmaya çalışmak en onun duygusal ihtiyaçlarını gidermeye çalışmak. Rahat bir iş ortamı oluşturmaya çalışmak yani mesai saatlerinin daha az olduğu bir işte çalışmasını sağlamaya çalışmak gibi. Benim en çok aklıma gelen şey de güçlü olmak. [...] E1 kızıma göre süper kahraman karıma göre her şeyi bilen adam yapmışlar. Evdeki kimliğim hem görünüş halindeki evdeki kimliğim hem kendime göre evdeki kimliğim her işi yapar. Yani her şeyin altından üstesinden kalkar. Her şeyin altından kalkar her şeyin üstesinden gelir [...] son altı aydır işlerim çok yoğun olduğu için çok geç gelmek zorunda kalıyorum bazen çok yoruluyorum (.) onun dışında (.) işte böyle evdeki işlere yardım eden sevgi nesnesi diyebiliriz yani. Otorite olarak çok böyle var mıyım? Otorite olarak da varım çok böyle en tribünlere oynamam [...] (Görüşmeci: Evde kendini en çok erkek hissettiğin anlar ya da alanlar neler?) Özellikle kızımın böyle oyun oynadığım zaman ya da böyle o geldiği zaman işte benim babam süper kahraman diye ya da işte böyle bana geldiği zamanlar. Ya da eşimin beni çok beğendiği bir kıyafet giydiysem ya da o günkü kıyafetimi çok beğendiyse kapıdan girdim mi ya da evde otururken sen bugün ne kadar güzel olmuşsun dediği zamanlar.”

Katılımcı konuşmasında (K14A8) evdeki kimliğini tanımlarken öteki olarak eşini ve kızını işaretlemektedir. Hem ötekinin gözünde hem de kendi değerlendirmesinde evdeki kimliği her şeyin üstesinden gelebilen bir erkek olarak inşa

edilmektedir. Ötekilerin tanımlamaları ile (“kızıma göre süper kahraman, eşime göre her şeyi bilen adam”) katılımcı kendisini bu tanımlamanın muhatabı olarak alarak, kendi kendisini de güçlü ve rasyonel erkek olarak tanımlamasını mümkün kılmıştır. Güçlü ve rasyonel bir erkek olmak, hem ötekilerin söylediği hem de katılımcının kendine ilişkin tanımlamalarında belirttiği bir şeydir ve bu özellikler onun her şeyin üstesinden gelebileceğine dair söz söylemesine zemin yaratmaktadır. Katılımcı dışarıdaki ücretli işteki yoğunluğunu vurgulayarak evdeki işlerde kendisini yardımcı erkek olarak işaretlemesini mümkün kılmaktadır. Ev içi alandaki sınırlı katkısını olumlu bir şekilde sunmak için kendisini sevgi nesnesi olarak işaretlemektedir. Ancak kendisini sevgi nesnesi olarak konumlandırmak, katılımcının kendi kendisine otorite olarak var olup olmadığını sorgulatmıştır. Bu sorgulamayı sesli bir şekilde gerçekleştirmesi de otorite olarak da var olduğuna dair konuşmasını mümkün kılmıştır. Katılımcının en çok erkek hissettiği zamana yönelik açıklamalarında yine ötekilerin kendisi hakkındaki tanımlamalarının katılımcının kimliğinde önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Kızının onu süper kahraman olarak ve eşinin yakışıklı olarak işaretlemesi erkekliğinin sosyal olarak onaylanmasıdır ve dolayısıyla bu durumda kendini daha çok erkek hissetmektedir.

Katılımcının açıklamalarında (K14A8) dışarıdaki ücretli işteki yoğunluğunu vurgulaması ve erkekliğini evin ihtiyaçlarını karşılama üzerinden tanımlaması da katılımcının kendisini birincil geçim sağlayıcı rolüne yerleştirdiğini göstermektedir. Eşinin mesai saatlerinin daha az olduğu bir işte çalışmasını sağlamaya çalışması ve kendini yardımcı erkek olarak tanımlaması da kadını evdeki işlerle ilişkili birincil sorumlu kişi olarak işaretlediğini göstermektedir. Böylece katılımcı erkek olarak kendisinin kamusal alanda bulunmasını, kadının ise ev içerisinde kalmasını meşrulaştırmaktadır.

Aşağıdaki alıntıda (K16A8) katılımcı evde kendisini bir yandan yardımcı erkek olarak tanımlayıp, bir yandan da çoğu sorumluluğu üstlenen bir erkek olarak tanımlamaktadır. Ev içerisindeki yardımcı erkek, kadını ev işlerindeki birincil sorumlu kişi olarak işaretlediğinden geleneksel değerlerle uyumlu bir özne pozisyonudur. Katılımcının sorumluluğu üstlenmedeki gönüllülük vurgusu ile bunu toplumun dayatması olarak gerçekleştirmedeğini, bağımsız bir irade ile gerçekleştirdiğini

belirtmektedir. Bu bakımdan daha önce kendisini farklılaştırdığı ve öteki olarak işaretlediği baskın erkeklik ideali ile uyumlu bir değer olan bağımsızlık ile kendi erkek kimliğini inşa ettiği söylenebilir.

Katılımcı konuşmasında (K16A8) erkek özneyi karar vermeye hakim ve bağımsız bir birey olarak inşa etmektedir. Bu özelliklerin doğuştan erkek kimliği ile ilişkili olduğunu öne sürmektedir. Ancak bu tanımlamaların öznesini kendisi dışındaki erkekler olarak işaretlemektedir. Sözü edilen bu öznenin Türkiye kültürünün ideallerini taşıdığını öne sürmektedir ve kendisini bu öznenen farklılaştırmaktadır. Katılımcı kendisini tanımlayabilmek için öteki olarak kadını işaretlemektedir ve ötekinin gözünden kendini tanımlamaktadır. Kadına göre eş, abi ve yardımcı kişi olarak konum almaktadır. Bu özne konumları sorumluluklar üzerine konuşmasını mümkün kılmıştır. Bu sorumluluklar evle ilgili gereken birtakım işlerin halledilmesini ve eşinin isteklerinin ve ihtiyaçlarının karşılanması olarak işaretlenmiştir.

K16A8: “Ya tabi içinde bulunduğumuz koşulları değerlendirince hani Türkiye’de yaşıyorsunuz daha karar vermeye (.) daha hâkim. Öncelik olarak karar verebilen kendi bağımsızlığına sahip hani doğuştan sahip bir karakter aslında (.) Son sözü söyleyenin genellikle hani genel olarak anlatıyorum hani kişisel olarak değil son sözü söyleyen kişi aslında bir anlamda hani aile ve genel olarak düşünülecekse genel olarak bunlar kabaca. Yani toplumun bakış açısını anlatıyorum ama kendiminkinde de en azından genel olarak kendimi düşünmeyip başkalarını düşününce genelde aynı şeyi düşünürüm herhalde [...] Eşim açısından bakınca hani hem bir şey eş (.) hem biraz işte abi (.) değer verdiğim yani yardımcı olduğum kişi. Evde de genellikle çoğu sorumluluğu üstlenen gönüllü üstlenen kişi (G: Çoğu sorumluluktan kastın ne?) Tamirinden de yani evdeki herhangi bir şeyin tamiri de olabilir dışarıyla ilgili alışveriş yapılması da olabilir eşimin istekleri ve ihtiyaçları da olabilir bunların karşılanması [...] İyi bir erkeğim yani karımı mutlu eden hani aile yaşamı anlamında düşünüyorsak karımı yormayan mutlu eden onun kararlarına da saygı duyan çok da problem yaratmayan makul (.) belki Türkiye şartlarında dünya şartlarında makul bir erkek diyebiliriz. (G: Peki evde en çok erkek hissettiğiniz durumlar?) Yani bazı durumlar hani eşimin herhangi bir şeyden korktuğu durumlar olabilir ya da onun işte bir şeye üzüldüğü ve benim telkin ettiğim durumlar olabilir. eı ya da böyle zor bir tamirat işinin altından

kalkmak olabilir belki. Herhalde bunlar. (G: En az erkek) Bilemedim yani hani çok öyle hissettiğimi söyleyemem ama illa bir şey söylemek gerekiyorsa işte ne bileyim çamaşır yıkamak bulaşık makinesini boşaltmak doldurmak falan filan bunlar hani çok öyle bu işte ben yapmayayım dediğim gibi bir şeyle pek karşılaşmıyorum evde öyle söyleyebilirim. Anlatabildim mi bilmiyorum? İşte hissettirmiyor aslında da hissettirmiyor ama hani illa bir şey gerekiyorsa öyle bir kategorizasyon yapılabilir ama öyle bir şeyim olmuyor ya bunu da ben yapayım olmuyor hatta aksi oluyor dediğim gibi ben daha titiz olduğum için çamaşırı yıkama kararını genelde ben veriyorum ya artık şunu yıkayalım diye veya işte bulaşık makinesi aynı şey geçerli.”

Yukarıdaki alıntıda (K16A8) katılımcı ev ve aile yaşamı bağlamında sorumluluklarını yerine getirmesini kendisini iyi bir erkek olarak inşa etmesinin bağlamını hazırlarken, katılımcı öteki olarak Türkiye’deki ve dünya şartlarındaki erkekleri diğer erkekler olarak işaretlemektedir. Bu geniş kapsamlı olarak inşa edilen belirsiz öznenin karşılaştırma referansı olarak kullanılması, öznenin kendisini makul erkek olarak tanımlamasının sorgulanmasına izin vermemektedir. Katılımcı en çok erkek hissettiği anı eşinin korktuğu ve üzüldüğü durumlarda ona telkin verdiği anlar olarak tanımlamaktadır. Burada kadını duygusal özne olarak, kendisini ise telkin verme yetisine sahip rasyonel erkek olarak işaretlediği görülmektedir. Katılımcı bu konumlandırma ile hem kendi kimliğini hem de eşinin kimliğini geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine uygun bir şekilde tanımlamaktadır. En az erkek hissettiği an veya alan için belirli herhangi bir cevap vermeyen katılımcı geleneksel erkek öznenin ilişkilendirmediği işleri işaretleyerek konuyu üzerinde konuşabileceği bir zemin haline getirmiştir. Geleneksel erkeği öteki olarak işaretleyerek alternatif bir özne olarak konum almıştır. İşaretlediği özne konumunu sağlamlaştırmak için kendisini eşine göre daha titiz olarak tanımladığı görülmektedir. Eylemi de çamaşır yıkama olarak işaretleyerek konu ile ilgili konuşabilmesini mümkün kılmıştır. Katılımcının konuşmalarına göre, eylemin gerçekleştirilmesine ilişkin kararı çoğu zaman bireysel olarak verdiği (“yıkama kararını genelde ben veriyorum”) ancak eylemi bireysel olarak gerçekleştirmediği (“artık şunu yıkayalım”) söylenebilir. Katılımcı burada eylemi gerçekleştiren özne olarak değil ancak karar veren özne olarak ortaya çıkmaktadır. Katılımcının konuşmalarında hem geleneksel erkek söylemine ilişkin repertuarı (karar verme,

sorumluluk üstlenme, rasyonel erkek gibi) kullandığı, hem de açıklamalarında geleneksel erkeği öteki olarak konumlandığı görülmektedir. Bu da toplumda birbiriyle çatışan erkeklik ideallerinin var olmasıyla ilgili olan bir durumdur.

Aşağıdaki alıntıda (K19A3) katılımcı iki farklı erkek tipi ayırt etmektedir. Biri, toplumun belirlediği erkeklik ideallerini bünyesinde toplayan ayrıcalıklı, güçlü, sorumluluk sahibi ve kararları veren erkek iken, diğeri bu tanımlamaların dışında kalan kendisidir. Bununla birlikte toplumun belirlediği erkek öznenin karşısında yine toplum tarafından belirlenen yardımcı kadını işaretlemektedir. Katılımcı toplumun belirlediği geleneksel erkeği öteki olarak işaretleyerek, kendisini bu öznenen farklılaştırmaktadır. Geleneksel erkeğin öteki olarak konumlandırılması, katılımcının geleneksel erkekten farklı olarak modern söylemden konuşmasını gerektirmektedir. Katılımcı modern söylemle uyumlu olarak her işi yapabilen erkek karşısında ve her işi yapabilen kadını konumlandırmaktadır. Ancak fiziksel güç gerektiren aktiviteler söz konusu olduğunda modern eşitlikçi söylem ile konuşmak zor hale gelmektedir. Eşitlikçi söylem dışında konuşmaya başlayan katılımcı karar verme süreçlerinde erkek özneyi birincil konumda tutmaktadır. Böylece kendine yönelik açıklamalarında kadını öteki olarak işaretleyip karar verici olarak kendisini işaretlemesini meşrulaştırmaktadır.

K19A3: “Erkek olmak (.) toplumun gözünde hayata bir sıfır önce başlamak aslında (.) ben erkek olduğum için bir ayrıcalık hissetmedim, belki ailem bu şekilde yetiştirmedi beni (.) güçlü olmak zorunda olmak erkek olmak aslında, birçok şeyin sorumluluğuna sahip olmak-hatta gereğinden fazla sorumluluğa sahip olmak. Başkaları hayatı üzerinde bir etkiye sahip olmak. Karar veren bir mekanizmaymış gibi konumlandırılmak. Yani ilkel toplumlardan gelen şey aslında hala devam ediyor erkek güçlü bireydir, o birtakım şeyleri yapar, kadın onun yardımcısı gibidir görüşü ne kadar kabul etmek istemesek de devam ediyor. Ben de bunun öyle olduğunu düşünüyorum, insanları bu şekilde gözlemlediğimi düşünüyorum. G: Peki siz kendi hayatınız için de böyle düşünüyor musunuz yoksa genel toplum olarak mı söylüyorsunuz? K: Yok genel toplum yargısı ben erkek olduğum için (.) bir farklılık hissetmiyorum kendimde. Açıkçası yani bir erkeğin yapabileceği her şeyi bir kadının da yapabileceğini düşünüyorum. Zaten (.) artık fiziksel bir aktivite gerektiren çok şey de kalmadı belli birkaç şey dışında. Yine de (.) karar verme ya da söz geçme noktasında erkeklerin daha

aktif rol oynadığını gözlemleyebiliyorum. G: Kendiniz için de aynı şeyi söyleyebilir misiniz? Karar verme, güçlü olma, sorumluluk alma? K: Evet tabi ki söyleyebilirim. G: Eşinize göre sizde daha mı fazla bu yükümlülükler diyeyim. K: Daha fazla bunun (.) tercihini ben yaptığım için sanırım daha fazla biraz daha (.) korumacı ve kontrolcü bir yapım olduğu için bazı şeyleri ona bırakmıyorum. Bir açıdan onun da (.) bu durumdan mutlu olduğunu, hoşnut olduğunu düşünüyorum. Çünkü kendisini yorması gereken çok fazla şey kalmıyor. G: Peki kendisi bu durumdan hoşnut olduğunu belirtti mi ya da bu sorumlulukların ben eşit dağılmasını istiyorum dedi mi? K: Yok hayır [...] (G: Evde kendinizi en çok erkek hissettiğiniz anlar hangileri?) [...] Eşimin elinden gelemeyecek bir iş olursa onu yaptığımda belki öyle bir şey hissediyor olabilirim (.) daha çok fiziksel (.) aktiviteler ya da (.) tabi o biraz da benimle ilgili aslında ama planlama gerektiren işleri hallettiğim zaman kendimi iyi hissedirim. G: Evde kendinizi en az erkek hissettiğiniz anlar hangileri ? K: (.) Belki yemek yaparken olabilir elimden gelmeyen, kendi becerilerimi katamayacağım bir şey olduğu zaman (.) onu hissediyor olabilirim.”

Yukarıdaki alıntıda (K19A3) katılımcı, karar verme gibi davranışlarda bulunmasının tamamen kendi tercihi ile gerçekleştiğini belirterek kendisini toplumun belirlediği erkek öznenen farklılaştırmaktadır. Bu davranışları “yapısına” atfederek, aldığı özne pozisyonunu tartışılmaktan uzak bir zemine taşıdığı görülmektedir. Burada erkek, kadının yerine karar veren özne olarak ortaya çıkmaktadır. Kadın için iyi bir şey yaptığını belirterek, kadının söz hakkını ihlal etmesine ilişkin davranışını görünmez kılmaktadır. Katılımcı eşinin hoşnut olduğunu düşündüğünü belirterek davranışını meşrulaştırmaya çalışmaktadır. Katılımcı en çok erkek hissettiği anlar/alanlar hakkında konuşurken öteki olarak kadını işaretlemektedir ve eylemi eşinin elinden gelemeyecek bir işi yapmak olarak tanımlamaktadır. Kas gücünü gerektiren fiziksel aktiviteler eşitlik söylemi üzerinden konuşmaya izin vermemektedir. Eşitlikçi söylemin dışına çıkan katılımcının akıl yürütmeye ilişkin aktivitelerde de eşitlikçi söylem dışından konuşmasını mümkün kılmaktadır. Katılımcının geleneksel anlayışta kadınsı olarak kodlanan yemek yapma aktivitesinde kendisini daha az erkek olarak değerlendirdiği görülmektedir. Ancak katılımcı burada öteki olarak herhangi bir kişiyi işaretlememiştir. Katılımcı ötekini belirsiz bırakmıştır dolayısıyla da erkekliğinin tartışılabileceği bir zemini elimine etmiştir.

Aşağıdaki alıntıda (K17A2) katılımcı kendisini toplumdaki baskın erkek idealinden farklılaştırmaktadır. Katılımcı toplumdaki erkeği ev ile ilişkili sorumluluğu olmayan, ev işleri ile ilişkilenemeyen ancak evde dominant pozisyonu alan kişi olarak tanımlamaktadır. Kendi arkadaşlarını da bu idealle uyuşan biçimde tanımlayan katılımcı, bu erkekliği öteki olarak işaretlemektedir. Kimi zaman evdeki işlerle ilişkilendiği için evdeki kadın özne yerine geçtiğini belirtmektedir ve evle ilişkilenemeyen eşini erkek olarak işaretlemektedir. Katılımcı takdir beklediğini, çünkü bu işlerin verili olarak erkeğin işi olmadığını belirtmektedir. Bu bakımdan geleneksel ideallerin dışında bir erkeklik inşası oluşturduğu söylenebilir. Takdir beklentisi ve emeğinin görünür kılınması isteği ile ev içi alanda kadını iktidar olarak işaretlediği öne sürülebilir.

K17A2: “Normal erkek prototipinden farklı olduğumu düşünüyorum. İşte herkesin kendi ailesinden kendi çevresinden genel olarak gördüğü benim daha çok akrabalarım böyle ya da (.) yetiştiğim ortam böyle. Erkek dediğiniz kişi evle ilgili sorumluluğu olan kişi değildir yani evde pirinç mi bitti mesela erkeğin bununla bir ilişki-bir alakası yoktur.[...] erkeğin bu yemekle, temizlikle, a camlar kirli mi, bu perdeler biraz şey mi oldu falan gibi bir derdi yoktur. O orada oturur, zamanını geçirir, rahatlar, zaten genellikle dominant olduğu için işte istediği kanal izlenir, istediği (.) yani böyle bir tip vardır. Ben mesela bundan çok farklıyım(.) ve zaman zaman evdeki erkeğin eşi olduğumu düşünüyorum [...] Böyle arkadaşlarım vardı benim. Hiçbir şekilde mutfakta iş yapmayan ya o ayıp olduğu için yapılmıyordu. [...] ben evde mesela bir sürü iş yaparım kadına ait olan-kadına ait olduğu söylenen diyeyim [...] insanın yaptığı şeyin takdir edilmesini insan istiyor yapıyorsun çünkü bir şey yapıyorsun ve bunun ekstraya girdiğini biliyorsun bu default olarak erkeğin görevi değil zaten [...] Bak diyorum benim bununla ilgili bir problemim yok yapıp yapmamayla. Yap-yapmayla ilgili bir problemim yok. Ama şu var sen de bana yapmıyormuş gibi davranma. Ya insanın o zor-zoruna gidiyor ben bir sürü şeyi yapıyorum elimden geldiğince ama görünmeyince ama ben yapmıyor muyum diye söylüyorsunuz ya aynı şekilde yani. [...] Ya ben böyle şey olduğunu düşünmüyorum açıkçası ya erkek nasıl hissediliri bilmiyorum. Mesela şimdi ev işi yapmazsam kendimi erkek mi hissedirim bilmiyorum Kötü hissedirim onu söylemek bile-kötü hissedirim. Çünkü diyorum ya

hani bu benim hani böyle kendimi zorlayarak yapmak istediğim bir şey değil yapmak istediğim için yapıyorum [...] erkek gibi hissetmenin tam olarak nasıl bir şey olduğunu bilmiyorum [...] Toplumsal erkekliğin nasıl bir şey olduğunu bilmiyorum (.) Yani (.) hissetmedim ama dışarda eğer (.) o diğer figürlere bakarsak işte ne bileyim maganda gibi davranmak mı yeterince küfretmek mi? zaman zaman ben de ediyorum bu arada onu da kendimi çok şey yapmayayım da (.) ya da kaba saba olmak mı işte böyle hakim olmak mı kadını bir adım geriden mi yürütmek? Bilmiyorum yani bunları tam bilmiyorum hiçbirini deneyimlemedim gerçekten küfretmek dışında.”

Yukarıdaki konuşmanın (K17A2) akışı sırasında katılımcı kendini en çok erkek hissettiği durumu ev işi yapma eylemini işaretleyerek konuşulabilir hale getirmiştir. Ev işini herhangi bir toplumsal cinsiyet kodu ile tanımlamadığı için evde erkek olmak üzerine konuşabileceği bir zemin oluşturamadığı gözlenmektedir. Erkek olmayı üzerine konuşabileceği bir duruma getirmek için dışarıdaki erkekleri işaretlediği görülmektedir. Dışarıdaki erkeği maganda ve yeterince küfreden birisi olarak tanımlamaktadır. Bu erkekliği öteki olarak işaretleyerek ve bahsettiği erkeklikle ilişkilenen hiçbir özelliği deneyimlemediğini belirterek kendisini alternatif bir erkek olarak sunmaktadır. Zaman zaman öteki olarak işaretlediği erkeğin küfretme eylemini gerçekleştirdiğini belirten katılımcı kendisini bu öznenen farklılaştırmak için özneye başka özellikler atfetmektedir. Öteki olarak işaretlediği erkekleri kaba saba olmak, hakim olmak ve kadını bir adım geriden yürütmek gibi özelliklerle de ilişkilendiren katılımcı kendisini bu öznenin dışında bir birey olarak tarif etmektedir.

Aşağıdaki alıntıda (K23A4) katılımcı evdeki erkek özneyi kuralları esnetme, değiştirme yetkisine sahip olan, gerekirse bunu sertlikle yapan, ailesini ve sosyal çevresini korumak için elinden geleni yapan kişi olarak tanımlamaktadır. Bu özellikleri sadece erkeğe ait özellikler olarak işaretlememektedir, böylece kendisinin ayrımcı olmadığına dair konuşabilmektedir. Ataerkil kültürün tanımladığı erkek özneyi öteki olarak işaretleyerek kendisini bu erkeklik tanımı ile ilişkilendirmemektedir. Ataerkil kültür hakkında konuşmak, ataerkil kültürün karşısında konumlanan modern kültürden konuşma zeminini hazırlamıştır. Evde kadına yardım eden erkeği modern toplumun ürettiği bir erkeklik biçimi olarak işaretlemektedir. Kendisini de şartlı olarak bu erkeklik tanımı ile ilişkilendirmektedir, dolayısıyla şartlı bir yardımcı erkek öznesi inşa

etmektedir. Ev işlerini yapma potansiyeline sahip olduğu zaman yapabileceğini belirterek, eylemi kendisi için sorumluluk alanının dışına itmektedir. Böylece evin birincil sorumlusu olarak kadını işaretlemektedir ve modern ideali bozmadan geleneksel erkekliği sürdürmesini sağlamaktadır. Bu da daha sonraki açıklamalarında kendisine retoriksel esneklik sağlamaktadır.

K23A4: “Benim için erkek olmak demek aslında daha çok eeee yani kuralları kendi mutluluğu için çevresinin mutluluğu için huzuru için düzen için gerekirse esnetebilecek hatta değiştirmeye kadar götürebilecek bunu gerekirse sertlikle de yapabilecek benim gözümde yapması gereken özellikle ailesini sosyal çevresini korumak için elinden geleni yapabilecek biri. (G:peki bu kuralları esnetebilen bir kişi derken, bunu sadece erkeğe ait bir özellik mi olarak tanımlıyorsunuz yoksa bu kuralları esnetme imkanı kadında da var mı?) K: Kadında da var hatta (.) ben bunu erkekle kadın olarak da ayırmak istemem (.) ama hani bizde genel olarak erkeklere daha çok (.) inisiyatif tanındığı için (.) hani senin dediğin sen nasıl istiyorsan odur yani böyle bir kültürümüz genelde olduğu için, hani ataerkil kültürden dolayı sadece bunu erkeğin yaptığı ama bizim yani ben ev içinde öyle bir uygulama yapmam mesela. Hani bir kural koyulacaksa eşimle beraber karar veririz... Esnetilecekse, yapılacaksa, yapılmayacaksa eşimle beraber öyle bir cinsiyetçilik yok bizim evde [...] biraz modern toplum olmaya çalışıyoruz ya (.) yani evde erkek de yardım etsin bir şeyler (.) gerekirse temizliğin tamamını yapabilirim eğer ama dediğim gibi benim şeyim varsa potansiyelim varsa o ara onu hissediyorsam [...] (G: peki evde en çok kendinizi erkek hissettiğiniz alanlar hangileri?) K: eşimin her -her oğlumun eşimden izin almak istediği zaman direk bana göndermesi [...] Bazen esprisine söylüyorum bazen kendimi feminist erkek olarak tanımlıyorum (.) niye öyle diyorlar hiç bir zaman bir ayrım olmadı sen evin kadınısın ben evin erkeğiyim ben böyleyim sen öylesin gibi yani hiçbir zaman hissetmedim öyle bir şeyi hani ben erkek olmanın şeyiyle böyle ama hani belli durumlarda böyle karar verme olayında bize yükledikleri sorumluluktan dolayı bilmemiz gereken şeyler dışında işte araba alımı eve eşya alımı dışında hiçbir zaman öyle bir şey hissetmedim. [...] (G: sizin daha az erkek hissettiğiniz zamanlar oluyor mu?) K: nadiren eşimle bazı baskılar sonucu oluyor bundan dolayı eşimle bazen tartışıyoruz [...] hala bir konu üzerinden ısrarla geldiği zaman o zaman böyle kendimi şey hissediyorum daha önce bu

işleri ben yapıyordum biliyorum şimdi neden müdahale etmeye çalışıyorsun şeyine geliyorum o zaman da ben biraz geriliyorum böyle öfke patlamalarım oluyor eşime karşı [...] genelde otoritemi kabul etmişken bir anda sorgulamaya başlayınca biraz geriliyorum, o durumlar oluyor.”

Yukarıdaki alıntıda (K23A4) katılımcı evde en çok erkek hissettiği an olarak oğlu eşinden izin aldığı anda eşinin oğlunu kendisine yönlendirdiği zaman olarak işaretlemektedir. Burada eşini öteki olarak işaretleyerek kendisini son söz söyleyecek kişi olarak otorite konumuna yerleştirmektedir. Kurduğu retoriksel esneklik kendisini otorite olarak tanımlarken feminist olarak tanımlamasına da imkân vermektedir. Katılımcı bu sayede hem geleneksel söylem hem de eşitlikçi söylem arasında geçişler yapabilmektedir. Eşitlikçi söylem, kadın ve erkek arasında bir ayrım yapmasına imkân vermemektedir ancak geleneksel söylem kadını öteki olarak işaretlemesine ve kendisini sorumluluk çerçevesinde tanımlamasına izin vermektedir. Katılımcı, toplumun erkeğe yüklediği karar verme sorumluluğunu meşru bir zemin olarak ele alarak konuşmayı eşitlikçi söylemin dışına çıkarmaktadır. Bu söylem, kendisini kadının karşısında otorite konuma yerleştirmesine ve kadını otoriteye boyun eğen kişi olarak işaretlemesine izin vermektedir. Ancak eşi, katılımcının kendisini yerleştirdiği konumun sınırlarını ihlal edip, kendisine müdahale ettiğinde ve otoritesini sorguladığında katılımcının otoritesi zedelenmektedir ve kendisini erkek olarak tanımladığı alanın sınırları belirsizleşmektedir. Sınırları belirsiz hale gelen erkek ise, kimlik gerginliği yaşamaktadır. Yaşadığı bu gerginlik ise, öfke patlamaları ile kadını tekrar boyun eğen pozisyonuna yerleştirerek çözmeye çalışmaktadır.

K24A3: “Erkek olmak (.) bence herhangi bir şey yok insan olmaktır erkek ya da kadın fark etmiyor çok da değişen bir durum yok. Önemli olan bence insan olmak [...] Erkek olmanın ekstra bir anlamı yok tam tersi yaşadığımız ülkede çok da kötü anlamları var. Genelde tabi erkek egemen bir toplumda yaşadığımız için genelde erkeklerin sözü geçen bir noktadayız ancak tabi bu kesinlikle sadece fiziki güçten kaynaklanan bir durum ama kesinlikle böyle olduğunu düşünmüyorum ki erkek, kadınların çok daha zeki olduğunu düşünen birisiyim mesela [...] iş anlamında da zaten önleri kapanmasa çok güzel işler yapıyorlar onun dışında da zaten karşılıklı konuşulduğu zaman algıları çok daha fazla açık ve ince detayları çok daha çabuk görebiliyorlar yani bu yaşadığım

ilişkide eşimde olsun diğer çevrelerde olsun [...] evde elimde geldiğinde adil ve demokrat olmaya çalışıyorum [...] (G: Evde kendini en çok erkek hissettiğin anlar ya da alanlar hangileri?) K: hiç cevap vermek istemeyeceğim şeyler çünkü ben erkeksem o da kadın erkek olunca ne oluyor ben anlamadım [...] yani insanlar her anlamda (.) çocuk olmuş, yaşlı olmuş, erkek olmuş kadın olmuş travesti olmuş hiç fark etmez öncelikle birbirine saygı gösterecek.”

Yukarıdaki alıntıda (K24A3) katılımcı erkek oluşunu tanımlayabileceği bir zemin aramaktadır. Kapsayıcı olan ve ayırıcı olmayan “insan olmak” açıklaması ile bunu gerçekleştirmektedir. Konuşmacının insan olmak açıklamasını kullanması ile erkek olmak, konuşmanın bağlamının dışına atılmıştır. Katılımcı erkek olmanın konuşulabilirliğini kadını öteki olarak işaretlemesiyle mümkün hale gelmiştir ve kadın “öteki” olarak işaretlenmiştir. Katılımcı burada erkek olmayı fiziksel güç ile açıklamıştır ve fiziksel gücü erkeğin sözünün geçmesini sağlayan bir özellik olarak işaretlemiştir. Katılımcı kapsayıcı dilden konuşmasına devam edebilmek için kadın olmayı zeki olmakla ilişkilendirmiştir. Toplumun engel olmadığı durumlarda kadının da başarılı olmasının mümkün olduğunu belirtmesi eşitlikçi bir söylem üzerinden konuşmasını mümkün kılmaktadır. Kadın ve erkeği denkleştirerek eşitlikçi söylemden konuşmayı mümkün kılan katılımcı ev içerisindeki kimliğini de buna uygun olarak adil ve demokrat biri olarak tanımlamaktadır ve belirli bir toplumsal cinsiyet kategorisini işaretlememektedir. Bu söylem de kendisinin en çok erkek/en az erkek hissettiği anlar/alanlar hakkında konuşmasına izin vermemektedir. Konuşmayı mümkün kılmak için öteki olarak kadını işaretlemiştir ancak eşitlikçi bir dilden konuşmaya devam edebilmek için tekrardan insan olmayı işaretlemiştir ve insan olmanın öncelikli koşulunu saygı göstermek olarak işaretlemiştir.

Katılımcıların konuşma sırasında işgal ettikleri özne pozisyonları belirli söylemler içerisinde konuşmalarına izin vermiştir. Katılımcılar öteki olarak geleneksel erkeği işaretlediklerinde eşitlikçi söylem içerisinde konuşabilmeyi mümkün kılmışlardır. Ancak öteki olarak kadını işaretledikleri durumlarda ise eşitlikçi söylemin dışından konuşabilmeyi olanaklı hale getirmişlerdir. Katılımcıların görüşme sırasında işgal ettikleri özne pozisyonlarının sürekli değiştiği görülmektedir. Bu sayede katılımcılar hem kendilerini modern erkek olarak tanımlayabilmiş ve bu sayede kadın-

erkek eşitliğini benimsediğini ileri sürebilmiş, hem kadın-erkek arasında mutlak farklılıkların olduğundan bahsedebilmiş ve bu sayede kadın-erkek eşitsizliğini meşrulaştırabilmiştir. Yani, katılımcılar hem söylemleri ile belirli özne pozisyonlarına konumlandırılmıştır hem de kendi amaçlarına uygun olarak belirli özne pozisyonlarına geçişler yapmışlardır.

5.3. İDEOLOJİK İKİLEMLER

Katılımcıların kadın-erkek eşitliği üzerine ve erkeğin kendisini konumlandıracağı pozisyonlar üzerine çelişkili açıklamaları erkeğin evdeki kimliği ve ev ile ilişkili işbölümü üzerine gerçekleştirilen konuşmalarda ortaya çıkmıştır. Evdeki kadın-erkek işbölümüne yönelik konuşmalarda kadın ve erkeğin eşit olduğuna dair açıklamalar yapılırken, bir yandan da pratikte var olan ve kaçınılmaz olan eşitsizliğe dair açıklamalar yer almaktadır. Katılımcıların modern eşitlik idealleri ve geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri ile ilişkili olarak ideolojik ikilemler kurdukları gözlenmektedir.

Erkeklerin evdeki kimlikleri ve evdeki iş bölümü hakkında konuşurken kültürel olarak ideal olan erkek ve geleneksel ideali sürdüren erkek olarak işaretlenen iki zıt özne pozisyonu arasında konuşma akışı içerisinde yer değiştirdikleri görülmüştür. Modern idealin inşa ettiği erkek eşitlikçi söylem ile konuşmayı gerektirirken, geleneksel ideali sürdüren erkek eşitsizlik üzerinden konuşmaktadır. Erkeklerin konuşurken kendilerini işaretledikleri bu çelişkili özne konumları, cinsiyet ayrımının olduğu ve olmadığına yönelik açıklamalarında görülmektedir.

5.3.1. Kadın-erkek eşittir/Kadın-erkek eşit değildir

Aşağıdaki alıntıda (K19A3) katılımcı evdeki kimliğini evdeki iş bölümü üzerinden açıklamıştır. İş bölümü üzerinden konuşması, retoriksel olarak bir ötekinin işaretlenmesini ve kendisi ve öteki arasındaki farklılıklardan konuşmayı gerektirmektedir.

K19A3: “Yani ilkel toplumlardan gelen şey aslında hala devam ediyor erkek güçlü bireydir, o birtakım şeyleri yapar, kadın onun yardımcısı gibidir görüşü ne kadar kabul etmek istemesek de devam ediyor. Ben de bunun öyle olduğunu düşünüyorum,

insanları bu şekilde gözlemlediğimi düşünüyorum. [...] genel toplum yargısı ben erkek olduğum için (.) bir farklılık hissetmiyorum kendimde. Açıkçası yani bir erkeğin yapabileceği her şeyi bir kadının da yapabileceğini düşünüyorum. Zaten (.) artık fiziksel bir aktivite gerektiren çok şey de kalmadı belli birkaç şey dışında. Yine de (.) karar verme ya da söz geçme noktasında erkeklerin daha aktif rol oynadığını gözlemleyebiliyorum. [G: Kendiniz için de aynı şeyi söyleyebilir misiniz? Karar verme, güçlü olma, sorumluluk alma?] K: Evet tabi ki söyleyebilirim. G: Eşinize göre sizde daha mı fazla bu yükümlülükler diyeyim. K: Daha fazla bunun (.) tercihini ben yaptığım için sanırım daha fazla biraz daha (.) korumacı ve kontrolcü bir yapım olduğu için bazı şeyleri ona bırakmıyorum.”

Yukarıdaki alıntıda (K19A3) katılımcı evdeki işbölümünü anlatırken kadın ile erkek arasındaki farklılıklardan bahsetmektedir. Kadın ve erkek arasındaki farklılıkları konuşmak da cinsiyet ayrımı ile ilgili retoriklerin kullanılmasını gerektirmektedir. Katılımcı kendisini erkek, eşini ise kadın olarak işaretleyerek kadın ve erkek arasındaki farklılıklar üzerinden konuşmaktadır. Toplumun yargısının kadın-erkek arasındaki eşitsizliği barındırdığını belirten katılımcı, kendisini bu yargıdan bağımsız eşitlikçi birisi olarak konumlandırmaktadır. Herhangi bir işi kadının ve erkeğin eşit bir şekilde yapabileceğini belirten katılımcı fiziksel aktivite gereken işlerde eşitliği bozmaktadır. Eşitlikçi söylemin dışından konuşmaya başlayan katılımcı, karar verme ve söz geçirme gibi fiziksel güç gerektiren aktivitelerin dışında kalan süreçlerde de erkeğin daha birincil olduğunu belirtmektedir. Önceki açıklamalarında eşitlikçi erkek pozisyonundan konuşan katılımcının “güçlü erkek” ve “karar mercii” repertuvarına başvurması ikilemi ortaya çıkarmaktadır. Bu ikilemi yönetmek için ise, durumu kendi “yapısına” atfetmektedir. Karar verme sürecindeki aktif rolünü özsel bir nitelik olarak değerlendirerek, eşitlikçi söylem dışında konuşmasını meşrulaştırmaktadır.

Aşağıdaki katılımcı ise (K27A3) evdeki kimliğini ‘maddi sorumlulukları karşılama’ ve ‘karar verme’ repertuvarları ile tanımlamaktadır. Evde sorumlulukları alan ve sözü geçen kişinin kim olduğuna dair tanımlama yapması, retoriksel olarak diğerini ikincil pozisyona yerleştirmektedir. Ancak bu özne konumlarına işaretlediği kişi konuşma akışı içerisinde sürekli bir değişim göstermektedir ve bu bir ikilemi açığa çıkarmaktadır.

K27A3: “Mesela bir kadına bir yükü yüklediğinde bir erkeğe yük yüklediğinde her türlü altından kalkıyor ikisi ama bir tanesi bana mısın demiyor. [...] Erkek bir tık daha yani [...] maddi konuda, manevi konuda (.) güç konusunda. Her zaman bir tık daha önde oluyor [...] Ha eşitlik var mı diye sorarsanız tabi ki var, var. [...] maddi konularda biraz daha yük binmesi. Yani ne bileyim sen daha fazla çalışabilirsin sen erkeksin dedikleri olay. [...] erkek her zaman bir tık daha fazla kazanmak zorunda. Yani o evde biraz sözü geçmesi için, otoritesi olması için. Çünkü erkek sistemi bir tık daha üstün bence. (.) kadın ise (.) kadının da aslında sözü geçer geçmez diye bir şey yok ama hani bir tık daha altta kalıyor yani. Aslında eşitler, eşitler bedensel ve fiziksel güç olarak erkek bir tık daha önde olduğunu düşünüyorum [...] Evde kadının sözü geçiyor benim için (.) kısa ve net (.) Erkek ise erkek aslında benim sözümün geçtiğini sanıyor ama geçmiyor bu bir gerçek. (G: Erkeğin sözü nerede geçiyor?) K: Erkeğin sözü ya aslında erkeğin sözü geçiyor evin içinde ama kadının ki bir tık daha üstte üstte yani geçiyormuş gibi yapıyor kadınlar ya günümüzün insanları daha zeki. Eskiden hoyt dediğinde erkek masaya vuruyormuş yumruğu hatta vurmaya bile gerek yok sözünün üstüne söz geçmiyormuş ama ne oluyor sözünün üstüne söz tanınmaya başlıyor şimdi şimdi mesela diyorsun ki şunu nasıl yapabiliriz evde oturup konuşuyorsun kadın diyor ki şöyle yapalım mı tamam falan diyorsun yine konuşarak bir tık daha erkek orada rol modelliğini bir tık daha ön plana çıkıp buradan olayı alıp ama tabi bir de eşinin desteğini de alıp da rol modelliğine yükseltiyor [...] Biz sadece fiziksel güçlerde kadınlardan biiir tık (.) bir tık daha üstteyiz [...] yani riskleri biraz daha biz erkek olarak daha çok üstümüze alıyoruz yani rol model bunu istiyor bu gelenekselleşmiş bir şey zaten [...] erkek evde biraz daha rol modeli çalan yani daha çok sorumluluk alan kişidir benim için erkek. Ama kadın almıyor mu diyorsan alıyor. Belki benden daha çok büyük risk alıyor ama benim statümün altında çok fazla görünmüyor [...] yani bakıyorsun (.) kim aldı bu (.) evi eşin karar verip almıştır hayır (.) biz ortak karar veren bir insanız eşimle her şeyde [...] hani bir tık daha üstlülle ya da hafif bir ses tonuyla ben bu bisikleti alacağım! deyip bisikleti alıyoruz [...] Yine söylüyorum (.) kadın-erkek eşit benim gözümde ama erkek bir tık daha üstün benim için [...] erkek olarak herhangi bir sorumluluğun altında bir tık daha önde yani.”

Yukarıdaki alıntıda da (K27A3) katılımcının evdeki kimliğini açıklarken kendini erkek, eşini kadın olarak işaretleyip, kadın-erkek farklılıkları üzerinden konuştuğu görülmektedir. Katılımcı erkeğin maddi-manevi konuda ve güç konularında erkeğin her zaman “bir tık” daha üstün olduğunu belirtmektedir. Konuşmanın başında erkeğin bu üstün konumunu işaretlemektedir. Ancak bir yandan da eşitlik olduğunu öne sürmektedir. Katılımcı bir yandan kadın-erkek eşitliğine vurgu yaparken bir yandan da değişimli olarak birini daha üstün pozisyona koymaktadır. Konuşmalarında genel olarak erkeği maddi sorumluluk ve fiziksel güçte birincil olarak konumlandıran katılımcı, söz geçirme ve risk alma durumunda kadını ve erkeği değişimli olarak birincil konuma yerleştirdiği görülmektedir. Katılımcının evde söz geçme ile ilgili konuşmalarında kadını sözü geçen birincil kişi, ortak karar verdiği kişi ve sözü geçmeyen kişi olarak işaretlediği görülmektedir. Söz geçme durumunda kadını birincil kişi olarak işaretleyen erkeğin “bir tık” daha öne çıkıp o konumu tekrar geri aldığını belirtmektedir. Kadını ortak karar verdiği kişi olarak işaretlediğinde ise ses tonu ile “bir tık” daha üste çıkarak o konumu geri almaktadır. Katılımcı kadının üstün konumunun ya da eşitliğin her durumda erkeğin çok küçük bir hamlesi ile değişebileceğini ve nihai olarak da değiştiğini belirterek eşitlikçi söylemin dışına çıkmaktadır. Kadının sözünün geçmediği durumlarda erkeğin otorite konumunu vurguladığı görülmektedir ve dolayısıyla kadının ikincil konumunu verili bir konum olarak işaretlemektedir. Sorumluluk konusunu risk almayla ilişkilendiren katılımcı değişimli olarak erkeği ve kadını birincil pozisyonda işaretlemektedir. Ancak kadının bu konumunun erkeğin zaten üstün olan statüsü nedeni ile görünmediğini belirtmektedir. Konuşmanın genelinde katılımcının hem eşitlikçi vurgular yapması, hem de geleneksel erkek repertuarından konuşması bir ikilem inşa etmektedir. Katılımcı bu ikilemi sözü edilen ideallerden birini yeniden yöneterek çözmeye çalışmaktadır. Bunu da konuşmalarındaki erkeğin maddi konuda, sorumluluk konusunda, fiziksel konuda “bir tık” daha önde olduğunu belirterek gerçekleştirmektedir. Bu da erkeği otorite konumuna yerleştirmesi için bir makul bir zemin oluşturmaktadır.

Aşağıdaki alıntıda (K25A5) katılımcının kendisini evin reisi olarak tanımladığını ve evdeki işbölümüne olan katkılarını “yardımcı oluyorum” repertuarı ile

cevapladığı görülmektedir. Ancak konuşmalarında kadın ve erkeğin eşit olduğuna yönelik açıklamalar da yapmaktadır.

K25A5: “Evin reisiyim, kesinlikle reisiyim. (G: Nasıl kendinizi reis olarak tanımlıyorsunuz?) K: Yani (.) bi (.) şöyle diyeyim yani bi işten eve geldiğim anda eşim ve çocuklarımı kapıyı bana açması (.) ya (.) bir güç veriyor bana. Bana saygı göstermeleri, beni sevmeleri. O açıdan bakıyorum ben. G:Evde nasıl bir erkeksiniz? K: Evde gayet olgun bir erkeğim yani öyle taşkınlıklarım yok (.) eee (.) ne diyeyim (.) eşim ve çocuklarımın isteğini yapmaya çalışan bir babayım yani [...] Bir süpürgeyi açarım yani elektrik süpürgeyi açarım. Böyle şeyleri kendime sıkıntı etmem yani yardımcı olmaya çalışırım elimden geldiğince [...] Ben size şöyle söyleyeyim hanımım ev hanımı olsa belki yardım etmeyebilirim. Ama şu an eşim çalışıyor ben de çalışıyorum (.) eşit şartlardayız. Her ne kadar ben yorgun geliyorsam o da yorgun geliyor. Ben olaya bu açıdan bakıyorum onun için yardımcı olmaya çalışıyorum elimin ve gücümün yettiğince yani yapabildiğim şeyi. Bazen de yapmaya çalışıyorum sen yapma diyor mesela (.) batırıyorum ben yardımcı olmaya çalışıyorum batırıyorum [...] Kesinlikle kadın erkek eşittir bu ölçüde ha eşim ev hanımıysa (.) ya ev hanımı diye de ayırmak istemiyorum çocuklar zaten kendi kendilerine yeter ama hani bir nebze olsa belki bu kadar yardımcı olmazdım yani kendimi de öyle biliyorum yani o da yorgun oluyor ben de yorgun geliyorum. Şartlarımız eşit yardımcı olmak zorundayım yani.”

Yukarıdaki alıntıda (K25A5) katılımcının kendisini evin reisi olarak işaretlemesi, eşitlikçi söyleme izin vermeyen bir tanımlamadır. Ev işlerine dahil olmasını “yardımcı oluyorum” repertuarı ile açıklaması retoriksel olarak ev işlerinin birincil sorumlusunun kim olduğunu sordurmaktadır. Kendisini yardımcı olarak işaretlemesi, eşini ev işlerinin birincil sorumlusu olarak tanımladığını göstermektedir. Ancak eşi de ücretli işte çalıştığı için eşini kendisi ile eşit olarak tanımlamaktadır. Ancak eşit olduklarını söylemek ve kendisini yardımcı olarak işaretlemek bir ikilem oluşturmaktadır. Katılımcı eşi dışarıda ücretli işte çalışmasa eşine yardımcı olmayacağını belirterek yardımcı olma kavramını olumlulaştırmaya çalışmaktadır. Ev işini zaten kendi sorumluluğu dışında tanımladığı için yardımcı olarak aslında bir tür fedakarlık yapmış olmaktadır. Bununla birlikte kimi zaman “batırdığını” belirterek kendisini beceriksiz olarak işaretlemektedir. Böylece kendisini eşitlikçi olarak sunup, ev

işlerine karşı sınırlı katkıda bulunmalarına dair ideolojik ikilemi beceriksizlik gibi sabit bir kişilik özelliği ile açıklayarak çözmeye çalışmaktadır.

Aşağıdaki alıntıda (K23A5) katılımcı kadın-erkek ayrımı yapmadığını belirtmektedir. Toplumdaki ataerkil ideoloji ve modern ideolojinin belirlediği pratiklere uymaya ilişkin ikilemler görülmektedir.

K23A5: “Ben bunu erkekle kadın olarak ayırmak istemem(.) ama hani bizde genel olarak erkeklere daha çok (.) inisiyatif tanındığı için (.) hani senin dediğin sen nasıl istiyorsan odur yani böyle bir kültürümüz genelde olduğu için, hani ataerkil kültürden dolayı sadece bunun erkeği yaptığı ama bizim yani ben ev içinde öyle bir uygulama yapmam mesela. Hani bir kural koyulacaksa eşimle beraber karar veririz. Esnetilekse, yapılacaksa, yapılmayacaksa eşimle beraber öyle bir cinsiyetçilik yok bizim evde [...] uıııııı kafama yattığı zaman ve benimde o zaman içimden geldiği zaman evde her şeyi yapabilecek (.) her şeyi yapmak derken (.) yani örnek veriyorum bizim toplum (.) biraz modern toplum olmaya çalışıyoruz ya (.) yani evde erkek de yardım etsin bir şeyler (.) gerekirse temizliğin tamamını yapabilirim eğer ama dediğim gibi benim şeyim varsa potansiyelim varsa o ara onu hissediyorsam evin temizliği, evin yemeğini, çocuğun oyunu vesaire her şeyi yapabilecek o psikolojiyi yakalarsam yapıyorum [...] (G: peki evde en çok kendinizi erkek hissettiğiniz alanlar hangileri?) K: eşimin her -her oğlumun eşimden izin almak istediği zaman direk bana göndermesi [...] Bazen esprisine söylüyorum bazen kendimi feminist erkek olarak tanımlıyorum (.) niye öyle diyorlar hiç bir zaman bir ayrım olmadı sen evin kadınısın ben evin erkeğiyim ben böyleyim sen öylesin gibi yani hiçbir zaman hissetmedim öyle bir şeyi hani ben erkek olmanın şeyiyle böyle ama hani belli durumlarda böyle karar verme olayında bize yükledikleri sorumluluktan dolayı bilmemiz gereken şeyler dışında işte araba alımı eve eşya alımı dışında hiçbir zaman öyle bir şey hissetmedim evde ben erkeğim ben şuna karar veririm olayı yok eşimle o konuda böyle bir şeyimiz var yani [...] (G: sizin daha az erkek hissettiğiniz zamanlar oluyor mu?) K: nadiren eşimle bazı baskılar sonucu oluyor bundan dolayı eşimle bazen tartışıyoruz [...] hala bir konu üzerinden ısrarla geldiği zaman o zaman böyle kendimi şey hissediyorum daha önce bu işleri ben yapıyordum biliyorum şimdi neden müdahale etmeye çalışıyorsun şeyine geliyorum o zaman da ben

biraz geriliyorum böyle öfke patlamalarım oluyor eşime karşı [...] genelde otoritemi kabul etmişken bir anda sorgulamaya başlayınca biraz geriliyorum, o durumlar oluyor.”

Katılımcı açıklamalarında (K23A5) kendisinin kadın-erkek ayrımı yapmadığını belirtmektedir. Ev içerisinde alınan kararlarda eşiyile kendisini eşit olarak konumlandırmaktadır. Ev işlerinde kadına yardım eden erkeği modern toplumun ürettiği bir erkeklik biçimi olarak tanımlamaktadır. Kendisini de ev işlerinde sorumluluk alan kişi olarak tanımlayan katılımcı modern toplumun inşa ettiği erkek ile kendisini ilişkilendirmektedir. Ancak katılımcı ev işi yapmasını o potansiyele sahip olması şartına bağlamaktadır. Böylece, eylemi kendisi için sorumluluk alanının dışına itmektedir. Bu da teori ve pratik ayrımından doğan bir ikilem oluşturmaktadır (Edley ve Wetherell, 1999). Bununla birlikte, katılımcı oğlu ile ilişkili verilecek olan kararda en son ona sorulmasıyla daha çok erkek hissettiğini belirtmektedir. Verdiği kararları eşinin sorguladığı durumlarda ve otoritesinin sorgulandığı durumlarda ise kendisini daha az erkek hissettiğini belirtmektedir. Bu açıklamalar, katılımcının kendisini otorite konumuna işaretlediğini göstermektedir. Bir yandan kendisini feminist olarak tanımlaması, diğer yandan otorite konumu ile ilişkileneceği de teori/pratik ayrımından doğan ikilemi oluşturmaktadır. Yani katılımcıların söylemlerindeki ikilem teoride modern söylemin inşa ettiği eşitlikçi ve feminist erkek kimliği benimsediklerini belirtmeleri ancak pratikte geleneksel erkekliğin özelliklerini göstermeleri ile ilişkili olarak ortaya çıkmaktadır.

Katılımcıların konuşmalarının birbiriyle çatışan unsurlar içerdikleri görülmektedir. Toplumun sağduyusunu ve yaşayan ideolojileri oluşturan bu çatışan bilgiler (Billig ve ark., 1988) katılımcıların dünyayı anlamlandırma sırasında kullandıkları zengin bir kaynak işlevi görmektedir. Katılımcıların bu ikilemleri yönetmek için çeşitli stratejileri kullandıkları ve bu stratejilerle erkeğin öncelikli olmasını meşrulaştırmaya çalıştıkları görülmektedir. Bu nedenle, eşitlik kavramı erkeklerin söyleminde kendine yer bulsa da, eşitlik idealleriyle çatışan diğer söylemsel kaynaklarla birlikte kullanılması, eşitsizliğin sürdürülmesine hizmet etmektedir.

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇLAR VE TARTIŞMA

Bu araştırmanın temel amacı, ev içi mekân bağlamında erkeklik inşasını eleştirel olarak incelemektir. Daha önce de belirtildiği gibi günümüzde erkeklerin ev içi alandaki görünüşleri ve ev ile ilişkilenecekleri artmıştır ve bu ilişkilenecek erkek kimliğinin inşasında rol oynamaktadır. Kimlik, sosyal etkileşimlerin ve çeşitli pratiklerin gerçekleştiği mekândan bağımsız değildir (Bilgin, 2014; Dixon ve Durrheim, 2010; Hodgets ve ark., 2010; Proshansky ve ark., 1983; Twigger-Ross ve Uzzell, 1996) ve erkek olmanın anlamları da mekânla karşılıklı etkileşim sırasında inşa edilir. Bu çalışmada da mekân ve kimlik etkileşimine dayanarak, erkeklerin ev içerisindeki pratiklerinin kimlik inşalarındaki rolü incelenmiştir. Bununla ilişkili olarak, bu çalışmada erkeklerin ev içi mekânda erkek olarak kendileri ve kimlikleri hakkında nasıl konuştukları, yani bağlam olarak ev içerisinde erkekliğin nasıl icra edildiği ve konuşma sırasında erkeklik performanslarını nasıl yönettikleri incelenmiştir. Bu doğrultuda, erkeklerin evde erkek olmaya dair anlam inşaları eleştirel söylemsel psikolojinin anahtar kavramları olan açıklayıcı repertuvarlar, özne konumları ve ideolojik ikilemler çerçevesinde analiz edilmiştir. Bu bölümde ilk olarak, araştırmanın bulguları tartışılacaktır; sonrasında ise genel sonuç ve öneriler başlığı altında araştırmanın çıktıları göz önünde bulundurularak hem gelecek çalışmalar için hem de gündelik yaşam pratikleri ve politikalar üzerine birtakım önerilerde bulunulacaktır.

Araştırmanın analizi, Walton'ın (2004) çalışmasında belirttiği gibi, katılımcıların hali hazırda cinsiyetlendirilmiş olduğu varsayımına dayanmaktadır. Katılımcılara “erkek” oldukları için erişilmiştir, aynı zamanda, katılımcılar çalışmaya katılmayı kabul ettiklerinde kendilerini “erkek” olarak konumlandırmışlardır. Görüşme sırasında katılımcılar erkekliklerini icra etmişlerdir ve birer erkek olarak kendi öznelliklerini inşa etmişlerdir. Bu durum, erkekliğin icra edilmesinin temelinde biyolojik olarak erkek olmanın gerektiği yönündeki özcü bir varsayım olarak değerlendirilmemelidir. Butler'ın (1999) ifade ettiği gibi, katılımcılar “cinsiyetlendirilmiş bedenler” ile dünyaya gelmişlerdir ve çalışma bağlamı içerisinde de cinsiyetlendirilmişlerdir. Buna göre, cinsiyetlendirilmiş erkek özneler olarak

“erkeklik” ve “ev içi mekân” ilişkisine yönelik açıklamalarını nasıl yönettikleri incelenmiştir.

Erkeklerin evin mekânı ile kurdukları ilişki, bu ilişkiye yönelik kurdukları anlam inşaları ve evin anlamı ile ilişkili söylemlerindeki çeşitlilik analitik çözümleme sırasında dikkate alınmıştır. Bununla birlikte, erkeklerin evin mekânı ile ilgili açıklamaları bütün olarak değerlendirildiğinde ürettikleri anlam inşalarının tutarlılık gösterdiği görülmüştür. Katılımcıların “evin anlamı” ve “evde erkek olmak” üzerine ürettikleri anlam kuruluşları mekânın kendisi ve mekâna ilişkin aktiviteler olmak üzere iki ana başlık altında çözümlenmiştir. Mekânın kendisi başlığı altında; erkeklerin evin anlamı, evin mekânsal kullanımı ve eşyaların kullanımı hakkındaki açıklamalarına yer verilmiştir ve bu açıklamalar erkeğin rezerv alanı, evin kamusal ve erkeksi yerleşme başlıkları altında incelenmiştir.

Erkeklerin evin anlamına ilişkin söylemlerinde evin mahremiyeti sağlama (Westin, 1970) özelliğinin ön plana çıkarıldığı görülmektedir ve ev, erkeğin rezerv alanı olarak inşa edilmektedir. Toplumsal baskılardan ve kamusal hayatın yükümlülüklerinden uzaklaşma yeri olarak inşa edilen evde erkek kendisini, toplumsal normlardan uzaklaşmış, kendini belirleyebilen ve bağımsız bir birey olarak inşa etmektedir. Burada çevre psikolojisi literatürü ile uyumlu olarak mekanın ve kimliğin karşılıklı olarak birbirini inşa ettiği (Bilgin, 1990; Göregenli, 2015a; Ittelson, 1978; Stokols, 1978; Proshansky ve ark., 1983; Twigger-Ross ve Uzzell, 1996) aynı zamanda evin anlamının toplumsal cinsiyet kimliğinden bağımsız olmadığı (Madigan, Munro ve Smith, 1990) görülmektedir. Bununla birlikte, erkeklerin söylemlerindeki ev temsili otonomiye sağlayan bir mekân olarak ortaya çıkmıştır. Ev, bireyin diğerlerinin dayatmalarından bağımsız bir şekilde kendi olabildiği yerdir ve evin “otonomiyi” sağlayan mekân olması evin bir kimlik biçimi olarak inşa edilmesi ile ilişkilidir (Dovey, 1985).

Erkeklerin söylemlerinde evin anlamının mekânsal diyalektikler ile inşa edildiği görülmektedir. Katılımcıların söylemlerinde evin anlamı; kamusal alan ve ev, dışarı ve içerisi ayrımı üzerinden inşa edilmiştir. Bununla birlikte, evin diyalektiği yalnızca içerisi ve dışarı ayrımından ibaret değildir (Dovey, 1985); özgürlük ve baskı, resmi olmayan ve resmi, işten artan zaman ve iş yeri diyalektikleri de erkeklerin ürettikleri

evin anlam inşasında görülmektedir. Evin anlamı bu diyalektiklerin deneyimlenmesi ile inşa edilmektedir, bununla birlikte; ben/öteki, kimlik/toplum ve özel/kamusal karşıtlıkları kimlik yönetim sürecinde etkili olmaktadır (Dovey, 1985). Bu karşıtlıklar araştırmadaki erkeklerin söylemlerinde de üretilmiştir. Erkekler evin anlamı ile ilişkili konuşurken, ev içerisindeki kimliklerini ötekileri, toplumu ve kamusal hayatı referans alarak inşa etmişlerdir.

Erkekler ev içerisinde, kamusal alandaki kimliklerinden farklı, alternatif bir kimlik inşa etmektedirler. Bu da kimliklerin akışkan ve değişken yapısını göstermektedir, yani erkek kimliği farklı bağlamlarda farklı biçimlerde inşa edilmektedir (Edley, 2001; 2006; Wetherell ve Edley, 2014). Erkeklerin toplumsal normlardan farklılaşan alternatif kimlik inşalarındaki bağımsızlık vurgusu, baskın erkeklik ideolojisinin (Wetherell ve Edley, 2014; Seidler, 2004) ev içi alanda değişen bir formda sürdürüldüğünü göstermektedir. Böylece erkekler ev içi alanda kamusal olarak üretilen normatif erkeklik ideolojisini kendilerini inşa etmek yoluyla yeniden onaylamaktadırlar.

Erkekler aynı zamanda evin anlamını iş yerinden sonra gelen dinlenme mekânı olarak inşa etmektedirler. Bu dikotomik anlam inşasında evin rahatlama mekânı olarak temsil edildiği görülmektedir. Literatürde evin anlamına ilişkin birbiriyle çatışan görüşler bulunmaktadır. Bunlardan bazıları evin bir rahatlama mekânı olduğunu öne sürerken (örn., Dovey, 1985); bazıları ise, özellikle ikinci dalga feminist yazarlar (örn., Mallett, 2004; McDowell, 1999), evin kadınlar için bir baskı alanı olarak inşa edildiğini öne sürmektedir. Birçok kadın için ev içi görevlerin yükü nedeniyle evin anlamının baskı alanı olarak inşa edildiği literatür ile karşılaştırıldığında (Mallett, 2004; McDowell, 1999), erkeklerin söylemlerinde ortaya çıkan “dinlenme mekânı” teması, erkekliğin ev içerisinde üretici olmayan faaliyetlerle icra edildiğini (West ve Zimmerman, 1987) göstermektedir ve evde dinlenme ve rahatlama ev içi mekân ile erkeksi bir ilişkilendirme biçimidir (Pilkey ve ark., 2015). Bununla birlikte, bu söylem, ev içi üretimin ve ev işinin birincil sorumlusu olarak kadını işaretlemeyi gerektirmektedir. Erkeklerin ev işlerine ilişkin aktiviteler ile ilişkili olarak başvurdukları “yardımcı oluyorum” repertuarı da bunu desteklemektedir. Bu durum, kadının ücretli işte çalışması ya da çalışmaması durumunda değişiklik göstermemektedir. Literatürde

ücretli işte çalışan kadının deneyimlediği yükün ikiye katlandığı, ücretli işte çalışsa dahi ev işlerinden birincil sorumlu kişi olarak işaretlendiği ve bu yüzden kadınların ev deneyiminin baskı alanı olarak tanımlanmasının devam ettiği öne sürülmektedir (Mallett, 2004) ve bu durum, kadının emeğinin hem kapitalizm hem de erkekler tarafından istismar edildiği açıklamaları etrafında tartışılmaktadır (McDowell, 1999). Bunlara ek olarak, erkeklerin evin anlamına ilişkin açıklamalarında başvurdukları “otel” metaforu, kamusal alandaki ücretli işte geçirdikleri fazla zamanla ilişkili olarak ifade edilmiştir. Erkeklerin ücretli işte geçirdikleri fazla zamanı vurgulayan bu metafor, ev içerisindeki sınırlı katkılarını meşrulaştırıcı (Dixon ve Wetherell, 2004) bir işlev görmektedir.

Erkeklerin evin mekânı içerisinde genel olarak bahçe, teras, balkon vb. erkeksi alanları (Miller, 2010; Moisio ve Beruchasvili, 2014) kişiselleştirdikleri ve bu alanların ideal ev kurgularında önemli yer tuttuğu görülmektedir. Bu mekânlar kamusal alan ve özel alan arasındaki geçişliliğe izin veren, yani evi kamusal alana bağlayan mekânlardır (Sınmaz, 2018). Erkeklerin ideal ev kurgularına ilişkin söylemlerinde, geleneksel olarak kadınsılıkla ilişkilendirilen ev içi alanda erkek kimliklerini yeniden onaylayabilecekleri bir mekân arayışı dikkat çekmektedir. Kamusal alana geçişi sağlayan bu mekânların kişiselleştirilmesi ile erkekler ev içerisinde erkek kimliğini inşa edebilecekleri kendi alansallıklarını oluşturmaktadırlar (Moisio ve Beruchasvili, 2014). Evin dışarıya açılan mekânlarına ek olarak, çalışma odaları da erkeklerin kişiselleştirdikleri alanlardır. Tarihsel olarak ücretli iş erkeklik tanımları ve performansı ile ilişkilendirilmiştir ve erkek kimliği ücretli işte çalışma ile yeniden onaylanmaktadır (Brandth ve Haugen, 2005; McDowell, 2002). Connell da (2005, s. 32) erkeklik ideolojisinin kültürel işlevinin erkeği çalışmaya motive etmesi olarak tanımlamaktadır. Ücretli işte çalışmak aynı zamanda aileyi geçindirme ile ilişkili geleneksel erkeklik rolü (Gorman-Murray, 2008; Edley ve Wetherell, 1999) ile ilişkilidir. Yani, geleneksel olarak erkeklikle (ve kamusal alan ile) ilişkilendirilen ücret karşılığı çalışma performansı, kadınlıkla ilişkilendirilen ev içi mekân içerisine taşınmaktadır. Böylece erkekler ev içi alanı erkeksileştirmekte ve aynı zamanda ev içi alanda kimliklerini yeniden onaylamaktadırlar.

Kimlik inşasında eşyalar ve eşyalarla kurulan ilişkiler de önemli rol oynamaktadır. Eşyalar kişisel ve sosyal kimliklerin bir sembolüdür ve eşya ile ilişkilene biçimi kişinin kimliğini yansıtmaktadır (Bilgin, 2009; Csikszentmihalyi ve Rochberg-Halton, 1981; Dittmar, 1989; 1995; Gosling ve ark., 2005; Vinsel ve ark., 1980). Literatüre göre, kadınlar kişisel değeri olan, ilişkiselliği yansıtan ve duygusal bağ kurulan eşyalarla ilişkilene iken; erkekler daha çok işlevsel olan, kontrol sağlayan ve kullanımından zevk aldıkları eşyalarla ilişkilene iktedir (Dittmar, 1989; 1995). Buna göre, erkeklerin diğeri odaklı olmayan biçimde ve bireysel hazzı destekleyen eşyalarla ilişkilendikleri söylenebilir. Dolayısıyla erkekler, ev içerisinde erkeksi eşyalarla ilişkilene iktedir, aynı zamanda eşyalarla da erkeksi bir biçimde ilişkilene iktedir. Bu araştırmada da erkeklerin geleneksel olarak “kadınısı” olarak tanımlanan ev (Gelber, 1997) ile erkeksi bir biçimde ilişkilendikleri görülmektedir. Erkekler ev içerisinde erkek kimliklerini inşa edebilecekleri alanlar oluşturmaktadırlar. Erkekler ev içerisinde hem normatif olarak erkeksi faaliyeti simgeleyen erkeksi eşyaları (örn., mangal) kendileme hem de cinsiyetlendirilmemiş eşyalar ile (örn., koltuk) kurdukları erkeksi ilişkilene me yoluyla erkekliklerini icra etmektedirler. Geleneksel olarak erkeklikle ilişkilendirilen mangal (Matthews, 2009; Miller, 2010) erkeklerin söylemlerinde kişiselleştirilen bir eşya olarak ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, erkeklerin belirli bir oturma grubunun belirli bir noktasında konum aldıkları görülmektedir. Belirledikleri bu noktanın, mekân içerisinde hakimiyeti sağlaması ve daha geniş yer kullanımına imkan veren “yayılarak” oturmaya olanak vermesi de koltukla erkeksi bir biçimde ilişkilene meyi göstermektedir. Literatürde, bedensel bir toplumsal cinsiyet performansı olan “yayılarak” oturma (wide sitting position) erkeklikle ilişkilendirilmektedir (Vrugt ve Luyernik, 2000, s. 92) ve bu ilişkilene me biçimi erkeklerin konuşmalarında ifade edilmiştir. Erkeğin ev ile ilişkilene mesi normatif erkek idealinden farklı bir erkeklik inşası çağrışımı yapsa da ilişkilene me biçiminin normatif erkeklik idealini onaylayan bir şekilde gerçekleştiği görülmektedir. Dolayısıyla ev içerisinde görünürlüğü artan erkek, kadınsılaşıma tehdidini evi erkeksileştirme (Gelber, 1997) stratejisi ile çözmektedir ve bunu erkekliğin baskın anlamlarını muhafaza ederek gerçekleştirmektedir.

Erkekler evdeki kimliklerine ilişkin konuşurken “sorumluluk” teması etrafında açıklamalarını gerçekleştirmişlerdir. Buna göre, evin maddi ihtiyaçlarını karşılama, eşin

ve çocukların duygusal ihtiyaçlarını karşılama, karar verme, güçlü olma ve dış işlerin sorumluluğu ile ilişkili konuşarak evi sorumluluk alanı olarak tanımlayan erkekler, kendilerini “sorumlu koca/baba” rolü ile tanımlamışlardır. Erkeklerin özellikle maddi sorumluluk ile ilişkili formüle ettikleri kimlikleri geleneksel anlayıştaki aileyi geçindiren ve “ekmek kazanan” erkek kimliği (Connell, 2005; Gorman-Murray, 2008; Edley ve Wetherell, 1999) ile uyumlu olarak inşa edilmiştir. Literatürle uyumlu olarak toplumun ve dolayısıyla erkeğin kendine yüklediği birincil geçim sağlayıcı rolü, kadınların ücretli işte çalışması durumunda da değişiklik göstermemektedir (Bolak-Boratav ve ark., 2017). Evin maddi geçimini sağlama kamusal alanda ücretli işte çalışma ile ilgilidir, dolayısıyla erkekler evdeki kimliklerini iş yerindeki pratikleri üzerinden inşa etmektedirler. Bu bakımdan erkeğin ev içi alandaki kimliği, kamusal alandaki kimliği ile ilişkili olarak inşa edilmektedir.

Maddi sorumluluk temasına benzer olarak, dış işlerden sorumlu olmanın da erkeklerin kimlik inşalarında etkili olduğu görülmektedir. Kamusal alanla ilişkili olan evin ihtiyaçlarını karşılamak için alışveriş yapma, yasal işleri gerçekleştirme ve fatura ödemeye ilişkin söylemler erkeklerin “ev içi alanda” üstlendikleri görevler olarak ortaya çıkmıştır. Burada yine, ev içerisindeki kimliklerini tanımlamaya çalışırken kamusal alanla ilişkili rollerine atıf yapan erkek kimliği göze çarpmaktadır. Bununla birlikte, erkekler ev içerisindeki kimliklerini ev içi-ev dışı diyalektikleri (Dovey, 1985) üzerinden inşa ederken; ev içi işlerin sorumlusu olarak kadını işaretlemektedirler. Erkekler konuşmalarında kamusal alandaki işlerle ilgili sorumlulukları üstlenmelerini toplumun biçtiği rollere ve sosyalizasyon sürecine bağlamaktadırlar. Literatürde de toplumda erkeksi (ve kadınsı) davranışları belirleyen birtakım kuralların ve standartların olduğunu ve bu erkeksi (ve kadınsı) normların sosyalleşme ile öğrenildiği öne sürülmektedir. Buna göre, kişi kamusal veya özel hayatında erkekliğe ilişkin toplumsal beklentileri karşıladığı sürece erkeksi normlara uymuş olmaktadır (Mahalik ve ark. 2003, s. 3). Araştırmadaki bazı erkekler söylemlerinde sözü edilen sorumlulukları gerçekleştirmeyi toplum tarafından yüklenen bir görev olarak değerlendirirken; bazıları ise bu sorumlulukları yerine getirmedeki hazı vurgulamıştır. Yani, erkeklerin dış işlerle ilişkili sorumluluklarının temelinde farklı motivasyonlar yer almaktadır. Erkeklerin ailenin ihtiyaçlarını karşılama ile ilişkili dış işlerden sorumlu olmaya ilişkin

konuşmalarındaki haz vurgusu, eyleme ilişkin bireysel iradeyi öne çıkarmaktadır. Kendileri için haz verici olan şey hem ailenin ihtiyaçlarını karşılamak hem de sürecin kendisi olarak ortaya çıkmaktadır. Böylece eylem, toplumsal cinsiyet rolünün baskısından uzaklaştırılmaktadır. Bununla birlikte bireysellik ve bağımsızlık vurgusunun baskın erkeklik ideolojilerinden biri olması (Seidler, 2004; Wetherell ve Edley, 2014), bireyci özelliklerin erkeksi olması (Cuddy ve ark. 2015) ve hazzın da bireyci bir değer olması (Schwartz, 2009) bakımından değerlendirildiğinde; erkekler hem geleneksel erkeklik biçimlerinden biri olan “sağlayıcı” rolünü gerçekleştirerek hem de bunu haz zeminine oturtarak erkekliğin normatif biçimini onaylamaktadırlar ve yeniden onaylamaktadırlar.

Sorumluluk teması ile ilişkili olarak erkeklerin ev içi alanda erkek olmanın anlamını karar verme sorumluluğu ile açıkladıkları görülmüştür. Konuşma sırasında erkek olmanın anlamı öteki olarak işaretlenen kadına göre daha bağımsız olan, birtakım şeyleri kendi başına gerçekleştirebilen ve yetkin bir birey olarak inşa edilmektedir; bu bakımdan da karar vermeye daha uygun kişi olarak erkek işaretlenmektedir. Erkekler konuşmalarında bir yandan karar verme sorumluluğunun toplum tarafından yüklendiğini ifade ederken; bir yandan da karar verme yetisini erkek olmanın özü ve karakter özelliği ile ilişkilendirerek doğallaştırmaktadırlar. Yani bu söylemler “gerçekliği” temsil etmektedir ve bu anlamlandırma biçimleri de erkeği rasyonellik ile ilişkilendiren özne pozisyonlarını oluşturmaktadır (Riley ve Evans, 2017), örneğin bu temadaki karar verme yetisine sahip olan erkek özne gibi. Tarihsel olarak erkekliğin akılla ilişkilendirildiği (Lloyd, 2015) ve çeşitli pratikler ile sürdürülen karşıtlıkların gerçekliği inşa ettiği ve bu zıtlıkların doğal kategoriler olarak değerlendirildiğine (Bourdieu, 2015) ilişkin literatürle uyumlu olarak, evde erkek olmanın anlamı, kadının öteki olarak işaretlenmesi ve yetkinlik ve rasyonelliğin erkek olmanın özsel niteliği olarak değerlendirilmesiyle inşa edilmektedir. Bu söylemler ve pratiklerle geleneksel erkeklik ideolojisi sürdürülmektedir bununla birlikte, kadın-erkek eşitsizliğini oluşturan normatif sistem kendiliğindenleştirilmektedir. En temel erkeklik stereotiplerinden biri olan yetkinliğin (Abele, 2003; Abele ve Wojciszke, 2007) ve baskın erkeklik ideolojisinin temel temalarından biri olan bağımsızlığın (Wetherell ve Edley, 1999;

2014) günümüz orta/orta-üst sınıf, heteroseksüel erkeklerin kimlik inşalarında önemli rol oynadığı görülmektedir.

Sorumluluk alanı olarak tanımlanan ev içi mekânda erkeğin başlıca görevi zor işleri başarmak olarak tanımlanmıştır. Erkeklerin söylemlerinde ailevi sorumluluk unsurları olarak değerlendirilen karar verme ve ağır işleri gerçekleştirme güç ile ilişkilendirilmiştir. Karar verme ve ağır işleri gerçekleştirme gibi “zor işleri” başarmak, hem mental hem de fiziksel güce sahip olmakla ilişkilendirilmiştir ve bu niteliklere sahip olan kişi erkek olarak işaretlenmiştir. Batı literatüründe hegemonik erkeklikle ilişkilendirilen güç ve kontrol (Connell, 2005; Kimmel ve Messner, 2010) Türkiye’de gerçekleştirilen bu araştırmadaki erkek söylemlerinde de ortaya çıkmıştır. Bununla ilişkili olarak, literatürde Amerika ile Türkiye’de geleneksel erkeklik ideolojisinin benzer şekilde benimsendiği ve sürdürüldüğü belirtilmektedir (Lease ve ark., 2013). Türkiye’deki erkeklik söyleminin başlıca temalarından biri olan ailevi sorumluluk literatürde aile reisliği ile ilişkilendirilmektedir ve ev içerisinde erkekliğin bir ispatı olarak değerlendirilmektedir (Bolak-Boratav ve ark., 2017). Bu araştırmada da hegemonik erkeklikle ilişkilendirilen güç, kuvvet, zorlukların üstesinden gelme gibi (Wetherell ve Edley, 1999) özelliklerin evde erkek olmanın anlamı ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Bununla birlikte evde erkek olmanın anlamının bir geçiş aşamasında olduğu söylemsel düzeydeki ikilemlerde görülmektedir. Erkeklerin konuşmaları geleneksellik ve modernlik ideolojileri ekseninde gidip gelmektedir. Güçle ilgili konuşmalarda bir yandan kadın-erkek eşitliğine vurgu yapan erkeklerin; bir yandan da erkeklerin hem fiziksel hem de mental olarak daha güçlü olduğunu ifade etmeleri bu ideolojik ikilemleri yansıtmaktadır. Benzer şekilde, Bolak-Boratav ve arkadaşları (2017) erkeklerin evlilik ve çift ilişkisine ilişkin söylemlerinin ataerkillik ve demokratlık ekseninde gelgitler içerdiğini belirtmektedir. Söylemlerde ideolojik ikilemlerin ortaya çıkması her ne kadar geçiş aşamasında olan bir erkeklik inşasını işaret etse de, erkeklerin bu ideolojik ikilemleri yönetmek için karar vermeye ilişkin gücü biyolojikleştirme, yüzde birlik fark (Edley ve Wetherell, 1999), sorumluluk reddi (Hewitt ve Stokes, 1975) gibi stratejilere başvurmaları ev içerisinde var olan ataerkil sistemi meşrulaştırma ve ev içi alandaki eşitsizliği sürdürme işlevi görmektedir.

Erkeklerin sorumluluk ile ilgili konuşmalarındaki “duygusal ihtiyaçları karşılama” alt teması dikkat çekmektedir. Erkekler, evdeki kimliklerinin inşasına eşinin ve çocuğunun duygusal ihtiyaçlarını karşılama pratiklerini dahil etmektedirler. Bu ilişkilene biçimi literatürde belirtilen geleneksel erkekliğin sürdürülmesine hizmet eden ev içi mekanın aynı zamanda alternatif erkekliklerin inşasına imkan tanıyabileceği görüşü ile (örn., Gorman-Murray, 2008; 2012; Singleton ve Maher, 2004; Smith ve Winchester, 1998) tutarlıdır. Buna göre, Yeni Erkekler çocuklarıyla/eşleriyle ilgilenme ve onlara duygusal destek sağlama pratikleri ile geleneksel baba/koca rolünden farklılaşmaktadır (Singleton ve Maher, 2004; Smith ve Winchester, 1998; Pink, 2004). Katılımcıların bir yandan maddi ihtiyaçları karşılama ile ilişkili bir erkeklik biçimi inşa ederken, bir yandan da duygusal ihtiyaçları karşılama ile ilişkili modern erkeklik inşasını kimliklerine dahil etmektedirler. Burada yine geleneksellik ve modernlik ekseninde gidip gelen söylemler (Bolak-Boratav ve ark., 2017) olduğu görülmektedir. Buna göre, Finn ve Henwood’un (2009) araştırmasına benzer olarak erkekler hem hegemonik hem de hegemonik erkekliğin dışında kalan hibrit bir erkeklik inşa etmektedir. Bununla birlikte, bu araştırmadaki erkeklerin tamamen yeni-alternatif bir erkeklik inşa ettikleri söylenemez. Bununla ilişkili olarak, erkeklerin ev içerisindeki görevlere ilişkin söylemlerindeki “yardımcı oluyorum” repertuarı ev içi sorumluluğun büyük ölçüde kadın partnerlere yüklendiğini göstermektedir (Baxter, 2002; Dixon ve Wetherell, 2004; McMahon, 1999; Singleton ve Maher, 2004). Bununla uyumlu olarak, Singleton ve Maher de (2004) ev içi mekânda erkeklerin değiştikleri tek alanın ebeveynlik biçimi olduğunu belirtmektedir.

Dixon ve Wetherell de (2004) erkeklerin çocukların bakımına katkıda bulunma ile ilişkili söylemlerinin, kendilerini geleneksel erkeklikten farklılaştıran retorik bir avantaj sağladığını öne sürmektedir. Literatürde her ne kadar ideolojik gelgitlerin geçiş aşamasında olan bir erkeklik inşasını işaret ettiği öne sürülse de (Bolak-Boratav ve ark., 2017) katılımcıların bu ideolojik gelgitleri geleneksel erkeklik söylemleri ile çözmeye çalışmaları (örn., rasyonalite, temel geçim sağlayıcı rolü, eşini rahat ettirme vb.) geleneksel erkekliğin sürdürme çabası olarak değerlendirilmektedir. Bununla ilişkili olarak, Segal da (2007) Yeni Baba inşasının ataerkinin ve erkeksi kontrolün yeniden onaylanmasındaki rolünü vurgulamıştır.

Yukarıda, sorumluluklar temasındaki repertuvarlara ilişkin değerlendirmelerde değinilen “yardımcı oluyorum” repertuvarı erkeklerin, kadın ücretli işte çalışsa da çalışmasa da, ev ile ilişkilenmelerinde sıklıkla dile getirilmiştir ve erkekler eşitlikçi bir söyleme sahip olsalar da evdeki kimliklerini “yardımcı erkek” olarak inşa etmişlerdir. Singleton ve Maher de (2004) yaptıkları araştırmada benzer şekilde erkeklerin eşitlikçi bir söylem kullandıklarını bununla birlikte ev içerisindeki kimliklerini “uyumlu yardımcıları” olarak inşa ettiklerini belirtmiştir. Türkiye’de de evlilik ve eşle ilişkide erkeklik inşasına yönelik kapsamlı bir araştırma yapan Bolak-Boratav ve arkadaşlarının (2017) nitel araştırma bulguları ev işlerinin kadınsı olarak değerlendirildiğini ve erkeklerin ev işlerine “yardımcı” olarak katıldıklarını göstermektedir. Yardımcı olma repertuvarının kullanımı kendiliğinden ev içi görevlerin birincil sorumlusu olarak kadını işaretlemektedir. Böylece erkekler ev içerisinde geleneksel erkekliği yeniden icra etmektedir. Ancak erkeklerin modern ideali bozmamak ve ev işine sınırlı katkılarını meşrulaştırmak için konuşmalarında çeşitli stratejilere başvurdukları görülmüştür. Erkekler ev işlerine dahil olduklarını belirterek kendilerini eşitlikçi ideali benimseyen modern erkek olarak sunmaktadırlar ancak ev işlerine sınırlı katkılarını pratikte beceriksiz oldukları ifade ederek meşrulaştırmaktadırlar (Edley ve Wetherell, 1999). Benzer söylemler Bolak-Boratav ve arkadaşlarının (2017) araştırmasında da ortaya çıkmıştır. Erkekler beceriksizliğe yönelik atıfları ile ev işlerine dahil olabilecekleri sınırlı alanlar inşa etmektedirler. Bununla birlikte, erkekler açıklamalarında ev işlerini sıkıcı bulduklarını ifade eden erkekler “doğal (erkeksi) kaçınma” (Dixon ve Wetherell, 2004) stratejisi ile ev içi görevlerdeki sınırlı katkılarını meşrulaştırmaya çalışmaktadırlar. Yine ücretli işteki katkılarını vurgulama ve ev işlerine ayıracak zamanları olmadığına yönelik açıklamalara başvurma, maço erkeği karşılaştırma referansı olarak kullanarak kendilerini bu kategoriden farklılaştırma gibi retoriksel stratejilerle bunu meşrulaştırmaya çalışmaktadırlar.

Bununla birlikte, erkeklerin ev işlerine erkeksi bir biçimde “yardımcı oldukları” da görülmektedir. Erkekler ev işine ilişkin konuşmalarda erkek olmakla ilişkili birtakım fiziksel özelliklere atıfta bulunarak ev işlerini erkeksi bir şekilde yerine getirmektedirler. Böylece erkekler geleneksel olarak kadınsı olarak kodlanan ev işleri ile erkeksi bir biçimde ilişkilenmektedir ve ev içi alanda erkekliklerini yeniden icra

etmektedirler. Literatürde erkeklerin ev içi görevler ile erkeksi bir biçimde ilişkilendirmelerinin bir hegemonik erkeklik biçimi olduğunu öne süren Özbay ve Baliç'in (2004) değerlendirmesine uygun olarak, burada da erkeklerin hegemonik erkeklikle ilişkilendirilen geleneksel erkekliği icra ettikleri görülmektedir. Böylece erkekler ev içerisinde gerçekleştirdikleri bu erkeksi işlerle bir yandan kadınsılaşma tehdidini bertaraf etmekte, diğer yandan ise ev işlerine katılmadıkları iddialarını geçiştirmektedirler. Bununla birlikte, erkeklerin belirli ev işlerine dahil olmaları eşlerinin talepleri ve yönlendirmeleri doğrultusunda gerçekleşmektedir. Bu da erkeklerin ev içinin işleyişine ilişkin herhangi bir zihinsel yük taşımadıklarını ve kadının ev işlerinden birincil sorumlu kişi olarak işaretlendiğini göstermektedir. Bu sonuçlar literatürdeki ev içi sorumluluğun büyük ölçüde kadın partnerlere yüklendiğine ilişkin bulguları (Baxter, 2002; Bolak-Boratav ve ark., 2017; Dixon ve Wetherell, 2004; McMahon, 1999; Singleton ve Maher, 2004) desteklemektedir.

Erkeklerin ev içerisinde en çok dahil oldukları görevler “erkek görevleri” olarak tanımlanmış olan tamirat-tadilat ve çeşitli üretici tüketim aktiviteleri olarak ortaya çıkmıştır (Bolak-Boratav ve ark., 2017; Moisio ve ark., 2013). Hatta bazı erkekler bu faaliyetlerde bulunmanın kendilerini daha çok erkek hissettirdiğini ifade etmişlerdir. Erkeklerin bir kısmı hobi olarak bu erkeksi aktiviteler ile ilişkililirken, bir kısmı ise sorumluluk olarak bu faaliyetlerle ilişkilendirilmektedir. Örneğin şarap yapmak veya marangozluk faaliyetlerinde bulunmak gibi aktiviteler haz temelli iken; priz onarmak veya ampul takmak sorumluluk temelli olarak gerçekleştirilmektedir. Eylemi haz zemininde tanımlayan erkekler, üretici faaliyetlerle diğeri odaklı olmayan “erkeksi” bir biçimde (Dittmar, 1989; 1995) ilişkilendirilmektedirler. Daha önce ev içi sorumluluklarla ilgili bölümde de belirtildiği üzere haz bireyci bir değerdir (Schwartz, 2009) ve bireyci özellikler de erkeklikle ilişkilendirilmektedir (Cuddy ve ark. 2015). Sorumluluk olarak gerçekleştirilen tamirat-tadilat işleri ise aile ile ilgilenme görevi üzerinden gerçekleşmektedir (Cox, 2013) ve böylece erkekler geleneksel erkeklik biçimlerinden biri olan “sağlayıcı” rolünü gerçekleştirmektedir (Moisio ve ark. 2013). Yani üretici tüketim faaliyetleriyle uğraşmak da, evin ihtiyaçlarını karşılamak için birtakım tamirat işleriyle ilgilenmek de ev içi mekânda erkeksi bir aktivite olarak ortaya çıkmaktadır. Başka bir deyişle üretici tüketim faaliyetleri aracılığıyla erkekler kadınsı olarak

tanımlanan ev içi mekânda erkekliklerini icra etmektedirler. Bununla uyumlu olarak, Gelber (1997) evde birtakım üretici tüketim faaliyetleriyle ilişkilenen erkeklerin sözü edilen bu faaliyet alanlarını kendilerine özgü alanlar haline getirerek (erkek işi gibi) ev içi mekânda erkeklilerini icra ettiklerini belirtmektedir. Böylece erkekler kadınsı olarak tanımlanan ev içi mekânda sözü edilen bu faaliyetlerle ilişkilenererek erkek kimliklerini yeniden onaylamaktadır (Matthews, 2009 ve Miller, 2010) ve birtakım sembolik objelerle erkekliklerini yeniden “sağlamlaştırmaktadırlar” (Kimmel, 1994, s.7). Benzer olarak, Bolak-Boratav ve arkadaşları (2017) Türkiye’de erkek olmak üzerine yaptıkları nicel araştırmanın bulgularında, evli erkeklerin çoğunluğunun erkek görevleri olarak tanımlanan tamirat işleri ile ilişkilendiklerini, bu işlerin dışındaki görevlere dahil olmadıklarını ve bu sonuçların 1980’lerde yapılan bir araştırma ile tutarlılık göstermesinin düşündürücü olduğunu belirtmişlerdir. Araştırmacılar tarafından toplumsal cinsiyet eşitliği çerçevesinde değerlendirilen ve düşündürücü olarak nitelendirilen bu durum, erkeklerin ev içi alanda geleneksel kimliklerini sürdürebilecekleri sığınak sağlama işlevi görmektedir. Erkeklik normlarına uyma teorisi çerçevesinde değerlendirildiğinde (Mahalik ve ark. 2003), erkeklerin ev içerisinde “sağlayıcı” rolünü gerçekleştirerek özel hayatlarında erkekliğe ilişkin toplumsal beklentileri karşılamaya çalıştıkları görülmektedir. Bununla birlikte, haz temelli üretici tüketim faaliyetlerinde bulunmak da erkeklik ile ilişkilendirildiğinden, bu da baskın olan erkeksi normlara uyma biçimi olarak değerlendirilmektedir.

Erkeklerin kadınsı olarak kodlanan mutfakla ilişkilennemelerinin de erkeksi bir şekilde gerçekleştirildiği görülmektedir. Erkeklerin mutfakla ilişkililmesi genel olarak yemek yapma eylemi üzerinden gerçekleşmektedir ve eylemin gerçekleştirilmesinin temel motivasyonu sorumluluk duygusundan ziyade haz odaklıdır. Literatürle uyumlu olarak erkeklerin mutfakla ilişkilennemelerinin ailenin ihtiyacını karşılamaktan yani diğeri odaklı olmaktan ziyade, bir hobi olarak yani bireyci bir haz anlayışı ile gerçekleştirdikleri görülmektedir (Meah ve Jackson, 2013; Roos ve ark., 2001). Erkeklerin haz motivasyonu ile yemek yapmaları, sorumluluk temelinde yemek yapan öznenin kim olduğunu sorgulatmaktadır, bu da heteroseksüel çekirdek aile bağlamında kadının işaretlenmesini gerektirmektedir. Buna göre erkeklerin yemek yapması boş zaman aktivitesi veya bir rekabet olarak gerçekleştirilirken, kadınların yemek yapması

ev içi iş olarak sürdürülmektedir (Swenson, 2009). Bu bakımdan erkeklerin mutfakla ilişkilendirilmesi ve yemek yapması, Liu'nun (2017) makalesinde öne sürdüğünün aksine, ev içi mekânda bir demokratikleşme anlamına gelmemektedir. Her ne kadar erkeklerin mutfakta görünürlükleri artsa da, kadının yemek yapma işinden birincil olarak sorumlu tutulması eşitsizliği sürdürmektedir. Bu durum, erkeklerin “yardımcı oluyorum” repertuvarında da açıkça görülmektedir. Bu söylem ile erkekler hem genel olarak ev işine hem de yemek yapmaya ilişkin konuşmalarında kendilerini “yardımcı kişi” olarak konumlandırmaktadır ve yemek yapmaktan (ve ev içi mekânda gerçekleştirilen diğer işlerden) sorumlu kişi olarak kadını işaretlemektedirler. Katılımcıların bu söylemlerine “yardımcı oluyorum” repertuvarındaki beceriksiz olduklarına dair kendilerine yönelik atıfları eşlik etmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi erkekler beceriksizliğe yönelik atıfları ile ev işlerine dahil olabilecekleri sınırlı alanlar inşa etmektedir ve bu durumu meşrulaştırmaktadırlar (Edley ve Wetherell, 1999).

Erkeklerin “hobi” olarak yaptıkları yemeklerin de yine tarihsel olarak erkeklikle ilişkilendirilen et, balık türü yiyecekler olduğu görülmektedir. Literatürde yeme pratiklerinin erkeklerin geleneksel erkekliği onaylamasında rolü olduğu belirtilmektedir (Roos ve ark., 2001) ve et erkeklikle ilişkilendirilmektedir (Adams, 2013; Jensen ve Holm, 1999; Matthews, 2009; Rozin ve ark., 2012; Sobal, 2005). Et ve erkeklik ilişkisinin feminist kritiğini yapan Adams (2013) bunun rastlantısal bir ilişki olmadığını, et tüketiminin erkek olmak ve güç ile bağlantılı olmasından doğan bir patriyarka biçimi olduğunu öne sürmektedir. Bununla birlikte, psikoloji literatüründe yapılan araştırmalar da et yeme ve erkeklik ilişkisini göstermektedir. Bununla ilgili olarak, et yiyen kişilerin erkekliğe değer verdikleri, sosyal eşitsizlik ve hiyerarşiyi onayladıkları belirtilmektedir (Loughnan, Bastian ve Haslam 2014). Rothberger (2013), kadınlara kıyasla erkeklerin et yemeyi daha pişmanlık içermeyen yollarla benimsediklerini, daha meşrulaştırıcı stratejiler kullandıklarını ve daha çok et tükettiklerini belirtmektedir. Vejetaryen diyetin baskın, güçlü, dayanıklı ve sert olmakla ilişkilendirilen hegemonik erkekliği ihlal ettiğini öne sürmektedir. Benzer olarak, Ruby ve Heine da (2011) “Kanada’da liberal bir üniversitede” yaptıkları araştırmalarında, vejetaryen erkeklerin hepçil erkeklere oranla daha az erkeksi olarak algılandığını bulgulamıştır. Çünkü gücü, statüyü ve erkekliği simgeleyen etten kaçınmak, daha az erkeksi algılanmaya yol açmaktadır. Kimmel da

(1996; akt. Rothberger, 2013) et yemeyi erkekliği yeniden onaylama biçimi olarak değerlendirmektedir. Özetle, et yemek, gerçek bir erkek olmaya ilişkin toplumsal beklentilerle ilişkilidir (Rothberger, 2013).

Erkeğin kadınsı olan mutfakla ilişkileneşinin et yemekleri yapma pratiği ile gerçekleştirilmesi, erkeğin, kadınsı olarak tanımlanan mutfakta (mutfakla ilişkileneşmeyen erkek özne konumuna karşı) alternatif bir erkeklik inşa etmesini mümkün kılmaktadır. Ancak Riley ve Evans'ın (2017) belirttiği gibi, alternatif anlamlandırma biçimleri kimi zaman hegemonik erkeklikle uyumludur, bu nedenle "alternatif" kelimesi hegemonik erkeklikle çatışan bir çağrışım oluşturmamalıdır. Burada, mutfakla ilişkilenen ancak bu ilişkileneşmeyi erkekliğin baskın anlamlarını muhafaza ederek gerçekleştirilen bir erkeklikten söz edilmektedir. Bu yüzden erkeklerin, mutfakla ilişkileneşerek, mutfakla ilişkileneşmeyen erkeklik karşısında alternatif bir erkeklik inşa ettiği, ancak bunu erkekliğin baskın anlamlarını da kimliğine dahil ederek gerçekleştirdiği görülmektedir. Etin, ilkel erkeklik performansı olan "avcı erkek" kimliğinin yeniden belirmesindeki rolü (Calvert, 2014) ve et yemeği yapma ile kamusal alandaki avcı erkekliğin ev içi alana taşınmasına (Matthews, 2009) ilişkin literatürle uyumlu olarak, erkekler kimliklerini kamusal mekân erkekliğini ev içi mekâna taşıyarak inşa etmektedir. Bununla birlikte erkekler başkaları varken yemek yapmayı tercih ettiklerini ve yaptıkları yemeğin diğerleri tarafından beğenilmesinin kendileri için önemini vurgulamışlardır. Erkeklerin, kadınsı olarak kodlanan mutfakla erkeksi bir biçimde ilişkileneşmeleri bu alanda hem kendilerine hem de diğerlerine erkekliğini yeniden ispat etmelerini sağlamaktadır. Böylece mutfak, erkekliği zayıflatan bir mekân olmaktan çıkarak, erkekliğin yeniden onaylandığı bir mekâna dönüşmektedir. Literatürdeki, erkeklerin, evin erkek kimliğini zayıflatan feminen görüntüsünü ortadan kaldırmak için evde kendi alansallıklarını oluşturarak erkekliklerini icra ettikleri (Gelber, 1997) ve ev içerisinde erkeklikle ilişkilendirilen aktivitelerle uğraşarak erkek kimliklerini onayladıkları (Matthews, 2009; Miller, 2010) bulgularıyla uyumlu olarak burada da erkeklerin kadınsı olarak tanımlanan mutfaklı erkeksi aktivitelerle erkek kimliklerini onaylay(t)abilecekleri bir mekân haline getirdikleri görülmektedir. Bu çözümlemeler, psikoloji, sosyoloji ve coğrafya gibi çeşitli sosyal bilimlerdeki mekanın ve kimliğin karşılıklı olarak birbirini inşa ettiğine ilişkin literatürü desteklemektedir

(Bilgin, 1990; Blunt ve Dowling, 2006; Göregenli, 2015a; Gorman-Murray, 2008; Ittelson, 1978; Stokols, 1978; Proshansky ve ark., 1983; Twigger-Ross ve Uzzell, 1996; Wise, 2000). Bununla birlikte, erkekliğin diğerlerinin değerlendirmelerine bağlı olduğu (Vandello ve ark. 2008) ve sosyal onay gerektirdiğine (Kimmel, 1994) ilişkin literatürle de uyumludur.

Erkeklerin ev içerisinde erkek olmanın anlamı ve en çok/az erkek hissettikleri durumlar üzerine konuşmaları erkek olmaya dair tanım arayışlarını beraberinde getirmiştir. Erkeklerin erkek olmakla ilişkili sosyal kimliklerine dair konuşmalarında erkek olmaya dair anlamların erkek olmayan bir öteki olarak kadının, toplumdaki geleneksel erkeğin ve öznesi somut bir kişi olmayan diğer erkeklerin işaretlenmesiyle inşa edildiği görülmektedir. Literatürde de belirtildiği gibi kimlikler öteki üzerinden inşa edilmekte ve insanlar kimliklerini diğerlerinden farklılıkları vurgularayak inşa etmektedirler (Bilgin, 2014). Erkekler ev içi alanda kimliklerini tanımlarken “toplumun tanımladığı geleneksel erkeği” öteki olarak işaretleyip, kendilerini geleneksel erkeklikle ilişkilendirilen özelliklerden farklılaştırmışlardır. Ancak kadını öteki olarak işaretledikleri durumlarda, geleneksel erkekliğin baskın anlamlarıyla ilişkilendirilen özellikleri (örn., otorite, bağımsızlık, rasyonellik vb.) kendi erkek kimlik tanımlarına dahil ettikleri görülmektedir. Erkekler bir yandan modern değerlere uyma çabası ile geleneksel erkekliği reddederken, bir yandan da geleneksel erkeklik ile ilişkilendirilen özellikleri sürdürmektedir. Bu bakımdan erkeklerin kimlik inşalarında modernlik/geleneksellik ekseninde “gelgitler” yaşadıkları açıkça görülmektedir (Bolak-Boratav ve ark., 2017). Erkeklerin kimliklerindeki bu “gelgitler” konuşma sırasında kendilerine retoriksel esneklik sağlamaktadır. Şöyle ki, tek bir erkeklik biçimi ile ilişkilenecek, kendilerine birtakım yaptırımları da beraberinde getireceğinden (Aygül, 2013), erkekler konumlarında esneklik kazanmak amacıyla konuşmaları sırasında hem geleneksel hem de modern değerlerle uyuşan tanımlamaları kimliklerine dahil etmektedirler. Benzer olarak, Aygül’ün (2013) Eskişehir’de yaşayan erkeklerle gerçekleştirdiği görüşmeler sonucunda da erkeklerin erkek olmanın anlamına ilişkin tek bir tanımlama yapmaktan kaçındıkları ve konumlarında esneklik kazanmak için bu tür bir tanımlama yapmayı reddettikleri ortaya çıkmıştır.

Erkeklerin bir yandan geleneksel erkekliği öteki olarak konumlandırırken diğer yandan geleneksel erkeklikle ilişkilendirilen güçlü olmak, karar verici konumda olmak, otorite olmak gibi özellikleri kendi kimliklerine dahil etmektedirler. Bunu gerçekleştirebilmek için bu özellikleri erkek olmanın özüne atfettikleri görülmektedir, bu durumda da öteki olarak kadını işaretlemektedirler. Bu özelliklerin erkek oldukları için kendi içlerinden gelen özellikler olduğunu belirterek ve kendilerini toplumdaki erkeğin dışında konumlandırarak eşitlikçi ve modern söylem içerisinden konuşmalarına devam etmeyi mümkün kılmaktadırlar. Bununla birlikte, karşılaştırma referansı olarak somut bir kişi seçmek yerine, “toplumun tanımladığı erkek” veya “evde hiçbir şey yapmayan erkek” gibi öznesi belirsiz -gerçek dünyada somut bir karşılığı olmayan- bir üye seçerek (Gager, 1998) kendilerine yönelik olabilecek itirazları engelleyecek olan retoriksel avantajı sağlamaktadırlar (Dixon ve Wetherell, 2004). Yani erkekler, bu strateji ile ev içerisinde kadınlardan daha az iş yapmalarına yönelik bilişsel tutarsızlıklarını azaltmaktadır (Gager, 1998), ayrıca kendilerini “hiçbir şey yapmayan erkeğin” veya geleneksel erkekliğin karşısında konumlandırabilmektedirler.

Erkekler evde erkek olmanın anlamı üzerine konuşurken öteki olarak işaretleri kişiler konuşma sırasında sürekli değişmektedir. Buna bağlı olarak erkekler kendilerini farklı farklı erkeklik biçimleri ile tanımlayabilmektedirler. Bu retoriksel esneklik erkeklerin kendilerini aynı anda hem feminist hem de otorite olarak veya hem eşitlikçi hem de karar verici olarak konumlandırmalarını mümkün kılmaktadır. Buna benzer olarak Aygöl (2013) de araştırmasında baskı gören erkek (askere gitmek, iyi bir kariyere sahip olmak, evlenmek gibi toplumsal baskılara uğrayan erkek) ve rahat erkek (istediği saatte dışarıda olabilen, özgür erkek) olmak üzere birbiriyle çatışan özne pozisyonlarından bahsetmektedir. Bu sonuçlar bir toplumda çoklu erkekliklerin (Connell, 2005) ve çatışan erkekliklerin (Wetherell ve Edley, 1997) olduğunu öne süren literatürle uyumludur. Görüldüğü gibi erkekliğin birden çok anlamı bulunmaktadır ve bu çoklu erkeklik biçimleri içerisinde aynı erkekler konuşma sırasında geçişler yapabilmektedir. Yani, aynı söylem nesnesine (erkek olmak) yönelik oluşturulan bu çatışan temsiller erkekler için farklı özne pozisyonlarını mümkün kılmıştır (Budds ve ark., 2017) ve bu çatışan söylemlerin oluşturdukları alternatif özne konumları herhangi bir zamanda birey için erişilebilir hale gelebilmektedir (Willig, 2008b).

Erkekler, evdeki kimlikleri ve ev ile ilişkili iş bölümüne ilişkin konuşmalarını genel olarak kadın-erkek eşittir/eşit değildir ikilemi temelinde gerçekleştirmişlerdir. Erkekler bir yandan kadının ve erkeğin eşit olduğuna yönelik açıklamalarda bulunurken, bir yandan da kaçınılmaz olan bir eşitsizlikten bahsetmişlerdir. Bu, söylemin ikilem içeren ve çatışan doğasına işaret etmektedir. Erkek olmanın anlamı, çeşitli çatışan biçimlerde inşa edilmektedir. Bu ideolojik ikilem, teoride kadın ve erkeğin eşit olduğu ancak pratikte böyle bir eşitliğin mümkün olmadığı ile ilişkili olarak Edley ve Wetherell'in öne sürdüğü (1999) teori/pratik ayrımı stratejisi ile oldukça benzerlik göstermektedir. Bununla birlikte, erkeklerin konuşmalarında ortaya çıkan bu kadın-erkek eşittir/eşit değildir ikilemi, erkeklerin konuşma akışı içerisinde modern erkek ve geleneksel ideali sürdüren erkek olmak üzere çatışan iki farklı özne pozisyonuna geçişler yapmalarına izin vermiştir. Buna bağlı olarak, erkeğin konumu değiştikçe kadının da konumu değişiklik göstermiştir.

İdeolojik ikilemler dünyayı anlamlandırma biçimlerimizin çatışan doğasına işaret eder (Billig ve ark., 1988). Buna göre, herhangi bir olguyu veya nesneyi anlamlandırma biçimi birden fazladır ve bu anlamlandırma biçimleri kimi zaman birbiriyle çatışır. İdeolojik ikilemler, kültürel idealler arasında bir çatışma yaşandığını göstermektedir. Erkek olmanın anlamı “erkeklerin kendilerini bu ideolojik sahada nerede konumlandıkları ve bu konumu nasıl meşrulaştırdıklarına bağlıdır” (Edley ve Wetherell, 1999, s. 186). Burada da ikilemin yönetildiği stratejiler önem kazanmaktadır. Erkeklerin bu ikilemleri yönetmek için birtakım özellikleri (karar verme, güçlü olma, beceriksizlik vb.) erkek olmanın yapısına atfettikleri, teori/pratik ayrımı yaptıkları, yüzde birlik fark (“bir tık”) ile erkeğin öncelikli olmasını meşrulaştırdıkları ve sorumluluk reddi stratejisine başvurdıkları görülmektedir. Böylece erkeklerin modernlik-geleneksellik eksenindeki ideolojik ikilemleri en sonunda kimliklerini geleneksel erkeklik ile ilişkilendirerek yönettikleri görülmektedir. Literatürde bununla ilgili olarak Edley ve Wetherell'in (1999) araştırmasında da erkeklerin erkek olmaya ilişkin kurdukları anlama biçimlerindeki ikilemleri yönetmek için benzer stratejiler kullandıkları görülmektedir. Örneğin, araştırmadaki erkekler, çocuk bakımında annenin de babanın da eşit sorumluluğu olduğunu söyleyip, kadınların fiziksel olarak çocuk bakımına daha uygun olduğunu belirterek teoride eşitlikçi ideali bozmadan pratikte

bunun gerçekçi olmadığını öne sürmektedirler. Sözü edilen bu araştırmada da ortaya çıkan ideolojik ikilem toplumsal cinsiyet ilişkilerindeki eşitsizlik/eşitlik temelinde gerçekleşmiştir. Benzer durum Edley'nin (2001) araştırmasında da söz konusudur. Aygöl'ün (2013) araştırmasında da erkek olmanın anlamına ilişkin açıklamalardaki ikilemlerin kadın-erkek eşitliği/eşitsizliği temelinde ortaya çıktığı görülmektedir.

Kadın-erkek eşittir/eşit değildir ideolojik ikileminde görüldüğü gibi “eşitlik kavramı erkeklerin lügatında yer alsa da, kavramın diğer söylemsel kaynaklarla birlikte kullanılması eşitsizliği sürdüren ideolojik ikilemleri inşa etmektedir” (Dixon ve Wetherell, 2004, s. 176). Örneğin, erkekler “bir erkeğin yapabileceği her şeyi bir kadının da yapabileceğini düşünüyorum”, “kadın-erkek eşittir”, “eşit şartlardayız”, “bir kural koyulacaksa eşimle beraber karar veririz” gibi karşılıklılık ve ortaklık gibi eşitlikle ilişkili paylaşılan anlamları kullanmaktadırlar, ancak eşitliğin olmadığı bir ilişki sürdürmektedirler. Literatürde bununla ilişkili olarak Knudson-Martin ve Mahoney'nin (1998) 12 eşitlikçi heteroseksüel çiftle derinlemesine görüşmeler yaptıkları araştırmada, ilişkide karşılıklılık (‘ver ve al’ konuşması) ve karşılıklı anlaşarak karar verme (‘partnership’ konuşması) gibi eşitlik konuşmalarının bir “eşitlik miti” inşa ettiğini ve bu eşitlik mitinin eşitsizliği rasyonelleştirme, yeteneklerdeki farklılıkları vurgulama, mizah gibi stratejilerle yönetildiğini belirtmektedir. Sonuç olarak, sözü edilen bu paylaşılan anlamlar eşitsizliklerin sürdürülmesine hizmet etmektedir.

Refleksivite

Niteliksel paradigma ile gerçekleştirilen araştırmalarda araştırmacının konusunun, metodolojik yaklaşımının ve verilerin çözümlenmesi sürecinin araştırmacının kişisel deneyimlerinden bağımsız olmadığı vurgulanır. Son zamanlarda niteliksel yöntemlerle gerçekleştirilen psikoloji araştırmalarında refleksivite bölümü yazmak araştırmacının önemli bir parçası haline gelmiştir. Refleksif olabilmek, araştırmacının kendi konumu ve öznelliğinin araştırma sürecini nasıl etkilediğine dair farkındalık sahibi olmasını gerektirmektedir. Refleksivite en genel tanımı ile araştırma sürecindeki etkileşimi ve öznelliği ifade etmektedir (Zienkowski, 2017). Refleksif değerlendirme araştırma sırasında araştırmacının yani benim katılımcılarla, metinle ve araştırma ile ilişkimdeki rolümü incelememi gerektirir, yani bir bakıma bu süreç içerisinde kendi kendimin

araştırma nesnesi olmak durumundayım (Lazard ve McAvoy, 2017). Araştırmacı olarak benim toplumsal cinsiyetim, inançlarım, teorik duruşum, politik duruşum ve kendimi konumlandırma biçimlerim araştırma sürecini etkilemektedir (Berger, 2015). Araştırmacının metodolojik ilişkilene biçimi de araştırma sürecini etkileyen epistemolojik refleksivite biçimlerinden biridir (Willig, 2013). Bu tez çalışması da refleksivite olarak adlandırılan bu süreçten bağımsız değildir. Bu araştırmada kişisel ilgi ve motivasyonumun araştırmanın bir parçası olduğunu düşünmekteyim. Bu nedenle ilk olarak neden ev içi mekânda erkeklik inşası çalışmak istediğimi açıklayacağım.

Geleneksel sayılabilecek bir aile içerisinde yetişmem, çocukluğum süresince ev içi mekânda “kız çocuk” olarak benden beklenenler, kamusal alana çıkışının sınırlandırılması ve abimin bu beklentiler ve sınırlandırmalardan bağımsız olması gibi deneyimlerim, kadının ve erkeğin ev içi mekân ve kamusal mekândaki sınırlılıklarını, özgürlüklerini ve deneyimlerini sorgulamam konusunda yönlendirici olmuştur. Bununla birlikte, babamın evdeki sınırlı görünümü ama buna rağmen evin her köşesinde hissettirdiği hâkimiyetinin de etkisi olduğunu söylemeliyim.

Doktora eğitimim süresince tanıştığım ve arkadaş olduğum evli-bekâr kadın arkadaşlarımla günlük konuşmalarımız içerisinde ev içi işlerin baskısı, evde yapılması gereken şeyler ile ilgili ilk adımı kadının atması, erkeklerin evde neyin nerede olduğuna dair fikirlerinin olmaması gibi deneyimleri paylaşmamız da konuya olan ilgimi pekiştirmişti. Çünkü sözünü ettiğim bu kadınların hepsi araştırma görevlisi olarak çalışmaktaydı yani ücretli bir işe sahiptiler, aynı zamanda ilgilenmeleri gereken eğitim süreçleri vardı. Bununla birlikte ev içerisinde yapılması gereken birçok işle birincil olarak da kendileri ilgileniyordu. Doktora eğitimimin bir parçası olan ders aşamasında Çevre Psikolojisi ile tanışmam da toplumsal cinsiyet ve mekân ilişkisi üzerine okumalar yapmamda etkili olmuştur. Tüm bunlara bağlı olarak, “erkek evin neresinde?” sorusu tezimde çalıştığım konunun çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Erkeklerin ev içi mekândaki kimlik inşasını söylemsel olarak incelemek, geçmiş deneyimlerimle ilişkili olarak, araştırma sürecinde “benim” öteki konumunda olduğum bir süreçti: heteroseksüel ilişkilerde ya da baba-kız çocuk ilişkisinde evdeki erkeğin karşısında konumlanan özne. Bununla birlikte, bu süreçte erkek katılımcılarla görüşme gerçekleştirdiğim için, onların gözünde de kadın araştırmacı olarak konumlandırıldım.

Eleştirel söylemsel psikoloji çalışmalarında veri hiçbir zaman sadece katılımcıya ait değildir, veri havuzu araştırmacı ve katılımcılar arasındaki etkileşim sırasında ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle hem benim kendimi konumlandırma biçimim, hem de katılımcıların beni konumlandırma biçimi araştırma sürecini etkiledi. Örneğin, ev içi mekân pratiklerinden biri olan cinsellik yalnızca iki katılımcı tarafından yüzeysel bir şekilde dile getirilmiştir. Bu iki katılımcı da ortak arkadaşlarımız sayesinde ulaştığım katılımcılardı. En çok erkek hissettikleri zaman ile ilişkili olarak “yatak odası” cevabını veren katılımcılar, cevaplarını açmak istediğimde konuşmayı sonlandırdılar. Bu nedenle başka sorulara geçiş yapmak durumunda kaldım. Homososyal ortamlarda erkeklik ispatı işlevi gören cinsellik hakkında konuşmak (Kehily, 2001) yabancı ancak aynı zamanda tanıdık olan bir kadın ile konuşulamamıştır. Bununla birlikte, katılımcılar genel olarak çevremdeki insanların arkadaşları veya arkadaşlarının arkadaşları olduğu için benlik sunumu kaygısı yaşadıklarını da düşünüyorum.

Analiz için eleştirel söylemsel psikoloji yaklaşımını seçmem de kişisel ilgi ve motivasyonumla ilişkilidir. Yaptığım görüşmeler sırasında erkeklerin kendileri hakkında düşündüklerini ve kendilerini sorguladıklarını gördüm. Kimi zaman da kimi zaman ben katılımcıların kendi kendilerini sorgulamasını sağladım. Araştırmacı olarak aldığım feminist pozisyon, erkeklerin konuşmaları sırasında bu sorgulamaları yaptırmamda etkili oldu. Katılımcılarda duygusal, bilişsel ya da davranışsal düzeyde herhangi bir değişiklik olup olmadığını söyleyemem ancak bu 27 erkeğin anlık bile olsa “erkeklik” ve “toplumsal cinsiyet eşitliği” konusunu sorgulamasının ve düşünmesinin oldukça önemli olduğunu düşünüyorum. Bununla birlikte, anlam inşaları üzerinde çalışmanın feminist politikalar üretmede işlevsel olduğunu düşünmem de eleştirel söylemsel psikoloji yaklaşımını seçmemde etkili oldu. İnşa edilen şey değişebilir, dönüşebilir. Bu nedenle alternatif anlam inşalarını oluşturma bakımından eleştirel söylemsel psikoloji yaklaşımı ile herhangi politik bir olgunun anlam inşalarını ortaya çıkarmanın önemli olduğunu düşünüyorum. Son olarak, tez yazım süreci boyunca edilgen dil kullandığımı fark ettim. Tez yazarken bunun daha doğru olduğunu düşündüm, çünkü toplam 13 yıllık lisans ve lisansüstü eğitimim süresince niceliksel paradigmanın hakim olduğu bir öğrenim sürecinden geçtim. Bilimsel herhangi bir şey söylemenin edilgen cümlelerle ifade edilmesinin daha doğru-yansız-objektif olduğunun

öğretildiği onca yıl içerisinde refleksivite kısmı dışında etken çatılı cümleler kurmanın beni zorlamasının olağan olduğunu düşünüyorum.

GENEL SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu araştırmanın temel amacı heteroseksüel, evli, orta ve orta-üst sınıf mensubu erkeklerin ev içi mekânda erkeklik inşasını incelemektir. Bu amaçla, ev içi mekânda erkeklik inşası sosyal psikoloji, çevre psikolojisi ve erkeklik literatürünü kapsayacak bir şekilde eleştirel söylemsel psikoloji yaklaşımı ile incelenmiştir. Araştırmada, kadının mekânı olarak tanımlanan ev içerisinde (Attwood, 2005; Gorman-Murray, 2008; Massey, 1994) erkeklerin kendilerini nasıl tanımladıkları ve ev içi mekânda gerçekleştirdikleri pratikler üzerinden erkek kimliğini nasıl müzakere ettikleri incelenmiştir. Araştırma bu yönüyle, literatürde eksik olduğu belirtilen erkeklik ve ev içi mekân çalışmalarına (Blunt ve Dowling, 2006; van Hoven ve Hörschmann, 2004; Atherton, 2009; Gorman-Murray, 2013) katkı sağlamaktadır.

Yer hakkında konuşmak, yer ile kurulan bir ilişki pratiğidir, dolayısıyla ev içi mekân ile ilgili konuşmak da evin mekânı ile kurulan bir ilişki pratiğidir. Bu pratikler kimliklerin sosyal olarak verili olan anlam inşaları içerisinde müzakere edilmesini içermektedir (Taylor, 2001). Bu araştırmada da evin mekânı içerisinde kültürün sağladığı anlam kuruluşlarının konuşma sırasında nasıl müzakere edildiği eleştirel söylemsel psikoloji yaklaşımı ile incelenmiştir. Ev içi mekânda kurulan ilişkiler ve evin mekânının dış dünya ile bağlantısı evi hali hazırda politik bir mekân haline getirmektedir (Blunt, 2005). Bu bakımdan politik bir mesele olan erkeklik konusunun yine politik bir mekân olan ev içerisinde incelenmesi müdahale programları geliştirilebilmesi açısından önem taşımaktadır.

Erkeklerin evin anlamı ve evde erkek olmak üzerine ürettikleri anlam kuruluşları hem mekânın kendisine ilişkin söylemleri hem de mekân içerisinde gerçekleştirdikleri pratiklere ilişkin söylemleri kapsamaktadır. Erkekler evin anlamını mekânsal diyalektikler ile inşa etmektedirler; bununla birlikte ben ve öteki arasındaki diyalektik ilişki de ev içi mekânda erkeklerin kimlik inşasında rol oynamaktadır (Dovey, 1985). Erkeklerin ev içi mekândaki kimlikleri, toplum baskılarının daha fazla olduğu kamusal alan kimliğinden farklılaşmaktadır. Ancak yine de erkeklerin ev içi mekândaki kimlikleri toplumun ürettiği normatif erkeklik ideolojisinin yeniden onaylanması ile inşa edilmektedir. Çünkü erkekler ev ile erkek görevler üzerinden ilişkilenebilmektedirler ve ev içerisindeki kimliklerini kamusal alandaki kimlikleriyle ilişkili olarak inşa

etmektedirler. Buna göre ev içi mekânda erkeklik, Özbay ve Baliç'in (2004) belirttiği gibi, bir hegemonik erkeklik biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Erkekler her ne kadar geleneksel erkeklik ile ilişkilendirilen hegemonik erkeklik biçimine karşı çıksalar da, Edley ve Wetherell'in (1997) belirttiği gibi, bu karşı çıkış içerisinde bir suç ortaklığı görülmektedir. Sözü edilen bu erkeklikler, erkeklerin meydan okudukları geleneksel/baskın erkeklik biçimleri ile ilişkili olarak şekillenmektedir. Hatta Wetherell ve Edley (1999, s. 351) "hegemonik olmanın ya da erkek olmanın en etkili biçiminin kişinin kendisini hegemonik erkeklikten farklılaştırması" olduğuna ilişkin bir paradokstan bahsetmektedir. Bu erkeklik biçimini de sosyal beklentiler dışında kendini belirleyebilen bağımsız erkek olarak tanımlamaktadırlar. Bununla uyumlu olarak bu araştırmada da erkeklerin, toplumun tanımladığı erkeklikten farklı, ancak kendilerini belirleyebilen "bağımsız" bir erkeklik biçimi inşa ettikleri görülmektedir. Aynı zamanda erkeklerin konuşma sırasında hegemonik erkeklikle ilişkilendirilen geleneksel erkek ve bunun karşısında yer alan modern erkek özne konumları arasında sık sık yer değiştirdikleri de görülmüştür. Eleştirel söylemsel psikoloji yaklaşımında, erkeklerin (bireylerin) konuşma sırasında işgal ettikleri özne pozisyonları kişileri kategorileme aracı olarak değil, bir strateji olarak değerlendirilmektedir. Bu yüzden Wetherell ve Edley'nin (1999) öne sürdüğü gibi, hegemonik erkekliği belirli sosyal süreçler içerisinde değişebilen, çoklu ve karmaşık bir erkeklik ideali olarak değerlendirmenin daha uygun olacağına yönelik eleştirisi erkekliğin söylemsel inşasını anlamada oldukça önemlidir.

Ev içi iş bölümündeki toplumsal cinsiyet eşitsizliğini Bölüşümsel Adalet (Thompson, 1991) çerçevesinde değerlendirdikleri makalelerinde Dixon ve Wetherell (2004) ev içerisindeki günlük söylemsel pratiklerin incelenmesinin önemini belirtmişlerdir. Buna göre aynı evi paylaşan eşlerin ev işlerine olan katkılarını nasıl yorumladıklarının, toplumsal cinsiyete ilişkin ideolojik ikilemleri nasıl müzakare ettiklerinin, kimin ne yapacağına ilişkin nelerin normatif olarak belirlendiğinin incelenmesine yönelik önerilerde bulunmuşlardır. Bu araştırmada, Dixon ve Wetherell'in (2004) önerisinden farklı olarak eşlerle değil, yalnızca erkeklerle ev içi mekânla ilişkilene biçimi olarak ev içi görevler üzerine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın asıl odaklandığı konu erkeklerin ev içi mekândaki

erkeklik inşası olduğu için, yalnızca erkeklerin pratiklerine odaklanılmıştır. Buna göre, erkeğin ev içi mekândaki “ekmek kazanan” rolü günümüz Türkiye’inde hala geçerlidir ve erkek olmak evdeki ağır işlerden ve dış dünyayla ilgili işlerden sorumlu olan kişi olarak değerlendirilmektedir. Bu bulgu, Gezici-Yalçın ve Tanrıverdi’nin (2018) üniversite öğrencileri ile yaptığı odak grup görüşmesinin sonuçlarıyla tutarlıdır. Benzer olarak, Bolak-Boratav ve arkadaşları da (2017) evlilik bağlamında erkeklerin ataerkil ideolojiye uygun biçimde davrandıklarını belirtmektedir.

Yaptıkları araştırmada Bolak-Boratav ve arkadaşları (2017), erkekliğin geleneksel-modernist söylem ekseninde kurgulandığını ancak modern söylemin geleneksel söyleme nazaran oldukça soyut kaldığını öne sürmektedirler. Bu araştırmada da erkeklerin geleneksellik (örn., maddi ihtiyaçları karşılama repertuarı) ve modernlik (örn., duygusal ihtiyaçları karşılama repertuarı) ekseninde gelgitler yaşadıkları ve bu ideolojik ikilemi geleneksel değerlere uyarak yönetmeye çalıştıkları görülmektedir. Geleneksel değerlerin erkeklerin kimlik inşasında hala büyük rolü olduğu görülmektedir. Ancak geleneksel erkek/baba rolünden farklılaşan yeni erkek/baba rolü ile ilişkili olan duygusal ilişkilenemenin erkeklerin söylemlerinde ortaya çıkmış olması dikkat çekicidir. Bu söylem sınırlı da olsa geleneksel erkeklikle ilişkili bir kırılma yaşandığını göstermesi bakımından önemlidir. Daha önce de belirtildiği gibi bu söylem aynı zamanda ev içi mekânın alternatif erkeklik biçimlerinin inşasına imkan sağlamasına ilişkin literatürü desteklemektedir (Gorman-Murray, 2008; 2012; Singleton ve Maher, 2004; Smith ve Winchester, 1998).

Araştırmada her ne kadar ev içi mekânda demokratikleşme (Liu, 2017) gibi bir sonuca varılamadıysa da, ev içi mekânın artık tamamen kadınsı bir mekân olmadığı, ev içi mekânda kadın-erkek kimliklerinin müzakere edildiği ve erkek kimliklerinin ev içi alanda yeniden inşa edildiği öne sürülebilir. Kamusal alandaki rekabeti gerektiren erkekliğin, ev içerisinde ebeveynlikle ilişkili bakım verme ve yemek yaparak yaratıcılığını konuşturma gibi ev ile ilişkilene biçimlerinin alternatif erkeklik biçimlerine imkan sağlayacağına dair literatür ile karşılaştırıldığında (bkz. Meah ve Jackson, 2014; Smith ve Winchester, 1998) erkeklerin geleneksel erkeklik karşıtı bir erkeklik biçimi inşa etmekten ziyade, ev içi mekanla ilişkilenemeyi geleneksel erkeklikle uyumlu olarak sürdürdükleri görülmektedir. Yani, erkeklerin ev içi mekânda inşa

ettikleri erkeklik, alternatif ancak geleneksel erkeklik ile uyumlu bir erkeklik biçimidir. Literatürde geleneksel erkek ev ile ilişkilendirilmeyen bir erkeklik biçimi olarak tanımlandığı için (Gorman-Murray, 2008; 2010; McDowell, 1999) evle bir şekilde ilişkilendirilen erkek alternatif bir erkeklik biçimidir. Örneğin, et yemeği yapma kamusal mekândaki avcı erkek kimliğinin ev içi mekâna taşınmasıdır (Matthews, 2009). Bununla birlikte, “ev işlerine yardımcı oluyorum” söylemi ev içerisinde modern söylemle birlikte geleneksel erkekliğin icra edildiğini göstermektedir. Erkeklerin ev içerisinde gelenekselliği önceleyen hibrit bir erkeklik (Finn ve Henwood, 2009) inşa ettikleri görülmektedir.

Erkeklik ideolojisinin yalnızca kadınlar için değil, aynı zamanda erkekler için de baskı yarattığına dair toplumsal farkındalık yaratılması oldukça önemlidir. Edley ve Wetherell’in (1996, s. 109) belirttiği gibi “erkekler paradoksal olarak eril kültürün hem üreticisi hem de ürünü durumundadırlar; hem sahibi hem de kölesidirler”. Erkekler ataerkil iktidardan pay alabilmek için toplumda erkeklik ile ilişkilendirilen normlara uyma konusunda baskı hissetmektedirler, çünkü erkekliğin zor kazanılan ancak kolay kaybedilen bir yapısı vardır (Connell, 2005; Kimmel, 1994). Erkeklik inşasının bu zorlu süreci, erkeklerin ev içi mekânda da kadınsılaşma tehdidini bertaraf etmek amacıyla çeşitli stratejilere başvurmalarına yol açmaktadır. Örneğin, Barutçu (2015) erkeklerin ev ile kurdukları ilişkiyi kadınlar ile görüşme yaparak incelediği araştırmasında, erkeklerin özel alanda “suskunluk” stratejisi ile ev içi mekânda güçlerini sürdürmeye çalıştığını belirtmektedir. Erkeklerin bu suskunluk stratejisi ile ev içerisinde kadınsılaşma tehdidi yaşamadan mekânsal ilişki kurduklarını öne sürmektedir. Ancak erkeksi (kadınsı) kimliklerin yeniden tanımlanması ve gücün mekansallığının dönüşümü için erkeklerin geleneksel olarak kadınsılıkla ilişkilendirilen görevlere dahil olması oldukça önemlidir (Rezeanu, 2015).

Aile kurumunun kadını bakım veren-evi çekip çeviren özne olarak, erkeği ise evdeki güç hiyerarşisinin en tepesindeki özne olarak belirlemesi ataerkil sistemin sürdürülmesine neden olmaktadır. Böylece ev içi mekânda erkeğin kadın üzerindeki baskısı ve kadının ikincil konumu garanti altına alınmaktadır. Bu çalışmada da ev içi mekânda geleneksel erkekliğin yeniden üretildiği ve sürdürüldüğü ortaya çıkmıştır. Erkekler ile ev içi mekân hakkında konuşmak erkeklik ile ilişkili çeşitli özne

pozisyonlarını, retorik stratejileri ve argümanları ortaya çıkarmıştır. Edley ve Wetherell'in (2001) belirttiği gibi, söylemsel analitik yaklaşım ideolojik alanın karmaşıklığını ortaya çıkarması bakımından oldukça önemlidir. Bu anlam üretimleri ve ideolojik alandaki çeşitlilikler sosyal değişimi öngörmede ve uygun feminist politikalar geliştirmede dikkate alınmalıdır.

Araştırmada, erkeklik inşasında önemli bir süreç olan babalık ile ilişkili soruların araştırmacı tarafından derinlemesine incelenmemesi araştırmanın sınırlılıklarından biri olarak göze çarpmaktadır. Örneğin, görüşme sırasında evdeki kimliği üzerine konuşan bir katılımcının (Katılımcı 14), çocuğun duygusal ihtiyaçlarını karşılamaya ilişkin pratiklerden bahsettiği görülmektedir. Bahsi geçen bu babalık biçimi, geleneksel “ekmek kazanan” ama duygusal olarak uzak duran baba rolünden farklı bir erkeklik biçimidir. Bununla birlikte, sözü edilen katılımcının geleneksel erkekliği önceleyen bir biçimde ev ile ilişkilendiği görülmektedir. Diğer katılımcıların ise “çocuğun isteklerini, ihtiyaçlarını karşılamak” şeklindeki söylemleri ile geleneksel baba rolünü sürdürdükleri görülmektedir. Ancak veri havuzu babalık bağlamında yeterince incelenmemiştir. Gelecek araştırmalarda cinsiyetlendirilmiş bir pratik olan çocuk bakımının erkeğin ev içi mekân ile ilişkilenebilmesindeki rolü incelenebilir. Yapılan araştırmalar, Türkiye’de babalık pratiklerinin “daha ilgili bir baba olma” yönünde bir değişim sürecinde (Bolak-Boratav ve ark., 2017) olduğunu göstermektedir. Sözü edilen bu değişim, yeni erkeklikle ilişkili alternatif erkeklik biçimlerine imkan tanıyabilir. Ancak erkeklerin çocuk bakımını yalnızca maddi ihtiyaçların karşılanması ve çocukla oyun oynamak gibi aktivitelerle sınırlandırmaması, ev içi mekânda kadın-erkek eşitliğini tesis etmede oldukça önemlidir.

Görüşmeler yalnızca orta ve orta-üst sosyo-ekonomik düzeydeki erkeklerle gerçekleştirilmiştir. Farklı sosyo-ekonomik düzeyde gelire sahip olan erkeklerle görüşmelerin gerçekleştirilmesi, farklılaşan erkeklik biçimleri üzerine konuşmayı mümkün kılabilir. Örneğin, Moisio ve ark. (2013) daha yüksek kültürel sermayeye sahip olan erkeklerin DIY projeleri ile, daha düşük kültürel sermayeye sahip olan erkeklerin ise tamirat-tadilat işleri ile ev içi mekânda erkekliklerini inşa ettiklerini belirtmektedir. Buna göre, farklı sosyo-ekonomik düzeylerdeki erkeklerin ev içi mekânda ilişkilendikleri aktiviteler, görevler veya gerçekleştirdikleri pratikler

farklılaşabilir; buna bağlı olarak, bu pratikleri anlamlandırma biçimleri veya bu pratiklere ilişkin motivasyonları da değişebilir. Erkeklik ve ev içi mekân arasındaki bu değişen ilişkiler, erkekliğin baskın anlamlarına meydan okuyabilir veya bu anlamları değiştirebilir (Gorman-Murray, 2013). Kepekçi (2012) feminizm ve erkeklik çalışmalarının birlikteliğini konu edindiği derlemesinde, günümüzde Türkiye koşullarında kolektif bir erkeklik eleştirisi yapmanın zorluğundan, ancak bireysel eleştiri yapmanın mümkün olduğundan bahsetmektedir. Bu noktada ise feminist ideolojinin erkeklere, erkekliğin toplumsal bir inşa olduğunu aktarmasının önemini vurgulamaktadır. Benzer şekilde, Longhurst (2000) ve Hopkins ve Noble (2009) da erkeklik çalışmalarının feminist çalışmalar ile karşıt düşmediğini, toplumsal cinsiyetin diğer sosyal kategorilerle kesişimini incelemesi bakımından örtüştüğünü öne sürmektedirler.

Araştırmanın sınırlılıklarından bir diğeri de görüşmelerdeki katılımcıların genel olarak araştırmacının çevresini oluşturan kişilerden (araştırmacının arkadaşı, arkadaşının arkadaşı vb.) oluşmasıdır. Bu nedenle katılımcıların konuşmalarında sosyal istenirlik yönünde cevaplar vermesi olasılıklar dahilindedir. Bu durum, araştırmanın önemli bir sınırlılığı olmakla birlikte, erkeklerle görüşme gerçekleştirebilmek bakımından önemlidir. Erkeklerle görüşmenin zor olması nedeniyle Barutçu'nun (2015) erkeklerin ev ile ilişkileneşine yönelik bilgileri kadınların ağzıyla edindiğini belirtmesi bunu desteklemektedir. Benzer olarak Özbay ve Baliç de (2004) erkeklerin ev içi mekânı benimseyemediklerini ve bu nedenle ev içi mekân pratiklerine ilişkin bilgileri kendi konuşmalarından elde edilmesinin zorluğundan bahsetmektedir.

Erkeğin ev içi mekânda görünürlüğünün artması, kadının kamusal alandaki görünürlüğünün artmasına ve bunlar da cinsiyetlendirilmiş iş bölümünün ortadan kaldırılmasına bağlıdır. Bu nedenle en başta, sosyalizasyon sürecinde kız çocuklarının ebeveynleri ve öğretmenleri tarafından daha aktif ve dışa dönük olmaları konusunda desteklenmeleri önemlidir. Yine sosyalizasyon sürecinde erkek çocuklarının kız çocuklarının ve kadınların kamusal alan kullanımı konusunda eşit haklara sahip olduklarını öğrenmeleri önemlidir. Kadının üzerine yüklenen çocuk bakımı ve ev işi pratiklerinin erkeklerin de sorumlulukları dahilinde olduğu da sosyalizasyon sürecinde

öğretilmelidir. Bununla birlikte, yetişkin kadınların ve özellikle erkeklerin bu konularda tutumlarının ve davranışlarının değişmesi oldukça önemlidir (Franck ve Paxson, 1989).

Anne Çocuk Eğitim Vakfı'nın (AÇEV, 2017) babalık ile ilişkili raporunda babaların büyük çoğunluğunun (%91) çocuk bakımından birincil sorumlu kişi olarak kadını belirledikleri görülmektedir. Ayrıca, çocuklarıyla ilişkilerinin çocukların gelişimlerini destekleyici etkinlikleri pek fazla içermediği raporda ortaya konmuştur. Bununla birlikte katılımcılar arasında “babalık izni” gibi bir haklarının olduğunu bilmediklerini ve iş yerlerinin babalık izni kullanmalarına izin vermediklerini de belirtenler olmuştur. Çocuk bakımı ile ilişkili olarak babaların izinli gün sayısının artırılmasına ilişkin politik düzenlemeler kadın-erkek iş bölümündeki eşitsizliğin azaltılmasında ve kadınların kariyerlerini sürdürmesinde önemlidir. Türkiye’de babalık izni 10 gün iken; Norveç, Danimarka ve İzlanda gibi kadın-erkek eşitliği konusunda en gelişmiş ülkelerde ise ücretli babalık izni 12 ile 14 hafta arasında değişmektedir. Bununla birlikte bu izinleri kullanmaları yasal olarak zorunludur (Kavas, 2018). Çocuk ile ilgilenme ve çocuk ile vakit geçirmenin bir “ebeveynlik hakkı” olduğunun vurgulanması önemlidir.

Kamusal alandaki erkek egemenliğine bir tepki olarak gerçekleştirilen 8 Mart Gece Yürüyüşü gibi politik etkinlikler kadının kamusal alanda görünürlüğünün artmasında etkilidir. Bununla birlikte, kadın istihdamını artıracak olan politikaların üretilmesi de kadının kamusal alandaki varlığını artıracaktır, dolayısıyla da kamusal alandaki erkek egemenliği azalmış olacaktır. Görüldüğü gibi, kadının kamusal alandaki görünümü, erkeğin ev içi mekândaki görünümü ve ilgili babalık arasında oldukça güçlü ve döngüsel bir ilişki vardır. Bu nedenle çocukluktan itibaren kamusal alanın ve özel alanın cinsiyetlendirilmiş ayrımının sorgulanmasına ilişkin eğitimler verilmesi oldukça önemlidir.

Gelecek araştırmalarda ev içi mekânda alternatif toplumsal cinsiyet pratiklerinin incelenmesi için gey/lezbiyen çiftlerle görüşmeler gerçekleştirilebilir. Gey/lezbiyen çiftlerin ev içi mekân pratiklerini incelemek, sosyal normlar ve kurumlar tarafından desteklenen heteroseksüel çekirdek aile biçimine meydan okuyarak ev içi mekânın ideal kavramsallaştırmalarını sorgulatabilir. Böylece farklı kimliklerin farklı öznel deneyimleri ile evin heteronormatif anlamının istikrarı bozulabilir (Gorman-Murray,

2006; 2007; Pilkey ve ark., 2015). Bununla birlikte kendilerini kuir olarak tanımlayan bireylerin ev içi mekândaki pratikleri de evin heteronormatif anlamının nasıl değişebileceğine yönelik bilgiler sağlayabilir.

KAYNAKLAR

- Abele, A. E. (2003). The dynamics of masculine-agentive and feminine-communal traits: findings from a prospective study. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85(4), 768-776.
- Abele, A. E. ve Wojciszke, B. (2007). Agency and communion from the perspective of self versus others. *Journal of Personality and Social Psychology*, 93(5), 751-763.
- Acker, J. (1992). From sex roles to gendered institutions, *Contemporary Sociology*, 21 (5), 565- 569.
- AÇEV. (2017). *Türkiye’de Babalığı Anlamak Serisi I: Türkiye’de ilgili babalık ve belirleyicileri özet araştırma raporu*. İstanbul: Taymaz Matbaacılık ve Baskı Çözümleri Tic. Ltd. Şti.
- Adams, C. (2013). *Etin cinsel politikası: feminist-vejetaryen eleştirel kuram*. (G. Tezcan ve M. E. Boyacıoğlu, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Addie, E. ve Brownlow, C. (2014). Deficit and asset identity constructions of single women without children living in Australia: An analysis of discourse. *Feminism & Psychology*, 24(4), 423-439. doi: 10.1177/0959353514539463.
- Ahrentzen, S., Levine, D. W., ve Michelson, W. (1989). Space, time, and activity in the home: a gender analysis. *Journal of Environmental Psychology*, 9, 89-101.
- Alkan, A. (1999). Özel alan-kamusal alan ayrımının feminist eleştirisi çerçevesinde kentsel mekân. *Tartışma Metinleri*, 16, 1-27.
- Altınoluk-Düztaş, D. (2019). *Hegemonik erkekliğin akademide yeniden inşası*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Altman, I. (1976). Environmental psychology and social psychology. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 2(2), 96-113.
- Altman, I. ve Zube, E. (1989). Introduction. I. Altman ve E. H. Zube (Ed.), *Public places and space: Human behavior and environment: Advances in theory and research vol. 10* içinde (s. 1-5). New York: Plenum.
- Antaki, C., Billig, M., Edwards, D., ve Potter, J. (2003). Discourse analysis means doing analysis: A critique of six analytic shortcomings. *Discourse Analysis Online*, 1.

- Arkonaç, S. A. (Ed.) (2012). *Söylem çalışmaları*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.
- Arkonaç, S. A. (2014). Psikoloji ve söylem çalışmaları. *Eleştirel Psikoloji Bülteni: Psikolojide araştırma ve yöntem tartışmaları sayısı*, 39-54.
- Arkonaç, S. A. (2016). *İnsan insan içinde: ana akım ve eleştirel sosyal psikoloji*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Arkonaç, S. A. (2017). *Psikolojide söz ve anlam analizi*. İstanbul: Hiperlink yayınları.
- Arkonaç, S. A. ve Paker, O. (2012). Türkiye’de kadın ve modernite: Söylem analizi ile yaklaşım, S. Arkonaç (Ed.) *Söylem Çalışmaları* içinde (s.105-120). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.
- Arkonaç, S. A., Elçi, E., Şah, U. ve Bakiler, E. (2011). Güç ilişkileri içinde öznel varoluşlar: Kıbrıslı ve Türkiyeli. *Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, 31, 29-59.
- Atabinen, İ. (2015). “Emek Sineması” mücadelesine dair anlatılarda kimlikler ve konumlanışlar. *Nesne*, 3(5), 21-42.
- Atauz, A. (2004). Toplumsal Cinsiyet, Mekân ve Kentler, *Mimarist*, 4(14), 54-58.
- Atay, T. (2004). “Erkeklik” en çok erkeği ezer!. *Toplum ve Bilim*, 101.
- Atherton, S. (2009). Domesticating military masculinities: Home, performance and the negotiation of identity, *Social & Cultural Geography*, 10(8), 821-836.
- Attwood, F. (2005). Inside out: Men on the home front. *Journal of Consumer Culture*, 5(1), 87-107
- Augoustinos, M. ve Every, D. (2007). The language of “race” and prejudice: A discourse of denial, reason and liberal-practical politics. *Journal of Language and Social Psychology*, 26(2), 123-141.
- Augoustinos, M., Tuffin, K. ve Every, D. (2005). New racism, meritocracy and individualism: constraining affirmative action in education. *Discourse & Society*, 16(3), 315-340.
- Ayata, S. (2002). The New Middle Class and the Joys of Suburbia. D. Kandiyoti ve A. Saktanber (Ed.) *Fragments of Culture: The Everyday of Modern Turkey* içinde (s. 25-42). New York: Rutgers University Press.

- Aygül, Z. (2013). *Türkiyeli erkeklerin karşılıklı gündelik konuşmalarında 'erkek olmak' üzerine anlam kuruluşlarının incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Aygül, Z. (2016). Türkiyeli erkeklerin karşılıklı gündelik konuşmalarında 'erkek olmak' üzerine anlam kuruluşlarının incelenmesi. S. Arkonaç (Ed.) *Söylem Araştırmaları* içinde (s.31-84). İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Aygül, Z. ve Arkonaç. S. A. (2013). Eskişehir'de yaşayan bir grup erkeğin erkek olmaya dair açıklamalarında kullandığı dilsel kaynaklar. *Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, 33(2), 31-48.
- Barutçu, A. (2013). *Türkiye'de erkeklik inşasının bedensel ve toplumsal aşamaları*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Barutçu, A. (2015). Bir erkeklik stratejisi: özel alanda eril suskunluk. *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*, 7(1), 131-145.
- Baxter, J. (2002). Patterns of change and stability in the gender division of household labour in Australia, 1986–1997. *Journal of Sociology*, 38(4), 399-424.
- Baydar, G. (2012). Sexualised productions of space. *Gender, Place & Culture: A Journal of Feminist Geography*, (19)6, 699-706. doi:10.1080/0966369X.2012.675472.
- Bem, S. (1974). The measurement of psychological androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 42(2), 155-162.
- Berger, M., Wallis, B. ve Watson, S. (1995). Introduction. M. Berger, B. Wallis ve S. Watson (Ed.) *Constructing Masculinity* içinde (s.1-11). London: Routledge.
- Berger, R. (2015). Now I see it, now I don't: Researcher's position and reflexivity in qualitative research. *Qualitative Research*, 15(2), 219-234.
- Berg-Sørensen, A., Holtug, N., ve Lippert-Rasmussen, K. (2010). Essentialism vs. Constructivism: Introduction. *Journal of Social Theory*, 11(1), 39-45. doi: 10.1080/1600910X.2010.9672754
- Bilgin, N. (1990). Fiziksel mekândan insani ya da insanlı mekâna. *Mimarlık*, 28(3), 62-65.
- Bilgin, N. (2009). *Sosyal değişme sürecinde insan-eşya ilişkileri*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

- Bilgin, N. (2014). *Kimlik İnşası*. (2. Baskı). İzmir: İBB Ahmet Prishtina Kent Arşivi.
- Billig, M. (1991). *Ideology and opinions: Studies in rhetorical psychology*. London: Sage.
- Billig, M. (1999). Whose terms? Whose ordinariness? Rhetoric and ideology in conversation analysis. *Discourse & Society*, 10(4), 543-558.
- Billig, M., Condor, S., Edwards, D., Gane, M., Middleton, D. ve Radley, A. (1988). *Ideological dilemmas: A social psychology of everyday thinking*. London: Sage.
- Birch, E. L. (2008). Public and private space in urban areas: House, neighborhood, and city. R. A. Cnaan ve C. Milofsky (Ed.) *Handbook of community movements and local organizations* içinde (s. 118-128). New York: Springer.
- Bird, S. R. (1996). Welcome to men's club homosociality and the maintenance of hegemonic masculinity. *Gender & Society*, 10(2), 120-132.
- Blunt, A. ve Dowling, R. (2006). *Home*. New York: Taylor & Francis.
- Bohan, J. S., (1993). Regarding gender: essentialism, constructionism and feminist psychology. *Psychology of Women Quarterly* 17, 5-21.
- Bolak-Boratav, H., Okman-Fişek, G., ve Eslen-Ziya, H. (2014). Unpacking masculinities in the context of social change: internal complexities of the identities of married men in Turkey. *Men and Masculinities* 17(3), 299-324.
- Bolak-Boratav, H., Okman-Fişek, G., ve Eslen-Ziya, H. (2017). *Erkekliğin Türkiye halleri*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bondi, L. (1990). Feminism, postmodernism and geography: Space for women?. *Antipode*, 22(2), 156-167.
- Bora, A. (2016). *Kadınların sınıfı: Ücretli ev emeği ve kadın öznelliğinin inşası*. (7. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (2015). *Eril Tahakküm* (2. Baskı). Bağlam Yayıncılık: İstanbul.
- Bozok, M. (2018). Türkiye'de ataerkillik , kapitalizm ve erkeklik ilişkilerinde biçimlenen babalık. *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*, 10(2), 31-42.
- Brandth, B. ve Haugen, M. S. (2005). Text, body and tools: Changing mediations of rural masculinity. *Men & Masculinities*, 8(2), 148-163.
- Brighenti, A. M. (2010). *The Publicness of Public Space. On the Public Domain*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Trento: Trento University.

- Brown, S. ve Locke, A. (2007). Social Psychology. C. Willig ve W. Stainton-Rogers (Ed.). *The SAGE handbook of qualitative research in psychology* içinde (s. 373-389). London: Sage.
- Budds, K., Locke, A. ve Burr, V. (2017). Using discourse analysis in social psychology. J. Brooks ve N.King (Ed.) *Applied qualitative research in psychology* içinde (s. 144-156). London: Palgrave Macmillan.
- Budds, K., Locke, A., ve Burr, V. (2016). “For some people it isn’t a choice, it’s just how it happens”: Accounts of “delayed” motherhood among middle-class women in the UK. *Feminism & Psychology*, 26(2), 170-187. doi: 10.1177/0959353516639615.
- Budgeon, S. (2014). The dynamics of gender hegemony: Femininities, masculinities and social change. *Sociology* 48(2), 317-334.
- Burkley, M., Wong, Y. J., ve Bell, A. C. (2016). The masculinity contingency scale (MCS): Scale development and psychometric properties. *Psychology of Men & Masculinity*, 17(2), 113-12.
- Burr, V. (2012). *Sosyal İnşacılık* (2. Baskı) (S. A. Arkonaç, Çev.). Ankara: Nobel.
- Burr, V. ve Dick, P. (2017). Social constructionism. B. Gough (Ed.), *The Palgrave Handbook of Critical Social Psychology* içinde (s. 59-80). London: Palgrave Macmillan.
- Buss, D. M. Ve Schmitt, D. P. (1993). Sexual strategies theory: an evolutionary perspective on human mating. *Psychological Review*, 100(2), 204-232.
- Butler, J. (2012). *Cinsiyet belası: Feminizm ve kimliğin alt üst edilmesi* (3. baskı). (B. Ertür, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1999).
- Calvert, A. (2014). You are what you (m)eat: Explorations of meat-eating, masculinity and masquerade. *Journal of International Women's Studies*, 16(1), 18-33
- Cameron, D. (2001). *Working with spoken discourse*. Sage Publications: London.
- Canter, D. V. ve Craik, K. H. (1981). Environmental psychology. *Journal of Environmental Psychology*, 1, 1-11.
- Carrigan, T., Connell, B. ve Lee, J. (1985). Toward a new sociology of masculinity. *Theory and Society*, 14(5), 551-604.

- Cengiz K. Tol, U. U. ve Küçükural, Ö. (2004). Hegemonik Erkekliğin Peşinden, *Toplum ve Bilim*, 101, 50-71.
- Charlebois, J. (2010). The discursive construction of femininities in the accounts of Japanese women. *Discourse Studies*, 12(6), 699-714.
- Cochran, S. V. (2010). Emergence and development of the psychology of men and masculinity. J.C. Chrisler ve D. R. McCreary (Ed.), *Handbook of gender research in psychology. Volume 1: Gender research in general and experimental psychology* içinde (s. 43-58). New York: Springer.
- Cohen, R. ve O'Byrne, S. (2013). "Can you hear me now... good!" feminism(s) public/private divide and citizens united v. FEC. *Ucla Women's Law Journal*, 20(1), 39-70.
- Connell, R. W. (2005). *Masculinities* (2nd Ed.) Cambridge: Policy Press.
- Connell, R. W. (2016). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar* (2. baskı). (C. Soydemir, Çev.) İstanbul: Ayrıntı yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi: 1987).
- Connell, R. W. ve Messerschmidt, J., W. (2005). Hegemonic masculinity: Rethinking the concept. *Gender & Society*, 19 (6), 829-859.
- Constantinople, A. (1973). Masculinity-femininity: An exception to a famous dictum? *Psychological Bulletin* 80 (5), 389-407.
- Cornwall, A. ve Lindisfarne, N. (Ed.). (1994) *Discolating Masculinity: Comparative Ethnographies*, London: Routledge.
- Courtenay, W., H., (2000). Constructions of masculinity and their influence on men's well-being: a theory of gender and health. *Social Science & Medicine*, 50, 1385-1401.
- Cox, R. (2013). The complications of 'hiring a hubby': Gender relations and the commoditisation of home maintenance in New Zealand. *Social & Cultural Geography*, 14(5), 575-590.
- Crocker, J., ve Wolfe, C. T. (2001). Contingencies of self-worth. *Psychological Review*, 108(3), 593-623.
- Csikszentmihalyi, M. ve Rochberg-Halton, E. (1981). *The meanings of self: domestic symbols and the self*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Cuddy, A.J. C., Wolf, E. B., Glick, P., Crotty, S., Chong, J. ve Norton, M. I. (2015). Men as cultural ideals: cultural values moderate gender stereotype content. *Journal of Personality and Social Psychology*, 100(4), 622-635.
- Çelik, G., (2016). “Erkekler (de) ağlar!” : Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında erkeklik inşası ve şiddet döngüsü. *Fe Dergi*, 8(2), 1-12.
- Çoker, Ç. (2012). Bir cinayet, ‘tehdit’ ve ‘biz’: bir açıklayıcı repertuar çalışması. İçinde S. Arkonaç (Ed.). *Söylem Çalışmaları*, 33-58.
- Davidson, C. (2009). Imperatives for qualitative research. *International Journal of Qualitative Methods*, 8(2).
- Davidson, L. R. (1981). Pressures and pretense: living with gender stereotypes. *Sex Roles*, 7(3), 331-347.
- Davies, B. ve Harre, R. (1990). Positioning: the discursive production of selves. *Journal for the Theory of Social Behavior*, 20, s. 43-63.
- Dearing, H. (2016). Gender equality in the division of work: How to assess European leave policies regarding their compliance with an ideal leave model. *Journal of European Social Policy*, 26(3), 234–247
- Deaux, K. (1984). From individual differences to social categories: An analysis of a decade's research on gender. *American Psychologist*, 39(2), 105-116.
- Delphy, C. (1993). Rethinking sex and gender. *Women's Studies International Forum* 16(1), 1-9.
- Demren, Ç. (2001). *Erkeklik, ataerkillik ve iktidar ilişkileri*. Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi. http://www.huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/SayfaDosya/erkeklik_ataerkillik.pdf
- Deutsch, F. M. (2007). Undoing gender. *Gender & Society*, 21(1), 106-127.
- Diamond, M., (2004). Sex, gender and identity over the years: A changing perspective. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America*, 13, 591-607.
- DiMuccio, S.H., Yost, M.R., ve Helweg-Larsen, M. (2016). A qualitative analysis of perceptions of precarious manhoods in U.S. and Danish Men. *Psychology of Men and Masculinity*, 18(4), 331-340.
- Dittmar, H. (1989) Gender identity-related meanings of personal possessions. *British Journal of Social Psychology*, 28, 159-171.

- Dittmar, H. (1995). Gender identity and material symbols: Objects and decision considerations in impulse purchases. *Journal of Economic Psychology*, 16, 491-511.
- Dixon, J. ve Durrheim, K. (2000). Displacing place-identity: A discursive approach to locating self and other. *British Journal of Social Psychology*, 39, 27-44.
- Dixon, J. ve Wetherell, M. (2004). On discourse and dirty nappies: Gender, the division of household labour and the social psychology of distributive justice. *Theory & Psychology*, 14(2), 167-189.
- Dovey, K. (1978). Home: an ordering principle in space. *Landscape*, 22(2), 27-30.
- Dovey, K. (1985). Home and homelessness: Introduction. I. Altman ve C. M. Werner (Ed.) *Home environments: human behavior and environment: advances in theory and research*, Vol. 8 içinde (s. 33-61). New York: Plenum Press.
- Eagly, A. H., (1983). Gender and social influence: A social psychological analysis. *American Psychologist*, 38(9), 971-981.
- Edley, N. (2001). Analysing masculinity: Interpretative repertoires, ideological dilemmas and subject positions. M. Wetherell, S. Taylor ve S.J. Yates (Ed.), *Discourse as Data: a guide for analysis* içinde (s. 189-229). London: Sage.
- Edley, N. (2006). Never the twain shall meet: A critical appraisal of the combination of discourse and psychoanalytic theory in studies of men and masculinity. *Sex Roles*, 55, 601-608.
- Edley, N. ve Wetherell, M. (1995). *Men in perspective: practice, power and identity*. London: Prentice Hall.
- Edley, N. ve Wetherell, M. (1996). Masculinity, power and identity. M. Mac an Ghail (Ed.) *Understanding Masculinities* içinde (s. 97-113). Buckingham: Open University Press.
- Edley, N. ve Wetherell, M. (1997). Jockeying for position: the construction of masculine identities. *Discourse and society*, 8(2), 203-217.
- Edley, N. ve Wetherell, M. (1999). Imagined futures: Young men's talk about fatherhood and domestic life. *British Journal of Social Psychology*, 38(2), 181-194.

- Edley, N. ve Wetherell, M. (2001). Jekyll ve Hyde: Men's constructions of feminism and feminists. *Feminism & Psychology*, 11 (4), 439-457.
- Edwards, D. (1991). Categories are for talking: On the cognitive and discursive bases of categorization. *Theory and Psychology*, 1 (4), 515-542.
- Edwards, D. (1997). *Discourse and cognition*. London: Sage Publications.
- Edwards, D. (2005). Discursive psychology. K. L. Fitch ve R. E. Sanders (Ed.) *Handbook of language and social interaction* içinde (s. 257-273). London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Edwards, D. ve Potter, J. (1992). *Discursive psychology*. SAGE.
- Elçi, E. (2012). 'Kadın olmanın anlamı'nın Türkiye'de yaşayan kadınların söylemlerindeki inşası. S. Arkonaç (Ed.). *Söylem Çalışmaları* içinde (s.121-149). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.
- Elgin, V. M. (2016). *Türkiye'de namus kültürünün incelenmesi: namus, erkeklik ve erkek erkeğe hakarete karşı tepkiler*. (Yayınlanmamış doktora tezi). ODTÜ: Ankara.
- Elmhirst, R. (2007). Tigers and gangsters: Masculinities and feminised migration in Indonesia. *Population, Space & Place*, 13, 225-238.
- Elms, A. C. (1975). The crisis of confidence in social psychology. *American Psychologist*, 30(10), 967-976. doi: 10.1037/0003-066X.30.10.967
- Erdoğan, N. (2008). Toplumsal cinsiyet bağlamında kadının görünmeyen emeği: Mersin örneği (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Erdut, T. (2011). Toplumsal cinsiyet bakımından evde çalışma. *Çalışma ve Toplum*, 2, 55-81.
- Ergöl, Ş., Koç, G., Eroğlu, K. ve Taşkın, L. (2012). Türkiye'de kadın araştırma görevlilerinin ev ve iş yaşamlarında karşılaştıkları güçlükler. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 2(1), 43-49.
- Erikson, E. H. (1968). *Identity youth and crisis*. New York: Norton.
- Eslen-Ziya, H. ve Koç, Y. (2016). Being a gay man in Turkey: Internalised sexual prejudice as a function of prevalent hegemonic masculinity perceptions. *Culture, Health & Sexuality*, 18(7), 799-811,

- Fairclough, N. (1993). Critical discourse analysis and the marketization of public discourse: The universities. *Discourse & Society*, 4(2), 133-168.
- Fairclough, N. (2001). The discourse of new labour: Critical discourse analysis. M. Wetherell, S. Taylor ve S. J. Yates (Ed.) *Discourse as data: A guide for analysis* içinde (s. 229-266). London: Sage and the Open University.
- Farrell, K. (2003). Naked Nation: The full monty, working-class masculinity and the British image. *Men and Masculinities*, 6(2), 119-135.
- Finn, M. ve Henwood, K. (2009). Exploring masculinities within men's identificatory imaginings of first-time fatherhood. *British Journal of Social Psychology*, 48, 547-562.
- Francis, J., Giles-Corti, B., Wood, L. ve Knuiman, M. (2012). Creating sense of community: The role of public space. *Journal of Environmental Psychology*, 32(4), 401-409.
- Franck, K. A. ve Paxson, L. (1989). Women and urban public space: research, design and policy issues. I. Altman ve E. H. Zube (Ed.), *Public Places and Space: Human Behavior and Environment: Advances in theory and Research Vol. 10* içinde (s. 122-142). New York: Plenum.
- Gager, C. T. (1998). The role of valued outcomes, justifications and comparison referents in perceptions of fairness among dual-earner couples. *Journal of Family Issues*, 19(5), 622-648.
- Garfinkel, H. (1967). *Studies in ethnomethodology*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Gelber, S. M. (1998). Do-it-yourself: Constructing, repairing and maintaining masculinity. *American Quarterly*, 49(1), 66-112.
- George, A. (2006). Reinventing honorable masculinity. *Men and Masculinities*, 9(1), 35-52.
- Gergen, K. (1973). Social psychology as history. *Journal of Personality and Social Psychology*, 26, 309-320.
- Gergen, K. J., (1985). The social constructionist movement in modern psychology. *American Psychologist*, 40 (3), 266- 275.
- Gerson, J., M., ve Peiss, K. (1985). Boundaries, negotiation, consciousness: Reconceptualizing gender relations. *Social Problems*, 32 (4).

- Gezici-Yalçın, M. ve Tanriverdi, V. (2018). “Kavanozu açan” erkeklerle “kafasını kullanabilen” kadınlar: Erkek üniversite öğrencilerinin erkeklik müzakereleri. *Masculinities: A Journal of Identity and Culture*, 9 (özel sayı), 129-167.
- Gibson, S. (2009). The effortful citizen: Discursive social psychology and welfare reform. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 19(6), 393-410. doi:10.1002/casp.1003.
- Gibson, S. (2011). Social psychology, war and peace: towards a critical discursive peace psychology. *Social and Personality Psychology Compass*, 5(5), 239–250.
- Gieryn, T. F. (2000). A space for place in sociology. *Annual Review of Sociology*, 26, 463-496.
- Gifford, R. (2016). Introduction: Environmental psychology and its methods. R. Gifford (Ed.), *Research Methods for Environmental Psychology* içinde (s. 1-8). UK: John Wiley & Sons, Ltd.
- Gifford, R., Steg, L. ve Reser, J. P. (2011). Environmental Psychology. P. R. Martin (Ed.) *IAAP handbook of applied psychology* içinde (s. 440-470). Chichester, West Sussex, U.K., Malden, MA: Wiley-Blackwell.
- Gilbert, N. ve Mulkay, M. (1984). *Opening pandora's box: A sociological analysis of scientists' discourse*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gill, P., Teese, R., ve Sonn, C. (2014). Masculine identity negotiation in everyday Australian life: An ethno-discursive study in a gym setting. *International Journal of Men's Health*, 13(1), 42-59. doi: 10.3149/jmh.1301.42.
- Gilmartin, S: K. (2007). Crafting heterosexual masculine identities on campus. *Men and Masculinities*, 9(4), 530-539.
- Glick, P. ve Fiske, S. T. (1999). The ambivalence toward men inventory. *Psychology of Women Quarterly*, 23(3), 519-536.
- Goodman, S. ve Burke, S. (2010). ‘Oh you don’t want asylum seekers, oh you’re just racist’: A discursive analysis of discussions about whether it’s racist to oppose asylum seeking. *Discourse & Society*, 21(3), 325-340.
- Gorman-Murray, A. (2006). Queering home or domesticating deviance? Interrogating gay domesticity through lifestyle television. *International Journal of Cultural Studies*, 9(2), 227-247.

- Gorman-Murray, A. (2007). Contesting domestic ideals: Queering the Australian home, *Australian Geographer*, 38(2), 195-213.
- Gorman-Murray, A. (2008). Masculinity and the home: A critical review and conceptual framework, *Australian Geographer*, 39(3), 367-379, doi: 10.1080/00049180802270556.
- Gorman-Murray, A. (2010). Materialising masculinity: Men and interior design. M. Taylor, G. Lee ve M. Lindquist (Ed.) *Interior Design Educators Association (IDEA) Conference* içinde (s. 1-14). Brisbane, Australia: Queensland University of Technology.
- Gorman-Murray, A. (2012). Meanings of home: Gender dimensions. S. J. Smith (Ed.), *International Encyclopedia of Housing and Home. Vol. 4* içinde (s. 251-256). UK: Elsevier.
- Gorman-Murray, A. (2013). Urban homebodies: Embodiment, masculinity, and domesticity in inner Sydney. *Geographical Research*, 51(2), 137-144.
- Gosling, S. D., Craik, K. H., Martin, N. R., ve Pryor, M. R. (2005). The personal living space cue inventory: an analysis and evaluation. *Environment and Behavior*, 37(5), 683-705
- Gough, B. (1998). Men and the discursive reproduction of sexism: Repertoires of difference and equality. *Feminism & Psychology*, 8(1), 25-49. doi: 10.1177/0959353598081003.
- Gough, B. (2001). 'Biting your tongue': Negotiating masculinities in contemporary Britain, *Journal of Gender Studies*, 10(2), 169-185.
- Gough, B. ve Edwards, G. (1998). The beer talking: Four lads, a carry out and the reproduction of masculinities. *Sociological Review*, 46 (3), 409-435.
- Göregenli, M. (2015a). *Çevre psikolojisi: insan-mekân ilişkileri* (3. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Göregenli, M. (2015b). *Toplumsal cinsiyet bağlamında ev içi mekân kullanımları ve mahremiyet pratikleri*. Ege Üniversitesi Bilimsel Araştırma Raporu Proje No: 12 EDB 003. Ege Üniversitesi: İzmir.

- Graumann, C. F. (2010). The phenomenological approach to people-environment studies. R. B. Bechtel ve A. Churchman (Ed.) *Handbook of environmental psychology* içinde (s. 95-114). New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Gustafson, P. (2001). Meanings of place: Everyday experience and theoretical conceptualizations. *Journal of Enviromental Psychology*, 21, 5-16.
- Günindi-Ersöz, A. (2015). Özel alan/kamusal alan dikotomisi: Kadınlığın “doğası” ve kamusal alandan dışlanmışlığı. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 18(1), 20-102.
- Gürhanel, M. (2016). Eşcinsel erkekler ve kadının ötekileştirilmesi. S. Arkonaç (Ed.) *Söylem Araştırmaları* içinde (s.85-130). İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Gürhanel, M. ve Arkonaç, S. A. (2013). Geylerin “öteki” inşası: Kadınsılık. *Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, 33(2), 1-14.
- Haig, D. (2004). The inexorable rise of gender and decline of sex: Social change in academic titles, 1945-2001. *Archives of Sexual Behavior*, 33(2), 87-96.
- Hammaren, N. ve Johansson, T. (2014). Homosociality: in between power and intimacy. *SAGE Open* 4(1), 1-11.
- Hammond, W. P., Banks, K. H. ve Mattis, J. S. (2006). Masculinity ideology and forgiveness of racial discrimination among african american men: Direct and interactive relationships. *Sex Roles*, 55, 679-692.
- Hanlon, N. (2012). Masculinities, care and equality. New York: Palgrave MacMillan.
- Harris, P. B., Brown, B. B. ve Werner, C. M. (2006). Privacy regulation and place attachment: predicting attachments to a student family housing facility. *Journal of Environmental Psychology*, 16, 287-301.
- Haslam, N., Rothschild, L. ve Ernst, D. (2000). Essentialist beliefs about social categories. *British Journal of Social Psychology*, 39(1), 113-127.
- Hearn, J. (1996). Is masculinity dead? A critique of the concept of masculinity/masculinities. M. Ghail, M. (Ed.), *Understanding Masculinities: Social Relations and Cultural Areas* içinde (s. 202-214). Buckingham, UK: Open University Press.
- Heppner, W. L., Kernis, M. H., Nezlek, J. B., Foster, J., Lakey, C. E. ve Goldman, B. M. (2008). Within-person relationships among daily self-esteem, need satisfaction and authenticity. *Psychological Science*, 19(11), 1140-1145.

- Hewitt, J. P. ve Stokes, R. (1975). *Disclaimers*. American Sociological Review, 40(1), 1-11.
- Higgins, T. E. (1999). Reviving the public/private distinction in feminist theorizing symposium on unfinished feminist business. *Chiago-Kent Law Review*, 75 (3), 847-867.
- Hodgetts, D. J., Stolte, O., Chamberlain, K., Radley, A., Groot, S., ve Nikora, L. W. (2010). The mobile hermit and the city: Considering links between places, objects, and identities in social psychological research on homelessness. *British Journal of Psychology*, 49, 285-303.
- Holt, A. (2011). Discourse analysis approaches. N. Frost (Ed.), *Qualitative Research Methods in Psychology: Combining Core Approaches* içinde (s. 66-92). Maidenhead: McGraw Hill.
- Holt, D. B. ve Thompson, C. J. (2004). Man-of-action heroes: The pursuit of heroix masculinity in everyday consumption. *Journal of Consumer Research*, 31, 425-440.
- Hopkins, J. (2000). Signs of masculinism in an ‘uneasy’ place: Advertising for ‘big brothers’. *Gender, Place & Culture: A Journal of Feminist Geography*, 7(1), 31-55. doi:10.1080/09663690024852.
- Hopkins, P. ve Noble, G. (2009) Masculinities in place: Situated identities, relations and intersectionality. *Social&Cultural Geography*, 10(8), 811-819, doi:10.1080/14649360903305817.
- Howitt, D. (2010). *Introduction to qualitative methods in psychology*. Harlow, UK: Prentice Hall.
- Isacco, A. J. ve Wade, J. C. (2017). A review of selected theoretical perspectives and research in the psychology of men and masculinities. R.F. Levant ve Y. J. Wong (Ed.) *The psychology of men and masculinities* içinde (s. 139-168). Washington, DC, US: American Psychological Association.
- Ittelson, W. H. (1978). Environmental perception and urban experience. *Environment and behavior*, 10, 193-213.
- İnce-Güney, Y. (2014). Gender and urban space: An examination of a small anatolian city. *A|Z ITU Journal of the Faculty of Architecture*, 11(2), 153-172.

- Jaffe, A. (2007). Variability in transcription and the complexities of representation, authority and voice. *Discourse Studies*, 9(6), 831-836.
- Jensen, K. O. D. ve Holm, L. (1999). Preferences, quantities and concerns: socio-cultural perspectives on the gendered consumption of foods. *European Journal of Clinical Nutrition*, 53, 351-359.
- Johnson, S. ve Meinhof, U. H. (Ed.) (1997). *Language and Masculinity*, Oxford: Blackwell.
- Jorgensen, M. ve Phillips, L. (2002). *Discourse analysis as theory and method*. London: Sage.
- Kalkan, M. ve Odacı, H. (2017). Endorsement of traditional male role norms and marital adjustment among Turkish men. *Men and Masculinities*, 20(2), 1-19.
- Kamier, D. ve Dixon, J. (1995). The reproduction of masculinity: A discourse analysis of men's drinking talk. *South African Journal of Psychology*, 25(3), 168-174.
- Kan, M. Y., Sullivan, O., ve Gershuny, J. (2011). Gender convergence in domestic work: Discerning the effects of interactional and institutional barriers from large-scale data. *Sociology*, 45(2), 234-251.
- Katz, P.A., ve Ksansnak, K.R., 1994. Developmental aspects of gender role flexibility and traditionality in middle childhood and adolescence. *Developmental Psychology* 30(2), 272-282.
- Kaufman, M. (1999). Men, feminism, and men's contradictory experiences of power. H. Brod ve M. Kaufman (Ed.), *Research on men and masculinities series: Theorizing masculinities içinde* (s. 142-165). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Kavas, A. (2018, 28 Temmuz). Türkiye'de babalar çocuk bakamıyor. *Türkiye ekonomi politikaları araştırma vakfı (TEPAV) Değerlendirme Notu*. <https://bit.ly/2HuaLI4>.
- Kepekçi, E. (2012). (Hegemonik) erkeklik eleştirisi ve feminizm birlikteliği mümkün mü? *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 11, 59-86.
- Kesisoglou, G., Figgou, E., ve Dikaiou, M. (2016). Constructing work and subjectivities in precarious conditions: Psycho-discursive practices in young people's interviews in Greece. *Journal of Social and Political Psychology*, 4(1), 24-43. doi:10.5964/jspp.v4i1.494.

- Kiesling, S. F. (2005). Homosocial desire in men's talk: balancing and re-creating cultural discourses of masculinity. *Language in Society*, 34, 695-726.
- Kimmel, M. (1994). Masculinity as homophobia. H. Broad ve M. Kaufman (Ed.), *Theorizing masculinities* içinde (s. 119-141). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Kimmel, M. (2011). *Gendered Society*. (4th Ed.) New York: Oxford University Press.
- Kimmel, M. ve Aronson, A. (Ed.). (2004). *Men and masculinities: A social, cultural and historical encyclopedia*. California: ABC-CLIO, Inc.
- Kimmel, M. ve Messner, M. A. (2010). *Men's lives*. (8. Baskı). Boston: Allyn & Bacon.
- Knudson-Martin, C. ve Mahoney, A. R. (1998). Language and processes in the construction of equality in new marriages. *Family Relations*, 47(1), 81-91.
- Kopec, D. (2006). *Environmental psychology for design*. New York: Fairchild Publications, Inc.
- Kottak, C. (2010). *Anthropology: Appreciating human diversity* (14. Baskı). New York: McGraw-Hill Publishing.
- Lalli, M. (1992). Urban-related identity: Theory, measurement and empirical findings. *Journal of Environmental Psychology*, 12, 285-303.
- Lapadat, J. C., ve Lindsay, A. C., (1999). Transcription in research and practice: From standardization of technique to interpretive positionings. *Qualitative Inquiry*, 5 (1), 64-86.
- Lawes, R. (1999). Marriage: An analysis of discourse. *British Journal of Social Psychology*, 38, s. 1-20.
- Lazard, L. ve McAvoy, J. (2017). Doing reflexivity in psychological research – What's the point? What's the practice? *Qualitative Research in Psychology*, doi: 10.1080/14780887.2017.1400144.
- Lease, S. H., Çiftçi, A., Demir, A. ve Boyraz, G. (2009). Structural validity of Turkish versions of the gender-role conflict scale and male role norms scale. *Psychology of Men & Masculinity*, 10(4), 273-287.
- Lease, S.H., Montes, S.H., Baggett, L. R., Sawyer, R. J., Fleming-Norwood, K. M., Hampton, A. B., Ovrebo, E., Çiftçi, A. ve Boyraz, G. (2013). A cross-cultural explorations of masculinity and relationships in men from Turkey, Norway, and the United States. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 44(1), 84-105.

- Levant, R. F. (1996). The new psychology of men. *Professional Psychology: Research and Practice* (27)3, 259-265.
- Levant, R. F. (1997). The masculinity crisis. *The Journal of Men's Studies*, 5(3), 221-231.
- Levant, R. F. (2004). Gender role strain. M. Kimmel ve A. Aronson (Ed.) *Men and masculinities: A social, cultural and historical encyclopedia volume I: A- J*, içinde (s. 351-353). Santa Barbara, CA: ABC- Clio.
- Levant, R. F. ve Richmond, K. (2007). A review of research on masculinity ideologies using the male role norms inventory. *The Journal of Men's Studies*, 15(2), 130-146.
- Levant, R., F. ve Powell, W. A. (2017). The gender role strain paradigm. R. F. Levant ve Y. J. Wong (Ed.) *The psychology of men and masculinities*, içinde (s. 15-45). USA: APA.
- Liu, C. (2017). Food practices, gendered intimacy and family life in contemporary Guangzhou. *Gender, Place & Culture*, 24(1), 97-107.
- Lloyd, G. (2015) *Erkek Akıl* (2. Baskı). (M. Özcan, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Locke, A., ve Yarwood, G. (2016). Exploring the depths of gender, parenting and 'work': Critical discursive psychology and the 'missing voices' of involved fatherhood. *Community, Work & Family*, 20(1), 4-18.
- Longhurst, R. (2000). Geography and gender: Masculinities, male identity and men. *Progress in Human Geography*, 24(3), 439-444.
- Loughnan, S., Bastian, B. ve Haslam, N. (2014) The psychology of eating animals. *Current Directions in Psychological Science*, 23(2), 104-108.
- Low, S. M. ve Altman, I. (1992). Place attachment: A conceptual inquiry. I. Altman ve S. M. Low (Ed.) *Place Attachment* içinde (s. 1-12). New York: Plenum Press.
- Low, S. M. ve Lawrence-Zunigais, D. (2001). Locating Culture. S. M Low ve D. Lawrence-Zunigais (Ed.) *The anthropology of space and place: locating culture* içinde (s.1-37). Oxford: Blackwell Publishing.
- Maalouf, A. (2008). *Ölümcül Kimlikler* (A. Bora, Çev.). İstanbul: Yarı Kredi Yayınları (Orijinal çalışma basım yılı 1998).

- Madigan, R., Munro, M., ve Smith, S. (1990). Gender and the meaning of the home. *International Journal Of Urban And Regional Research*, 14(4), 625-647.
- Mahalik, J. R. (2014) Both/and, not either/or: A call for methodological pluralism in research on masculinity. *Psychology of Men & Masculinity*, 15(4), 365- 368.
- Mahalik, J. R., Locke, B. D., Ludlow, L. H., Diemer, M. A., Scott, R. P. J., Gottfried, M., ve Freitas, G. (2003). Development of the Conformity to Masculine Norms Inventory. *Psychology of Men & Masculinity*, 4(1), 3-25.
- Mallett, S. (2004). Understanding home: A critical review of the literature. *The Sociological Review* 52(1), 62-89. doi: 10.1111/j.1467-954x.2004.00442.
- Martin, C., L. (1995). Stereotypes about children with traditional and nontraditional gender roles. *Sex Roles*, 33 (11/12).
- Massey, D. (1994). *Space, place and gender*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Matthews, K. L. (2009). One nation over coals: Cold war nationalism and the barbecue. *American Studies*, 50(3), 5-30.
- McDowell, L. (1999). *Gender, identity and place: Understanding feminist geographies*. Cambridge, UK: Polity Press.
- McDowell, L. (2002). Masculine discourses and dissonances: Strutting 'lads', protest masculinity, and domestic respectability. *Environment and Planning D: Society and Space*, 20, 97 -119
- McMahon, A. (1999). *Taking care of men: Sexual politics in the public mind*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Meah, A. ve Jackson, P. (2013). Crowded kitchens: The 'democratisation' of domesticity? *Gender, Place and Culture*, 20(5), 578-596.
- Miller, T. (2010). The birth of the patio daddy-o: outdoor grilling in postwar America. *The Journal of American Culture*, 33(1), 5-11.
- Moisio, R. ve Beruchashvili, M. (2014). Mancaves and masculinity. *Journal of Consumer Culture*, 16(3), 656-676.
- Moisio, R., Arnould, E. ve Gentry, J. W. (2013). Productive consumption in the class-mediated construction of domestic masculinity: Do-it-yourself (DIY) home

- improvement in men's identity work. *Journal of Consumer Research*, 40, 298-316.
- Morawski, J. G. (1985). The measurement of masculinity and femininity: Engendering categorical realities. *Journal of Personality* (53) 2, 196-223.
- Moser, G. ve Uzzell, D. (2003). Environmental psychology. I. B. Weiner (Ed.), *Handbok of psychology, Vol. 5: personality and social psychology* içinde (s. 419-445). Hoboken, NJ: Wiley.
- O'Neil, J. M., Helms, B. J., Gable, R. K., David, L. ve Wrightsman, L. S. (1986). Gender-role conflict scale: College men's fear o femininity. *Sex Roles*, 14(5), 335-350.
- Oakley, A. (1985). *Sex, gender and society*. Gower Publishing Company Limited: England.
- Oliver, D. G., Serovich, J., M., ve Mason T., L., (2005). Constraints and opportunities with interview transcription: Towards reflection in qualitative research. *Social Forces* 84 (3), 1273-1289.
- Onur, H. ve Koyuncu, B. (2004). Hegemonik' Erkekliğin Görünmeyen Yüzü: Sosyalizasyon Sürecinde Erkeklik Oluşumları ve Krizleri Üzerine Düşünceler, *Toplum ve Bilim*, 101, 31-50.
- Ölçer, E. (2003). *Türkiye Masallarında Toplumsal Cinsiyet ve Mekân İlişkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bilkent Üniversitesi: Ankara.
- Öymen-Gür, Ş. ve Yalçinkaya-Erol, Ş. (2013). Ev: Kadın büyürken. *International Journal of Architecture and Planning*, 1(2), 101-131.
- Özbay, C. ve Baliç, İ. (2004). Erkekliğin ev halleri. *Toplum ve Bilim*, 101, 89-103.
- Özçatal, E. Ö. (2011). Ataerkillik, toplumsal cinsiyet ve kadının çalışma yaşamına katılımı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 21-39.
- Parker, I (1992). Discovering discourse, tackling texts. *Discourse dynamics: critical analysis for social and individual psychology* içinde (s. 3-22). London: Routledge.
- Parker, I. (1989). *The crisis in modern psychology and how to end it*. London: Routledge.

- Parker, I. (1990). Discourse: Definitions and contradictions. *Philosophical psychology*, 3 (2).
- Parker, I. (1994). Reflexive research and the grounding of analysis: Social psychology and the psy-complex. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 4, 239-252.
- Parker, I. (1997). Discursive psychology, D. Fox and I. Prilleltensky (Ed.) *Critical Psychology: An Introduction* içinde (s.284-298). London: Sage.
- Petrassi, D. (2012). 'For me, the children come first': A discursive psychological analysis of how mothers construct fathers' roles in childrearing and childcare. *Feminism & Psychology*, 22(4), 518-527. doi: 10.1177/0959353512442928.
- Pilkey, B., Scicluna, R. M., ve Gorman-Murray, A. (2015). Alternative domesticities. *Home Cultures*, 12(2), 127-138.
- Pink, S. (2004). *Home truths: Gender, domestic objects and everyday life*. United Kingdom: Biddles Ltd.
- Pira, A. ve Elgün, A. (2004). *Toplumsal cinsiyeti inşa eden bir kurum olarak medya: reklamlar aracılığıyla ataerkil ideolojinin yeniden üretilmesi*. <https://docplayer.biz.tr/4280402-Toplumsal-cinsiyeti-insaa-eden-bir-kurum-olarak-medya-reklamlar-araciligiyla-ataerkil-ideolojinin-yeniden-uretilmesi.html>
- Pleck, J. H. (1995). The gender role strain paradigm: An update. R. F. Levant ve W. S. Pollack (Ed.), *A new psychology of men* içinde (s. 11-32). New York, NY, US: Basic Books.
- Pleck, J. H. (2017). A brief history of the psychology of men and masculinities. R. F. Levant, Y. J. Wong (Ed.). *The psychology of men and masculinities*, içinde (s. xi-xxi), USA: APA.
- Pleck, J., Sonenstein, F. ve Ku, L. C. (1993a). Masculinity ideology and its correlates. S. Oskamp ve M. Costanzo (Ed.), *Gender issues in contemporary society* içinde (s. 85-110). Newbury Park, CA: Sage.
- Pleck, J., Sonenstein, F. ve Ku, L. C. (1993b). Masculinity ideology: Its impact on adolescent males' heterosexual relationships. *Journal of Social Issues*, 49(3), 11-29.

- Pløger, J. (2001). Millennium urbanism- discursive planning. *European Urban and Regional Studies* 8(1): 63–72.
- Pomerantz, A. (1986). Extreme case formulations: A way of legitimating claims. *Human Studies*, 9, 219-229.
- Potter, J. (2003). Discourse analysis and discursive psychology. P. M. Camic, J. E. Rhodes, ve L. Yardley (Ed.). *Qualitative research in psychology: expanding perspectives in methodology and design* içinde (s. 73-94). Washington: American Psychological Association.
- Potter, J. ve Hepburn, A. (2007). Discursive psychology: mind and reality in practice. Weatherall, A., Watson, B.M. e Gallois, C. (Ed.). *Language, Discourse and Social Psychology* içinde (s. 160-181). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Potter, J. ve Wetherell, M. (1987). *Discourse and social psychology beyond attitudes and behavior*. London: Sage.
- Potter, J. ve Wetherell, M. (1989). Fragmented ideologies: Accounts of educational failure and positive discrimination. *Text - Interdisciplinary Journal for the Study of Discourse*, 9 (2), 175–190.
- Potter, J. ve Wetherell, M. (1995). Discourse Analysis. J. A. Smith, R. Harre ve L. Van Langenhove (Ed.). *Rethinking Methods in Psychology* içinde (s. 80-92). London: Sage.
- Prentice, D., A. ve Miller, D., T. (2006). Essentializing differences between women and men. *Psychological Science*, 17, 129–135. doi:10.1111/j.1467-9280.2006.01675.x.
- Proshansky, H. M., Fabian, A. K., ve Kaminoff, R. (1983). Place-identity: Physical world socialization of the self. *Journal of Environmental Psychology*, 3, 57-83.
- Psathas, G., ve Anderson, T. (1990). The “practices” of transcription in conversation analysis. *Semiotica*, 78, 75-99.
- Reynolds, J., ve Wetherell, M. (2003). The discursive climate of singleness: The consequences for women's negotiation of a single identity. *Feminism & Psychology*, 13(4), 489-510. doi: 10.1177/09593535030134014.

- Reynolds, J., Wetherell, M., ve Taylor, S. (2007). Choice and chance: Negotiating agency in narratives of singleness. *The Sociological Review*, 55(2), 331-351. doi: 10.1111/j.1467-954x.2007.00708.x.
- Rezeanu, C. I. (2015). The relationship between domestic space and gender identity: Some signs of emergence of alternative domestic femininity and masculinity. *Journal of Comparative Research in Anthropology and Sociology*, 6(2), 9-29.
- Rhodes, M., Leslie, S. J., ve Tworek, C. M. (2012). Cultural transmission of social essentialism. *PNAS*, 109(34), 13526–13531.
- Riley, S. (2002). Constructions of equality and discrimination in professional men's talk. *British Journal of Social Psychology*, 41(3), 443-461. doi: 10.1348/014466602760344304.
- Riley, S. ve Evans, A. (2017). Gender. B. Gough (Ed.) *Handbook of Critical Social Psychology* içinde (s. 409-431). London: Palgrave.
- Roos, G., Prättälä, R. ve Koski, K. (2001). Men, masculinity and food: Interviews with Finnish carpenters and engineers. *Appetite*, 37, 47-56.
- Rothberger, H. (2013). Real men don't eat (vegetable) quiche: Masculinity and the justification of meat consumption. *Psychology of Men & Masculinity*, 14(4), 363-375.
- Rozin, P., Hormes, J. M., Faith, M. S. ve Wansink, B. (2012). Is meat male? A quantitative multimethod framework to establish metaphoric relationships. *Journal of Consumer Research*, 39(3), 629-643.
- Ruby, M. B. ve Heine, S. J. (2011). Meat, morals and masculinity. *Appetite*, 56, 447-450.
- Sacks, H. (1995) *Lectures on Conversation*. Oxford: Blackwell.
- Sakallı-Uğurlu, N., Türkoğlu, B. ve Kuzlak, A. (2018). Gender stereotypes in contemporary Turkey: what are the pictures of women and men? *Nesne Psikoloji Dergisi* 6(13), 309-336.
- Sakallı-Uğurlu, N., Türkoğlu, B., Kuzlak, A., ve Gupta, A. (2018). Stereotypes of single and married women and men in Turkish culture. *Current Psychology*. doi:10.1007/s12144-018-9920-9.
- Sancar, S. (2013). *Erkeklik: imkânsız iktidar* (3. Baskı). İstanbul: Metis Yayınları

- Schwartz, S. H. (2009). Culture matters: National value cultures, sources and consequences. C.-Y. Chiu, Y. Y. Hong, S. Shavitt, ve R. S. Wyer Jr. (Ed.), *Understanding culture: Theory, research and application* içinde (s. 127–150). New York: Psychology Press.
- Segal, L. (2007). *Slow motion: Changing masculinities, changing men* (3. Baskı). New York: Palgrave MacMillan.
- Seidler, V. J. (2004). *Rediscovering masculinity: Reason, language and sexuality*. Taylor-Francis e-Library.
- Selek, P. (2014). *Sürüne sürüne erkek olmak* (7. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Seymour-Smith, S. (2017). A critical discursive approach to studying masculinities. R. F. Levant, Y. J. Wong (Ed.), *The psychology of men and masculinities* içinde (s. 105-138), USA: APA.
- Shawki, H., S., (2007). *Gender-related differences in housing preferences: A qualitative approach* (Yayımlanmamış doktora tezi). The Ohio State University.
- Sherif, M. (1962). The self and reference groups: meeting ground of individual and group approaches. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 96(3), 797-813.
- Sınmaz, S. (2018). Türkiye’de kentsel planlama ve dönüşüm sürecinde eksik bir halka: yarı kamusal mekânlar. *Mimarlık*, 402, 32-43.
- Singleton, A. ve Maher, J. (2004). The ‘new man’ is in the house: Young men, social change, and housework. *The Journal of Men’s Studies*, 12(3), 227-240.
- Smiler, A. P. (2004). Thirty years after the discovery of gender: Psychological concepts and measures of masculinity. *Sex Roles*, 50(1/2).
- Smith, G. D. ve Winchester, H. P. M. (1998). Negotiating space: Alternative masculinities at the work/home boundary. *Australian Geographer*, (29)3, 327-339. doi: 10.1080/00049189808703227
- Sobal, J. (2005). Men, meat, and marriage: Models of masculinity. *Food and Foodways*, 13(1-2), 135-158.
- Speer, S. (2005). *Gender Talk: Feminism, discourse and conversation analysis*. Hove: Routledge.

- Speer, S. A. (2001). Reconsidering the concept of hegemonic masculinity: Discursive psychology, conversation analysis and participants' orientations. *Feminism & Psychology, 11*(1), 107-135.
- Stokoe, E. ve Hepburn, A. (2005). 'You can hear a lot through the walls': Noise formulations in neighbour complaints. *Discourse & Society, 16*(5). Special Issue: Developments in Discursive Psychology, 647-673.
- Stokols, D. (1978). Environmental psychology. *Annual Review of Psychology, 29*, 253-295.
- Stoller, R., J. (1984). *Sex and gender: The development of masculinity and femininity*. London, UK: Karnac Books.
- Street, S., Kimmel, ve E. B., Kromrey, J.D., 1995. Revisiting university student gender role perceptions. *Sex Roles 33*(3/4), 183-201.
- Sunderland, J. (2004). *Gendered Discourses*. Palgrave Macmillan: Basingstoke.
- Sundstrom, E., Bell, P. A., Busby, P. L. ve Asmus, C. (1996). Environmental psychology 1989-1994. *Annual Review of Psychology, 47*, 485-512.
- Swenson, R. (2009). Domestiv divo? Televised treatments of masculinity, femininity and food. *Critical Studies in Media Communication, 26*(1), 36-53.
- Şimşek, A. (2012). Sosyal medyada kamusal alandaki kadına dair söylemler: İtiraf.com. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 4*(2), 51-61
- Tan, Y., Shaw, P., Cheng, H., ve Kim, K. K., (2013). The construction of masculinity: A cross-cultural analysis of men's lifestyle magazine advertisements. *Sex Roles, 69*, 237-249.
- Taylor, S. (2001). Locating and conducting discourse analytic research. M. Wetherell, S. Taylor ve S. J. Yates (Ed.). *Discourse as data: a guide for analysis* içinde (s. 5-48). London: Sage.
- ten Have, P. (1997). Methodological issues in conversation analysis. 04.12.2017 tarihinde <http://www.paultenhaven.nl/mica.htm> adresinden erişildi.
- Terman, L. M., ve Miles, C. C. (1936). *Sex and personality: Studies in masculinity and femininity*. New York: McGraw-Hill.
- Thebaud, S. (2010). Understanding men's housework in the cultural context of paid work. *Gender & Society, 24*(3), 330-354.

- Thompson, E. H. Jr. ve Bennett, K. M. (2015a). Measurement of masculinity ideologies: A (critical) review. *Psychology of Men & Masculinity*, 16(2), 115-133.
- Thompson, E. H. Jr. ve Bennett, K. M. (2015b). Response to comentaries on masculinity ideologies. *Psychology of Men & Masculinity*, 16(2), 145-148.
- Thompson, E. H. Jr. ve Pleck, J. H. (1986). The structure of male role norms. *American Behavioral Scientist*, 29(5), 531-543.
- Thompson, E. H. Jr., Pleck, J. H. ve Ferrera, D. L., (1992). Men and masculinities: Scales for masculinity ideology and masculinity related constructs. *Sex Roles*, 22 (11/12).
- Thompson, E. H., Jr. ve Bennett, K. M. (2017). Masculinity ideologies. R. F. Levant ve Y. J. Wong (Ed.), *The psychology of men and masculinities* içinde (s. 45-74). Washington, DC, US: American Psychological Association.
- Thompson, L. (1991). Family work: Women's sense of fairness. *Journal of Family Issues*, 12(2), 181-196.
- Tuan, Y. F. (2001). *Space and place: The perspective of experience* (8th Ed.). London: University of Minnesota Press.
- Türk, H., B. (2008). Eril tahakkümü yeniden düşünmek: Erkeklik çalışmaları için bir imkân olarak Pierre Bourdieu. *Toplum ve Bilim*, 112.
- Türkoğlu, B. (2013a). Violence as a way of reconstructing manhood: The role of threatened manhood and masculine ideology on violence against women (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). ODTÜ, Ankara.
- Türkoğlu, B. (2013b). Fay hattında erkeklikler: Çalışma ve işsizlik ekseninde erkeklığe bakış. *Mülkiye Dergisi*, 37(4), 33-61.
- Twigger-Ross, L., ve Uzzell, D. L. (1996). Place and identity processes. *Journal of Environmental Psychology*, 16, 205-220.
- Ulrich, M., ve Weatherall, A. (2000). Motherhood and infertility: Viewing motherhood through the lens of infertility. *Feminism & Psychology*, 10(3), 323-336.
- Unger, R. K. (1979). Toward a redefinition of sex and gender. *American Psychologist*, 34 (11), 1085-1094.

- van Acker, V., van Wee, B., ve Witlox, F. (2010). When transport geography meets social psychology: Toward a conceptual model of travel behavior. *Transport Reviews*, 30(2), 219-240.
- van Dijk, T. A. (1995). Aims of critical discourse analysis. *Japanese Discourse*, 1, 17-27.
- van Dijk, T. A. (1997): The Study of discourse. T. A. Van Dijk, T. A. (Ed.) *Discourse as structure and process: Discourse studies: A multidisciplinary introduction*. Vol. 1. içinde (s. 1-35).
- van Dijk, T. A. (2001). Critical Discourse Analysis. D.Schiffrin, D. Tannen ve H. E. Hamilton (Ed.) *The Handbook of discourse analysis* içinde (s. 352-371).
- van Hoven, B., ve Hörschelmann, K. (2005). Spaces of masculinities. London, New York: Routledge.
- van Langenhove, L. ve Harré, R. (1999). Introducing positioning theory. R. Harré ve L. van Langenhove (Ed.) *Positioning Theory* içinde (s. 14-31). Oxford: Blackwell.
- Vandello, J. A., Bosson, J. K., Cohen, D., Burnaford, R. M., ve Weaver, J. R. (2008). Precarious manhood. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95(6), 1325-1339.
- Vandello, J. A., ve Bosson, J. K. (2013). Hard won and easily lost: A review and synthesis of theory and research on precarious manhood. *Psychology of Men & Masculinity*, 14(2), 101-113.
- Verkuyten, M. (2001). Abnormalization of ethnic minorities in conversation. *British Journal of Social Psychology*, 40, 257-278.
- Vinsel, A., Brown, B. B., Altman, I., ve Foss, C. (1980). Privacy regulation, territorial displays, and effectiveness of individual functioning. *Journal of Personality and Social Psychology*, 39(6), 1104-1115.
- Vrugt, A. ve Luyernik, M. (2000). The contribution of bodily posture to gender stereotypical impressions. *Social Behavior and Personality*, 28(1), 91-103.
- Vuori, J. (2009). Men's choices and masculine duties: Fathers in expert discussions. *Men and Masculinities*, 12(1), 45-72.
- Wade, J. C. (1998). Male reference group identity dependence: A theory of male identity. *The Counseling Psychology*, 26 (3), 349-383.

- Walton, C. (2004). *"It's not a man thing is it?" A critical discursive psychological analysis of masculinity and emotions*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Surrey Üniversitesi, Guildford.
- Walton, C., Coyle, A. ve Lyons, E. (2004). Death and football: An analysis of men's talk about emotions. *British Journal of Social Psychology*, 43, 401–416.
- Wapner, S. ve Demick, J. (2002). The increasing contexts of context in the study of environment behavior relations. R. B. Bechtel ve A. Churchman (Ed.) *Handbook of environmental psychology* içinde (s. 3-14). New York: John Wiley & Sons, Inc.
- West, C. ve Zimmerman, D. H. (2009). Accounting for doing gender. *Gender and Society*, 23 (1), 112-122.
- West, C., ve Zimmerman, D.H., (1987). Doing gender. *Gender and Society* 1(2), 125-151.
- Westin, A. F. (1970). *Privacy and freedom*. New York: Athenum.
- Wetherell, M. (1998). Positioning and interpretative repertoires: Conversation analysis and post-structuralism in dialogue. *Discourse and Society*, 9, 387-412.
- Wetherell, M. ve Edley, N. (1999). Negotiating hegemonic masculinity: Imaginary positions and psycho-discursive practices. *Feminism & Psychology*, 9(3), 335-356.
- Wetherell, M. ve Edley, N. (2014). A discursive psychological framework for analyzing men and masculinities. *Psychology of Men & Masculinity*, 15(4), 355-364.
- Wetherell, M. ve Potter, J. (1988). Rhetoric and ideology: Discourse analysis and interpretative repertoires. C. Antaki (Ed.) *Analyzing everyday explanation: A casebook methods* içinde (s. 165-183). London: Sage.
- Wetherell, M., Stiven, H., ve Potter, J. (1987). Unequal egalitarianism: A preliminary study of discourses concerning gender and employment opportunities. *British Journal Of Social Psychology*, 26(1), 59-71. doi: 10.1111/j.2044-8309.1987.tb00761.x.
- Whitehead, S. M. (2002). *Men and masculinities: Key themes and new directions*. Cambridge: Polity.

- Whorley, M. R. ve Addis, M. E. (2006). Ten years of psychological research on men and masculinity in the United States: Dominant methodological trends. *Sex Roles*, 55, 649-658. DOI 10.1007/s11199-006-9120-1.
- Wiggins, S. (2002). Talking with your mouth full: Gustatory mmms and the embodiment of pleasure, *Research on Language and Social Interaction*, 35(3), 311-336.
- Wiggins, S. (2017). *Discursive psychology: Theory, method and applications*. London: Sage
- Wiggins, S. ve Potter, W. (2008). Discursive Psychology. C. Willig ve W. Stainton-Rogers (Ed.) *Sage Handbook of Qualitative Research in Psychology* içinde (s. 73-90). London: Sage.
- Wilkins, A. (2011). Community and school choice: Geographies of care and responsibility. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 21, 1-13.
- Willig, C. (2008a). Discourse Analysis. J.A. Smith (Ed.) *Qualitative psychology a practical guide to research methods* içinde (s. 160-185). London: Sage.
- Willig, C. (2008b). Foucauldian discourse analysis. *Introducing qualitative research in psychology: adventures in theory and method* (2. Baskı) içinde (s.112-128). Maidenhead: McGraw Hill, Open University Press.
- Willig, C. (2013). *Introducing qualitative research in psychology: Adventures in theory and method* (3. Baskı). Maidenhead, England: Open University Press.
- Wise, M. (2000). Home: territory and identity. *Cultural Studies*, 14(2), 295-310, doi: 10.1080/095023800334896.
- Wodak, R. (2002). Aspects of critical discourse analysis. *ZfAL*, (36), 5-31.
- Wodak, R. ve Meyer, M. (2009). ‘Critical discourse analysis: History, agenda, theory and methodology’, R. Wodak and M. Meyer (Ed.) *Methods of Critical Discourse Analysis*, içinde (s. 1–33). London: Sage.
- Wong, Y. J., Steinfeldt, J. A., Speight, Q. L. ve Hickman, S. J. (2010). Content analysis of Psychology of Men and Masculinity (2000-2008). *Psychology of Men and Masculinity*, 11(3), 170-181.
- Wood, A. M., Linley, P. A., Maltby, J., Baliousis, M., ve Joseph, S. (2008). The authentic personality: A theoretical and empirical conceptualization and the

- development of the authenticity scale. *Journal of Counseling Psychology*, 55(3), 385-399.
- Wood, W. ve Eagly, A. H. (2002). A cross-cultural analysis of the behavior of women and men: implications for the origins of sex differences. *Psychological Bulletin*, 128(5), 699-727.
- Wood, W. ve Eagly, A. H. (2012). Biosocial construction of sex differences and similarities in behavior. M. Olson ve P. Zanna (Ed.) *Advances in Experimental Social Psychology* içinde (s. 55-123). Burlington: Academic Press.
- Wood, W. ve Eagly, A. H. (2015). Two traditions research on gender identity. *Sex Roles*, 73, 461- 473.
- Yahyagil, A. ve Arkonaç, S. A. (2013). Bayrağın araçsallaşması. *Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, 33 (2), 49-64.
- Yıldırım, S. ve Tekdemir-Yurtdaş. (2016). Türkiye’deki katılımcı sözlüklerde Suriyeli sığınmacıların sosyal inşası: sosyal medya ve açıklayıcı repertuarlar. *Middle East Journal of Refugee Studies*, 1(1), 77-122.
- Young, I. M. (2003). The logic of masculinist protection: Reflections on the current security state. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 29(1).
- Zienkowski, J. (2017). Reflexivity in the transdisciplinary field of critical discourse studies. *Palgrave Communications*, 3, 1-12.

EKLER

EK-A: Tablo 1: Demografik Bilgiler

G.No.	Yaş	Eğitim	Meslek	Eşin Çalışma Durumu/ Meslek	SES	Çocuk S.
1	29	Üniversite	Elektrik Elektronik Mühendisi	Çalışıyor- Akademisyen	Orta	-
2	28	Üniversite	İstatistikçi	Çalışıyor-Akademisyen	Orta	-
3	31	Üniversite	Araştırma Görevlisi	Çalışıyor-Memur	Orta	1
4	27	Üniversite	Akademisyen	Çalışmıyor- Öğretmen	Orta	-
5	38	Üniversite	Elektrik Elektronik Mühendisi	Çalışmıyor- Dış Protez Teknikeri	Orta	2
6	33	Üniversite	Elektrik Elektronik Mühendisi	Çalışıyor-Öğretmen	Orta	-
7	31	Üniversite	Öğretmen	Çalışıyor-Araştırma Görevlisi	Orta	-
8	29	Lisansüstü	Araştırma Görevlisi	Çalışıyor- Uzman	Orta	-
9	34	Lisansüstü	Hukuk	Çalışmıyor-Mali Müşavir	Orta	-
10	31	Lisansüstü	Akademisyen	Çalışıyor- Muhasebe Denetimi	Orta	-
11	31	Lisansüstü	Yönetici	Çalışıyor-Araştırma Görevlisi	Orta	1
12	29	Lise	İşletmeci	Çalışmıyor- Yazılım Mühendisi	Orta-Üst	1
13	29	Üniversite	Psikolog	Çalışmıyor	Orta	-
14	30	Lisansüstü	Psikolog	Çalışıyor-Hemşire	Orta	2
15	34	Lise	Elektronik Usta	Çalışıyor- Sekreter	Orta	1

EK-A: Tablo 1 : Demografik Bilgiler *devamı*

G.No.	Yaş	Eğitim	Meslek	Eşin Çalışma Durumu/ Meslek	SES	Çocuk S.
16	34	Lisansüstü	Kamu Personeli	Çalışıyor- Memur	Orta	-
17	35	Lisansüstü	Akademisyen	Çalışıyor-Öğretmen	Orta	1
18	27	Yüksekokul	Öğretmen	Çalışmıyor	Orta	1
19	29	Üniversite	Bilişim Uzmanı	Çalışıyor-Öğretmen	Orta	-
20	35	Lisansüstü	Mali müşavir-İşletmeci	Çalışmıyor- Bilgisayar Teknisyeni	Orta	1
21	40	Üniversite	Öğretmen	Çalışmıyor- Muhasebeci	Orta	2
22	40	Yüksekokul	Mali Müşavir	Çalışıyor- Muhasebeci	Orta	2
23	34	Üniversite	Memur	Çalışıyor-Öğretmen	Orta	1
24	40	Lise	Özel Sektör Perakende Satış	Çalışıyor- Kafe İşletmecisi	Orta	2
25	40	Lise	Güvenlik Görevlisi	Çalışıyor-Mali Müşavir	Orta	2
26	33	Lisansüstü	Bankacı	Çalışıyor-Akademisyen	Orta	-
27	34	Üniversite	Kuaför-Barmen	Çalışıyor- Hemşire	Orta	1

EK-B: Tablo 1: Bulgulara İlişkin Özet Bilgiler

AÇIKLAYICI REPERTUVARLAR- EVİN ANLAMıyla İLİŞKİLİ OLARAK ERKEKLİKLER		
Mekânın Kendisine İlişkin Söylemler	Mekâna İlişkin Aktiviteler	
1. Erkeğin rezerv alanı	1. Evde erkek olmak sorumluluk demek	
2. Evin kamusalı	a. Aileyi geçindirme	
3. Erkeksi yerleşme	b. Duygusal ihtiyaçları karşılama	
	c. Karar mercii	
	d. Güçlü erkek	
	e. Dış işlerden sorumlu erkek	
	2. Yardımcı oluyorum	
	3. Et, balık, basit işler bendedir	
	4. Tamirat tadilatla uğraşırım	
ÖZNE KONUMLARI		
1. Öteki olarak kadın	2. Öteki olarak geleneksel erkek	3. Öteki olarak soyut karşılaştırma referansı
İDEOLOJİK İKİLEMLER		
1. Kadın – Erkek eşittir		2. Kadın – Erkek eşit değildir

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam sürecinde hem akademik hem de duygusal olarak bana destek olan, daha iyi olabilmem için beni yönlendiren ve kendime güvenmemi sağlayan değerli danışman hocam Doç. Dr. Gülgün Meşe'ye,

Doktora eğitimim süresince hem akademik olarak hem de dünya görüşü olarak farklı açılardan bakabilmemi sağlayan ve bu tezin şekillenmesinde ve ilerlemesinde değerli katkıları olan hocam Prof. Dr. Melek Göregenli'ye,

Lisans öğrencisi iken *Sosyal Psikoloji* ders kitabı ile kendisini tanıdığım ve sonrasında ne şanslıyım ki doktora öğrencisi olarak birebir tanışma fırsatına sahip olduğum; doktora öğrencisi olarak başladığım bu yolda —şu an aramızda olmasa da— ilk günden itibaren akademik ve mesleki bilgi birikimi ile her zaman katkılarını ve desteğini hissettiğim değerli hocam Prof. Dr. Nuri Bilgin'e,

Tez izlemeler sırasında bilgi, birikim ve tecrübeleri ile bana destek olan, daha iyisini yapmam için sürekli beni zorlayan Doç. Dr. Mert Teközel'e ve bu süreçteki desteği ve çalışmam hakkındaki değerli önerileri için Doç. Dr. Arzu Araz'a,

Tez savunma jürimdeki değerli katkıları için Dr. Öğr. Üyesi Türkan Yılmaz Irmak'a ve Dr. Öğr. Üyesi Murat Göç'e
Sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Uzarlarda olsa da katkılarını ve desteğini esirgemeyen sevgili hocam Dr. Olga Selin Hünler'e çok teşekkür ederim.

Görüşmeler için bana zamanlarını ayıran tüm katılımcılarıma ve transkripsiyon sürecindeki yardımları için Hasan Yentür'e teşekkür ederim.

Her zaman yanımda olan ve desteklerini esirgemeyen canım arkadaşlarım Nihan Selin Soylu, Serap Görgü Akçay, Dürdane Gümüşten ve Neşem Arıkaner'e çok teşekkür ederim.

Sadece tez yazım sürecinde değil, hayatımın her aşamasında bana her zaman destek olan, bana inanan, güç veren, beni motive eden, güldüren ve kendime güvenmemi sağlayan sevgili eşim Volkan'a sabrı ve desteği için minnettarım.

ÖZGEÇMİŞ

1988 yılında Adana’da doğdum. 2006 yılında girdiğim Mersin Üniversitesi Psikoloji Bölümünden 2010 yılında mezun oldum. Lisans eğitimimin 2. yılının bitiminde 1 ay süre ile Adana Dr. Ekrem Tok Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesinde stajyer olarak çalıştım. 2010 yılında aynı üniversitede başladığım yüksek lisansımı “*Anaokulu Çocuklarında Benlik Düzenleme ve Otonominin Yaratıcılık Üzerindeki Etkisi*” başlıklı tezimle 2013 yılında tamamladım. Yüksek lisans eğitimim süresince Mersin Üniversitesi Psikoloji Bölümüne araştırma görevlisi olarak hizmet verdim. Lisans ve yüksek lisans eğitimim süresince alana yönelik çeşitli çalışma gruplarına katıldım. 2013 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi Psikoloji Bölümüne araştırma görevlisi olarak girdim ve 35. madde ile doktoramı yapmak üzere Ege Üniversitesi Psikoloji Bölümüne görevlendirildim. Sosyal kimlik, sosyal temsiller, toplumsal cinsiyet, eleştirel söylemsel psikoloji ve eleştirel erkeklik incelemeleri alanlarında akademik çalışmalar yürütmekteyim.